

Sociaal en Cultureel Planbureau

Bouwend aan een toekomst in Nederland

De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven

Bouwend aan een toekomst in Nederland

De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben
ingeschreven

Mérove Gijsberts
Iris Andriessen
Han Nicolaas (CBS)
Willem Huijnk

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat – gevraagd en ongevraagd – sociaal-wetenschappelijk onderzoek verricht. Het SCP rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het SCP valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Het SCP is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973. Het Koninklijk Besluit is per 1 april 2012 vervangen door de ‘Regeling van de minister-president, Minister van Algemene Zaken, houdende de vaststelling van de Aanwijzingen voor de Planbureaus’.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2018

SCP-publicatie 2018-9

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: AVB-vertalingen, Amstelveen

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

Foto omslag: Hollandse Hoogte, Flip Franssen

ISBN 978 90 377 0864 6

NUR 740

Copyright

U mag citeren uit SCP-rapporten, mits u de bron vermeldt.

U mag SCP-bestanden op een server plaatsen mits:

- 1 het digitale bestand (rapport) intact blijft;
- 2 u de bron vermeldt;
- 3 u de meest actuele versie van het bestand beschikbaar stelt, bijvoorbeeld na verwerking van een erratum.

Data

SCP-databestanden, gebruikt in onze rapporten, zijn in principe beschikbaar voor gebruik door derden via DANS www.dans.knaw.nl.

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

info@scp.nl

Via onze website kunt u zich kosteloos abonneren op een elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting	6
1 Arbeidsmigratie uit Polen	18
1.1 Poolse migranten in Nederland	18
1.2 Het beeld op basis van eerder onderzoek	19
1.3 Gebruikte bronnen	23
1.4 Drie vergelijkingsrichtingen	25
1.5 Thematiek en werkwijze	26
Noten	28
2 Demografische ontwikkelingen Poolse migranten	29
2.1 Immigratie en emigratie	29
2.2 Omvang van de Poolse groep	34
2.3 Samenstelling van de Poolse groep	39
2.4 Ruimtelijke ontwikkelingen	45
2.5 Conclusie	48
Noot	49
3 Kenmerken en verblijfsperspectief	50
3.1 Opleidingsniveau en beheersing van het Engels	50
3.2 Woonsituatie, gezinssituatie en verblijfsperspectief	56
3.3 Conclusie	63
Noten	64
4 Oriëntatie op Nederland en Polen	65
4.1 De Nederlandse taal	65
4.2 Contacten in Nederland en Polen	71
4.3 Gerichtheid op Nederland en/of Polen?	80
4.4 Conclusie	83
Noten	84
5 Arbeid en inkomen	85
5.1 Betaald werk	86
5.2 Inkomen en uitkering	100
5.3 Een evenredige positie?	105

5.4	Conclusie	107
	Noten	108
6	Welbevinden van Polen in Nederland	110
6.1	Ervaren discriminatie	110
6.2	Zich thuis voelen in Nederland en beoordeling Nederlandse samenleving	115
6.3	Gezondheid	118
6.4	Conclusie	123
	Noten	124
7	Conclusie en reflectie experts	125
	Summary	144
	Literatuur	157
	Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	161

Voorwoord

De uitbreiding van de Europese Unie (EU) in 2004 met een aantal landen uit Midden- en Oost-Europa heeft geleid tot aanzienlijke migratiestromen binnen de EU. In de eerste jaren waren er nog restricties op het werken op de Nederlandse arbeidsmarkt. In 2007 stelde Nederland de arbeidsmarkt daadwerkelijk open. Sindsdien zijn met name veel Polen naar Nederland getrokken om hier te gaan werken. Als we uitgaan van het bevolkingsregister is de populatie Polen tussen 2007 en 2017 verdrievoudigd tot circa 160.000 personen. Tellen we de Polen die niet in het bevolkingsregister staan ingeschreven maar wel werk hebben daarbij op, dan komen we uit op circa 250.000 in Nederland verblijvende Polen. Dat is een grote groep die in korte tijd ongekend sterk in omvang is gegroeid. Voor de gemiddelde Nederlandse burger is dit vooral zichtbaar in de regelmaat waarmee auto's met Poolse kentekens worden gesignaleerd en in de aanwezigheid van Poolse winkels, vooral in gebieden buiten de Randstad.

In het publieke debat is in het afgelopen decennium veel aandacht geweest voor de keerzijden van arbeidsmigratie, zoals verdringing, oneerlijke concurrentie en overlast. Het beeld in de media wordt vooral bepaald door de jonge Poolse seizoenarbeiders die groepsgewijs op campings of in zogenoemde Polenhotels wonen en hard werken om geld te verdienen om mee naar huis te nemen. De grootste groep Poolse migranten woont echter langduriger in Nederland, is ingeschreven in het bevolkingsregister en heeft een langer verblijf voor ogen. Deze migranten werken voor een Nederlandse baas, wonen steeds vaker in 'gewone' huizen met hun partner en in toenemende mate ook kinderen en proberen in Nederland een bestaan op te bouwen.

We kijken in deze studie – die is gebaseerd op een survey onder ruim 1100 Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven – hoe de Poolse migranten er op verschillende terreinen voor staan, bijvoorbeeld op de Nederlandse arbeidsmarkt, en of ze hun toekomst al dan niet in Nederland zien.

Deze studie is geschreven op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Directie Samenleving en Integratie. Drs. Jan de Boom (RISBO/Erasmus Universiteit Rotterdam) en dr. Kasia Karpinska (Erasmus Universiteit Rotterdam) hebben conceptteksten becommentarieerd. Ik dank hen mede namens de auteurs voor de deskundige wijze waarop zij de rapportage hebben begeleid.

Prof. dr. Kim Putters

Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting

S.1 Arbeidsmigratie uit Polen

Het aantal Poolse migranten in Nederland is sinds de uitbreiding van de EU in 2004 met een aantal Midden- en Oost-Europese landen in een rap tempo toegenomen. Tot 2007 konden Polen vrij in Nederland wonen, maar waren er nog wel restricties om hier te werken. Vanaf 2007 werd de eis dat Polen een tewerkstellingsvergunning (twv) nodig hadden om in Nederland te werken losgelaten en stond het Polen vrij om in Nederland te komen wonen én werken. Op 1 januari 2017 stonden er circa 160.000 Polen in Nederland ingeschreven in het bevolkingsregister. De Poolse groep is daarmee in korte tijd uitgegroeid tot de in omvang zesde migrantengroep in Nederland. Naast ingeschreven Polen is er ook een aanzienlijke groep Polen in Nederland die hier wel werkt, maar niet staat ingeschreven in het bevolkingsregister. Op 1 januari 2016 waren dit circa 90.000 personen.

Een in 2015 gehouden survey onder de Poolse populatie (Survey Integratie Migranten 2015) die zich na 2004 in Nederland heeft ingeschreven, maakt het mogelijk te schetsen hoe deze groep er momenteel voor staat. Het gaat dus om Polen die maximaal elf jaar in Nederland zijn, maar in veel gevallen veel korter. We richten ons hier op de sinds 2004 in de bevolkingsregister *ingeschreven* Polen en dus niet op degenen die niet ingeschreven staan. Alleen personen die van plan zijn langer dan vier maanden in Nederland te blijven, dienen zich in te schrijven. De Polen die voor korte tijd komen om bijvoorbeeld seizoensarbeid te doen in de land- en tuinbouw vallen daarmee buiten ons onderzoek, net als degenen die wel langer blijven maar zich niet inschrijven. Hetzelfde geldt voor de Polen die zich voor 2004 hebben ingeschreven of hier zijn geboren.

Wat we in dit onderzoek dus missen is een beeld van de niet-ingeschreven Poolse arbeidsmigranten die veel vaker op tijdelijke basis in Nederland verblijven. Of Polen en andere arbeidsmigranten al dan niet staan ingeschreven in het bevolkingsregister is een momentopname. Sommige Polen komen hier met de bedoeling kortdurende arbeid te verrichten maar blijven langer en schrijven zich dan alsnog in (of niet). Anderen schrijven zich wellicht meteen in, maar gaan toch snel weer weg. Verder bestaat er ook zoiets als ‘permanente tijdelijkheid’, hoewel de omvang van dit fenomeen onbekend is. Het betreft hier een vaak vaste groep mensen die via via geworven wordt en steeds terugkeert. Arbeidsmigranten die zich niet hebben ingeschreven in het bevolkingsregister maar wel werken, dienen zich in te schrijven bij het RNI-loket (Registratie Niet-Ingezetenen). Dit is de enige manier om een burgerservicenummer te krijgen en formeel te kunnen werken in Nederland. Daarnaast is er een categorie die nergens is ingeschreven en bijvoorbeeld kluswerk doet voor Nederlandse particuliere huishoudens. Op deze informele arbeid is geen enkel zicht.

Op verschillende plaatsen in dit rapport maken we vergelijkingen met andere migrantengroepen en met autochtone Nederlanders. Gevonden verschillen zijn natuurlijk voor een deel ook een gevolg van verschillen in samenstelling: de groep Polen in dit onderzoek is

bijvoorbeeld relatief jong en verblijft nog maar kort in Nederland. Deze vergelijkingen zijn dan ook vooral bedoeld om een referentiekader te geven.

Immigratie uit Polen houdt aan

Ondanks de economische crisis schommelen de aantallen Polen die naar Nederland komen de afgelopen jaren steeds rond de 23.000 per jaar (figuur 5.1). Enkele bedrijven in de gemeente Westland spraken begin 2017 hun zorgen uit dat het steeds moeilijker wordt Poolse arbeiders te vinden. Uit de meest recente immigratiecijfers is niet af te leiden dat sprake is van een verminderde toestroom van Polen naar ons land. Voorlopige cijfers laten zien dat in 2017 bijna 24.000 Polen naar Nederland kwamen, een paar honderd meer dan in 2016. Dit betreft in het bevolkingsregister ingeschreven Polen. Ook in de omvang van de groep Polen die alleen in Nederland zijn ingeschreven als werknemer (Registratie Niet-Ingezetenen) is geen dalende trend zichtbaar. Het kan voor werkgevers toch moeilijker zijn geworden personeel te vinden, bijvoorbeeld omdat de samenstelling van de instroom is veranderd of omdat de vraag naar arbeid is toegenomen. En uiteraard kan het zo zijn dat het in specifieke regio's en voor specifieke sectoren moeilijker wordt geschikt personeel te vinden.

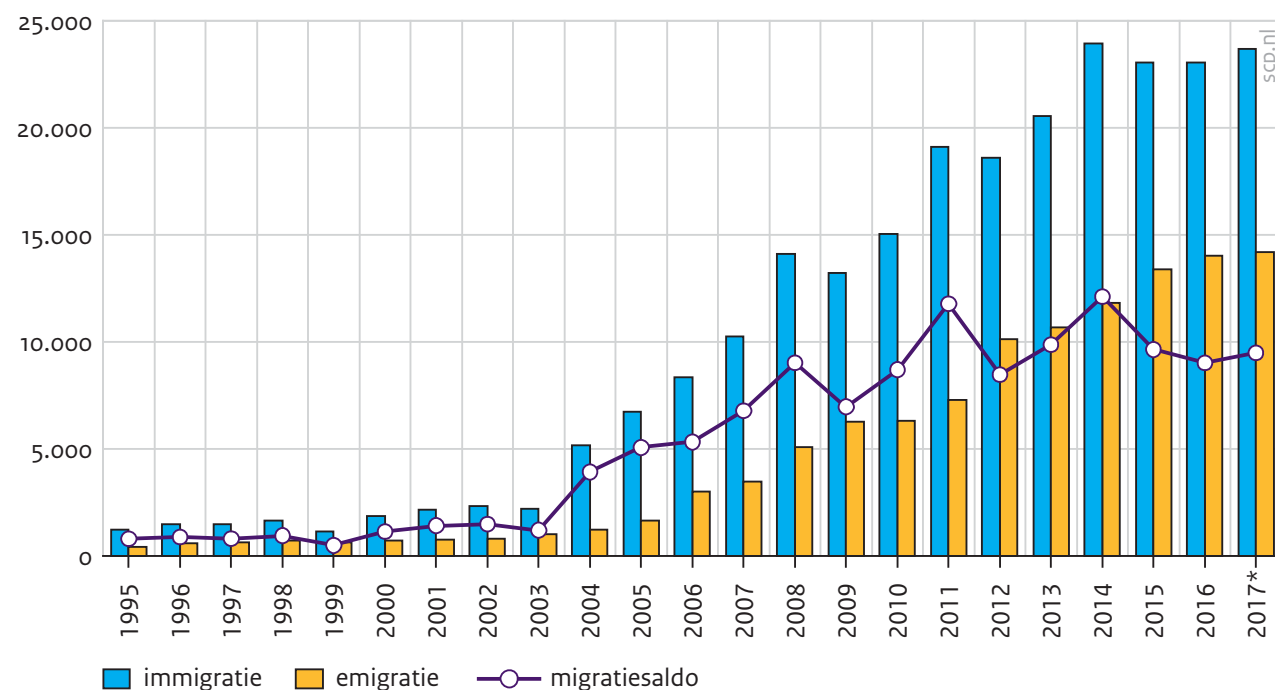
Sinds de toetreding tot de EU is Polen wat betreft de jaarlijkse immigratie naar Nederland het belangrijkste herkomstland van immigranten geworden. De jaarlijkse instroom van Polen is groter dan die van de vier klassieke herkomstgroepen samen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) en lag tot en met 2015 ook hoger dan het aantal Syrische immigranten. Alleen in 2016 overtrof het aantal Syriërs met 28.000 immigranten het aantal Poolse migranten (5000 immigranten meer dan de Polen). De immigratie van Bulgaren en Roemenen ligt op een aanzienlijk lager niveau dan dat van de Polen. In de periode 2012-2016 kwamen er jaarlijks gemiddeld iets minder dan 5000 Bulgaren en bijna 4000 Roemenen naar Nederland, elk minder dan een kwart van de Poolse instroom.

Kijken we naar ons omringende landen, dan zien we dat veruit de meeste Polen naar Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zijn gemigreerd. Wat betreft Duitsland speelt, naast de speciale relatie tussen beide landen, uiteraard ook de geografische nabijheid een rol. In het Verenigd Koninkrijk konden Polen direct na toetreding tot de EU aan het werk, ook zonder twv.

De emigratie van Polen is de laatste jaren sterk toegenomen. Ruim de helft van de Poolse immigranten die in het eerste decennium van deze eeuw naar Nederland zijn gemigreerd (en in het bevolkingsregister geregistreerd stond), is inmiddels weer vertrokken. Per saldo komen er sinds 2007 jaarlijks ongeveer 10.000 Polen bij in Nederland. Deze toename werd kortdurend onderbroken in 2009 en ook tussen 2011 en 2012 is een duidelijke kentering zichtbaar. De economische crisis lijkt hiervoor verantwoordelijk. De laatste jaren neemt het saldo wat verder af vanwege een olopend vertrek uit Nederland.

Figuur S.1

Immigratie, emigratie en migratiesaldo van Polen, 1995-2017 (in absolute aantallen)

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

S.2 Kenmerken en verblijfsperspectief

Jonge groep, vaak (nog) zonder kinderen, meestal Poolse partner

De Polen in dit onderzoek zijn maximaal elf jaar ingeschreven in Nederland, en sommigen nog veel korter. Het betreft dus een groep nieuwe migranten die nog volop bezig is zich te settelen. De na 2004 gemigreerde Polen zijn gemiddeld jong (het vaakst tussen de 25 en 35 jaar). Ze komen meestal als arbeids- of gezinsmigrant. Iets meer dan de helft van de Poolse huishoudens bestaat uit alleenstaanden, circa 20% uit paren zonder kinderen en 20% uit paren met kinderen. Het aandeel dat een gezin begint in Nederland is overigens toegenomen tussen 2005 en 2017. De Polen met kinderen hebben in de meeste gevallen (nog maar) één kind, dat veelal jong is en in Nederland naar school gaat. Het beeld dat men hier uitsluitend komt om te werken en de partner en/of kinderen achterlaat in Polen vindt weinig ondersteuning in onze gegevens. Slechts een klein aandeel heeft een partner en/of kinderen in Polen. Veruit de meeste Polen met partner die zich na 2004 in Nederland inschreven, hebben een Poolse partner (81%), 11% heeft een partner met een Nederlandse achtergrond en 7% heeft een partner met een andere etnische achtergrond.

Opleidingsniveau lager dan van autochtone Nederlanders

De Polen die na 2004 zijn gekomen, zijn grotendeels in Polen naar school gegaan. Dit betekent dat zij een belangrijk deel van hun opleidingskwalificaties voor hun migratie naar Nederland hebben verworven. Van de na 2004 ingeschreven Polen is 21% opgeleid op

hbo/wo-niveau, 39% heeft een opleiding genoten vergelijkbaar met havo/vwo- of mbo-niveau en 31% op vbo-/mavoniveau en heeft 10% maximaal basisonderwijs genoten. Hiermee zijn zij duidelijk lager opgeleid dan de Nederlandse bevolking. Een meerderheid (60%) haalt wel het niveau van een startkwalificatie voor de Nederlandse arbeidsmarkt, maar 40% van alle Polen voldoet hier niet aan en is opgeleid op maximaal vbo/mavoniveau.

Net als in eerder onderzoek onder Poolse migranten in Nederland zien we dat Poolse vrouwen hoger zijn opgeleid dan Poolse mannen. De vrouwen hebben vooral vaker een hbo/wo-diploma dan de mannen: 26% tegenover 16%. Bij de bevolking met een autochtoon Nederlandse achtergrond zien we dit man-vrouwverschil niet terug. De samenstelling naar opleidingsniveau is niet erg veranderd in de jaren tussen 2009 en 2015, terwijl er wel een aanzienlijke instroom van 'nieuwe' Poolse migranten plaatsvond in die periode.

Twee op de drie Polen redden zich prima in het Engels

Een veronderstelling die vaak specifiek voor de Nederlandse situatie wordt geopperd, is dat migranten in Nederland nauwelijks de kans krijgen om Nederlands te leren, omdat autochtone Nederlanders in het Engels met ze praten. Circa een op de drie Polen kan zich naar eigen zeggen uitstekend redden in het Engels. Nog eens een op de drie heeft soms moeite met de Engelse taal. De overige Polen spreken geen Engels of hebben er veel moeite mee. De jongere leeftijdscategorieën (tot 35 jaar) spreken veel beter Engels dan de oudere Polen en hetzelfde geldt voor de hoogst opgeleiden.

Woonachtig in het westen en zuiden van Nederland

Absoluut gezien wonen de meeste (ingeschreven) Polen in het westen en zuiden van Nederland. De top 15 van gemeenten waar de meeste Polen wonen bevat voornamelijk grote gemeenten. Den Haag telt met 13.000 het hoogste aantal Poolse inwoners. Ten opzichte van het totale aantal inwoners van een gemeente is Zeewolde de koploper met 50 Polen per 1000 inwoners, gevolgd door Noordwijkerhout (41) en Helmond en Westland (beide 34). Nederland telt relatief veel Polen in Noord-Limburg, de kop van Noord-Holland, het Westland en delen van Noord-Brabant. Naar verhouding wonen er weinig Polen in grote delen van het oosten en noorden van Nederland. Poolse migranten verhuizen (net als alle personen met een migratieachtergrond) vaker dan autochtone Nederlanders.

Woonsituatie betrekkelijk gunstig

De overgrote meerderheid van de Polen uit ons onderzoek beschikt over een zelfstandige woonruimte (81%), een kleine minderheid moet voorzieningen delen. Ruim een op de vier heeft een koopwoning. De Polen die huren, huren relatief vaak van een particuliere verhuurder (43%). Driekwart van de na 2004 ingeschreven Polen is tevreden of zeer tevreden met de eigen woonsituatie. Het verschil met autochtone Nederlanders is aanzienlijk, wat niet verrassend is gezien het veel kortere verblijf van Polen in Nederland. Autochtone Nederlanders hebben veel vaker een koopwoning en zelfstandige woonruimte en zijn vaker

tevreden met hun woonsituatie. Toch zien we ook voor de Polen een verbetering in de woonsituatie ten opzichte van zes jaar eerder (in 2009).

Kijken we nader naar het aandeel Polen met een koopwoning, dan zien we dat de hoger opgeleide Polen en de leeftijdscategorie tussen de 35 en 44 jaar wat vaker een koopwoning hebben. Vooral het verschil naar verblijfsduur is groot. Van de voor 2007 gemigreerde Polen heeft 37% een koopwoning, tegen 11% van degenen die in de afgelopen twee jaar zijn ingeschreven in Nederland.

Veel Polen willen in Nederland blijven

Driekwart van de na 2004 gemigreerde en ingeschreven Polen denkt over vijf jaar nog in Nederland te wonen en 19% wil voor altijd in Polen wonen. De kans dat men denkt hier over vijf jaar nog te wonen, neemt af met het ouder worden en toe naarmate men hier langer woont. Polen met een partner en kinderen of met alleen een partner gaan vaker uit van een langer verblijf dan alleenstaande Polen. Het opleidingsniveau heeft geen effect op de inschatting over vijf jaar nog in Nederland te wonen.

5.3 Oriëntatie op Nederland en/of Polen

Veel moeite met de Nederlandse taal

De meeste na 2004 gemigreerde Polen hebben moeite met de Nederlandse taal. Slechts rond de 10% geeft aan daarmee nooit moeite te hebben. Jongere en langer geleden gemigreerde Polen hebben duidelijk minder moeite met de Nederlandse taal, net als Poolse vrouwen en hoger opgeleide Polen. In totaal heeft 58% van de Poolse migranten een inburgerings- en/of taal cursus gevolgd of is daar nog mee bezig. In 2009 lag dit percentage op 33%.

Met een langer verblijfsperspectief een betere taalbeheersing

Poolse migranten die verwachten ook op de wat langere termijn nog in Nederland te wonen, spreken het Nederlands beter, gebruiken het vaker met partner en/of kinderen en hebben vaker een cursus Nederlands gevolgd (zie figuur 5.2). Degenen die de intentie hebben te blijven, investeren dus duidelijk meer in de taal.

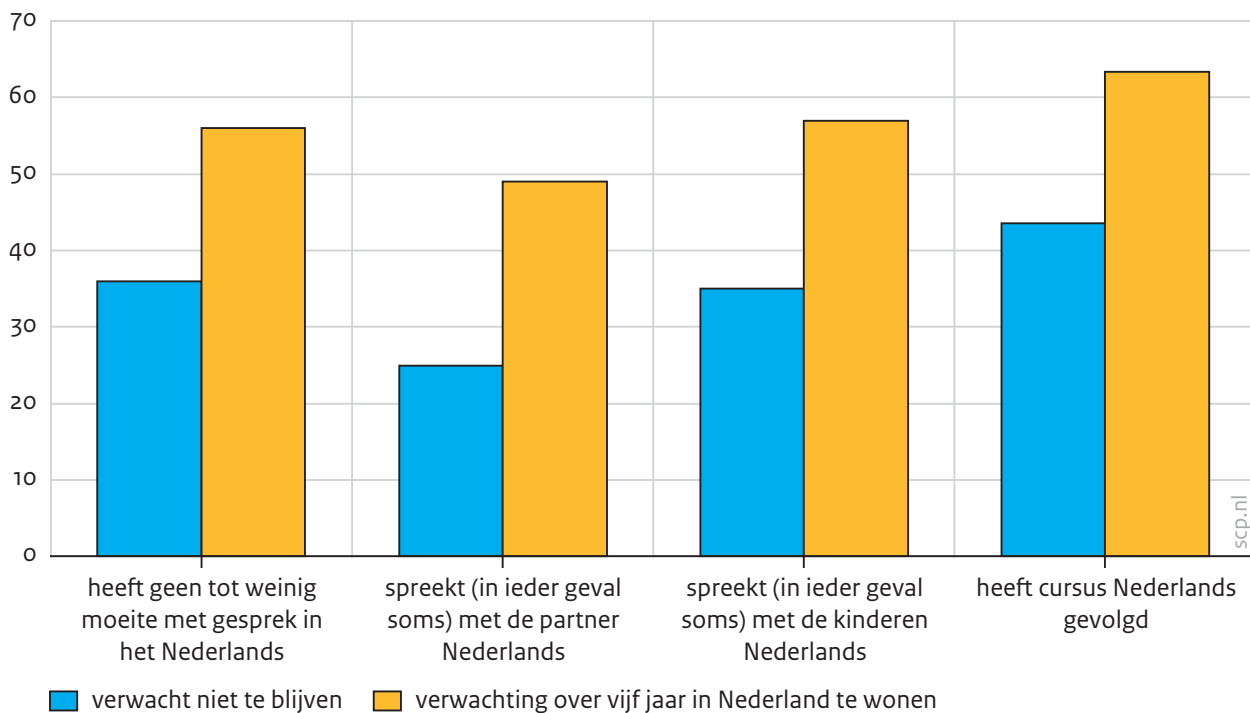
Grotere wens tot contact met autochtone Nederlanders dan daadwerkelijk contact

Poolse migranten hebben ondanks hun open blik op hun sociale inbedding in Nederland nog weinig aansluiting. Enerzijds willen Poolse migranten zeer weinig sociale afstand houden: er is nauwelijks bezwaar tegen vriendschappen of huwelijken met autochtone Nederlanders. Anderzijds heeft 25% tot 30% nooit of nauwelijks contact met autochtone Nederlanders. Een groot deel van de Poolse migranten (44%) wil wel graag meer contact. Wat hier zal meespelen, is dat de groep nog relatief kort in Nederland is en de beheersing van de Nederlandse taal nog onvoldoende is om gemakkelijk contacten aan te knopen met autochtone Nederlanders (dat zal veelal in het Engels gebeuren). Ook kan meespelen dat de Polen gezien de omvang van de groep de mogelijkheid hebben met andere Polen om te

gaan. Op het werk en in de woonomgeving zijn vaak andere Polen te vinden. Het aangaan en onderhouden van contacten wordt mogelijk ook belemmerd door het feit dat een deel van de Poolse populatie in Nederland vlottend is.

Figuur S.2

Indicatoren van beheersing en gebruik van de Nederlandse taal naar de verwachting over vijf jaar in Nederland te wonen, na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Sterke gerichtheid op Polen

Een op de tien Polen voelt zich (heel) sterk Nederlander, bijna een derde voelt zich een beetje Nederlander en ongeveer zes op de tien voelt zich helemaal geen Nederlander. De Poolse identiteit wordt sterker gevoeld: 83% voelt zich (heel) sterk Pools en er zijn maar heel weinig Polen die zich (helemaal) niet Pools voelen (3%). De identificatie met Polen is tussen 2009 en 2015 stabiel gebleven, maar de identificatie als Nederlander is iets toegenomen.

Polen blijken daarnaast sterk gericht op media in het herkomstland. Bijna twee derde van de Poolse migranten kijkt meerdere keren per week naar Poolse zenders op televisie; naar Nederlandse zenders wordt minder gekeken. Vooral Poolse internetsites worden druk bezocht: 80% van de Polen in Nederland surft meerdere keren per week naar deze sites.

S.4 Werk en inkomen

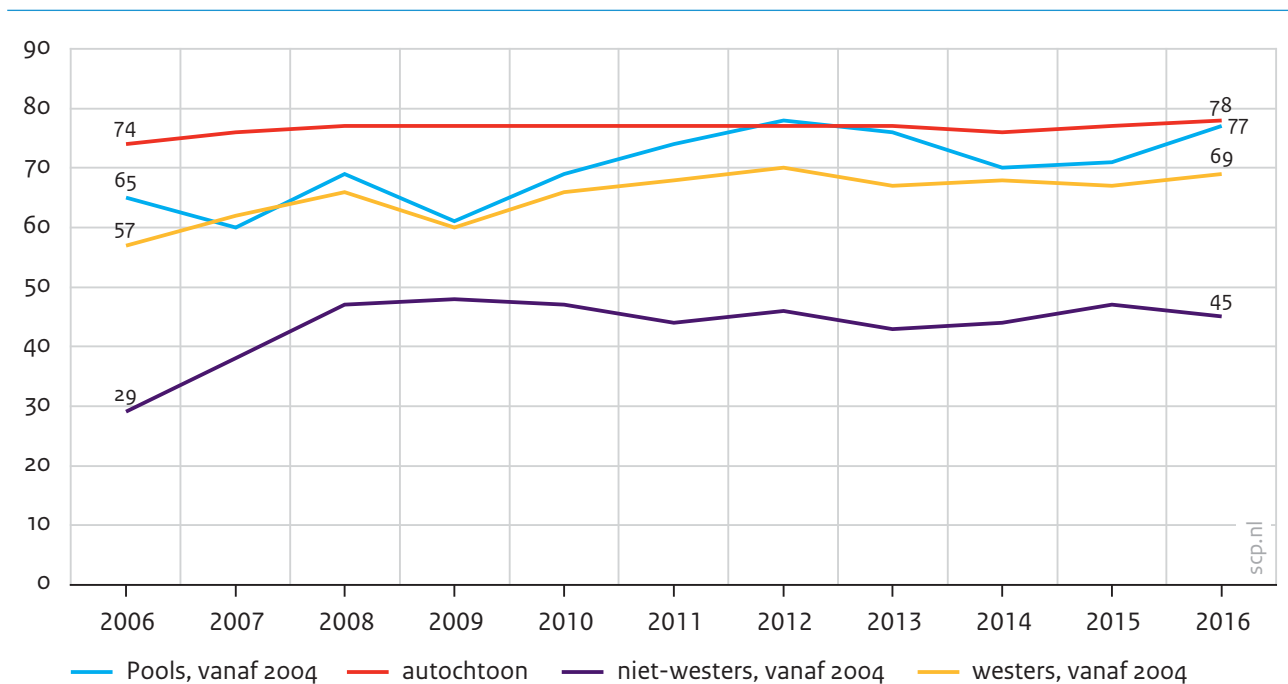
Hoge arbeidsparticipatie en lage werkloosheid

Driekwart van de Poolse migranten die zich na 2004 inschreven in Nederland heeft betaald werk. Dit is veel in vergelijking met andere migrantengroepen en ongeveer gelijk aan autochtone Nederlanders (77%). Bij deze hoge participatie speelt de georganiseerde arbeidsmigratie een rol: veel uitzendbureaus leiden Polen rechtstreeks naar werk in Nederland. Poolse vrouwen zijn gemiddeld weliswaar hoger opgeleid, maar dat uit zich niet in een hogere participatie (66% tegenover 85% onder Poolse mannen). Bovendien zijn Poolse vrouwen significant vaker werkzaam op het laagste beroepsniveau dan Poolse mannen: van de Poolse vrouwen werkt 57% in een beroep op het laagste niveau; van de Poolse mannen is dat 38%. De arbeidsparticipatie van Poolse migranten is tussen 2006 en 2016 toegenomen (figuur S.3). Dit kan een indicatie zijn dat zij steeds beter zijn toegerust voor de arbeidsmarkt, maar weerspiegelt wellicht ook de selectieve mobiliteit van deze groep: migranten die werkloos worden, keren terug.

De werkloosheid van Poolse migranten die vanaf 2004 zijn ingeschreven in Nederland is wat hoger dan die van autochtone Nederlanders (6,7% tegenover 4,9%). De werkloosheid is in de Poolse groep wel aanzienlijk lager dan in de totale groep westerse (9,7%) en niet-westerse (19,7%) migranten die vanaf 2004 naar Nederland zijn gemigreerd. Wederom zijn Poolse vrouwen vaker werkloos (8,7%) dan Poolse mannen (4,1%).

Figuur S.3

Nettoparticipatie naar achtergrond, 15-64 jaar, 2006-2016 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'06-EBB'16)

Aandeel zelfstandig ondernemers is relatief laag

Van de Poolse werkenden is 12% werkzaam als zelfstandige. Dit aandeel ligt onder autochtone werkenden net wat hoger (15%). Binnen de Poolse groep zijn er grote verschillen. Mannen (17%) zijn aanzienlijk vaker werkzaam als zelfstandig ondernemer dan vrouwen (7%) en hetzelfde geldt voor Poolse migranten van boven de 35 jaar. Onder de Poolse werkenden die voor 2007 naar Nederland zijn gekomen, is een kwart werkzaam als zelfstandige. Dat hoge aandeel heeft te maken met de vereiste van de twv, die van kracht was tot 1 januari 2007. Als zelfstandige hoefde je daaraan niet te voldoen. Voor werkgevers was het bovendien eenvoudiger om een zelfstandig ondernemer zonder personeel (zzp'er) in te huren dan een twv aan te vragen.

Veel tijdelijke contracten aan de onderkant van de arbeidsmarkt

Een groot deel van de Poolse migranten (42%) is afhankelijk van een flexibele arbeidsrelatie. Dit is ongeveer twee keer zo hoog als bij autochtone Nederlanders (22%) en is ook hoger dan bij de grootste vier niet-westerse groepen in Nederland. In het cohort dat voor 2007 naar Nederland is gekomen – dat niet alleen langer in Nederland is, maar ook gemiddeld ouder is dan de andere migratiecohorten –, is het beeld duidelijk anders: ongeveer een kwart (26%) is afhankelijk van een flexibel arbeidscontract. Dit geeft aan dat Poolse migranten na langer verblijf vastere voet aan de grond krijgen op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Ongeveer de helft van de Poolse migranten (47%) is werkzaam op het laagste beroepsniveau. Slechts 8% oefent een beroep uit op het hoogste niveau. Poolse migranten zijn ook in vergelijking met andere migrantengroepen ondervertegenwoordigd aan de bovenkant van de arbeidsmarkt en oververtegenwoordigd aan de onderkant. Dit beeld zagen we ook terug in eerder onderzoek onder Poolse migranten. Een belangrijke reden hiervoor is dat veel Polen naar Nederland zijn gekomen om geld te verdienen in sectoren met veel laaggeschoold werk, waarvoor een hoog opleidingsniveau of het beheersen van de Nederlandse taal niet of minder relevant is.

Hard werken onder fysiek zware omstandigheden

Bijna vier op de vijf Poolse werknemers werkt 35 uur of meer per week (78%). Onder autochtone werknemers is dit ongeveer de helft. Eerder onderzoek gaf ook al aan dat Poolse werknemers gemiddeld veel uren werken. In deze groep werken mannen (92%) aanzienlijk vaker voltijd dan vrouwen (62%), maar deze verschillen zijn tegelijkertijd een stuk kleiner dan bij autochtone werknemers (respectievelijk 76% en 19%).

De werkomstandigheden zijn fysiek zwaarder dan voor autochtone Nederlanders. Van de Poolse migranten geeft ruim een op de vier aan altijd snel te moeten werken (bij autochtone Nederlanders ligt dit op een op de tien). Ook verrichten Poolse werknemers vaker lichamelijk zwaar werk. Ruim een derde geeft aan dit vaak of altijd te doen. Alhoewel slechts een klein deel van de Poolse werknemers (11%) zegt vaak of altijd gevaarlijk werk te doen, is dit nog steeds bijna vier keer zo veel als bij autochtone werknemers (3%). Dit heeft veel te maken met de sectoren waarin veel Poolse migranten in Nederland werken: de

bouw, de industrie en de landbouw. Poolse vrouwen geven vaker dan Poolse mannen aan nooit gevaarlijk en lichamelijk zwaar werk te doen; het aandeel dat vaak onder tijdsdruk moet werken, verschilt niet tussen mannen en vrouwen.

Zeer lage bijstandsafhankelijkheid

Van de Poolse migranten die zich sinds 2004 in Nederland hebben gevestigd, heeft slechts 1,8% een bijstandsuitkering. Dat is minder dan bij autochtone Nederlanders (2,3%). Dit lage aandeel staat in relatie met de sterke arbeidsoriëntatie en -participatie van veel Poolse migranten, maar ook speelt mee dat niet alle Poolse migranten recht hebben op bijstand omdat ze minder dan vijf jaar onafgebroken in Nederland verblijven.

Lagere inkomens en hogere armoede cijfers

Het inkomen van Poolse migranten is ongeveer een derde lager dan dat van autochtone Nederlanders (respectievelijk gemiddeld 17.600 en 26.300 euro). Het is ook lager dan dat van de totale groep westerse en niet-westerse migranten. In vergelijking met het inkomen van werkenden in Polen (6.200 euro) is het inkomen in Nederland nog steeds bijna drie keer zo hoog als in Polen. Eerder onderzoek liet zien dat recente Poolse migranten tevreden zijn met de inkomsten die zij verkrijgen uit hun baan in Nederland, al neemt die tevredenheid met de tijd wel wat af. Het referentiekader verschuift gedurende een langer verblijf wellicht naar andere groepen in Nederland.

Poolse migranten verkeren ruim drie keer vaker in een armoedehuishouden dan autochtone Nederlanders (respectievelijk 17% en 5%). Er is meer armoede dan bij andere westerse migranten, maar minder dan bij de totale groep niet-westerse migranten. Van de groep Poolse migranten die het meest recent naar Nederland is gekomen (2013-2014), is ongeveer een kwart arm. De armoede is lager bij Poolse migranten die al langer in Nederland verblijven.

5.5 Welbevinden

Goede gezondheid en relatief weinig gebruik Nederlandse gezondheidszorg

Poolse migranten ervaren een goede gezondheid: 84% rapporteert een (zeer) goede gezondheid. In vergelijking met autochtone Nederlanders steekt de fysieke en psychische gezondheid van Poolse migranten gunstig af. Het verschil in fysieke gezondheid laat zich verklaren door het verschil in leeftijd tussen de groepen: Poolse migranten zijn gemiddeld jonger en jongere mensen zijn over het algemeen fysiek gezonder. Het verschil in psychische gezondheid laat zich niet verklaren door het verschil in gemiddelde leeftijd tussen de groepen. Wellicht zien we hier het *healthy immigrant effect*, waarbij we een positieve selectie (de fittere migranten vertrekken) vergelijken met een gehele populatie waar deze selectie niet heeft plaatsgevonden.

De goede ervaren gezondheid van Poolse migranten weerspiegelt zich in de mate waarin zij gebruikmaken van (Nederlandse) zorgvoorzieningen. Poolse migranten gaan minder vaak naar de huisarts en zijn minder vaak bij een specialist geweest dan autochtone Neder-

landers. Wanneer we rekening houden met het verschil in (ervaren) fysieke gezondheid gaan beide groepen even vaak naar de huisarts. Ruim een kwart van de Poolse migranten in ons onderzoek is echter in het afgelopen jaar wel naar Polen teruggegaan om daar een arts te raadplegen.

Polen ervaren in 2015 meer discriminatie dan in 2009

De perceptie dat Poolse migranten als groep gediscrimineerd worden, wordt sterker gevoeld dan de ervaring zelf gediscrimineerd te worden. Ruim de helft van de Poolse migranten heeft zelf geen discriminatie ervaren, maar minder dan een kwart ervaart dat andere Poolse migranten nooit gediscrimineerd worden. Ongeveer een kwart vindt dat Polen (heel) vaak met discriminatie te maken krijgen en nog eens de helft in ieder geval soms. Bij persoonlijk ervaren discriminatie betreft dat ruim een op de tien (heel) vaak en een op de drie soms. Wanneer we de twee beschikbare tijdstippen vergelijken, dan zien we dat Poolse migranten in 2015 meer persoonlijke discriminatie ervaren dan in 2009: het aandeel dat minimaal soms met discriminatie in aanraking zegt te komen, steeg van 38% naar 46%.

Poolse migranten ervaren een meer inclusief klimaat in Nederland dan andere migrantengroepen, waarvan een veel groter aandeel het gevoel heeft dat migranten in Nederland (heel) vaak gediscrimineerd worden. Persoonlijk ervaren Poolse migranten echter in ongeveer dezelfde mate discriminatie als andere migrantengroepen.

Behoorlijk tevreden over Nederland, maar niet helemaal thuis

Poolse migranten zijn redelijk te spreken over Nederland. Ze geven Nederland gemiddeld een rapportcijfer van 7,1. Dat is een hoger rapportcijfer dan autochtone Nederlanders aan de Nederlandse samenleving geven (6,6). Ook in vergelijking met de grote niet-westerse migrantengroepen is het een hoog cijfer. Hoewel Poolse migranten best tevreden zijn over de Nederlandse samenleving voelen zij zich hier lang niet allemaal thuis: 36% voelt zich thuis in Nederland, de helft soms en ongeveer een op de tien niet. Het aandeel dat zich thuis voelt, is in vergelijking met 2009 gedaald: destijds antwoordde 42% zich thuis te voelen.

5.6 Conclusie en reflectie experts

Wat zijn nu de belangrijkste conclusies op basis van het door ons gehouden surveyonderzoek onder tussen 2004 en 2015 *ingeschreven* Polen? In het slothoofdstuk hebben we het beeld op basis van de gerapporteerde ervaringen van Poolse migranten ter nadere validering en duiding voorgelegd aan enkele experts die goed zicht hebben op arbeidsmigrantengroepen in Nederland in het algemeen en Polen in het bijzonder. De eerste conclusie is dat de Poolse groep in korte tijd enorm in omvang is toegenomen. Inmiddels zijn er (als we de niet in het bevolkingsregister ingeschreven Polen meetellen) circa een kwart miljoen Polen in Nederland en is een substantieel deel van de Poolse groep bezig zich in Nederland te settelen. De tweede conclusie is dat de Polen die in het bevolkingsregister zijn

ingeschreven hun positie op de Nederlandse arbeidsmarkt bestendigen, maar dat ze nog wel veelal aan de onderkant van de arbeidsmarkt te vinden zijn. Dit gaat echter niet samen met een hoge werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Dat weinig Poolse arbeidsmigranten een bijstandsuitkering hebben, komt niet alleen door hun hoge participatie. De mogelijkheden voor het verkrijgen van een uitkering zijn beperkt voor degenen die kort (minder dan vijf jaar) in Nederland verblijven. Wanneer het verblijfsperspectief langer wordt, is het niet ondenkbaar dat de bijstandsafhankelijkheid en het beroep op werkloosheidsuitkeringen groter worden, juist omdat de Poolse groep zich voor een groot gedeelte aan de onderkant van de arbeidsmarkt bevindt.

De derde conclusie is dat het welbevinden van de Polen in Nederland (bv. met betrekking tot zich thuis voelen en ervaren acceptatie) geen gelijke tred houdt met de ontwikkeling in hun structurele positie. De Polen voldoen in veel opzichten aan het profiel van een pas gemigreerde groep, bijvoorbeeld wat betreft hun beheersing van de Nederlandse taal, hun contacten met Nederlanders, hun oververtegenwoordiging in flexibele arbeid en hun positie op de woningmarkt. Feit is dat de meeste Polen hier nog erg kort zijn (maximaal elf jaar ten tijde van het onderzoek) en dat ze duidelijk hun weg nog moeten vinden in de Nederlandse samenleving.

Dit onderzoek heeft voornamelijk zicht gegeven op de ingeschreven migranten met een grotendeels langer verblijfsperspectief. Degenen die niet zijn ingeschreven, verblijven veel vaker op tijdelijke basis in Nederland en zijn minder goed in beeld gekomen. De positie van deze laatste groep lijkt kwetsbaarder, maar omdat van niet-ingeschreven Polen geen woonadres bekend is, is het moeilijk ze te benaderen voor onderzoek. Het ontbreken van een goed beeld pleit ervoor in vervolgonderzoek ook deze niet-ingeschreven Polen te onderwerpen. Wat er tegen pleit, is dat het in het licht van inpassing in de samenleving niet zo gek is om onderzoek vooral te richten op die migranten die van plan zijn in Nederland hun bestaan op te bouwen.

De geraadpleegde experts zijn het erover eens dat beleid nodig blijft rondom ongunstige werkomstandigheden en huisvesting. Voor een deel is deze beleidsaandacht vooral gericht op de hier kort verblijvende Polen (die veelal niet zijn ingeschreven), maar beleidsmaatregelen op deze terreinen komen natuurlijk evenzeer ten goede aan de ingeschreven groep. De organisatie van de arbeidsmigratie vanuit Polen speelt hierin een belangrijke rol. Een groot gedeelte van de migratie uit Polen komt tot stand via uitzendbureaus. De experts geven eigenlijk bijna allemaal aan dat er wel verbeteringen zijn opgetreden, met name door beleidsmaatregelen zoals de Wet aanpak schijnconstructies (was) en keurmerken via de Stichting Normering Arbeid (sna) en de Stichting Normering Flexwonen (snf), maar dat er nog steeds misstanden zijn. Nog altijd is sprake van onrechtmatige inhoudingen op het minimumloon voor wonen en verzekeringen, waardoor Polen weinig nettoloon overhouden, en van malafide uitzendbureaus. Die problemen zijn volgens de geraadpleegde deskundigen hardnekkig; er worden steeds nieuwe constructies bedacht.

Ook zijn er nog steeds signalen van slechte huisvesting met onderhoudsachterstanden en veel te hoge huren.

In het publieke debat is in het afgelopen decennium veel aandacht geweest voor de keerzijden van arbeidsmigratie voor de autochtone werknemer in de vorm van oneerlijke concurrentie en verdringing. In het *Continue onderzoek burgerperspectieven* onder de Nederlandse bevolking van een aantal jaar geleden kwam dit als belangrijk zorgpunt naar voren. De vraag in hoeverre sprake is van verdringing is niet eenvoudig te beantwoorden en zal per sector verschillen. Met name de transportsector en de bouw worden vaak genoemd in dit kader. Over de land- en tuinbouw wordt gesteld dat autochtone Nederlanders dit werk al sinds jaar en dag niet meer willen doen en dat de sector al dertig jaar afhankelijk is van arbeidsmigranten. Het SCP en het CPB komen later dit jaar met een gezamenlijk rapport over dit thema. De aanpak van verdringing is uiteindelijk vooral gebaat bij het tegengaan van schijnconstructies en onderbetaling van arbeidsmigranten. Eerlijke concurrentie is beter voor zowel de arbeidsmigranten als de Nederlandse werknemers.

De groep die zich in Nederland heeft ingeschreven, is grotendeels van plan te blijven. Voor deze Polen is het van belang dat ze hier wegwijs worden gemaakt, uitleg krijgen over de Nederlandse regelgeving en procedures en de taal goed leren. Het faciliteren van het leren van de Nederlandse taal zal de participatie en zelfredzaamheid van deze groepen in de samenleving en op de arbeidsmarkt bevorderen en bovendien onderbenutting van arbeidspotentieel tegengaan – veel met name Poolse hoogopgeleiden werken in Nederland momenteel onder hun opleidingsniveau. Het onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal speelt daarbij een belangrijke rol. Verder is het voor nieuwe migranten van belang dat zij op weg worden geholpen. Poolse migranten hebben ten opzichte van andere arbeidsmigranten als voordeel dat er vanwege de omvang van de groep relatief veel voorzieningen zijn die gericht zijn op Polen en waar de Poolse taal gesproken wordt. Verschillende gemeenten waar veel Polen werken, beschikken bijvoorbeeld over informatiepunten waar deze migranten met raad en daad worden bijgestaan. Deze informatievoorziening is niet alleen van belang om mensen wegwijs te maken, maar ook om ze te behoeden voor misbruik. Met betrekking tot inschrijving zien we eveneens dat er verschillende actieve gemeenten zijn, die trachten zo veel mogelijk nieuwe arbeidsmigranten te bewegen zich in te schrijven als ingezetene. Deze lokale beleidsinspanningen ten behoeve van inschrijving en informatievoorziening verdienen bredere navolging om Poolse arbeidsmigranten een zo goed mogelijke start te geven in Nederland en zicht te krijgen en houden op deze groep. Dit is een belangrijke voorwaarde om goed beleid te kunnen voeren rondom werkomstandigheden, huisvesting en participatie en kan helpen voorkomen dat deze arbeidsmigranten blijven hangen aan de onderkant van de arbeidsmarkt, in voornamelijk tijdelijke banen.

1 Arbeidsmigratie uit Polen

1.1 Poolse migranten in Nederland

In 2004 trad Polen (samen met negen andere Europese landen, zoals Hongarije en Tsjechië) toe tot de EU en in 2007 werd de eis dat Polen een twv nodig hadden om in Nederland te werken losgelaten en stond het Polen vrij om in Nederland te komen wonen én werken. De komst van Polen naar Nederland gaat al verder terug in de tijd – arbeidsmigratie aan het begin van de twintigste eeuw naar de Limburgse mijnen, huwelijksmigratie van zogenoemde ‘Poolse bruiden’ en de instroom van Polen met een Duits paspoort in de jaren negentig (Karczemski en Boer 2011) –, maar de toetreding tot de EU heeft voor een aanzienlijke nieuwe instroom vanuit Polen gezorgd. De laatste jaren is sprake van zo’n 23.000 nieuw ingeschreven Polen per jaar en een nettomigratiesaldo van rond de 10.000 per jaar (er vertrekken jaarlijks ongeveer 13.000 Polen). De laatste jaren vormen de Polen de grootste groep migranten die jaarlijks Nederland binnenkomt, alleen overtroffen in 2016 door een aanzienlijke instroom van Syriërs. Per 1 januari 2017 staan circa 160.000 Polen in Nederland ingeschreven. Daarnaast is er een grote groep Polen (circa 90.000) die wel in Nederland werkt, maar niet is ingeschreven.

Een zodanig snelle groei van een migrantengroep in een zodanig korte periode is vrij uitzonderlijk in de Nederlandse context. De Poolse groep is in korte tijd uitgegroeid tot de in omvang zesde migrantengroep in Nederland. Er zijn meer personen met een Turkse, Marokkaanse, Indonesische, Duitse en Surinaamse achtergrond in Nederland, maar minder personen met bijvoorbeeld een Antilliaanse, Belgische of Chinese achtergrond. Eerdere publicaties lieten zien dat niet alleen sprake is van (tijdelijke) arbeidsmigratie, maar ook van Polen die zich voor langere tijd in Nederland vestigen (bv. Engbersen et al. 2013; Gijsberts en Lubbers 2013, 2015a; Luthra et al. 2016). Dit blijkt bijvoorbeeld uit een toenevend aandeel Poolse gezinnen in Nederland. Ook gaan er – hoewel de aantallen nog bescheiden zijn – steeds meer Poolse kinderen in Nederland naar school (bv. Vogels et al. 2014, 2017).

Het laatste decennium is er in media en politiek veel aandacht geweest voor de komst van Midden- en Oost-Europeanen naar Nederland.¹ Dit had eerst en vooral te maken met de omvang van de groep Polen die naar Nederland migreerde. Een andere reden was de angst dat na 1 januari 2014 met het opheffen van de beperkingen voor Bulgaren en Roemenen ook een grote stroom migranten uit die landen naar Nederland zou komen, wat overigens niet is gebeurd. Daarnaast zijn er de afgelopen jaren verschillende problemen – bijvoorbeeld met betrekking tot huisvesting, uitbuiting, verdringing van arbeidskrachten en criminaliteit – gesignaleerd die gepaard zouden gaan met de komst van deze groepen. De WRR waarschuwde bijvoorbeeld voor een herhaling van de problematiek als gevolg van de

komst van Turkse en Marokkaanse gastarbeiders gevolgd door hun gezinnen vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw (Kremer en Schrijvers 2014).

Tien jaar na openstelling van de arbeidsmarkt voor migranten uit Polen is een mooi moment om de balans op te maken. Een in 2015 gehouden survey onder de Poolse populatie die zich na 2004 in Nederland heeft gevestigd, maakt het mogelijk een beeld te schetsen van hoe deze groep er momenteel voor staat (het SIM'15-onderzoek). Het gaat dus om Polen die maximaal elf jaar in Nederland zijn, maar in veel gevallen veel korter. We spreken in dit onderzoek daarom over Poolse *migranten*. We richten ons op de sinds 2004 in het bevolkingsregister ingeschreven Polen en dus niet op degenen die niet ingeschreven staan. Alleen personen die van plan zijn langer dan vier maanden in Nederland te blijven, dienen zich in te schrijven, maar niet iedereen doet dat. De Polen die voor korte tijd komen om bijvoorbeeld seizoensarbeid te doen in de land- en tuinbouw vallen dus buiten ons onderzoek, net als degenen die wel langer blijven maar zich om wat voor reden dan ook niet inschrijven. Hetzelfde geldt voor de Polen die zich voor 1 januari 2004 in Nederland inschreven of hier zijn geboren.

Deze publicatie zal de volgende vragen beantwoorden: (1) Wat zijn de kenmerken van Poolse migranten die sinds 2004 naar Nederland zijn gekomen; en wat is hun verblijfs-perspectief? (2) Hoe staat het met hun leefsituatie en welbevinden in Nederland; en welke eventuele ontwikkelingen zien we hierin?

Met betrekking tot de leefsituatie maken we onderscheid tussen de sociaal-culturele en de structurele positie. Bij de eerste kijken we naar de sociale inbedding, bijvoorbeeld in termen van taal en contact, en bij de tweede naar de positie op de arbeidsmarkt en in de inkomensverdeling.

1.2 Het beeld op basis van eerder onderzoek

Met de instroom van migranten uit de Midden- en Oost-Europese landen nam ook het onderzoek met betrekking tot deze groepen een vlucht. De eerste onderzoeken over deze groepen verschenen in de jaren na het loslaten van de tewerkstellingseis. Gezien het feit dat Polen veruit de grootste groep vormen, is het niet verwonderlijk dat het meeste onderzoek zich vooral op deze groep richtte, soms in vergelijking met Bulgaren en Roemenen (bv. De Boom et al. 2008; Weltevrede et al. 2009; Korf 2009; Schothorst 2009; Dagevos 2011; Engbersen et al. 2011; Gijsberts en Lubbers 2013; 2015a; 2015b).

Een belangrijk onderscheid in deze onderzoeken is dat tussen onderzoek met de focus op tijdelijke arbeidsmigranten (die veelal niet zijn ingeschreven) en onderzoek met de focus op migranten die zich in het Nederlandse bevolkingsregister hebben ingeschreven en vaker een langduriger verblijf voor ogen hebben. In kader 1.1 wordt de regelgeving uitgelegd met betrekking tot toegang tot werk en inschrijving in de Basisregistratie Personen in Nederland.

Kader 1.1 Regelgeving voor migranten uit Polen in Nederland

Toegang tot werk

Polen is op 1 mei 2004 toegetreden tot de EU. Vanaf dat moment konden inwoners uit Polen zich vrij vestigen in Nederland en bestonden voor hen geen beperkingen meer om hier als zelfstandig ondernemer aan de slag te gaan. Voor werken in loondienst golden nog wel beperkingen. Poolse immigranten hadden tot 1 mei 2007 een twv nodig om hier als werknemer aan de slag te gaan. Sinds die datum is de arbeidsmarkt vrij toegankelijk voor Polen. Een twv was nodig op grond van de Wet arbeid vreemdelingen (Wav) en diende door de Nederlandse werkgever die een werknemer uit het buitenland in loondienst wilde nemen te worden aangevraagd bij uwv werkbijz. Een werknemer kon de twv niet zelf aanvragen. Er moest sprake zijn van arbeid in loondienst op basis van een arbeidsovereenkomst. De werknemer moest minimaal het wettelijk minimumloon verdienen. Ook gezinsleden van de arbeidsmigrant hadden een twv nodig om te kunnen werken. De werkgever was overigens wettelijk verplicht eerst werknemers te zoeken voor wie geen twv nodig was (het zogenoemde prioriteitsgenietend aanbod). Bij de aanvraag van de twv diende hij te bewijzen dat eerst minstens vijf weken was gezocht naar personeel waarvoor geen twv nodig was. Voor moeilijk te vervullen functies gold in dit kader een periode van minimaal drie maanden. Minimaal vijf weken voor de aanvraag van de twv moest de vacature gemeld worden bij het uwv. Een andere vereiste was dat de buitenlandse werknemer beschikte over huisvesting. Een werkgever hoefde geen twv aan te vragen als hij personeel inhuurde via een ander bedrijf of een uitzendbureau dat al over een twv beschikte.

Inschrijving in de Basisregistratie Personen

Inschrijving in de Basisregistratie Personen (BRP, voorheen GBA) van de woongemeente is verplicht als iemand van plan is langer dan vier maanden in Nederland te wonen. Dit moet binnen vijf dagen na aankomst in Nederland gebeuren. Als iemand langer dan acht maanden uit Nederland vertrekt, moet hij of zij zich uitschrijven. Deze periode hoeft overigens niet aaneengesloten te zijn: als iemand binnen een jaar minstens acht maanden in het buitenland verblijft, dient hij zich uit te schrijven. Ook als in Nederland een huis wordt aangehouden, dient men zich uit te schrijven. Inschrijving in de BRP is verplicht, maar als men zich niet inschrijft, heeft dit geen gevolgen voor het verblijfsrecht in Nederland. Het verblijfsrecht ontstaat namelijk van rechtswege; men mag in Nederland verblijven op grond van het EU-verdrag, ook al schrijft men zich niet in.

Bron: www.rijksoverheid.nl; www.ind.nl; diverse IND-brochures; www.werk.nl

Beeld van ingeschreven migranten uit Midden- en Oost-Europa

Het Sociaal en Cultureel Planbureau bracht in 2011 een rapport uit over de positie van Polen in Nederland (Dagevos 2011). Dit rapport was gebaseerd op enquêtegegevens die waren verzameld in het kader van de *Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING)*, uitgevoerd in 2009. In het SING-onderzoek werden – naast een aantal andere migrantengroepen – circa zeshonderd Polen geïnterviewd die zich niet langer dan zes jaar geleden in de BRP hadden ingeschreven. Het betrof personen van Poolse herkomst van 15 jaar en ouder die op 1 juli 2009 in de BRP stonden geregistreerd en die zich op 1 januari 2004 of later voor het eerst in de BRP hadden ingeschreven. Uit het onderzoek bleek dat een aanzienlijk aandeel van plan

was in Nederland te blijven en veelal al met partner en/of kinderen in Nederland woonde. Met betrekking tot de arbeidsmarkt bleek er reden tot zorg. De Polen werkten veelal in tijdelijke banen in sectoren die gevoelig zijn voor de conjunctuur en in veel gevallen werkten ze onder hun opleidingsniveau.

In de afgelopen jaren bracht het SCP nog een aantal rapporten uit over de positie van migranten uit Midden- en Oost-Europa (Poolse, Bulgaarse en Roemeense migranten) (Gijsberts en Lubbers 2013, 2015a, 2015b). De steekproeven werden wederom getrokken uit de BPR, maar het bijzondere ten opzichte van de eerdere onderzoeken was dat alleen recente migranten werden benaderd (korter dan anderhalf jaar ingeschreven) en dat zij ook door de tijd werden gevolgd (gedurende hun eerste jaren in Nederland) en meermalen werden geïnterviewd (in een panelonderzoek).

De recente migranten uit Polen bleken overwegend goed opgeleid: 70% had minimaal mbo-niveau. Het merendeel van hen is voor werk gekomen, een kleiner deel om gezinsredenen. De meeste Polen hadden kort na migratie een baan in Nederland (84%). Zij werkten vaak aan de onderkant van de arbeidsmarkt in tijdelijke banen, veelal in de industrie, de bouw of de land- en tuinbouw. Van de Poolse migranten verwachtte bijna de helft in Nederland te zullen blijven. Het betrof vooral degenen die hier met partner en kinderen zijn. Van de pas gemigreerde Polen woonde de helft hier met partner of met partner en kinderen. Het onderzoek gaf ook een beeld van de migranten die relatief kort na hun migratie weer uit Nederland vertrokken. Mannen en arbeidsmigranten bleken vaker te zijn vertrokken, mensen met een gezin minder vaak. Ook bleken hoger opgeleide Poolse migranten vaker te zijn vertrokken dan lager opgeleide Poolse migranten.

Kijken we naar ontwikkelingen in de tijd (waar we dezelfde groep Polen dus gevolgd hebben) dan zien we dat de Poolse groep er na het eerste onderzoek in een economisch ongunstige periode niet op achteruit is gegaan. De arbeidsmarktparticipatie onder deze groep is ook na langer verblijf nog steeds uitermate hoog. De Polen zijn nauwelijks werkloos geworden en een kwart werkte nog altijd meer dan 40 uur per week. Het aandeel werkenden met een tijdelijk contract is onder Poolse migranten bovendien afgenomen. De tevredenheid met inkomen en levensstandaard, die vlak na migratie beduidend hoger was dan voor migratie, is anderhalf jaar later echter getemperd. Bovendien voelden Poolse migranten zich na langer verblijf wat minder thuis in Nederland en is de ervaren discriminatie toegenomen. Door hun langere verblijf in Nederland kregen deze migranten wellicht meer mee van de niet altijd positieve berichtgeving over mensen uit Midden- en Oost-Europa. Ook speelde mee dat zij zelf inmiddels meer negatieve ervaringen hebben opgedaan in Nederland (McGinnity en Gijsberts 2016, 2017). De afname in tevredenheid ging niet samen met de wens om te vertrekken uit Nederland: nog steeds verwachtte ongeveer de helft van de recent migreerde Polen in Nederland te blijven wonen.

Poolse migranten in vergelijking met Bulgaarse en Roemeense migranten

In het eerdere onderzoek is eveneens naar voren gekomen dat Poolse migranten er duidelijk beter voor stonden dan migranten uit Bulgarije. Bovendien bleek het niet terecht dat

Roemenen en Bulgaren zo vaak in één adem worden genoemd, althans voor wat betreft het sociaaleconomische profiel van de ingeschrevenen onder hen. De Bulgaarse groep verkeerde in sociaaleconomisch opzicht in een kwetsbare positie (Gijsberts en Lubbers 2013; 2015a). Bulgaren bleken vaak laagopgeleid en hadden veelal geen betaalde baan. Als ze werk hadden, werkten ze meestal aan de onderkant van de arbeidsmarkt. De Roemenen die zich hebben ingeschreven in Nederland stonden er juist goed voor. Ze bleken doorgaans zeer hoogopgeleid, spraken goed Engels en hadden een goede positie op de Nederlandse arbeidsmarkt. Deze Roemeense migranten lieten een heel ander beeld zien dan het stereotype beeld dat in Nederland van Roemenen bestaat (Gijsberts en Lubbers 2015b). Overigens is zowel onder Bulgaren als Roemenen een aanzienlijk deel in Nederland om te studeren in het hoger onderwijs. Onder Poolse migranten komt dit veel minder voor. In twee aparte SCP-publicaties is specifiek ingegaan op de positie van Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen. Het ging daarin in brede zin over hun leefsituatie en ook specifiek over hun positie in het onderwijs (Vogels et al. 2014; 2017).

Het beeld van niet-ingeschreven migranten uit Midden- en Oost-Europa

Wie van plan is om meer dan vier maanden in Nederland te verblijven, moet als gezegd inschrijven in de BRP. We weten echter dat er beduidend meer Polen in Nederland wonen dan hier zijn ingeschreven. Degenen die korter dan vier maanden blijven, hoeven zich niet in te schrijven (bv. seizoensarbeiders) en degenen die wel langer blijven, schrijven zich ook lang niet allemaal in. Per 1 juli 2014 stond volgens het CBS bijvoorbeeld 30% van de Poolse werknemers ingeschreven in de BRP. De arbeidsmigratie kent een sterk fluctuerend seizoenspatroon (CBS 2015, zie ook SEO 2008). Tijdelijke arbeidsmigranten zijn vaak jonger, werken minder vaak in de Randstad en vaker in Limburg en Noord-Brabant en werken veel vaker als uitzendkracht en in de landbouw dan de langduriger arbeidsmigranten (Berkhout en Hof 2012). Ook omdat er veel in- en uitstroom is en de groep dus continu van omvang en samenstelling verandert, is het onmogelijk om precies aan te geven hoeveel Polen er in Nederland verblijven.

Aan inschrijving zijn voor- en nadelen verbonden. Inschrijven kan nuttig zijn om kindertoeslag te krijgen, recht te hebben op een uitkering en aanspraak te kunnen maken op een woning. Een nadeel is bijvoorbeeld dat na inschrijving gemeentelijke belastingen verschuldigd zijn. Soms speelt illegale bewoning een rol bij de beslissing zich niet in te schrijven. Een aantal gemeenten probeert de laatste jaren zo veel mogelijk migranten uit Midden- en Oost-Europa te bewegen zich te laten inschrijven. Daardoor zal het aandeel ingeschreven migranten variëren tussen gemeenten.

Naar de niet-ingeschreven migranten is veel minder onderzoek gedaan omdat er geen woonadres bekend is en ze vaak heen en weer migreren tussen Nederland en het herkomstland. Dit maakt het moeilijk ze te benaderen voor onderzoek. De vraag wat de gevolgen hiervan zijn voor het beeld van de Poolse migranten is moeilijk te beantwoorden. Is de problematiek wellicht groter dan we rapporteren? Een vergelijking met het onderzoek van Engbersen et al. (2011) waarin de tijdelijke – vaak niet in het bevolkingsregister

ingeschreven – arbeidsmigranten beter zijn vertegenwoordigd, leidt niet tot een heel ander beeld. Ook in dat onderzoek kwam naar voren dat de positie van Bulgaren in Nederland ongunstiger is dan die van Polen en Roemenen. Het bleek een zeer laagopgeleide groep met problemen op het terrein van huisvesting en werkloosheid. Het betreffende onderzoek gaf echter een beeld van de situatie vrij kort na 2007; hoe het beeld voor deze groep zich verder heeft ontwikkeld, is onbekend.

Enkele jaren geleden verscheen een studie van De Boom et al. (2014) naar criminaliteit onder Midden- en Oost-Europeanen in Nederland. Daaruit kwam naar voren dat van de ingeschreven Polen slechts een klein deel in aanraking met de politie is gekomen op verdenking van een misdrijf. Wat hier opviel, was dat van alle verdachten uit Polen 63% niet bleek ingeschreven in het Nederlandse bevolkingsregister. Hier is ofwel sprake van grensoverschrijdende criminaliteit of het betreft tijdelijke arbeidsmigranten die niet staan ingeschreven in het Nederlandse bevolkingsregister.

Dit huidige onderzoek is een vervolg op het SING'09-onderzoek en geeft het meest recente beeld van de leefsituatie van alle tussen 2004 en 2015 ingeschreven Polen die zich in Nederland hebben gevestigd. Het is gebaseerd op een grootschalige survey onder deze groep en op een vergelijking door de tijd met de eerdere SING'09-survey. We richten ons niet alleen op de arbeidsmarkt, maar geven een breder beeld van de leefsituatie, het verblijfsperspectief en het welbevinden. Wat we missen, is een beeld van de niet-ingeschrevenen. Zoals we hierboven betogen, blijven tijdelijke vormen van arbeidsmigratie in onderzoek onderbelicht en het zijn juist deze vormen die vooral lokale overheden voor nieuwe integratieopgaven stellen (Engbersen 2012). Dit pleit ervoor in vervolgonderzoek ook niet-ingeschreven Polen te ondervragen. Voor deze groep spelen deels andere issues, zoals het aanbod van tijdelijke huisvesting, het tegengaan van uitbuiting en de mate van overlast als gevolg van het bij elkaar wonen van grote groepen jonge alleenstaande arbeidsmigranten. Wat er tegen pleit, is dat het in het licht van inpassing in de samenleving niet zo gek is om onderzoek vooral te richten op migranten die van plan zijn in Nederland hun bestaan op te bouwen.

1.3 Gebruikte bronnen

De gegevens waarop deze rapportage is gebaseerd, zijn voornamelijk afkomstig uit de *Survey Integratie Migranten* (SIM'15). Daarnaast worden waar mogelijk CBS-bronnen benut (bv. de *Enquête Beroepsbevolking* – EBB – en informatie uit de bevolkingsstatistieken). Het SIM'15-onderzoek is in de periode van februari tot half juli 2015 gehouden onder zeven etnische groepen: personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse, Somalische en Poolse achtergrond en een autochtone vergelijkingsgroep. De gegevens zijn verzameld via een *mixed mode design*: een benadering via het web, aangevuld met een face-to-facebenadering door (tweetalige) interviewers. De doelpopulatie bestond uit migranten van 15 jaar en ouder van de eerste generatie met als herkomstland Polen die zich in 2004 of later in de BRP hebben ingeschreven. De steekproef werd door het CBS getrokken. Uiteinde-

lijk hebben 1129 Polen meegedaan aan het onderzoek. Het responspercentage voor de Polen lag op 45% (de helft heeft gerespondeerd via een websurvey en de helft via face-to-faceonderzoek). Vergeleken met de samenstelling van de steekproef hebben meer vrouwen dan mannen aan het onderzoek deelgenomen. Inwoners van kleine gemeenten zijn iets ondervertegenwoordigd in de respons. Het CBS heeft deze afwijkingen van de populatieverdelingen gewogen. Er is gecorrigeerd voor verschillen in de verdeling van leeftijd, geslacht, gemeentegrootte, type huishouden (eenpersoons, paar met of zonder kinderen etc.), omvang van het huishouden en het persoonlijk inkomen. Op www.scp.nl is meer informatie te vinden over het SIM-onderzoek, de representativiteit van de verzamelde gegevens en de manier waarop de weging is uitgevoerd.

SIM'15 is een grootschalig en breed onderzoek dat zich richt op het in kaart brengen van de maatschappelijke positie van migrantengroepen, maar ook allerlei indicatoren van sociaal-culturele positie meet. Door de inzet van tweetalige enquêteurs wordt een zo breed mogelijke groep Polen bereikt. Het onderzoek heeft echter ook enkele beperkingen. We richten ons bijvoorbeeld niet op alle Polen in Nederland, maar alleen op degenen die zich na 2004 in de BRP hebben ingeschreven. Zij vormen wel de categorie die een meer permanent of in ieder geval langer verblijf voor ogen heeft.

Een tweede belangrijke bron in dit rapport is de *Survey Integratie Nieuwe Groepen 2009* (SING'09). SING'09 is een surveyonderzoek onder in Nederland woonachtige vluchtelingen van 15 jaar en ouder afkomstig uit Afghanistan, Irak, Iran en Somalië, personen van Chinese herkomst en na 2004 gemigreerde Polen. Ter vergelijking van de bevindingen zijn ook autochtone Nederlanders opgenomen. Voor de Poolse groep is in de zomer van 2009 door het CBS een steekproef getrokken uit de BRP onder mensen die korter dan vijf jaar in Nederland ingeschreven stonden. Het kader voor deze steekproef bestond uit personen van Poolse herkomst van 15 jaar en ouder die op 1 juli 2009 in de BRP stonden geregistreerd en die zich op 1 januari 2004 of later voor het eerst in de BRP hadden ingeschreven. In totaal is informatie verzameld bij 602 personen die korter dan zes jaar in Nederland woonden, wat een responspercentage opleverde van 42%. Ongeveer een derde van de interviews is afgenomen door een tweetalige interviewer. De overige interviews zijn afgenomen door autochtoon Nederlandse interviewers die het interview afnamen middels een vertaalde zelfinvullijst op een laptop.

De SIM'15 en de SING'09 zijn gekoppeld om een vergelijking in de tijd te kunnen maken. Hiervoor is eerst met behulp van de R-indicator nagegaan in welke mate de bestanden vergelijkbaar zijn (tabel 1.1). Het steekproefkader van SIM'15 en SING'09 is vergelijkbaar. Anders dan in SIM'15 is in SING'09 alleen gebruikgemaakt van face-to-facebenaderingen (in SIM'15 zowel face-to-facebenaderingen als webenquêtes).² Met behulp van een R-indicator kan berekend worden hoe representatief de uiteindelijke groep respondenten is ten opzichte van de populatie met betrekking tot de achtergrondvariabelen die in het model zijn opgenomen. De achtergrondvariabelen moeten bekend zijn voor alle steekproefpersonen in de brutosteekproef, dus zowel voor de respondenten als voor non-respondenten. We

konden dit nagaan voor de variabelen geslacht, leeftijd en gemeentegrootte (en alle kruisverbanden daartussen). De R-indicator geeft per respondentengroep dan in een enkele maat (tussen 0 en 1, waarbij 1 perfecte weerspiegeling inhoudt) weer in welke mate de respondentengroep een goede weerspiegeling is van de onderzoekspopulatie voor wat betreft de achtergrondvariabelen in het model. Als vuistregel hanteren we daarbij dat de representativiteit vanaf 0,80 als acceptabel kan worden opgevat. Tabel 1.1 laat zien dat het SING-bestand een goede representatie geeft met betrekking tot de variabelen in het model, maar de representatie van het SIM'15-onderzoek is wat minder sterk. Nadere analyse wijst uit dat met name mannen in de leeftijd van 25-44 jaar minder goed zijn vertegenwoordigd in het SIM-onderzoek. De vraag is dan in hoeverre de mannen in deze leeftijdsklasse die wel hebben meegedaan aan het onderzoek representatief zijn voor deze hele groep. Dit betekent dat inhoudelijke interpretaties van geconstateerde veranderingen tussen SIM en SING met de nodige voorzichtigheid worden gegeven, zeker wanneer de verandering de genoemde groep betreft. Bovendien kon de representativiteit van de bestanden slechts voor een beperkte set kenmerken worden vastgesteld. Dit is een tweede reden waarom vergelijking tussen beide bestanden alleen met de nodige voorzichtigheid kunnen worden getrokken.

Tabel 1.1

R-indicator voor representativiteit van de Poolse groep in SING'09 en SIM'15

	SING'09	SIM'15
R-indicator	0,93	0,79

Bron: CBS/SCP (SING'09 en SIM'15)

1.4 Drie vergelijkingsrichtingen

We passen in dit rapport drie vergelijkingsrichtingen toe. Allereerst kijken we binnen de groep Polen naar verschillen. De belangrijkste uitsplitsingen die we maken, zijn die naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en duur van het verblijf in Nederland. We bespreken in deze rapportage steeds alleen verschillen die statistisch significant zijn.

Met betrekking tot verblijfsduur geeft 6% van onze de Poolse respondenten overigens aan al langer in Nederland te zijn, maar zich pas na 1 januari 2004 te hebben ingeschreven. Inschrijving in de BRP en daadwerkelijke verblijfsduur komen dus niet altijd overeen. Dit is overigens eveneens naar voren gekomen in het veldwerk onder Polen, Bulgaren en Roemenen in eerder onderzoek (bv. Dagevos 2011; Gijsberts en Lubbers 2013) en zal dus ongetwijfeld ook gelden voor ander onderzoek (zoals CBS-bronnen). Wat de reden is voor deze discrepantie valt niet te achterhalen. Waarschijnlijk woonden en werkten ze al langere tijd in Nederland en schreven zij zich pas later in. maken in dit rapport onderscheid tussen een aantal verblijfs categorieën op basis van de daadwerkelijke (zelf gerapporteerde) verblijfsduur, waaronder ook een groep die voor 2007 is gemigreerd (en dus in 6% van de gevallen zelfs voor 2004).

Een tweede vergelijking die we kunnen maken, is die door de tijd. We vergelijken de bevindingen uit 2015 met die uit het vergelijkbare surveyonderzoek uit 2009. Met slechts twee tijdstipmomenten is het lastig te bepalen wat verschillen zeggen. Is een gesignaleerde toename bijvoorbeeld een echte toename of een piek in een anderszins dalende trend? Het vergelijken van twee tijdstipmomenten moet dus altijd met de nodige voorzichtigheid gebeuren. Daarbij komt dat de samenstelling van de groep Polen in Nederland is veranderd, alleen al omdat de groep hier gemiddeld genomen langer is (in 2009 maximaal vijf jaar; nu maximaal elf jaar). Met betrekking tot de arbeidsmarktpositie hebben we de beschikking over langjarige trendcijfers, maar ook hier speelt het punt dat de groep gemiddeld genomen steeds langer in Nederland is.

Ten slotte vergelijken we waar mogelijk en relevant met autochtone Nederlanders die in hetzelfde onderzoek zijn ondervraagd. Dit geeft aan in welke mate sprake is van gelijke of ongelijke maatschappelijke positieverwerving van deze twee groepen. De vergelijking betreft de gehele groep Nederlanders, die qua samenstelling (bv. naar leeftijd) afwijkt van de Poolse groep. Gevonden verschillen hebben dus voor een deel daarmee te maken. Het zou wellicht zuiverder zijn om hier het gemiddelde van de gehele Nederlandse bevolking als referentiepunt te nemen, zodat achterstanden in een breder perspectief van de samenleving bekeken en begrepen kunnen worden. In onze dataset beschikken wij echter niet over een dwarsdoorsnede van de gehele Nederlandse bevolking, dus inclusief de mensen met een migratieachtergrond (Andriessen en Kappelhof 2016). Men kan beargumenteren dat verschillen in positieverwerving uitvergroot worden door de autochtone groep als uitgangspunt te nemen, ervan uitgaande dat dit de geprivilegieerde groep is. De autochtone groep drukt echter vanwege zijn omvang nog steeds een groot stempel op de gemiddelde maatschappelijke posities en geeft daarmee een indicatie van maatschappelijke achterstanden van andere groepen.

Hoewel in het SIM-onderzoek als gezegd ook andere migrantengroepen zijn ondervraagd (personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en Somalische herkomst), lijkt een vergelijking met deze andere migrantengroepen minder zinvol omdat de Poolse groep die we onderzoeken hier pas maximaal elf jaar is, en dus geen in Nederland geboren bevat, terwijl de andere groepen hier veel langer zijn en voor ongeveer de helft uit een tweede generatie bestaan. Alleen waar een vergelijking toch relevant is, zullen we deze in de tekst maken. Dat geldt op sommige plaatsen ook voor de vergelijking met migranten uit andere Midden- en Oost-Europese landen, met name uit Bulgarije en Roemenië.³

1.5 Thematiek en werkwijze

Deze publicatie geeft een beeld van de leefsituatie en het welbevinden van de Polen die zich tussen 2004 en 2015 in Nederland hebben ingeschreven. Deze groep bestaat dus uit nog vrij nieuwe migranten die in het herkomstland zijn geboren, opgegroeid en naar school gegaan. Uit eerder onderzoek blijkt dat de eerste fase na migratie belangrijk is voor de

verdere positieverwerving en identiteitsontwikkeling van migranten (Phinney 2001; Sussman 2000). Dit is de fase waarin migranten een plek moeten zien te verwerven in het nieuwe land. Aanvankelijk optimisme maakt na verloop van tijd nogal eens plaats voor een afname in welbevinden als migranten te maken krijgen met negatieve ervaringen (denk aan discriminatie, slechte arbeidsomstandigheden en slechte behandeling door werkgevers). Dit is onder andere de reden dat in de literatuur bijvoorbeeld vaak een afname in gezondheid, in tevredenheid en in ervaren discriminatie wordt gevonden in de eerste periode na migratie (bv. McGinnity en Gijsberts 2016; Gijsberts en Lubbers 2015a). Het bijzondere aan Polen en andere EU-migranten is dat zij in Nederland vrij kunnen wonen en werken. De geringe afstand maakt het relatief eenvoudig heen en weer te reizen en als het nieuwe land niet bevalt of er geen werk meer is terug te gaan. Het is niet ondenkbaar dat dit gevolgen heeft voor hun positie, maar ook voor hun oriëntatie op Nederland.

De volgende deelonderwerpen worden in dit rapport besproken.

Demografische ontwikkelingen

We beginnen in hoofdstuk 2 met een overzicht van demografische ontwikkelingen met betrekking tot de Poolse populatie in Nederland. Dit overzicht is grotendeels gebaseerd op CBS-gegevens over de Polen die zich na 1 januari 2004 in Nederland hebben inschreven. We kijken onder andere naar omvang en samenstelling van de Poolse groep, immi- en emigratiecijfers, spreiding over Nederland en veranderingen daarin als gevolg van verhuizingen.

Kenmerken en verblijfsperspectief

In hoofdstuk 3 beantwoorden we de vraag welke kenmerken en/of hulpbronnen de Polen hebben die sinds de uitbreiding van de EU naar Nederland zijn gekomen. Dit zijn deels 'pre-migratiekenmerken' en deels kenmerken die zijn gevormd in de eerste jaren van verblijf (sommige Polen zijn net gearriveerd, andere al tien jaar geleden). We richten ons op het opleidingsniveau en het spreken van de Engelse taal. Ook beantwoorden we de vraag of de groep Polen die naar Nederland is gemigreerd in opleidingsniveau afwijkt van de populatie in Polen. Is sprake van selectieve migratie? Een tweede onderwerp is de woon- en gezinssituatie van de Polen in Nederland. Ten slotte richten we ons in dit hoofdstuk op het verblijfsperspectief van de Poolse migranten. In eerste instantie bepaalde de tijdelijke arbeidsmigrant uit Polen het beeld, maar uit allerlei onderzoeken blijkt dat een deel van de Polen van plan is zich hier te settelen. We kijken wie van plan is te blijven en wie niet.

Oriëntatie op Nederland en Polen

Vervolgens kijken we in hoofdstuk 4 wat dit verblijfsperspectief betekent voor de investeringen die Polen doen in Nederland. Leren zij de taal, volgen zij een taal cursus en wat voor contacten hebben zij met Nederlanders en met herkomstgenoten? Ligt hun focus op Nederland, op het herkomstland of op allebei (in bijvoorbeeld mediagebruik)? We relateren dit aan hun kenmerken en verblijfsperspectief.

Structurele positie van migranten: werk en inkomen

In hoofdstuk 5 kijken we naar de arbeidsmarktsituatie. Hebben de Poolse migranten werk gevonden? Hebben zij werk op hun niveau? Hoe zijn hun arbeidsomstandigheden? Hoe ziet hun inkomen eruit? We relateren de arbeidsmarktsituatie aan de kenmerken van de migranten en bekijken in hoeverre zij op de arbeidsmarkt op afstand staan van vergelijkbare autochtone Nederlanders.

Welbevinden in Nederland

Hoofdstuk 6 richt zich op het welbevinden van Polen in Nederland. Migratie is een ingrijpende gebeurtenis in de levens van mensen. Wat betekent de migratie voor de fysieke en mentale gezondheid en voor tevredenheid, zich thuis voelen en discriminatie-ervaringen? We relateren ook deze ervaringen aan de kenmerken van de Poolse migranten in Nederland. Nemen gevoelens van zich thuis voelen bijvoorbeeld toe als het verblijf langer duurt?

Conclusie en reflectie experts

In hoofdstuk 7 nemen we alle bevindingen samen en bekijken we wat goed gaat en waar sprake is van knelpunten. De bevindingen zijn voorgelegd aan een aantal experts ter validering en duiding. In totaal is gesproken met negen personen uit gemeenten, betrokken departementen en werkgeversorganisaties en met sleutelpersonen in de Poolse groep zelf (zie bijlage B1.1 op www.scp.nl voor een overzicht van de gesprekspartners).

Noten

- 1 Tot de MOE-landen worden gerekend: Polen, Tsjechië, Hongarije, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen (in 2004 tot de EU toegetreden), Roemenië en Bulgarije (in 2007 toegetreden) en Kroatië (in juli 2013 toegetreden).
- 2 In SIM'15 is zowel een web- als een face-to-facebenadering gebruikt. Interviews via het web kunnen bijvoorbeeld minder gevoelig zijn voor sociale wenselijkheid. Tegelijkertijd is het zo dat respondenten die ervoor kiezen om een vragenlijst in te vullen via het web verschillen van respondenten die de vragenlijst met een interviewer beantwoorden. Zo is de eerste groep vaker jonger en hoger opgeleid dan de groep die kiest voor een face-to-facebenadering. Eventuele waargenomen verschillen hoeven dus niet (alleen) verband te houden met sociale wenselijkheid, maar kunnen ook een samenstellingseffect weerspiegelen. Enige terughoudendheid bij het interpreteren van de bevindingen is dus op zijn plaats, zeker bij vragen met een kans op een hogere mate van sociaal wenselijk antwoordgedrag.
- 3 Een directe vergelijking met Bulgaarse en Roemeense migranten is alleen mogelijk op basis van bevolkingsstatistieken (zie hoofdstuk 2). Voor het overige kan hooguit vergeleken worden met andere onderzoeken (bv. SCIP). In het SIM-onderzoek en het SING-onderzoek zijn Bulgaren en Roemenen niet onderzocht.

2 Demografische ontwikkelingen Poolse migranten

Op 1 mei 2004 trad Polen (samen met Estland, Letland, Litouwen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Cyprus en Malta) toe tot de EU. Vanaf die datum konden Polen zonder verblijfsvergunning in Nederland komen wonen. Om te kunnen werken, was tot 1 mei 2007 nog wel een twv nodig. Vanaf die datum zijn Polen vrij om in Nederland te komen wonen en werken. De toetreding tot de EU heeft voor een aanzienlijke instroom van migranten uit Polen gezorgd. In dit hoofdstuk gaan we in op deze en andere demografische ontwikkelingen.

Op basis van statistieken van het CBS schetsen we de immigratie en emigratie, noemen we de belangrijkste migratiemotieven en bespreken we de omvang en samenstelling van de Poolse groep in Nederland. Ook gaan we in op het aantal Polen in andere EU-landen en bespreken we ruimtelijke ontwikkelingen rondom spreiding, segregatie en verhuizingen binnen Nederland. Waar relevant en mogelijk zoomen we in de CBS-statistieken (die alle in Nederland ingeschreven Polen betreffen) in op de groep Polen die zich na 2004 heeft ingeschreven in de BRP.

2.1 Immigratie en emigratie

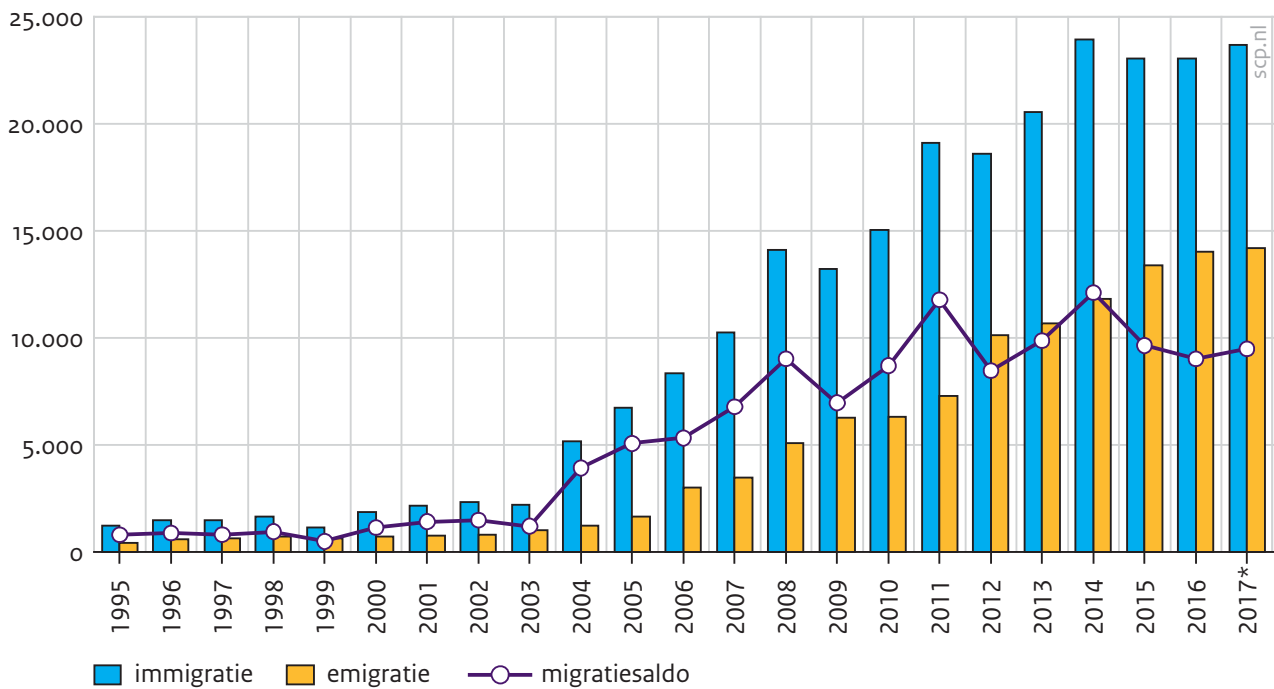
Toenemende immigratie van Polen

Sinds de toetreding van Polen tot de EU groeit de immigratie van Poolse migranten naar Nederland jaarlijks sterk (figuur 2.1). Ondanks de economische crisis schommelt het aantal Polen dat naar Nederland komt de afgelopen jaren rond de 23.000 per jaar. Van een daling, laat staan een sterke, is vooralsnog geen sprake: voorlopige cijfers laten zien dat in 2017 bijna 24.000 Polen naar Nederland kwamen, een paar honderd meer dan in 2016.

Enkele bedrijven in de gemeente Westland spraken begin 2017 hun zorgen uit dat het steeds moeilijker wordt Poolse arbeiders te vinden en dat mede hierdoor wordt geworven onder andere groepen, zoals Esten en Roemenen ('De Poolse arbeidsmigratiebubbel', conferentie gehouden in Naaldwijk, 25 januari 2017). Uit de meest recente immigratiecijfers is niet af te leiden dat sprake is van een verminderde toestroom van Polen naar ons land. Dit laat onverlet dat het voor werkgevers moeilijker kan zijn geworden om Pools personeel te vinden, bijvoorbeeld omdat de samenstelling van de instroom is veranderd of omdat de vraag naar arbeid is toegenomen. En uiteraard kan het zo zijn dat het in specifieke regio's en voor specifieke sectoren moeilijk(er) wordt geschikt personeel te vinden. Dat is uit de algemene immigratiecijfers echter niet af te leiden. In het slothoofdstuk reflecteren de geïnterviewde experts op deze kwestie.

Figuur 2.1

Immigratie, emigratie en migratiesaldo van Polen, 1995-2017 (absolute aantallen)

* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Overigens kent Polen de laatste jaren een substantiële economische groei (zie kader 2.1). Het had in 2011 zelfs de sterkste economische groei van Europa en was het enige land in de EU dat geen ernstige economische neergang kende (De Vries 2012). Maar het relatief lage bbp en de hoge jeugdwerkloosheid (kader 2.1) laten zien dat het voor inwoners uit Polen opportuun is in Nederland te gaan werken: hier is meer werk waarmee meer geld kan worden verdiend dan in Polen zelf.

Sinds de toetreding tot de EU is Polen wat betreft de jaarlijkse immigratie naar Nederland het belangrijkste herkomstland van immigranten geworden. De jaarlijkse instroom van Polen is groter dan die van de vier klassieke herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) samen (Nicolaas et al. 2012) en lag tot en met 2015 ook hoger dan het aantal Syrische immigranten. Pas in 2016 raakten de Polen hun 'koppositie' wat dit betreft kwijt aan de Syriërs, die dat jaar met 28.000 immigranten de grootste instroom vormden (5.000 immigranten meer dan de Polen).

Ter vergelijking: de immigratie van Bulgaren en Roemenen ligt op een aanzienlijk lager niveau. In de periode 2012-2016 kwamen jaarlijks gemiddeld iets minder dan 5000 Bulgaren en iets minder dan 4000 Roemenen naar Nederland, elk minder dan een kwart van de Poolse instroom. Opvallend is de stijging in 2017: volgens voorlopige cijfers kwamen er in 2017 ruim 5000 Bulgaren en ruim 7000 Roemenen naar Nederland.

Kader 2.1 De economische situatie in Polen in vergelijking met Nederland

Ondanks de economisch crisis vertoont het bruto binnenlands product (bbp) van Polen sinds 2009 een continue stijging, terwijl Nederland in diverse jaren te maken had met economische krimp. De werkloosheid in Polen ligt al jaren op een hoger niveau dan die in Nederland, maar sinds 2013 is de daling in Polen zo sterk dat de werkloosheid er in 2016 op hetzelfde niveau lag als in Nederland. De jeugdwerkloosheid is in Polen echter wel een stuk hoger dan in Nederland: bijna een op de vijf jongeren in Polen is werkloos, in Nederland is dat een op de negen. Overigens ligt het absolute niveau van het bbp in Polen nog steeds een stuk lager dan in Nederland. Zo bedroeg het bbp per hoofd van de bevolking in Nederland in 2016 ongeveer 41.000 euro en was dat in Polen 11.500 euro. Dit verschil vormt een belangrijke oorzaak voor de aanhoudend hoge immigratie vanuit Polen naar Nederland.

Tabel 2.1

Economische situatie in Polen en Nederland (in procenten per jaar)

	bbp-verandering		werkloosheid		jeugdwerkloosheid	
	Polen	Nederland	Polen	Nederland	Polen	Nederland
2009	2,8	-3,8	8,2	4,4	20,6	10,2
2010	3,6	1,4	9,7	5,0	23,7	11,1
2011	5,0	1,7	9,7	5,0	25,8	10,0
2012	1,6	-1,1	10,1	5,8	26,5	11,7
2013	1,4	-0,2	10,3	7,3	27,3	13,2
2014	3,3	1,4	9,0	7,4	23,9	12,7
2015	3,9	2,0	7,5	6,9	20,8	11,3
2016	2,8	2,2	6,2	6,0	17,7	10,8

Bron: CBS

Emigratie neemt eveneens toe

Ook de emigratie van Polen is de laatste jaren sterk toegenomen (figuur 2.1). Jaarlijks vertrekken 12.000 tot 14.000 Polen weer uit ons land. Ruim de helft van de Poolse immigranten die in het eerste decennium van deze eeuw naar Nederland zijn gemigreerd (en in de BRP geregistreerd stonden), is inmiddels weer vertrokken; de andere helft is nog in Nederland woonachtig (Nicolaas 2011).

Figuur 2.1 toont ook het migratiesaldo (immigratie minus emigratie). Per saldo komen er sinds 2007 jaarlijks ongeveer 10.000 Polen bij in Nederland. Deze toename werd kortdurend onderbroken door de economische crisis in 2009. Aangezien die crisis in andere EU-landen in de jaren daarna ernstiger werd dan in Nederland zat het migratiesaldo voor de Polen in deze periode weer in de lift (Nicolaas et al. 2012). In 2012 is echter een duidelijke kentering zichtbaar ten opzichte van 2011, waarvoor de economische crisis verantwoorde-

lijk lijkt. De laatste jaren neemt het saldo verder af, niet vanwege een afname van immigratie, maar vanwege een oplopend vertrek uit Nederland.

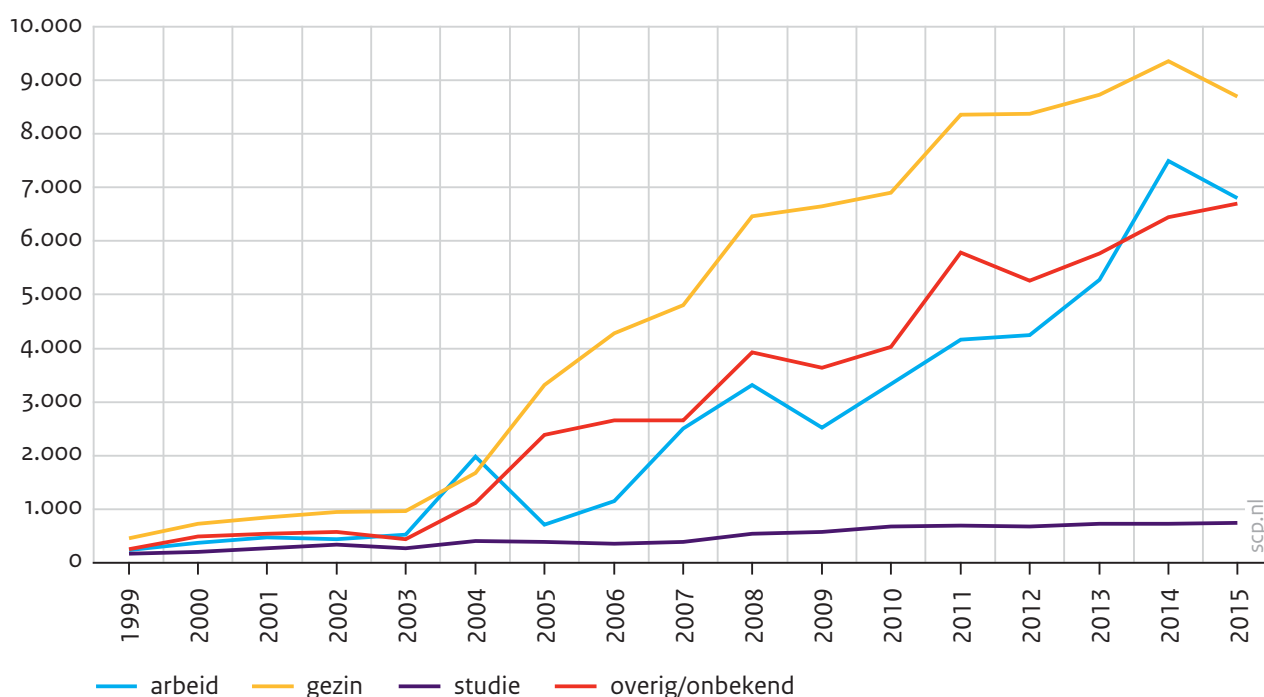
Na 2004 sterke toename van arbeids- en gezinsmigratie uit Polen

De grootste groep Poolse immigranten komt al jarenlang naar Nederland vanwege gezinsmigratie (gezinshereniging en -vorming, figuur 2.2). In 2004 (het jaar van toetreding tot de EU) namen alle soorten immigratie sterk toe, maar met name de arbeidsmigratie. Sindsdien vindt een continue stijging van het aantal arbeids- en gezinsmigranten plaats. Het aantal Polen dat naar Nederland komt om te studeren blijft bescheiden met een aantal van nog geen 1000 per jaar. Zie kader 2.2 voor nadere uitleg over de cijfers rondom migratiemotieven.

Van een substantieel deel van de Poolse immigranten was de migratiereden anders dan gezin, arbeid of studie. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om economisch niet-actieven en personen die studeren aan een particuliere onderwijsinstelling.

Figuur 2.2

Migratieredenen van Poolse migranten, 1999-2015 (absolute aantallen)

Bron: CBS/IND

Het immigratiepatroon van Bulgaren en Roemenen laat een enigszins vergelijkbaar patroon zien. Ook onder deze groepen neemt gezinsmigratie de prominentste plaats in en ook hier zien we een sterke stijging van de immigratie in het jaar waarin de herkomstlanden lid werden van de EU (2007). Het wegvallen van de verplichting een twv te hebben (per 1 januari 2014), is eveneens in de cijfers terug te zien: het aantal arbeidsmigranten nam in dat jaar bij beide groepen sterk toe (zie bijlage tabel B2.1 en B2.2 op www.scp.nl). Dit

effect lijkt zich onder Poolse migranten – waar de vereiste van de twv per 1 januari 2007 werd afgeschaft – in mindere mate te hebben voorgedaan.

Kader 2.2 Migratiereden

De cijfers in figuur 2.2 zijn tot mei 2004 gebaseerd op het migratiemotief dat door de IND is geregistreerd. Vanaf mei 2004 (toetreding Polen tot de EU) is de migratiereden gebaseerd op de afgeleide migratiedoelen die door het CBS zijn bepaald. Het afgeleide migratiedoel wordt vastgesteld op basis van gegevens uit het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden. Van de immigranten die zich in de BRP hebben ingeschreven, zijn gegevens bekend over onder meer herkomstgroep, immigratiedatum, immigratiedatum van de ouders, immigratiedatum van de partner, datum van aanvang van een baan en datum van aanvang van een studie. Met deze gegevens is het afgeleid migratiedoel vastgesteld op basis van de volgende beslisregels:

- gezin: geïmmigreerd binnen 120 dagen na immigratie van de partner of binnen 120 dagen na immigratie van de vader of moeder; bij immigratie of binnen 120 dagen na immigratie getrouwd/samenwonend;
- arbeid: aan het werk binnen 120 dagen na immigratie;
- asiel: IND-motief asiel (inclusief imputatie CBS);
- studie: aan het studeren binnen 366 dagen na immigratie;
- ander doel: geen van de bovenstaande regels is van toepassing op de immigrant.

De waarnemingen over migratiemotieven zijn gebaseerd op de informatie die het CBS elk jaar op 1 januari ontvangt van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). De koppeling van de gegevens over migratiemotieven met de BRP verrijkt de informatie over migratiemotieven met andere gegevens, zoals sociaaleconomische categorie, herkomstgroepering en verblijfsduur. Bij de IND zijn alleen personen met een niet-Nederlandse nationaliteit geregistreerd. Het CBS heeft dan ook alleen informatie over de motieven van immigranten met een niet-Nederlandse nationaliteit die naar Nederland komen. Van een aantal niet-Nederlandse immigranten is het migratiemotief niet bekend of niet ingevuld. Deze ontbrekende gegevens worden geïmputeerd.

Immigratie meestal rechtstreeks uit Polen

De CBS-statistieken maken het ook mogelijk na te gaan of Polen rechtstreeks uit Polen naar Nederland komen of ook uit derde landen. De overgrote meerderheid van de Polen komt rechtstreeks uit Polen naar Nederland. Tot aan de toetreding tot de EU in 2004 kwam 90% van alle Poolse immigranten vanuit Polen naar Nederland. Na de toetreding tot de EU steeg dit percentage tot boven de 95%. Tegelijkertijd daalde het aandeel dat uit Duitsland kwam van 6% naar 1% (tabel 2.2).

Tabel 2.2

Immigratie van Polen naar land van herkomst, 1995-2016 (in absolute aantallen en procenten)

	waaronder uit:				
	totaal	Polen	Duitsland	Ver. Kon.	overige landen
	<i>abs.</i>	%			
1995-2003	15.706	90,5	5,7	0,4	3,5
2004-2016	201.107	96,7	1,2	0,5	1,5
totaal	216.813	96,2	1,6	0,5	1,7

Bron: CBS

Poolse emigranten keren in overgrote meerderheid terug naar Polen

Poolse emigranten keren in overgrote meerderheid terug naar Polen. Iets meer dan 10% van alle emigranten sinds 1995 vertrok naar een ander land dan Polen. Evenals bij de immigratie is ook bij de emigratie een verschil te zien in de twee onderscheiden perioden: voor de toetreding tot de EU vertrok bijna een kwart van de Polen niet naar hun geboorteland, maar naar met name Duitsland. Sinds het EU-lidmaatschap keert bijna 90% terug naar Polen en is het vertrek naar Duitsland gereduceerd tot minder dan 5% (tabel 2.3). Polen beproeven hun geluk dus slechts in heel beperkte mate in andere landen als ze hier bijvoorbeeld geen werk meer hebben.

Tabel 2.3

Emigratie van Polen naar land van bestemming, 1995-2016 (absolute aantallen en procenten)

	waaronder naar:				
	totaal	Polen	Duitsland	België	overige landen
	<i>abs.</i>	%			
1995-2003	4.499	77,7	10,7	2,9	8,6
2004-2016	64.721	87,8	4,2	1,5	6,6
totaal	69.220	87,1	4,6	1,6	6,7

Bron: CBS

2.2 Omvang van de Poolse groep

Sterke groei Poolse groep in Nederland

De cijfers met betrekking tot migratie die we tot dusverre gepresenteerd hebben, richten zich op de in de bevolkingsregisters ingeschreven Polen. Wie van plan is om meer dan vier maanden in Nederland te verblijven, moet zich inschrijven in de Basisregistratie Persoonsgegevens (BRP). Als we uitgaan van het bevolkingsregister woonden er op 1 januari 2017 iets meer dan 160.000 Polen in Nederland. Volgens voorlopige cijfers zijn daar in 2017 nog ongeveer 11.500 Polen bijgekomen, met name door migratie. De omvang van de groep is in

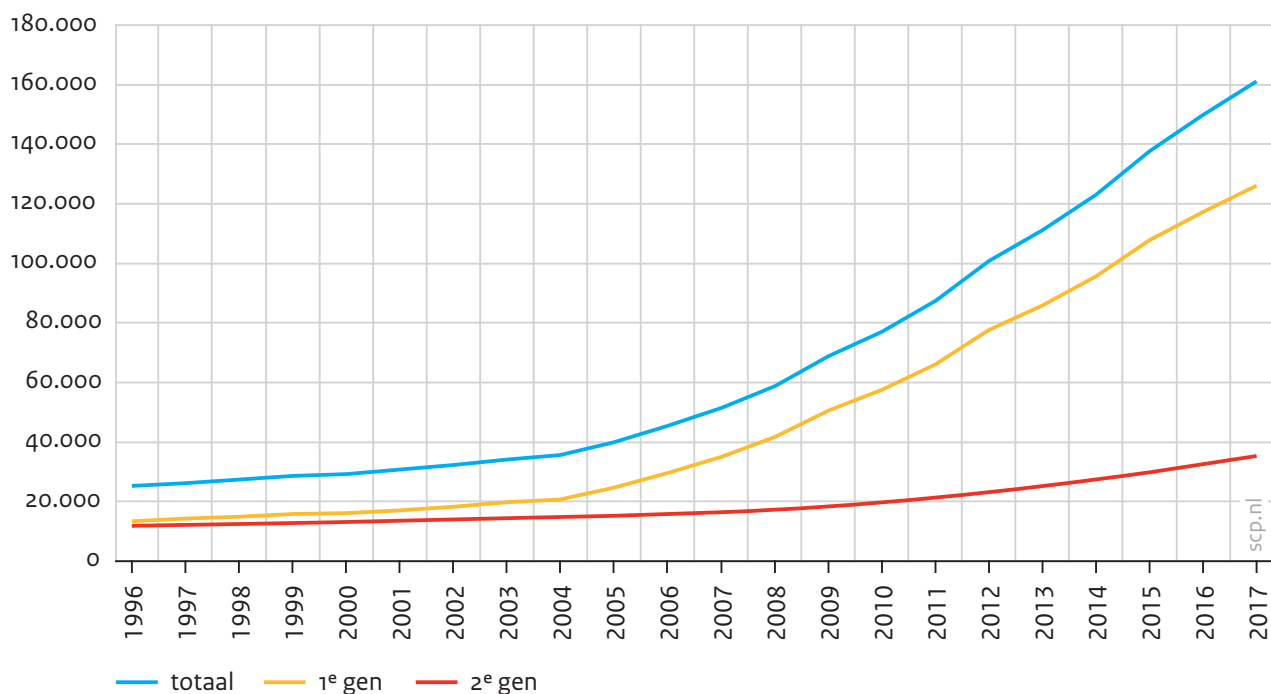
de afgelopen tien jaar verdrievoudigd (zie figuur 2.3): in 2007 woonden er nog circa 50.000 Polen in Nederland.

Er zijn iets meer Poolse vrouwen dan mannen in Nederland: in de BPR staan 85.000 Poolse vrouwen en 75.000 Poolse mannen ingeschreven. In de jaren negentig van de vorige eeuw en aan het begin van de 21ste eeuw nam het aantal Poolse vrouwen dat naar Nederland kwam sneller toe dan het aantal mannelijke Poolse migranten. De vrouwen kwamen inder tijd vaak voor een huwelijk. Vanaf 2004 stijgt het aantal Poolse mannen en vrouwen vrijwel even snel. Poolse vrouwen komen nu, net als hun mannelijke landgenoten, vaak als arbeidsmigrant, maar ook als gezinshereniger of samen met man en kinderen als compleet gezin.

Van de 160.000 Polen die op 1 januari 2017 in Nederland waren ingeschreven, behoren er 125.000 tot de eerste generatie. Zij zijn dus als immigrant naar Nederland gekomen. Iets meer dan 35.000 Polen zijn in Nederland geboren en hebben één of twee ouders met een Poolse achtergrond: zij vormen de tweede generatie. Een deel van deze tweede generatie bestaat uit kinderen van de zogenoemde 'Poolse bruiden' (met één ouder met een Nederlandse achtergrond). Het aantal in Nederland geboren Polen is de afgelopen tien à vijftien jaar gegroeid, maar de toename van de eerste generatie nieuwe migranten is vele malen groter dan die van de tweede generatie.

Figuur 2.3

Omvang Poolse groep in Nederland, 1996-2017 (absolute aantallen per 1 januari)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Ook veel niet-ingeschreven Polen in Nederland

In Nederland wonen meer Polen dan alleen degenen die zijn ingeschreven in de BPR. Veel Polen komen hier voor korte tijd naartoe om te werken. Als ze verwachten minder dan vier

maanden in Nederland te blijven, hoeven zij zich niet in te schrijven bij een gemeente. Het kan echter voordelig zijn om wel ingeschreven te staan in de BRP. Dit is vooral het geval bij het kopen van een huis of wanneer er schoolgaande kinderen in het geding zijn. In kader 2.3 wordt andere uitleg gegeven over het register van niet-ingezetenen in Nederland.

Kader 2.3 Registeren van niet-ingezetenen

Personen die niet die niet of korter dan vier maanden in Nederland wonen en een relatie hebben met de Nederlandse overheid (zoals seizoensarbeiders, buitenlandse studenten en gepensioneerden) worden 'niet-ingezetenen' genoemd. Sinds de inwerkingtreding van de Wet BRP op 6 januari 2014 kunnen zij zich inschrijven bij het RNI-loket van negentien gemeenten in Nederland. In de RNI wordt het woonadres in het thuisland geregistreerd en niet het verblijfadres in Nederland.¹

Gemeenten hebben aangegeven inzicht te willen in het eerste verblijfadres van niet-ingezetenen, zodat ze weten wie in de gemeente verblijven, ook al is dit voor een korte periode. Dat kan voor een gemeente van belang zijn in verband met bijvoorbeeld huisvesting en scholing voor kinderen. Om het eerste verblijfadres te registreren, ging op 6 januari 2014 een pilot van start met de voorziening REVA (Registratie Eerste Verblijf Adres). In deze pilot legden vijf gemeenten hierin het eerste verblijfadres vast. De pilot moest antwoord geven op de vraag of de registratie van het eerste verblijfadres bijdraagt aan het zicht dat gemeenten hebben op de woonomstandigheden van niet-ingezetenen en of REVA bijdraagt aan de mogelijkheden om personen op tijd te wijzen op hun plicht tot inschrijving in de BRP. In de loop van 2015 besloot de minister van BZK om de pilot REVA in stand te houden totdat inschrijving van het verblijfadres in de BRP mogelijk is. Alle RNI-loketten zijn op dit moment aangesloten op REVA. Het opgeven van het verblijfsadres in Nederland is overigens niet verplicht.

In totaal circa 250.000 ingeschreven en niet-ingeschreven Polen in Nederland

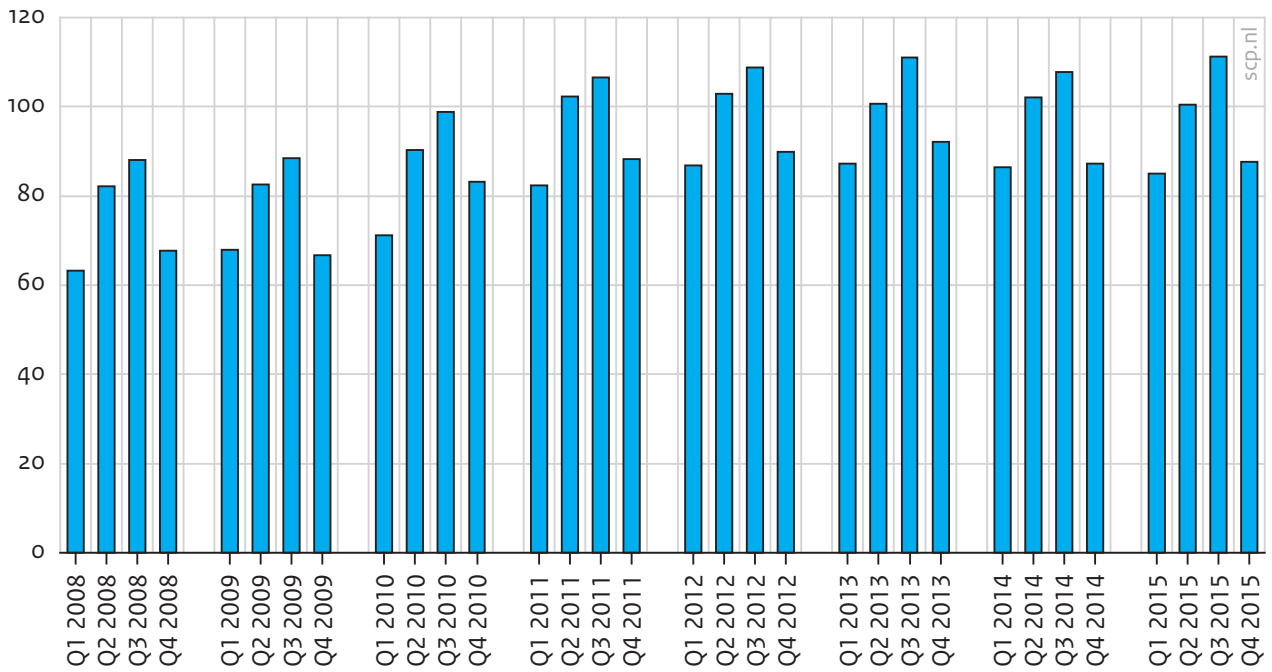
Eind 2015 telde Nederland bijna 90.000 Polen die niet als ingezetene in de BRP ingeschreven stonden, maar hier wel een baan hadden. Overigens fluctueert dit aandeel als gevolg van seizoensinvloeden sterk door het jaar heen. In het derde kwartaal van ieder jaar is het aandeel niet-ingezetene Polen altijd het hoogst (zie figuur 2.4).

Opgeteld bij de 160.000 wel in de BRP geregistreerde Polen betekent dit dat op 1 januari 2017 circa 250.000 Polen in Nederland woonden en/of werkten (figuur 2.5). Het aantal Polen dat in Nederland verblijft, neemt door migratie en geboorten nog steeds toe. Dit komt volledig voor rekening van de als ingezetene ingeschreven Polen. Het aantal hier kort verblijvende Polen dat een baan heeft maar niet als ingezetene in de BRP staat ingeschreven is al enige jaren vrij stabiel.

Naast de Polen die zijn geregistreerd, hetzij als inwoners van Nederland hetzij als personen die werken maar niet als ingezetenen zijn ingeschreven in de BRP, wonen in Nederland ook Polen die niet staan geregistreerd. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om personen die informele arbeid verrichten en dak- en thuislozen. Van der Heijden et al. (2011, 2013) schatte dat bijna een kwart van de Polen in Nederland in 2010 niet was geregistreerd. Hoe de situatie momenteel is, is onbekend.

Figuur 2.4

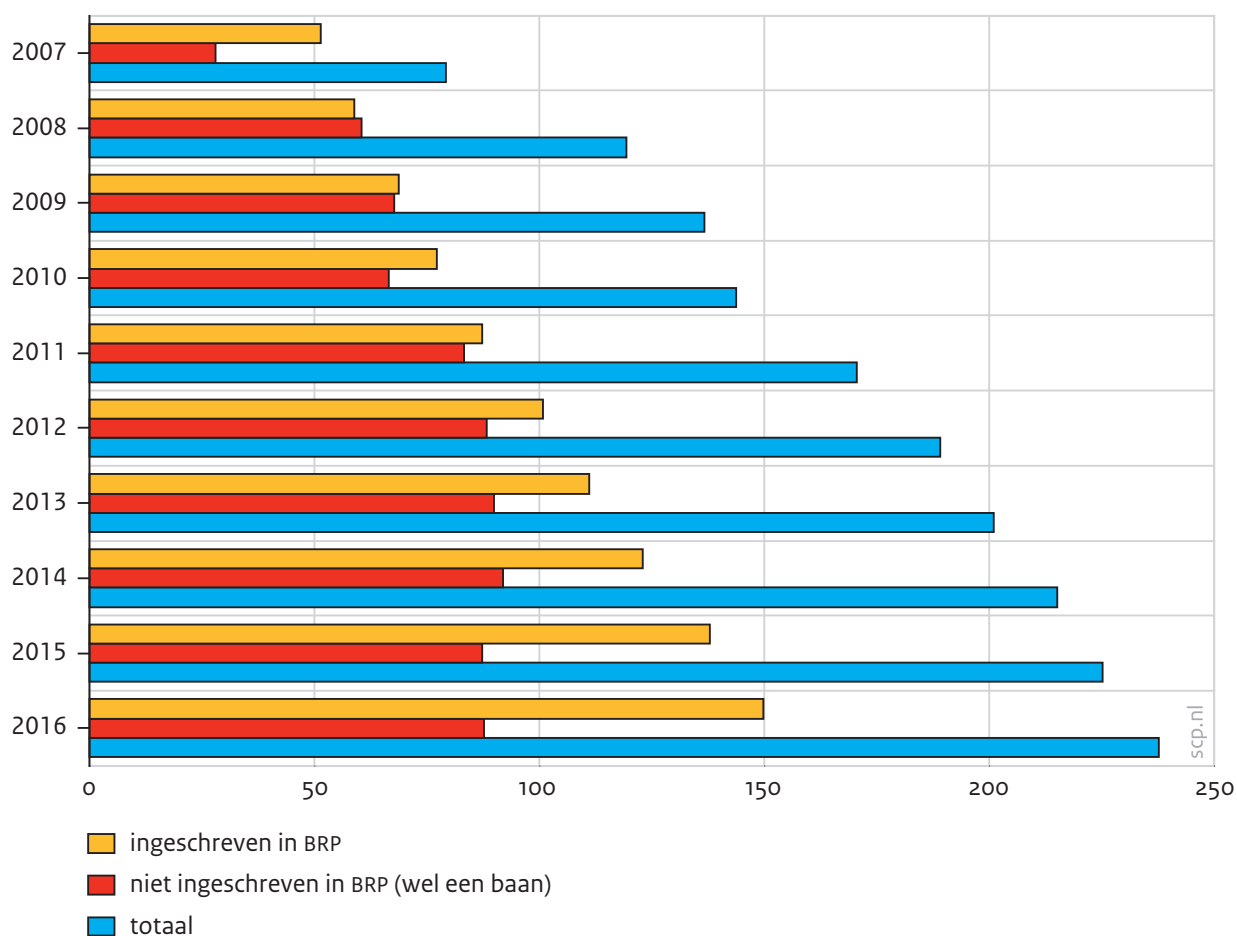
Polen in Nederland met een baan, maar niet ingeschreven in BRP, eind elk kwartaal, 2008-2015 (in absolute aantallen x 1000)

Bron: CBS (Migrantenmonitor)

Figuur 2.5

Geregistreerde en niet-inschreven Polen in Nederland, per 1 januari, 2007-2016 (absolute aantallen x 1000)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Aangezien er weinig informatie beschikbaar is over de Polen die niet in de BRP staan geregistreerd maar wel een baan hebben, gaan dit hoofdstuk en de rest van dit rapport voornamelijk over de Polen die wel in de BRP staan geregistreerd.

Meeste gemigreerde Polen wonen in Duitsland en Verenigd Koninkrijk

De beschikbare cijfers laten zien dat de meeste Polen die migreren naar Duitsland en het Verenigd Koninkrijk vertrekken (zie tabel 2.4). Wat betreft Duitsland speelt, naast de speciale relatie tussen beide landen, uiteraard ook de geografische nabijheid een rol. In het Verenigd Koninkrijk konden Polen direct na toetreding tot de EU aan het werk, ook zonder twv. Afgezet tegen de omvang van de bevolking tellen Noorwegen en met name Ierland echter (veel) meer Polen van de eerste generatie (tabel 2.4). Buiten Europa vinden we substantiële aantallen Polen in de Verenigde Staten (420.000) en Canada (155.000).

Deze cijfers betreffen, zoals gebruikelijk in onderzoek, het geboorteland en niet de nationaliteit. Hiertussen zijn in een aantal gevallen sterke afwijkingen mogelijk. Het aantal personen met Polen als geboorteland in Duitsland bedroeg in 2014 bijvoorbeeld 1,1 miljoen, terwijl het aantal personen met de Poolse nationaliteit er toen 675.000 bedroeg. Een

aanzienlijk deel van de Polen in Duitsland heeft dus niet de Poolse maar een andere nationaliteit, veelal de Duitse. Na de Tweede Wereldoorlog werden namelijk delen in het oosten van Duitsland, zoals Brandenburg, Pruisen en Silezië (de zogenoemde Oostgebieden), aan Polen toebedeeld.

De cijfers naar geboorteland komen ruwweg overeen met cijfers over de eerste generatie die hierboven werden gepresenteerd. In tabel 2.4 zijn leden van de tweede generatie niet meegerekend, omdat de meeste landen hierover geen gegevens hebben.

Tabel 2.4

Aantal Polen in andere Europese landen, 2015 (absolute aantallen)^a

	bevolking		aantal Polen	
	x 1 mln.	x 1000	per 1000 inwoners	
Nederland	16,829	117,9	7,01	
België	11,181	76,0	6,79	
Denemarken	5,627	37,1	6,59	
Duitsland	80,767	1334,0	16,52	
Frankrijk (2012)	65,942	102,3	1,55	
Ierland (2011)	4,606	114,3	24,83	
Italië	60,783	114,4	1,88	
Noorwegen	5,108	96,1	18,81	
Oostenrijk	8,507	72,2	8,49	
Spanje	46,512	52,7	1,13	
Verenigd Koninkrijk	64,351	783,0	12,17	
Zweden	9,645	85,5	8,87	

a Het betreft cijfers naar geboorteland.

Bron: Eurostat en oecd

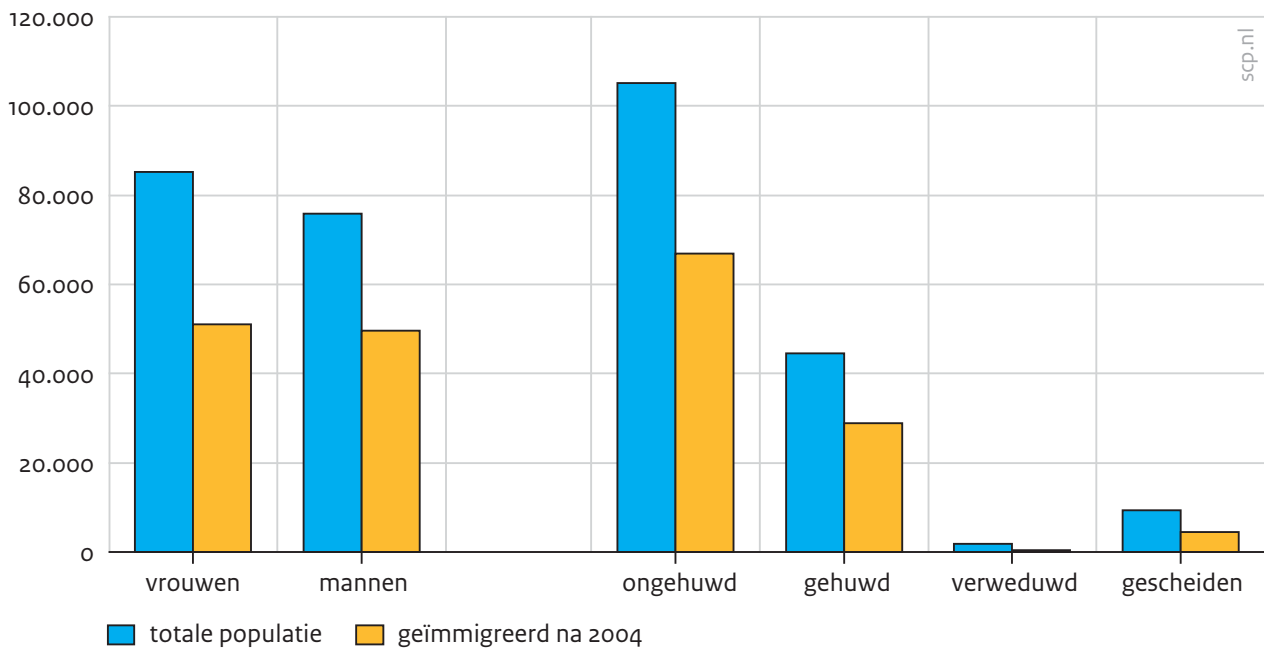
2.3 Samenstelling van de Poolse groep

Poolse vrouwen in de meerderheid

In de totale populatie Polen in Nederland zijn de vrouwen duidelijk in de meerderheid: 85.000 vrouwen tegenover 75.000 mannen (figuur 2.6). De geslachtsverhouding onder de Polen die na 2004 (na toetreding tot de EU) naar Nederland zijn gekomen, is in evenwicht, hetgeen een indicatie is voor een verschuiving in het motief om naar Nederland te komen: van voornamelijk gezinsmigratie voor 2004 naar meer arbeidsmigratie na 2004. Twee derde van de migranten uit Polen is ongehuwd, iets meer dan een kwart is gehuwd. Onder degenen die zich na 2004 in Nederland hebben gevestigd, zijn deze aandelen nagenoeg hetzelfde.

Figuur 2.6

Polen in Nederland naar geslacht en burgerlijke staat, totale populatie en na 2004 gemigreerde Polen, 1 januari 2017 (absolute aantallen)

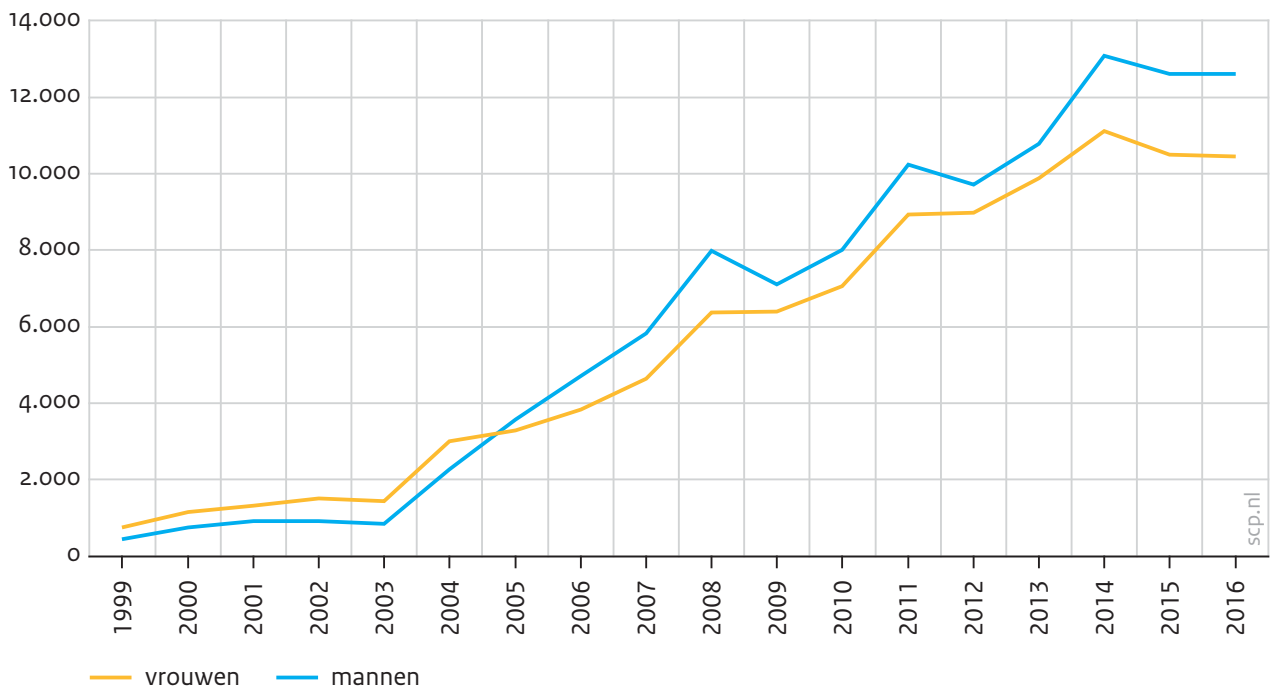

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Voor de toetreding tot de EU in 2004 waren de vrouwen in de meerderheid onder de Poolse immigranten. Daarna is het aantal mannelijke immigranten elk jaar groter dan het aantal vrouwen (figuur 2.7). Dit beeld zien we ook onder Bulgaarse immigranten (meer vrouwen dan mannen tot 2007 – het jaar van toetreding –, daarna omgekeerd), maar onder Roemeense immigranten zijn de mannen pas sinds 2014 in de meerderheid.

Figuur 2.7

Poolse immigranten, naar geslacht, 1999-2016 (absolute aantallen)

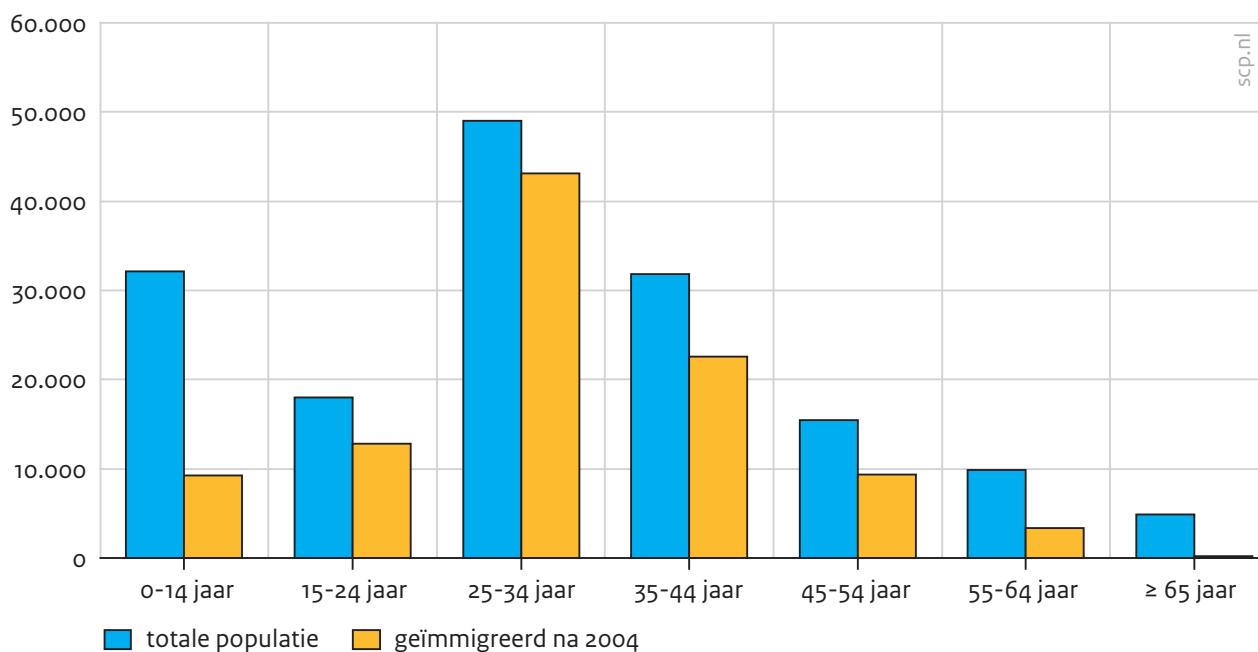
Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Jonge groep

De Poolse groep in Nederland is relatief jong. Veruit het grootste aantal is tussen de 25 en 34 jaar (figuur 2.8). Dit geldt zowel voor de totale populatie (inclusief de tweede generatie) als voor de groep die na 2004 is gemigreerd.

Figuur 2.8

Polen in Nederland naar leeftijd, totale populatie en na 2004 gemigreerde Polen, 1 januari 2017 (absolute aantallen)

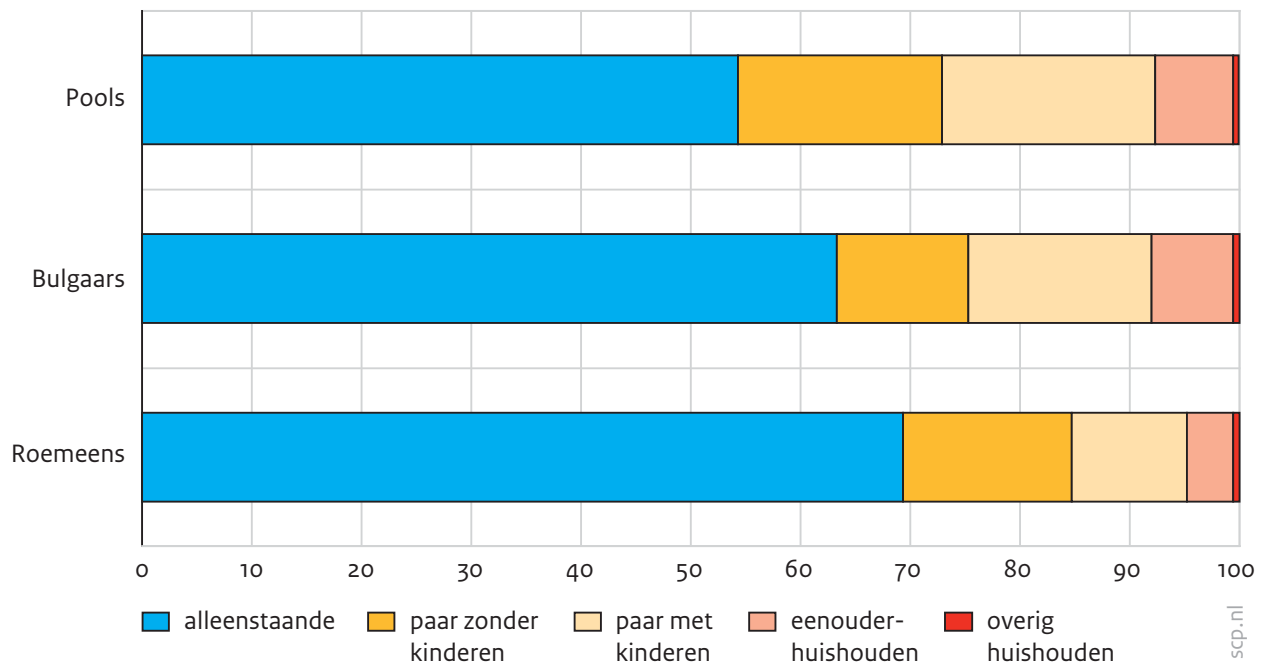
Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Helft huishoudens bestaat uit alleenstaanden, helft uit paren met of zonder kinderen

Iets meer dan de helft van de Polen die na 2004 naar Nederland zijn geïmmigreerd, kwam als alleenstaande (figuur 2.9). Onder een min of meer vergelijkbare groep Bulgaren en Roemenen (geïmmigreerd na 2007, het moment waarop beide landen toetraden tot de EU) was dit aandeel respectievelijk ruim 60% en 70%. Onder de Poolse migranten zien we naar verhouding vaker paren zonder kinderen dan onder de Bulgaren en Roemenen (circa 20%). Ook paren met kinderen komen onder de Polen vaker voor dan onder de Bulgaren en Roemenen. Circa 20% van alle Poolse huishoudens die na 2004 zijn geïmmigreerd bestaat uit een paar met kinderen. Daarnaast bestaat 7% van de Poolse huishoudens uit eenouderhuishoudens.

Figuur 2.9

Soort huishouden van Poolse immigranten (immigratie na 2004) en Bulgaarse/Roemeense immigranten (immigratie na 2007), 1 januari 2017 (in procenten)

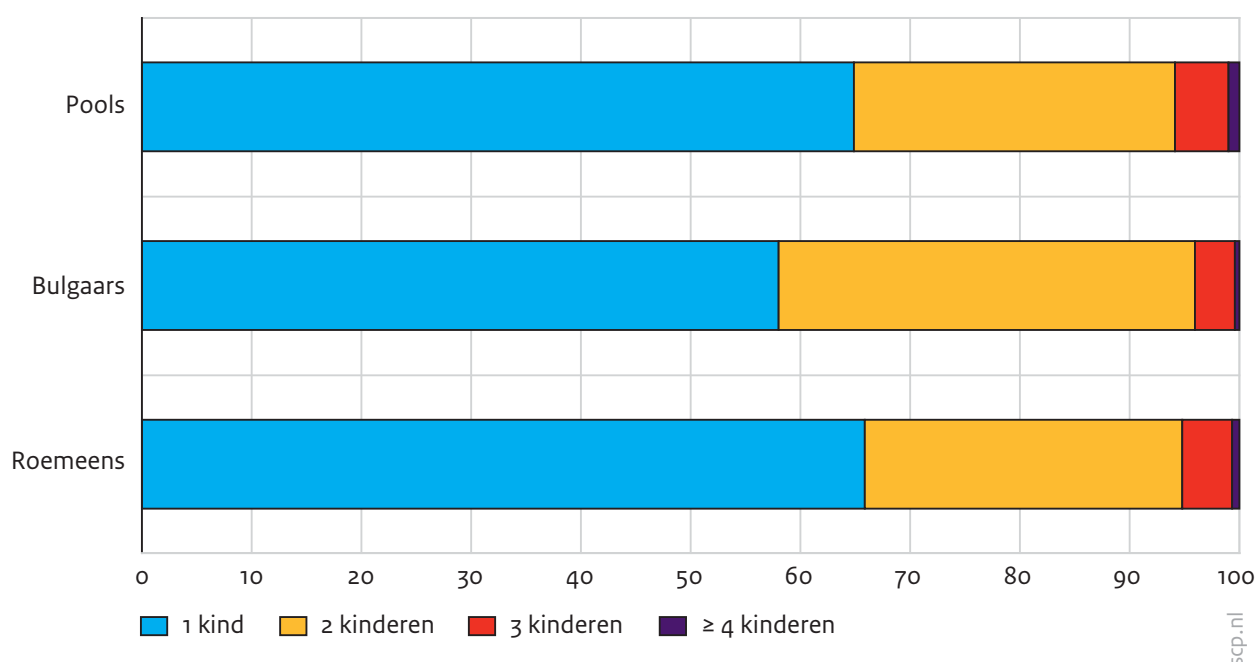
Bron: cbs (Bevolkingsstatistieken)

Meestal één kind op moment van migratie

Rond de 60% van de Poolse paren met kinderen die na 2004 naar Nederland zijn gekomen, had één kind op het moment van immigratie (figuur 2.10). Roemeense paren met kinderen laten wat dit betreft een soortgelijk beeld zien, Bulgaarse immigranten hebben over het algemeen vaker twee kinderen bij immigratie. Het gemiddelde aantal kinderen van Bulgaarse immigranten met kinderen is met 1,46 dan ook net iets groter dan dat van Poolse (1,42) en Roemeense immigranten (1,40), maar de verschillen zijn gering.

Figuur 2.10

Aantal kinderen van Poolse immigrerende paren met kinderen (na 2004 in Nederland gekomen) en Bulgaarse/Roemeense immigrerende paren met kinderen (na 2007 in Nederland gekomen), 1 januari 2017 (in procenten)

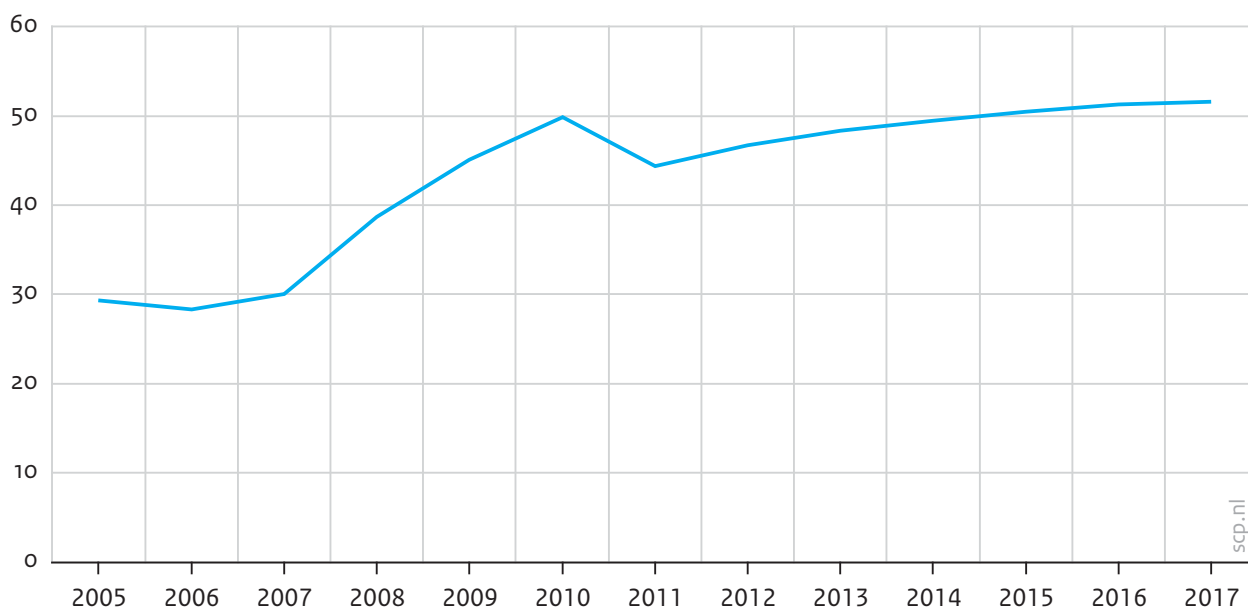
Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Figuur 2.11 presenteert de ontwikkeling tussen 2005 en 2017 in het aandeel paren met kinderen (in procenten van het totale aantal paren). Voor elk jaar geldt dat het Polen betreft die na 2004 zijn gemigreerd. Het aandeel paren met kinderen neemt duidelijk toe. In 2005 had 30% van de paren één of meer kinderen, in 2017 is dat iets meer dan 50%. De dip in 2011 is moeilijk te verklaren. Duidelijk is in ieder geval dat Poolse migranten steeds vaker gezinnen vormen in Nederland.

In bijlage B2.3 op www.scp.nl laten we de jaarlijkse instroom (op persoonsniveau) zien van personen in een paar met kinderen (dus Poolse kinderen die mee migreren uit Polen). Daaruit blijkt dat na een aanvankelijke stijging tot 2009 sprake is van een daling van het aandeel partners in een paar met kinderen ten opzichte van het totale aantal Polen (tussen 2004 en 2016 van 10% naar 5%). Bovendien blijkt dat de instroom voornamelijk uit alleenstaanden bestaat. De toename van het aantal Poolse gezinnen in Nederland is dus voornamelijk een gevolg van gezinsvorming in Nederland en niet van migratie van Poolse gezinnen uit Polen zelf.

Figuur 2.11

Ontwikkeling in aandeel paren met kinderen onder na 2004 gemigreerde Polen, 2005-2017 (in procenten van het totale aantal paren)^a

a Polen naar positie in huishoudens; het jaar van vestiging bij elke stand op 1 januari is 2004 of later (dus Polen op 1 januari 2011 hebben jaar van vestiging 2005 t/m 2010 etc.). De cijfers betreffen dus personen en niet huishoudens.

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

2.4 Ruimtelijke ontwikkelingen

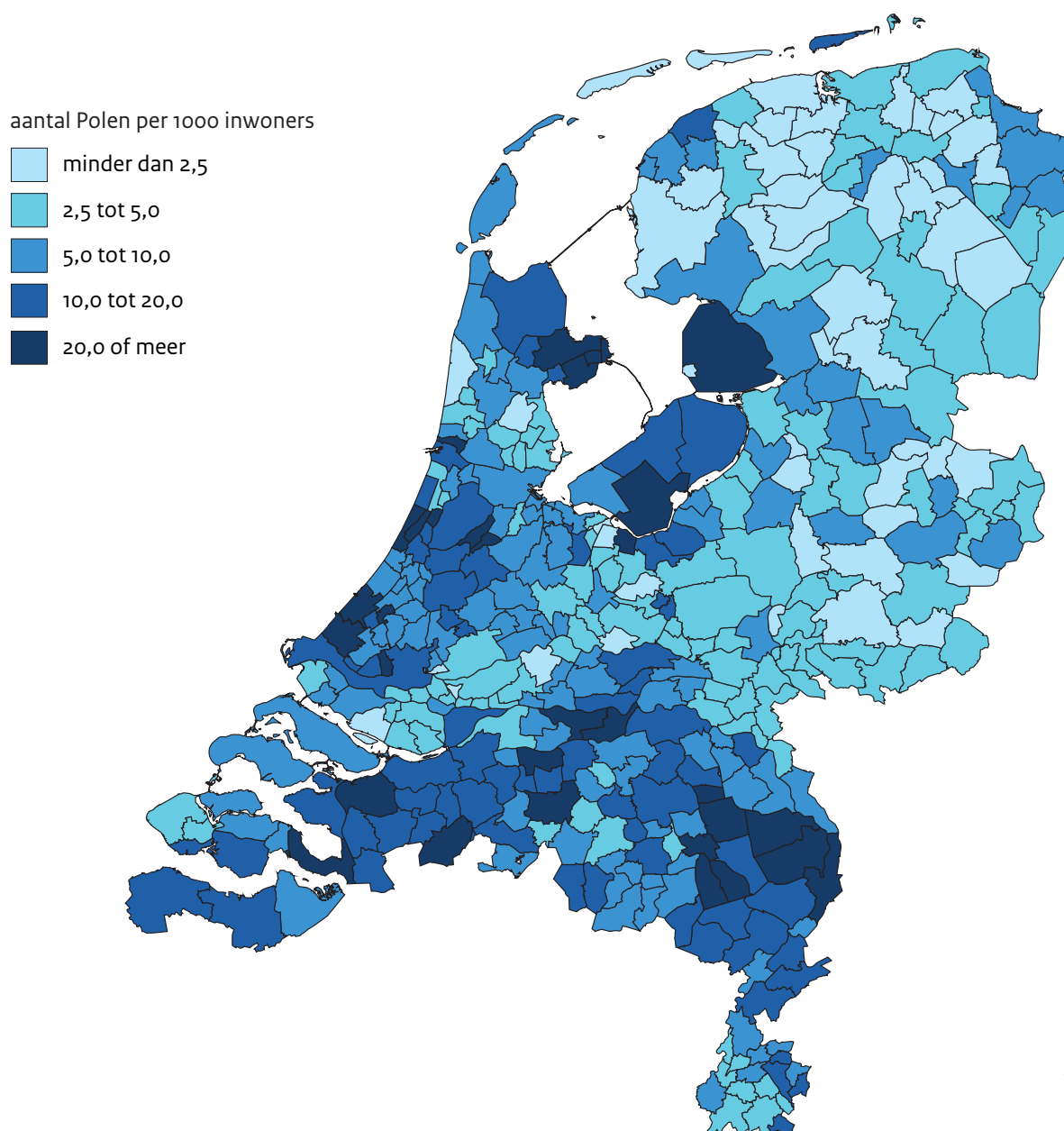
In deze paragraaf kijken we naar ruimtelijke verschillen. Het beeld betreft de totale populatie Polen en niet de groep die na 2004 is gekomen.

Polen wonen het vaakst in het westen en zuiden van Nederland

Absoluut gezien wonen de meeste (in de BRP als ingezetene ingeschreven) Polen in het westen en zuiden van Nederland. De top 15 van gemeenten waar de meeste Polen wonen, bevat voornamelijk grote gemeenten. Den Haag telt met 13.000 het hoogste aantal Poolse inwoners. Ten opzichte van het totale aantal inwoners van een gemeente is Zeewolde de koploper met 50 Polen per 1000 inwoners, gevolgd door Noordwijkerhout (41) en Helmond en Westland (beide 34). Nederland telt relatief veel Polen in Noord-Limburg, de kop van Noord-Holland, het Westland en delen van Noord-Brabant (zie figuur 2.12). Naar verhouding wonen er weinig Polen in grote delen van het oosten en noorden van Nederland.

Figuur 2.12

Als ingezetene in de BRP ingeschreven Polen in Nederland, 1 januari 2017 (per 1000 inwoners per gemeente)

Bron: cbs (Bevolkingsstatistieken)

Geen toename van segregatie binnen steden

De segregatie van Polen binnen gemeenten verschilt sterk en is over het algemeen hoger in de grotere gemeenten. Een uitzondering is Amsterdam, waar de segregatie juist het laagst is van alle vijftien gemeenten waar in 2016 de meeste Polen woonden (tabel 2.5, zie kader 2.4). Dordrecht en Den Haag (waar absoluut gezien de meeste Polen wonen) kenden in 2016 de hoogste segregatie van Polen.

In vrijwel alle hier genoemde gemeenten wonen personen met een Poolse achtergrond meer gesegregeerd dan personen met een Roemeense achtergrond, maar minder gesegregeerd dan personen met een Bulgaarse achtergrond. De segregatie van personen met een

Turkse en Marokkaanse achtergrond binnen de vier grote gemeenten ligt op een beduidend hoger niveau dan die van personen met een Poolse achtergrond.

Tabel 2.5

Segregatie-index Polen in de top 15 van gemeenten met het hoogste aantal Polen, 1 januari 2016 (absolute aantallen en indexcijfers)

gemeente	aantal Polen	segregatie-index
Den Haag	12.171	38,04
Rotterdam	8.431	36,86
Amsterdam	4.931	9,98
Tilburg	4.201	23,21
Westland	3.781	15,51
Eindhoven	3.241	16,11
Helmond	2.691	23,34
Venlo	2.117	24,03
Breda	1.994	20,49
Dordrecht	1.921	39,55
Schiedam	1.746	33,46
Haarlemmermeer	1.650	14,49
Utrecht	1.594	17,33
Almere	1.539	14,58
Alphen a/d Rijn	1.482	22,31

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Kader 2.4 Segregatie-index

De segregatie-index voor een groep in een gemeente geeft aan hoeveel procent van die groep binnen de gemeente zou moeten verhuizen naar andere wijken om een verdeling over de wijken te bereiken die identiek is aan die van de overige bevolking (= totale bevolking minus de desbetreffende groep). Dus hoe hoger de index is, hoe sterker de segregatie.

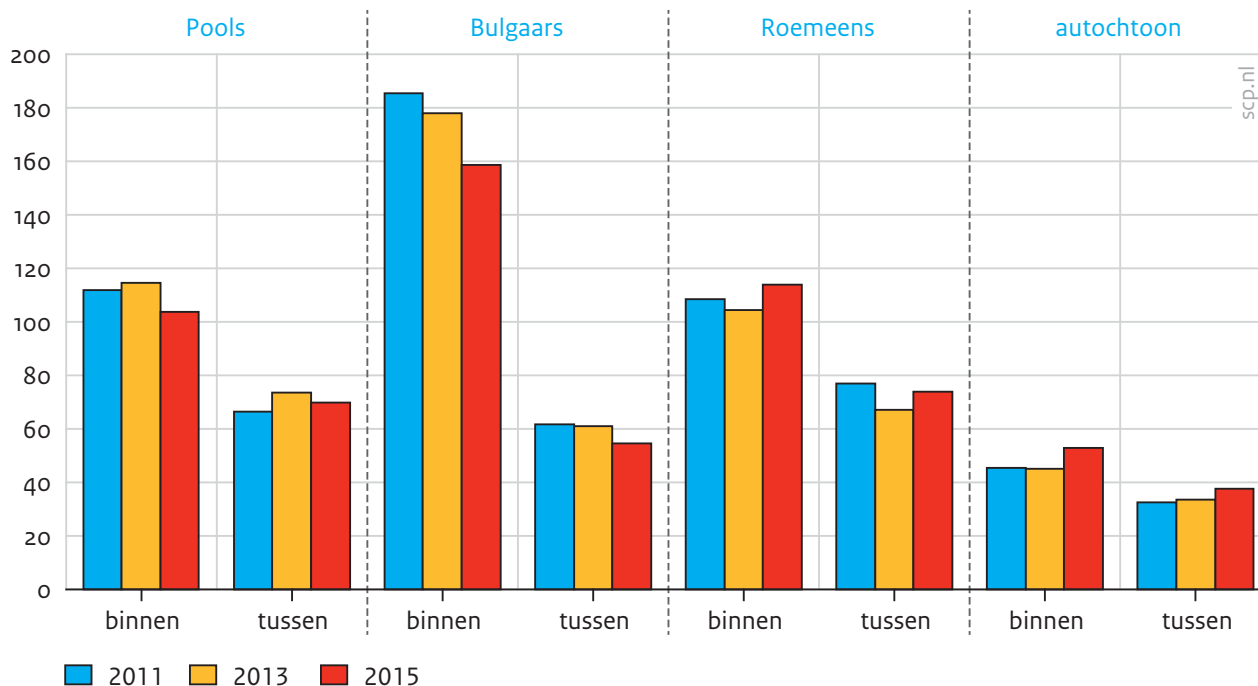
In tabel 2.3 geeft de segregatie-index van Polen voor Den Haag (38,04) bijvoorbeeld aan dat bijna 40% van de personen met een Poolse herkomst in Den Haag naar een andere wijk in die stad zou moeten verhuizen om voor deze bevolkingsgroep een identieke spreiding te verkrijgen als voor de overige bevolking van Den Haag (= totale bevolking van Den Haag minus Polen).

Poolse migranten verhuizen twee keer zo vaak als autochtone Nederlanders

Personen met een migratieachtergrond verhuizen vaker dan personen met een Nederlandse achtergrond. Polen (en Roemenen) verhuizen ongeveer twee keer zo vaak binnen Nederland (vaker binnen dezelfde gemeente dan naar een andere gemeente) als autochtone Nederlanders (Gijsberts en Lubbers 2015a). Bulgaren verhuizen vaker dan Polen en Roemenen, met name binnen dezelfde gemeente (figuur 2.13).

Figuur 2.13

Verhuizingen binnen en tussen gemeenten naar achtergrond, 2011-2015 (per 1000 van de gemiddelde bevolking per jaar)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

2.5 Conclusie

De Poolse groep is in korte tijd uitgegroeid tot de in omvang zesde migrantengroep in Nederland. Tellen we de ingeschreven en de niet-ingeschreven Polen bij elkaar op, dan blijkt dat er om en nabij de 250.000 Polen in Nederland wonen (per 1 januari 2017). Dit is een aanzienlijke groep, hoewel er nog altijd veel meer Polen zijn die naar Duitsland of het Verenigd Koninkrijk migreren. Ondanks geluiden dat bedrijven moeilijker aan Poolse arbeiders kunnen komen, is uit de meest recente immigratiecijfers niet af te leiden dat sprake is van een verminderde toestroom van Polen naar ons land. De laatste jaren komen jaarlijks circa 23.000 Polen naar Nederland en vertrekken er ook weer zo'n 10.000. De Polen die vertrekken, gaan in veruit de meeste gevallen terug naar Polen. Doormigratie naar andere landen, zoals Duitsland, komt weinig voor.

De na 2004 gemigreerde Polen zijn gemiddeld jong (het vaakst tussen de 25 en 35 jaar) en komen vaak als arbeids- of gezinsmigrant. Ze wonen het vaakst in het westen en zuiden van Nederland, en de grootste concentraties zijn te vinden in de steden Den Haag en Rotterdam. Iets meer dan de helft van de Poolse huishoudens bestaat uit alleenstaanden, circa 20% uit paren zonder kinderen en 20% uit paren met kinderen. De Polen met kinderen hebben in de meeste gevallen (nog maar) één kind, dat veelal jong is en in Nederland naar school gaat. Overigens zien we onder de groep die na 2004 is gekomen een toename in het aandeel huishoudens met kinderen. Poolse migranten vormen steeds vaker gezinnen in Nederland.

Noot

- 1 Als een persoon uiteindelijk toch langer dan vier maanden in Nederland wil verblijven, moet hij zich inschrijven in de BRP. De immigrant gaat dan van de RNI naar de BRP. Niet alle immigranten doen dit ook daadwerkelijk, waardoor in de RNI eveneens mensen staan ingeschreven die langer dan vier maanden in Nederland verblijven.

3 Kenmerken en verblijfsperspectief

Zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, is een deel van de groep Polen al ver voor de uitbreiding van de EU naar Nederland gekomen. Dat verklaart ook de omvang van de tweede generatie met een Poolse achtergrond. In dit en de volgende hoofdstukken richten we ons uitsluitend op de groep die na de uitbreiding van de EU in 2004 naar Nederland is gekomen.¹ Dat betreft dus uitsluitend Poolse migranten van de eerste generatie die maximaal elf jaar in Nederland staan ingeschreven (en sommigen veel korter). We beschrijven op basis van een in 2015 gehouden survey – SIM'15 – over welke hulpbronnen zij bij migratie beschikken in termen van opleidingsniveau en beheersing van de Engelse taal (hoewel dit laatste natuurlijk ook in Nederland kan zijn verbeterd). Ook kijken we naar hun woon- en gezinssituatie en beantwoorden we de vraag in hoeverre hun verblijfsperspectief al dan niet tijdelijk is. Hiermee hopen we een beter beeld te krijgen van de Poolse groep die na de uitbreiding van de EU naar Nederland is gekomen. We vergelijken deze groep waar relevant met de autochtoon Nederlandse bevolking.

3.1 Opleidingsniveau en beheersing van het Engels

Over welke hulpbronnen beschikken Poolse migranten die sinds 2004 naar Nederland zijn gekomen? We kunnen dit vaststellen voor het opleidingsniveau en de beheersing van de Engelse taal. Aangezien de door ons onderzochte Polen voornamelijk zijn gekomen om te werken (en in mindere mate om familieredenen), hebben zij hun opleiding bijna allemaal in Polen genoten. Van de door ons in 2015 geïnterviewde Polen volgde slechts 6% op het moment van ondervraging een voltijds opleiding in Nederland. Dit beeld is anders dan we bijvoorbeeld zagen bij recente migranten uit Bulgarije en Roemenië. Een aanzienlijk deel van die groep bleek voor studie naar Nederland te zijn gekomen (Gijsberts en Lubbers 2013; 2015b).

Poolse vrouwen en kort geleden gemigreerde Polen beter opgeleid

Van de na 2004 ingeschreven Polen is 21% opgeleid op hbo/wo-niveau. Daarnaast heeft 39% een opleiding genoten op havo/vwo- of mbo-niveau, is 31% op vbo/mavoniveau opgeleid en heeft 10% maximaal basisonderwijs genoten (cijfers over 2015). Hiermee zijn zij duidelijk lager opgeleid dan de Nederlandse bevolking, waarvan 34% een hoger-onderwijsdiploma heeft (figuur 3.1). Een meerderheid van de Poolse migranten (60%) haalt wel het niveau van een startkwalificatie voor de Nederlandse arbeidsmarkt (minimaal mbo-niveau), maar 40% van alle Polen voldoet hier niet aan en is opgeleid op maximaal vbo/mavoniveau.

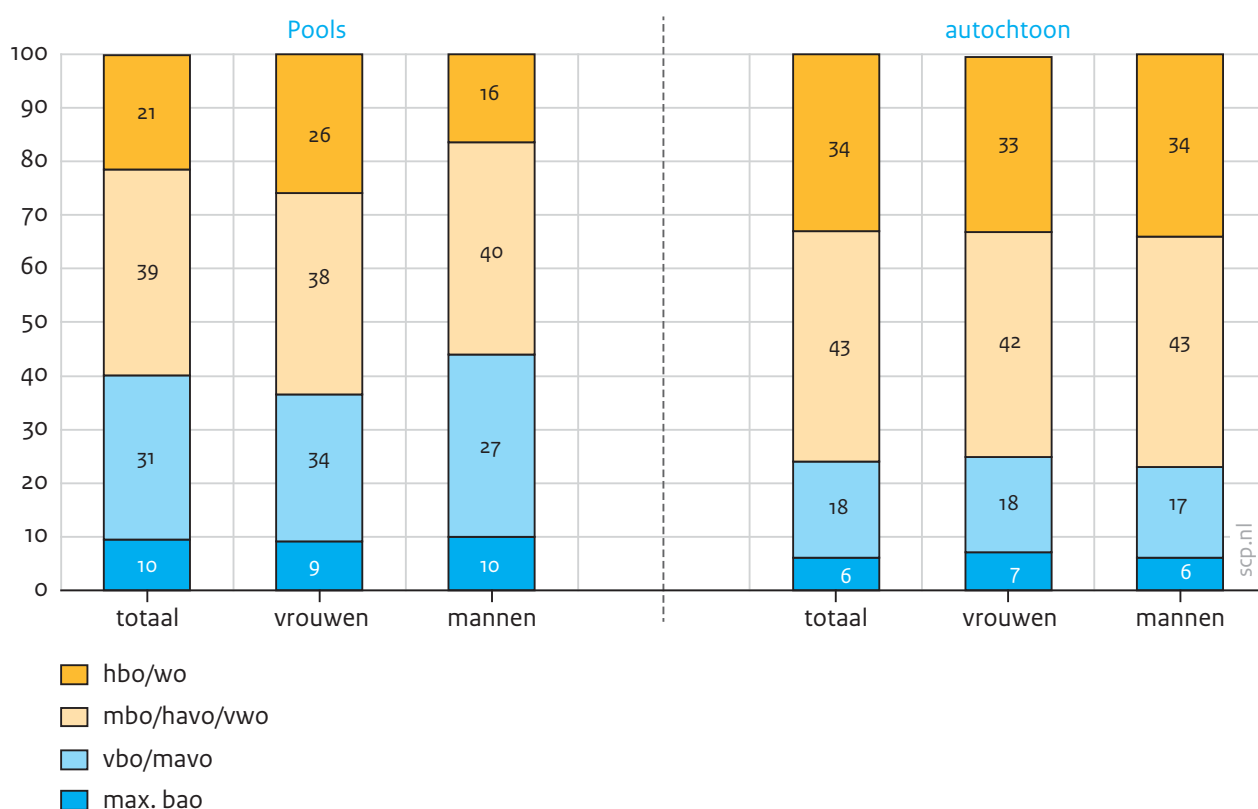
Dit beeld komt vrij aardig overeen met dat in de eerdere survey onder Polen uit 2009 (zie figuur 3.2). Wel is het aandeel met niet meer dan basisonderwijs in de totale populatie Polen die na 2004 is gekomen gedaald van 21% naar 10%, ten gunste van het aandeel dat is opgeleid op middelbaar niveau (vergelijkbaar met vbo/mavoniveau of mbo/havo/vwo-

niveau). Het aandeel Poolse migranten met hoger onderwijs is niet veranderd tussen 2009 en 2005. Over het geheel genomen, is de samenstelling naar opleidingsniveau relatief stabiel gebleven tussen 2009 en 2015, terwijl in die periode wel een enorme instroom van ‘nieuwe’ Poolse migranten plaatsvond (en uitstroom).

In een vergelijking met de klassieke migrantengroepen zien we dat Polen duidelijk hoger zijn opgeleid dan personen van Turkse en Marokkaanse herkomst (Huijnk en Andriessen 2016). Een veel hoger aandeel onder deze groepen (resp. 31% en 37%) heeft geen of uitsluitend basisonderwijs gevolgd (overwegend leden van de eerste generatie). Het opleidingsniveau van Polen komt redelijk overeen met dat van de totale groep Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders. Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders hebben net wat vaker een hoger onderwijsdiploma, maar het aandeel met een onderwijsniveau vergelijkbaar met mbo/havo/vwo is nagenoeg gelijk.

Figuur 3.1

Gerealiseerd opleidingsniveau van 15-64-jarige niet-schoolgaanden, naar achtergrond en geslacht, 2015 (in procenten)^a

a Gerealiseerd opleidingsniveau voor autochtone Nederlanders: cijfers uit 2014; voor Polen: na 2004 ingeschreven populatie.

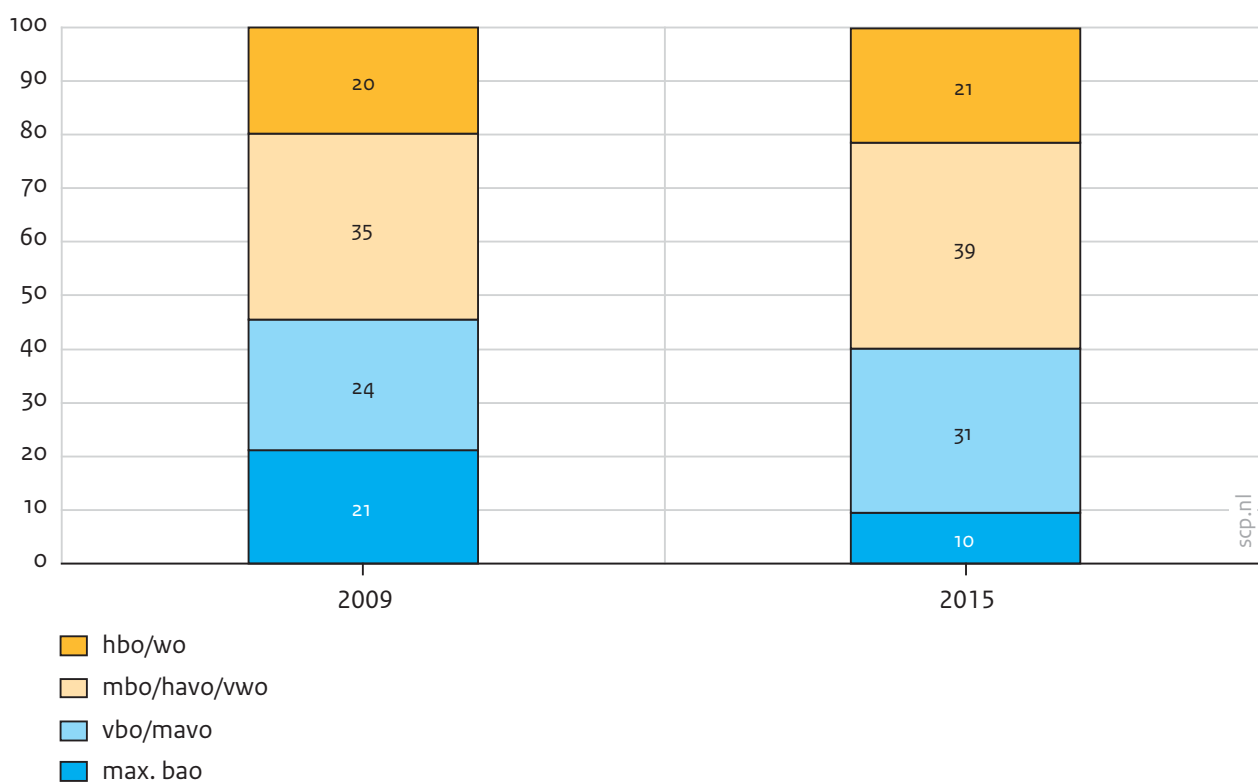
Bron: SCP/CBS (SIM'15) en CBS (EBB'14)

Poolse vrouwen zijn hoger opgeleid dan Poolse mannen. Zij hebben vooral vaker een hbo/wo-diploma: 26% tegenover 16% (figuur 3.1). Dit verschil komt bijna exact overeen

met het beeld op basis van eerder onderzoek (Engbersen et al. 2011; Dagevos 2011) en op basis van de gegevens over de recent gemigreerde Poolse migranten in 2011 die door de tijd zijn gevolgd (Gijsberts en Lubbers 2013). Bij de bevolking met een Nederlandse achtergrond zien we dit man-vrouwverschil niet terug, en ook bij andere migrantengroepen vinden we eerder dat de mannen hoger zijn opgeleid dan de vrouwen (bv. Gijsberts et al. 2013). Uit eerder onderzoek blijkt niet dat Polen die om gezinsredenen migreren hoger opgeleid zijn dan degenen die vanwege werk migreren (Gijsberts en Lubbers 2013). Dit is dus niet de achtergrond van het gevonden man-vrouwverschil. Wel blijkt het zo te zijn dat ook in Polen zelf vrouwen hoger opgeleid zijn opgeleid dan mannen (Eurostat 2011). Dat heeft te maken met een hoge graad van emancipatie wat betreft opleiding en werk in dat land, die een direct gevolg is van het vroegere communistische systeem in Polen (De Boom et al. 2008). Het man-vrouwverschil in de recent gemigreerde Poolse groep weerspiegelt precies het man-vrouwverschil in Polen zelf.

Figuur 3.2

Gerealiseerd opleidingsniveau van 15-64-jarige niet-schoolgaande na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

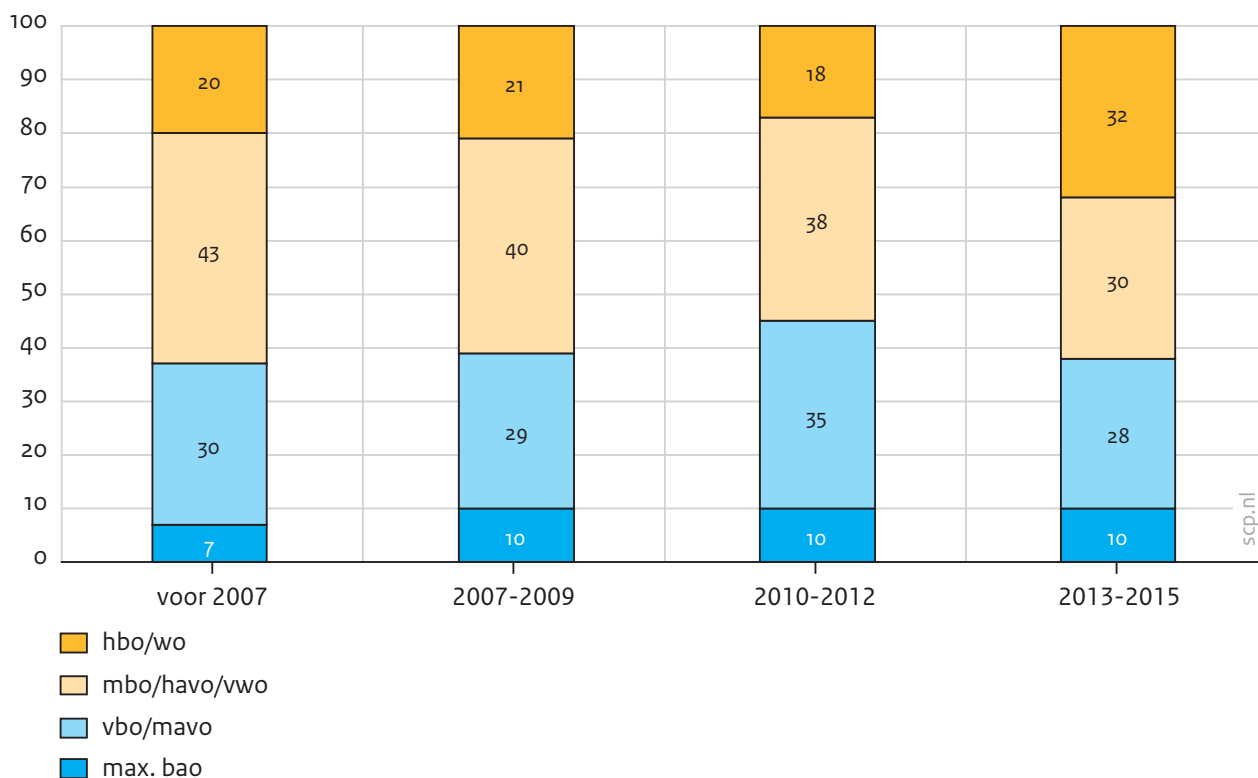
Bron: SCP/CBS (SING'09 en SIM'15)

In figuur 3.3 splitsen we het opleidingsniveau uit naar migratiejaar. Wat vooral opvalt, is dat de meest recente Poolse migranten (korter dan twee jaar in Nederland) beduidend hoger zijn opgeleid dan de eerdere migranten uit Polen: bijna een op de drie heeft een hbo/wo-diploma, tegen circa een op de vijf van de voor 2013 gemigreerde Polen. Opvallend is dat we ook in het onderzoek op basis van de gegevens uit het panelonderzoek onder

Polen zagen dat de destijds (in 2011) kort geleden gemigreerde Polen (eveneens korter dan twee jaar in Nederland) duidelijk hoger opgeleid waren dan de langer daarvoor gemigreerden (Gijsberts en Lubbers 2013). Aangezien de samenstelling naar opleidingsniveau niet noemenswaardig is veranderd, zou dit erop kunnen duiden dat juist de hoger opgeleiden weer relatief snel vertrekken uit Nederland.

Figuur 3.3

Gerealiseerd opleidingsniveau van 15-64-jarige niet-schoolgaande na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar migratiejaar, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Twee op de drie Polen redden zich prima in het Engels

Naast opleidingsniveau is ook het spreken van Engels een belangrijke hulpbron voor nieuwe migranten om zich in Nederland te kunnen redden. Vaak wordt verondersteld dat migranten in Nederland nauwelijks de kans krijgen om Nederlands te leren, omdat autochtone Nederlanders altijd in het Engels tegen ze praten. Er is echter ook onderzoek gedaan, met name in de taalwetenschappen, waaruit blijkt dat het beheersen van een 'derde taal' – in dit geval het Engels – juist behulpzaam kan zijn bij het leren van een tweede taal, in dit geval Nederlands (bv. Cenoz 2003). De centrale verklarende factor hierbij is dat personen die niet alleen hun herkomsttaal beheersen, maar ook bijvoorbeeld het Engels, in het algemeen meer taalgevoel hebben en als gevolg daarvan ook eerder een nieuwe taal leren. In eerder onderzoek onder een aantal recente migrantengroepen in Nederland – waaronder Polen – werd inderdaad geen enkel negatief effect en soms een positief effect gevonden van het spreken van het Engels (maar ook van het Duits) op de taalbeheersing in het

Nederlands, ook wanneer we rekening houden met allerlei andere kenmerken van deze migranten (Gijsberts en Lubbers 2014). Het spreken van het Engels is dus een hulpbron voor het leren van het Nederlands. Ook om je te redden in het dagelijks verkeer en op de arbeidsmarkt is het spreken van de Engelse taal een belangrijke hulpbron in Nederland. Circa een op de drie Polen kan zich naar eigen zeggen uitstekend redden in het Engels (tabel 3.1). Nog eens een op de drie heeft soms moeite met de Engelse taal. De overige Polen (31%) spreken geen Engels of hebben er veel moeite mee. Dit betekent dat twee derde van de Polen zich prima kan redden met de Engelse taal, maar dat dit voor een derde niet het geval is.

Tabel 3.1

Vaardigheid in de Engelse taal onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

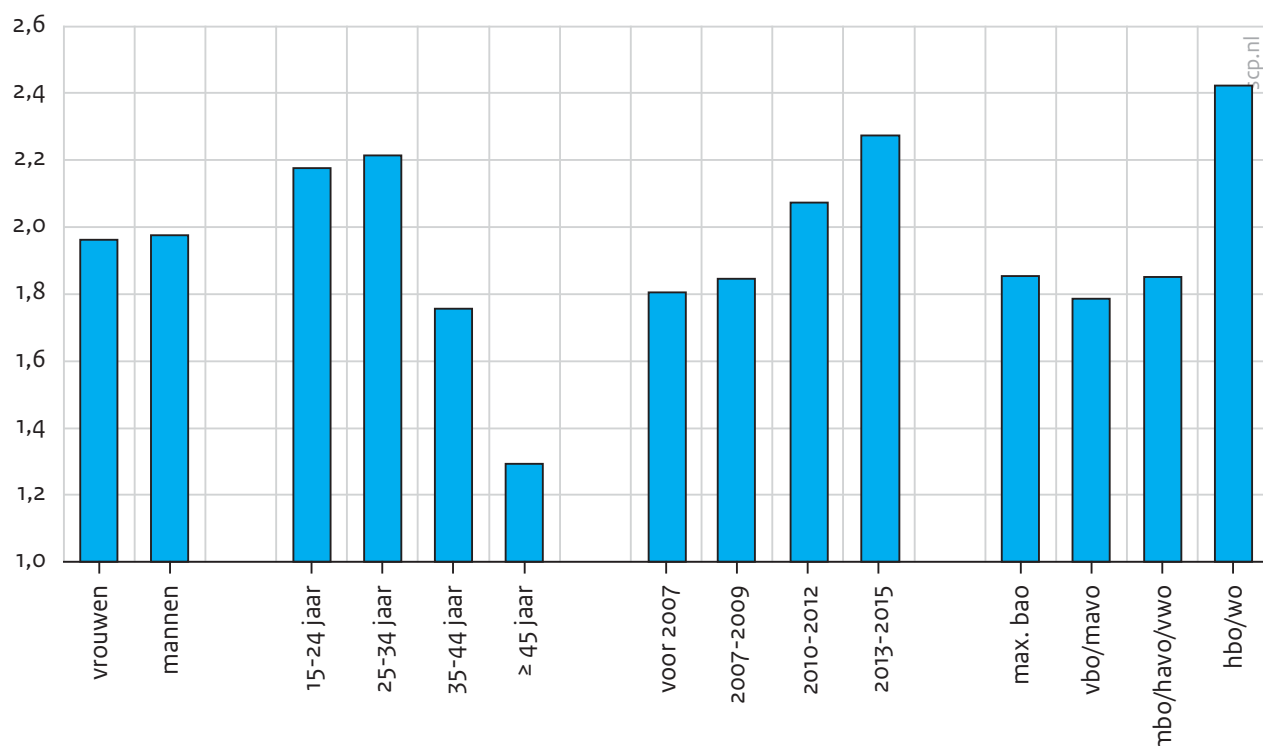
spreekt geen Engels	22
vaak moeite	12
soms moeite	36
nooit moeite	31

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

De jongere leeftijdscategorieën (tot 35 jaar) spreken veel beter Engels dan de oudere Polen (figuur 3.4). Hetzelfde geldt voor de hoogst opgeleiden (hbo/wo-niveau). Het verschil met de andere opleidingscategorieën is substantieel. Verder valt op dat de recent binnengekomen Polen veel beter Engels spreken dan degenen die eerder zijn gekomen. Dat houdt direct verband met het hogere aandeel hoogopgeleide Polen onder de korter dan twee jaar geleden gemigreerden. Dit beeld is identiek aan dat in eerder onderzoek onder na 2004 ingeschreven Polen (bv. Gijsberts en Lubbers 2013).

Figuur 3.4

Beheersing van de Engelse taal onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar enkele achtergrondkenmerken, 2015 (gemiddelde scores)^a

a De schaal loopt van 1 (spreekt geen Engels/vaak moeite) tot en met 3 (nooit moeite).

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Is er sprake van selectieve migratie?

In de migratieliteratuur wordt veel aandacht besteed aan het verschijnsel 'selectieve migratie'. Migranten die naar een ander land trekken, hebben vaak specifieke kenmerken en wijken daarmee op bepaalde punten af van de populatie in het herkomstland (bv. Borjas 1999; Chiswick 2000). Niet iedereen kan en wil naar een ander land vertrekken. Dat zal bijvoorbeeld afhangen van zijn of haar financiële middelen en gezondheid en van de situatie in zowel het herkomst- als bestemmingsland. De migratieliteratuur richtte zich in eerste instantie vooral op de economische selectiviteit van migratie, maar recentelijk is ook onderzoek gedaan naar de invloed van bijvoorbeeld de levensfase waarin iemand verkeert: jongere, ongebonden mensen zullen eerder migreren. Daarnaast kan verwacht worden dat met name intra-Europese migratiebeslissingen ook samenhangen met niet-economische redenen, zoals een relatie, studie of kwaliteit van leven (Recchi 2008). In een land als Polen waar de bevolking gemiddeld genomen in cultureel opzicht conservatiever is dan in West-Europese landen, is het voorstelbaar dat juist degenen migreren die een voorkeur hebben voor een meer liberale omgeving. Uit onderzoek van Röder en Lubbers (2014) blijkt dat dit inderdaad het geval is: degenen die vertrekken uit Polen hebben bijvoorbeeld meer liberale opvattingen over homoseksualiteit dan de Poolse bevolking als geheel. Hier kijken we of er voor wat betreft het opleidingsniveau sprake is van selectieve migratie vanuit Polen naar Nederland.

Lager opgeleide Polen naar Nederland

Het opleidingsniveau van de na 2004 ingeschreven Polen is lager dan het opleidingsniveau in Polen zelf (Gijsberts en Lubbers 2013). Met name het aandeel dat maximaal lager secundair onderwijs heeft voltooid (vergelijkbaar met *junior high school* in de Verenigde Staten), is hoger dan in Polen zelf. Overigens hebben in Polen veranderingen plaatsgehad in het onderwijsstelsel die hierop van invloed kunnen zijn.² Het aandeel met een hogeronderwijsdiploma is echter ongeveer even hoog (zie tabel 3.2). Het verschil wordt pregnanter wanneer we in ogenschouw nemen dat de groep naar Nederland gemigreerde Polen gemiddeld genomen veel jonger is dan de populatie in Polen zelf. Overigens zagen we in eerder onderzoek dat het verschil voor Bulgaren nog vele malen groter was: de Bulgaren die naar Nederland kwamen, waren gemiddeld genomen veel lager opgeleid dan de populatie in Bulgarije zelf (Gijsberts en Lubbers 2013).

Tabel 3.2

Vergelijking opleidingsniveau van na 2004 in Nederland ingeschreven Polen met Polen in Polen zelf, 15-64-jarige niet-schoolgaanden (in procenten)

	na 2004 in Nederland	in Polen zelf
lager secundair onderwijs	41	17
hoger secundair onderwijs	39	62
hoger onderwijs	21	21

Bron: SCP/CBS (SIM'15) en Eurostat (Europese Labour Force Surveys 2011)

3.2 Woonsituatie, gezinssituatie en verblijfsperspectief

Driekwart ingeschreven Polen tevreden met woning

In de berichtgeving over Polen of andere arbeidsmigranten in Nederland speelt gebrekkige huisvesting vaak een grote rol. Het gaat dan veelal over het delen van woonruimte, overbewoning, slechte huisvesting en het wonen in caravan- of huisjesparken, op het erf van boerderijen of in zogenoemde Polenhotels. Het algemene beeld is derhalve dat er het nodige mis is met de woonsituatie van arbeidsmigranten in Nederland.

Uit de door ons in 2015 gehouden survey onder na 2004 in Nederland ingeschreven Polen komt echter een ander beeld naar voren (tabel 3.3). De overgrote meerderheid van de Polen uit dat onderzoek beschikt over een zelfstandige woonruimte (81%), een kleine minderheid moet voorzieningen delen. Slechts 9% van de Polen in ons onderzoek deelt keuken en/of wc met één of meerdere niet-familieleden (niet weergegeven in de tabel). Ruim een op de vier heeft een koopwoning. De Polen die huren, huren relatief vaak van een particuliere verhuurder (43%). Driekwart van de na 2004 ingeschreven Polen is tevreden of zelfs zeer tevreden met de eigen woonsituatie.

Het verschil met autochtone Nederlanders is aanzienlijk, wat niet verrassend is gezien het veel kortere verblijf van Polen in Nederland. Autochtone Nederlanders hebben veel vaker

een koopwoning en zelfstandige woonruimte, en 92% van hen is tevreden of zeer tevreden met de woonsituatie.

Voor de Polen zien we wel een verbetering in de woonsituatie ten opzichte van zes jaar eerder (in 2009). Toen gaf 16% aan een koopwoning te hebben en lag de tevredenheid – hoewel ook destijds op een relatief hoog niveau – wat lager: 68% was tevreden of zeer tevreden met de woonsituatie (Dagevos 2011). In het andere onderzoek onder recent ingeschreven Polen (en Bulgaren) zagen we een vergelijkbaar relatief positief beeld (Gijsberts en Lubbers 2013).

Tabel 3.3

Woonsituatie naar achtergrond, 2015 (in procenten)

	Pools	autochtoon
koopwoning	27	71
<i>type verhuurder</i>		
woningbouwvereniging	50	77
particuliere verhuurder	43	16
familie, vriend of kennis	2	1
werkgever/uitzendbureau	4	0
overig	2	5
<i>woningtype</i>		
zelfstandige huur- of koopwoning	81	94
niet-zelfstandige woonruimte, bijvoorbeeld kamer of vakantiewoning	13	4
wooneenheid, bijvoorbeeld studio	4	1
overig	3	3
<i>woningtevredenheid</i>		
zeer tevreden	29	53
tevreden	47	40
niet tevreden, maar ook niet ontevreden	16	6
ontevreden	8	2
zeer ontevreden	1	0

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Woonsituatie niet-ingeschrevenen minder gunstig

Het verschil met studies onder Poolse arbeidsmigranten (die vaak niet bleken ingeschreven) is aanzienlijk (bv. Weltevrede et al. 2009; Engbersen et al. 2011; zie Snel 2011 voor een bespreking). In deze onderzoeken bleek slechts een minderheid over zelfstandige woonruimte te beschikken. Velen bewoonden een kamer (in een huis, een groter complex, een hotel of vakantiebungalow) of woonden op een camping of in een woonvoorziening op het terrein van de werkgever (Snel 2011). Bovendien woonden veel van deze arbeidsmi-

granten samen met landgenoten (niet de eigen partner of familie) en deelde een ruime minderheid zelfs de slaapkamer met anderen (niet de eigen partner). Het verschil ten opzichte van het huidige onderzoek heeft waarschijnlijk gedeeltelijk te maken met het verschil in kenmerken van de onderzoeksgroep. De Polen in het SIM-onderzoek (en in de eerdere onderzoeken onder ingeschreven Polen) kunnen voor een groter deel worden getypeerd als een zich vestigende groep die om deze reden heeft gekozen voor zelfstandige woonruimte. Bovendien betreft het een groep die vaker een huishouden vormt met een partner of met een partner en kinderen. Ook dit is een teken van meer permanente vestiging, waarbij een ander type woning hoort (Snel 2011). Een andere reden voor het gevonden verschil is dat in de onderzoeken van bijvoorbeeld Engbersen et al. (2011) specifiek arbeidsmigranten zijn geïnterviewd die in een bungalowpark of gedeelde accommodatie woonden. Zij hechten wellicht minder waarde aan comfortabele huisvesting, maar willen vooral zo min mogelijk geld besteden aan huisvesting (om zo veel mogelijk geld mee terug naar huis te kunnen nemen). Overigens heeft dat onderzoek inmiddels alweer een aantal jaar geleden plaatsgevonden en zou het relevant kunnen zijn opnieuw onderzoek te doen onder de niet-ingeschreven migranten om te bekijken of hun huisvestingssituatie en andere aspecten van hun leefsituatie inmiddels zijn veranderd.

Van de voor 2007 gemigreerde Polen heeft 37% een koopwoning

Kijken we nader naar het aandeel Polen met een koopwoning, dan zien we dat de hoger opgeleide Polen en de leeftijdscategorie tussen de 35 en 44 jaar wat vaker een koopwoning hebben. Maar vooral het verschil naar verblijfsduur is groot. Van de voor 2007 gemigreerde Polen heeft 37% een koopwoning, tegen 11% van degenen die in de afgelopen twee jaar zijn ingeschreven in Nederland (tabel 3.4).

Tabel 3.4

Aandeel eigenwoningbezit onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

<i>geslacht</i>	
vrouwen	27
mannen	24
 <i>leeftijd</i>	
15-24 jaar	16
25-34 jaar	26
35-44 jaar	32
≥ 45 jaar	22

Tabel 3.4
(Vervolg)

<i>migratiejaar</i>	
voor 2007	37
2007-2009	34
2010-2012	16
2013-2015	11
<i>opleidingsniveau</i>	
max. bao	19
vbo/mavo	23
mbo/havo/vwo	27
hbo/wo	28

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Langer geleden gemigreerde Polen wonen vaker met partner en/of kinderen

In hoofdstuk 2 zagen we dat de helft van de na 2004 gemigreerde inschreven Polen in een eenpersoonshuishouden woont. In tabel 3.5 is te zien dat Polen die korter geleden zijn gemigreerd vaker alleenwonend zijn of alleen met hun partner wonen, terwijl Polen die langer geleden naar Nederland zijn gekomen hier vaker met hun gezin wonen (ook omdat ze gemiddeld ouder zijn). Uit onze gegevens blijkt niet of ze hun gezin later hebben laten overkomen, na migratie een gezin hebben gevormd of meteen met partner en/of kinderen naar Nederland zijn gemigreerd. De aandelen wijken af van die in hoofdstuk 2 omdat het hier cijfers op persoonsniveau en niet op huishoudensniveau betreft.

Tabel 3.5

Gezinssituatie naar migratiejaar, na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

	totaal	voor 2007	2007-2009	2010-2012	2013-2015
alleenwonend	18	13	17	17	29
alleen met partner	28	22	27	32	31
met partner en kinderen	33	43	37	29	23
alleenstaande ouder	6	7	7	6	3
inwonend kind	4	3	4	4	8
overig	10	11	8	13	6

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Meestal Poolse partner

Veruit de meeste Polen die zich na 2004 inschreven in Nederland hebben een Poolse partner (81%), 11% heeft een partner met een Nederlandse achtergrond en 7% heeft een partner met een andere etnische achtergrond. Overigens zijn de Polen met een niet-Poolse partner vaker opgeleid op hbo/wo-niveau dan de Polen met een Poolse partner (zie bijlage B3.1 op www.scp.nl).

Partner en kinderen wonen meestal in Nederland

In eerdere onderzoeken zagen we dat de partner en/of de kinderen van een aanzienlijk deel van de na 2004 ingeschreven Polen nog in Polen woonden (bv. Gijsberts en Lubbers 2013), hier zien we dat minder. Van de Polen in ons onderzoek heeft 71% een partner. Ongeveer de helft van de Polen is met deze partner getrouwd, de andere helft niet. De meeste Polen met een partner wonen met die partner samen – 87% van de Polen met een partner en 61% van de gehele Poolse groep die na 2004 is ingeschreven (zie tabel 3.6). Van het kleine aandeel dat niet met de partner samenwoont, heeft de helft een partner in Nederland en de helft een partner in Polen. Het aandeel partners dat in een ander dan deze twee landen woont, is verwaarloosbaar klein.

Tabel 3.6

Waar woont de partner van na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

geen partner	29
woont samen met partner	61
partner woont elders in Nederland	4
partner woont in Polen of ander land	5

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Circa de helft van de na 2004 ingeschreven Polen in ons onderzoek heeft kinderen. Van deze groep heeft 62% alle kinderen bij zich in huis wonen. In de meeste gevallen betreft het nog jonge kinderen, wat niet verrassend is gezien de leeftijd van de ouders: 60% van de jongste kinderen is onder de 6 jaar en 25% is tussen de 6 en 12 jaar. Van de Polen in Nederland heeft 38% een of meerdere uitwonende kinderen – dit betreft meestal de leeftijdsgroep van boven de 45 jaar. Van de groep met kinderen heeft 27% geen enkel kind in huis wonen. Slechts een klein deel van de totale groep na 2004 ingeschreven Polen heeft kinderen die (deels) niet in Nederland wonen (zie tabel 3.7). Dit zijn voor een gedeelte waarschijnlijk volwassen kinderen.³ De eerder geconstateerde problematiek van de zogenoemde ‘eurowezen’ – kinderen die door EU-migrant(en) (tijdelijk) in het herkomstland worden achtergelaten bij bijvoorbeeld familie – lijkt voor de huidige groep in Nederland woonachtige Polen gering (Hunin 2008; Gijsberts en Lubbers 2013). De kinderen van de meeste na 2004 ingeschreven Polen met kinderen wonen in Nederland. Die kinderen zullen in de meeste gevallen in Nederland naar school gaan. Voor deze groep lijkt een langdurig verblijf in Nederland in de rede liggen. Ten opzichte van het onderzoek onder na 2004 gemigreerde Polen in 2009 is het aandeel met kinderen toegenomen: van een derde van de totale groep naar de helft. Ook zien we een afname van het aandeel Polen met kinderen die in Polen wonen (vergelijk Dagevos 2011: 44).

De conclusie die in eerdere onderzoeken wel werd getrokken dat de migratie uit Midden- en Oost-Europese landen niet ‘volledig’ was, omdat een deel van het gezin (partner en/of kinderen) in het herkomstland woonde (bv. Dagevos 2011), blijft nauwelijks overeind voor

de huidige groep ingeschreven Polen. Het beeld dat men hier uitsluitend komt om te werken en partner en kinderen achterlaat in Polen vindt weinig ondersteuning in onze gegevens. Dit is wellicht anders bij de niet-ingeschreven Polen.

Tabel 3.7

Waar wonen de kinderen van na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

geen kinderen	53
alle kinderen wonen in Nederland (niet (allemaal) thuis)	38
alle kinderen wonen in Polen of ander land	6
deel van de kinderen woont in Nederland, deel woont in Polen of ander land	4

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Driekwart Polen denkt over vijf jaar nog in Nederland te wonen

Toen de migranten uit Midden- en Oost-Europa naar Nederland kwamen, werd in eerste instantie gedacht dat zij vooral tijdelijke arbeid zouden gaan verrichten in sectoren als de land- en tuinbouw en de bouw. Inmiddels is duidelijk geworden dat een deel van de Poolse migranten zich in Nederland heeft gesetteld. Indicaties daarvoor zijn bijvoorbeeld het aandeel Polen dat hier met het gezin woont en over zelfstandige woonruimte beschikt, zoals we eerder in deze paragraaf lieten zien. We hebben de Poolse migranten in ons onderzoek op twee manieren gevraagd of ze hun toekomst al dan niet in Nederland zien. De vraag aan de na 2004 gemigreerde Polen of ze voor altijd terug zouden willen naar Polen wordt door slechts 19% bevestigend beantwoord. De helft wil dit niet en een derde weet het niet. Overigens is het aandeel dat voor altijd terug zou willen naar Polen tussen 2009 en 2015 gedaald van 31% naar 19% (tabel 3.8). Op de vraag waar de respondenten over vijf jaar *denken* te wonen, zegt driekwart dan in Nederland te wonen. 12% denkt dan te pendelen (en in beide landen te wonen), 6% denkt terug in Polen te zijn en nog eens 6% denkt in een ander, niet-gespecificeerd land te wonen (2% weet het niet). Deze vraag kan niet direct worden vergeleken met het eerdere onderzoek vanwege onvergelykbare antwoord-categorieën.

Tabel 3.8

Verblijfsperspectief van na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

	2009	2015
1. Zou u voor altijd in het herkomstland willen (gaan) wonen?		
ja	31	19
nee	40	47
weet niet	29	34
2. Hoe denkt u dat uw toekomst er over vijf jaar uitziet?		
dan woon ik in Nederland		74
dan woon ik deels in (land van herkomst) en deels in Nederland		12

Tabel 3.8
(Vervolg)

	2009	2015
dan woon ik in (land van herkomst)		6
dan woon ik in een ander land (niet Nederland, en niet (land van herkomst))		6
weet niet		2

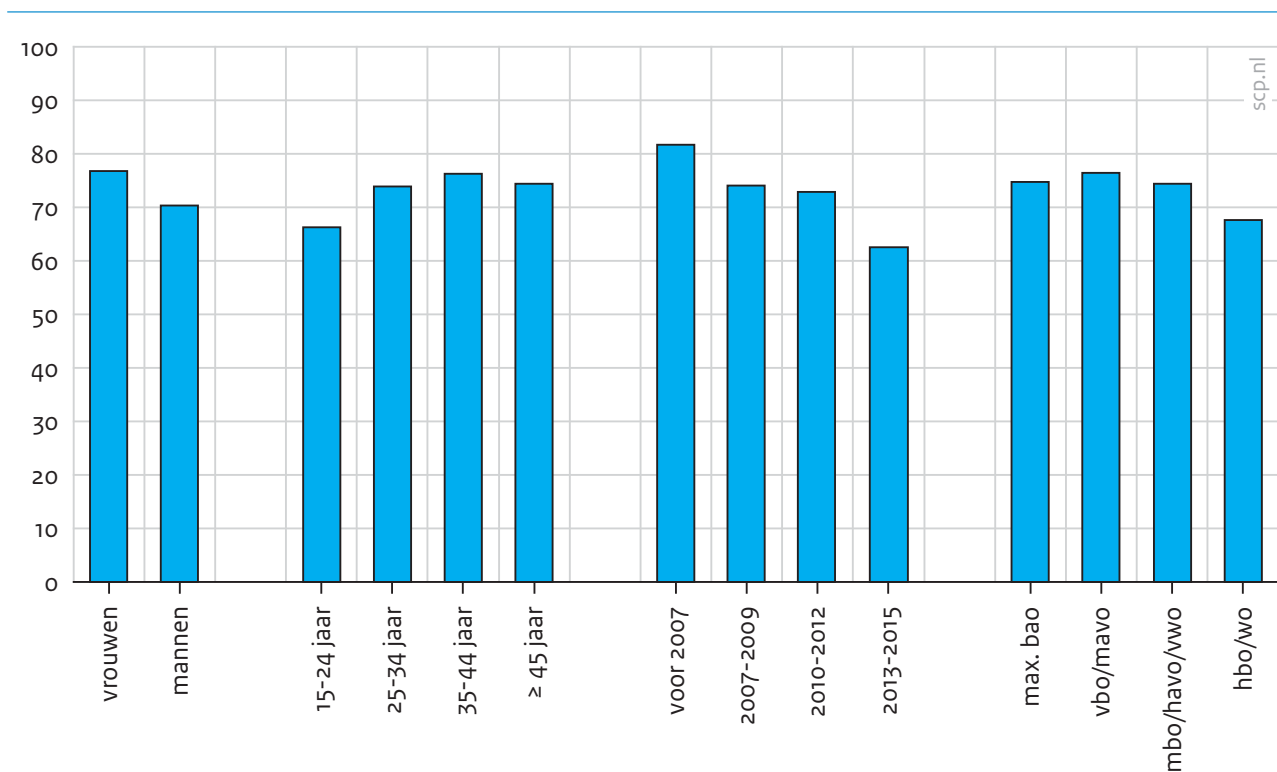
Bron: SCP/CBS (SING'09 en SIM'15)

Vaker langduriger verblijfsperspectief bij langere verblijfsduur en aanwezigheid kinderen

We zien dus dat de grote meerderheid van de na 2004 gemigreerde Polen gericht is op een langer verblijf. In figuur 3.5 wordt duidelijk in hoeverre dit verschilt binnen de Poolse groep (figuur 3.5). We zien dat vrouwen vaker denken over vijf jaar nog in Nederland te wonen dan mannen. Hetzelfde geldt voor de oudere Polen en voor de langst geleden gemigreerde Polen (voor 2007). De Polen met een hoger onderwijsdiploma denken minder vaak hier over vijf jaar nog te wonen dan de Polen met andere opleidingsniveaus. Het beeld voor wat betreft de terugkeerwens is weergegeven in de bijlage figuur B3.1 op www.scp.nl.

Figuur 3.5

Verwachting over vijf jaar in Nederland te wonen onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

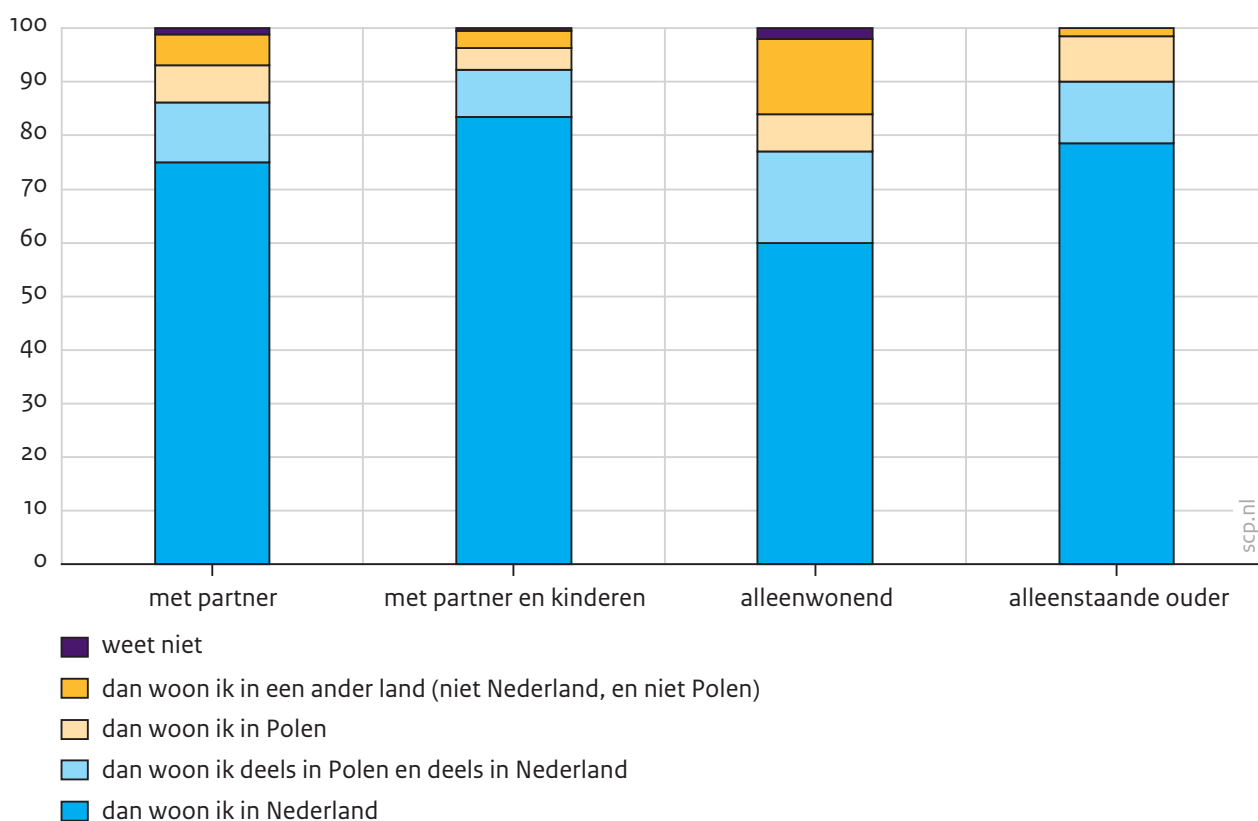
Kijken we naar de gezinssituatie, dan zien we dat Poolse migranten met kinderen (zowel met partner en kinderen als alleenstaande ouders) het vaakst denken over vijf jaar nog in

Nederland te wonen, gevolgd door Polen die hier alleen met hun partner wonen. Alleenstaande Polen denken het minst vaak langer te blijven (figuur 3.6).

Wanneer we alle kenmerken tegelijkertijd bekijken, dan blijken vooral de kenmerken verblijfsduur en gezinssituatie van belang voor een langer verblijfsperspectief (zie bijlage tabel B3.2 op www.scp.nl voor de multivariate analyse). Naarmate men hier langer woont, heeft men een significant grotere kans over vijf jaar nog in Nederland te wonen en Poolse migranten die hier met partner en kinderen wonen, hebben vaker een langer verblijf voor ogen dan bijvoorbeeld alleenstaande Polen. Het opleidingsniveau heeft geen effect op de inschatting van een langduriger verblijf.

Figuur 3.6

Verwachting over vijf jaar in Nederland te wonen onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar gezinssituatie, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

3.3 Conclusie

We hebben in dit hoofdstuk allereerst gekeken welke kenmerken de Polen in dit onderzoek 'meenemen' uit het land van herkomst (bijna niemand volgt of volgde onderwijs in Nederland). Zij blijken duidelijk lager opgeleid dan de Nederlandse bevolking, maar ook dan de bevolking in Polen zelf. Toch heeft een meerderheid (60%) wel het niveau van een startkwalificatie voor de Nederlandse arbeidsmarkt (minimaal mbo-niveau). 40% van de na 2004 gemigreerde Polen voldoet hier niet aan. De samenstelling naar opleidingsniveau is

niet erg veranderd in de jaren tussen 2009 en 2015, terwijl in die periode wel een aanzienlijke instroom van 'nieuwe' Poolse migranten plaatsvond. Circa twee op de drie Polen kunnen zich naar eigen zeggen uitstekend redden in het Engels, waarbij dit voor de jongere leeftijdscategorieën in nog hogere mate geldt. Qua opleidingsniveau en beheersing van het Engels lijkt de meerderheid van de Polen dus voldoende toegerust voor de Nederlandse arbeidsmarkt en om zich in algemene zin in Nederland te redden.

Een tweede vraag die in dit hoofdstuk werd beantwoord, is of de Poolse migranten van plan zijn in Nederland te blijven en daarmee in samenhang hoe hun gezins- en woonsituatie is. Driekwart van de na 2004 inschreven Polen wil in Nederland blijven. De kans dat men hier over vijf jaar nog denkt te wonen, neemt toe naarmate men hier langer woont. Polen met partner en kinderen in Nederland zien een langer verblijf voor zich dan alleenstaande Polen. Het opleidingsniveau heeft geen effect op de inschatting over vijf jaar nog in Nederland te wonen.

De hier ingeschreven Polen hebben dus in grote meerderheid een langer verblijf voor ogen. Dit wordt weerspiegeld in het beeld met betrekking tot de woon- en gezinssituatie. De Polen hebben in de meeste gevallen een zelfstandige woonruimte en ruim een kwart heeft zelfs een koopwoning. Het komt onder deze groep bovendien weinig voor dat de partner en/of kinderen nog in Polen wonen. Dit wijkt duidelijk af van het beeld van de tijdelijke arbeidsmigrant die hier komt om te werken, vaak alleenstaand is, zich in veel gevallen niet zal inschrijven en woonvoorzieningen moet delen.

Noten

- 1 Dit betreft de inschrijving in de BRP en niet de daadwerkelijke verblijfsduur. Circa 6% van onze respondenten was naar eigen zeggen al voor 2004 naar Nederland gemigreerd, terwijl ze zich na 1 januari 2004 inschreven.
- 2 In de *Europese Labour Force Surveys* kan geen onderscheid worden gemaakt tussen het aandeel met maximaal basisonderwijs en het aandeel met lager secundair onderwijs. Opgemerkt moet worden dat er veranderingen hebben plaatsgevonden in het onderwijsstelsel in Polen zelf. Voor 1999 duurde het voortgezet onderwijs zes jaar. Tegenwoordig volgen leerlingen (na zes jaar primair onderwijs) van 13-16 jaar lager secundair onderwijs (vergelijkbaar met junior high school in de Verenigde Staten) en van 16-19 jaar voortgezet onderwijs. Onder Poolse migranten naar Nederland bevinden zich relatief veel jongeren die deze onderwijshervorming hebben meegemaakt (zie ook Gijsberts en Lubbers 2013, p. 56-57).
- 3 Dit gezien de leeftijd van de ouders; de leeftijd van uitwonende kinderen is in het onderzoek onbekend.

4 Oriëntatie op Nederland en Polen

Iedere migrant staat op een gegeven moment voor de beslissing om wel of niet te blijven in het land waar zij of hij naartoe is gemigreerd. De reden van migratie is hierbij van doorslaggevend belang. Een asielmigrant zal minder makkelijk kunnen terugkeren naar het land van herkomst, en ook voor iemand die migreert vanwege gezinsvorming en gezinshereniging ligt vertrek minder voor de hand. Dat is anders voor arbeidsmigranten van binnen de EU, die een vrije keuze hebben om te blijven, terug te gaan of naar een ander land te migreren. Meestal migreren zij in eerste instantie met de intentie tijdelijk te blijven om geld te verdienen. In de praktijk rollen zij echter vaak weer in nieuw werk, gaan zij op een gegeven moment relaties aan en wordt vertrekken uitgesteld. Of zij uiteindelijk al dan niet blijven, hangt van vele factoren af, maar het is een feit dat degenen die denken voor langere tijd te blijven meer geneigd zullen zijn te investeren in bijvoorbeeld taal en sociale relaties (Geurts en Lubbers 2016; Gijsberts en Lubbers 2015a). Ze moeten daartoe natuurlijk de mogelijkheid hebben, bijvoorbeeld personen met een autochtoon Nederlandse achtergrond om zich heen om contact mee te leggen of ondersteuning om de Nederlandse taal te kunnen leren. In dit hoofdstuk kijken we hoe de oriëntatie op Nederland en op Polen is. We richten ons op taalvaardigheid in het Nederlands, sociale contacten en oriëntatie op herkomst- en bestemmingsland.

4.1 De Nederlandse taal

Verschillende factoren dragen bij aan het verwerven van een tweede taal (Chiswick en Miller 2007). Ten eerste speelt blootstelling een rol. Gijsberts en Lubbers (2014) vonden dat Polen die al langer in Nederland zijn en meer contact met autochtone Nederlanders hebben het Nederlands beter beheersen. Een tweede factor betreft de investering in taal, zoals het volgen van een taal cursus. Polen zijn onder de Wet inburgering (Wi, ingevoerd in 2007) en de herziene Wet inburgering (ingevoerd in 2013) niet verplicht om in te burgeren. Wel bieden sommige gemeenten inburgeringstrajecten aan die vrijwillig kunnen worden gevolgd. Ten slotte moeten mensen beschikken over de capaciteiten om zich de taal eigen te maken. Een hoger opleidingsniveau kan een indicatie zijn van het gemak waarmee mensen zich een nieuwe taal eigen kunnen maken.

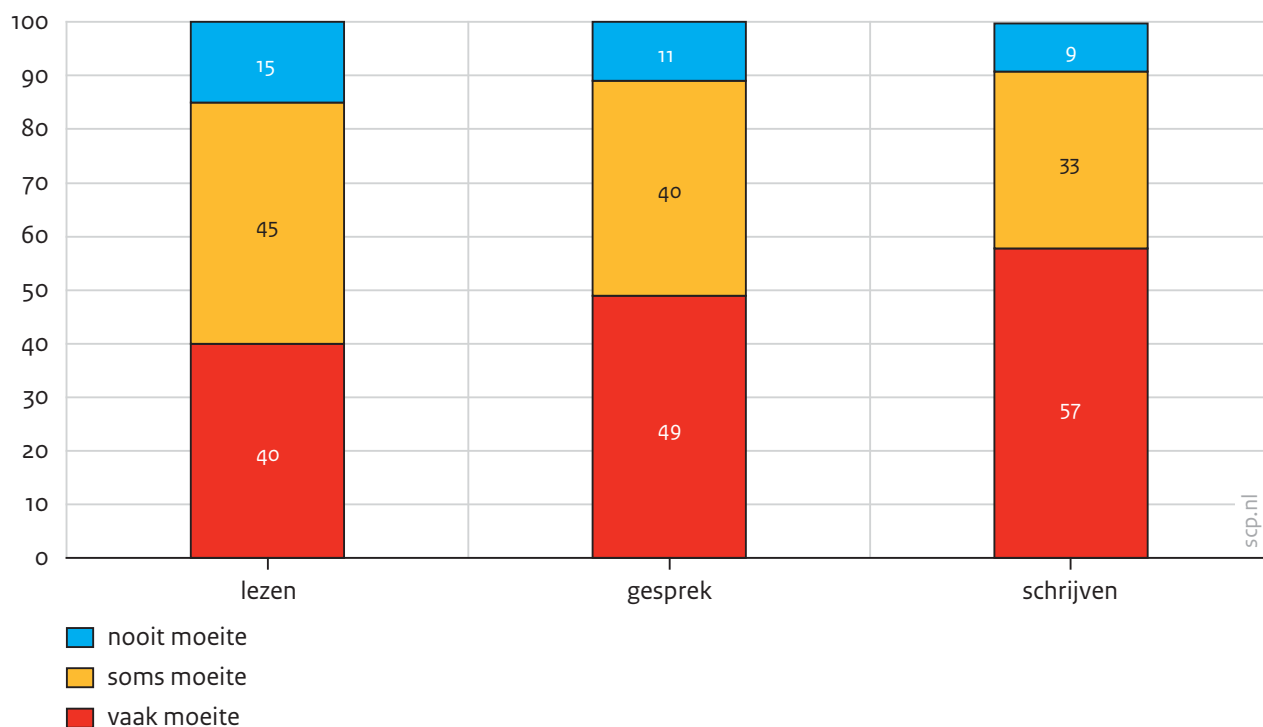
Veel moeite met de Nederlandse taal

De meeste Polen hebben moeite met de Nederlandse taal. Slechts rond de 10% geeft aan hiermee nooit moeite te hebben (figuur 4.1). De overgrote meerderheid heeft vaak of soms moeite met het lezen, schrijven en spreken van het Nederlands. Het lezen levert daarbij net wat minder moeite op dan het voeren van een gesprek, en het schrijven van de Nederlandse taal kost de meeste moeite. Het merendeel (85%) van de enquêtes in het SIM-onderzoek is dan ook afgenomen in het Pools; slechts 15% van de vragenlijsten is in het Nederlands ingevuld. Voor iedereen is het invullen van een vragenlijst gemakkelijker in de

moedertaal, maar het is toch ook een indicatie dat de beheersing van de Nederlandse taal onder de na 2004 gemigreerde Polen (nog) te wensen overlaat.

Figuur 4.1

Beheersing van de Nederlandse taal onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

In vergelijking met klassieke migrantengroepen geven Polen vaker aan moeite te hebben met het Nederlands. Van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders geven respectievelijk 18% en 12% aan vaak moeite te hebben met het voeren van een gesprek in het Nederlands; onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders van de eerste generatie is dat 29% en 19%. De Turkse en Marokkaanse Nederlanders met wie we de Polen vergelijken, zijn doorgaans al (veel) langer in Nederland en zijn dus ook meer en langer blootgesteld aan het Nederlands. Wanneer we rekening houden met verblijfsduur en alleen de eerste generatie vergelijken, worden de verschillen (veel) kleiner, maar ze verdwijnen niet helemaal.

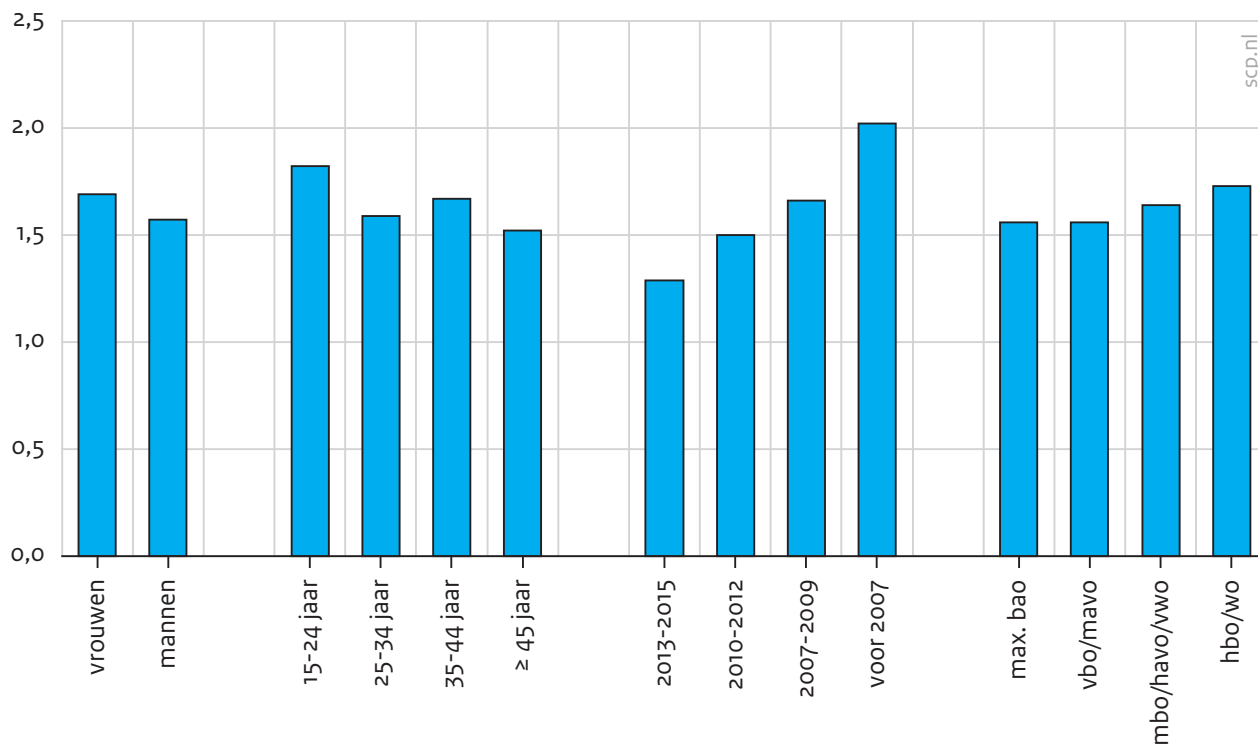
Langer in Nederland: betere beheersing Nederlands

In 2009/2010 is de taalbeheersing van Polen ook gemeten. We hebben de drie elementen van taalbeheersing (spreken, lezen en schrijven) samengevoegd tot een schaal die Nederlandse taalbeheersing meet. Wanneer we de taalbeheersing tussen 2009 en 2015 voor de totale groep vergelijken, is er geen verschil in gemiddelde taalbeheersing tussen 2009 en 2015. In de meting van 2015 zijn echter ook mensen opgenomen die al langer in Nederland verblijven, terwijl respondenten in de meting van 2009 maximaal vijf jaar in Nederland konden zijn. Als we controleren voor verblijfsduur, dan is de Nederlandse taalbeheersing in de meting van 2015 wel beter dan in die van 2009. Dit patroon zien we ook terug als we

binnen de Poolse groep kijken: de langer geleden gemigreerde Polen hebben duidelijk minder moeite met de Nederlandse taal. Verder spreken jongeren, vrouwen en hoger opgeleide Polen wat beter Nederlands dan mannen en lager opgeleide Polen (figuur 4.2).

Figuur 4.2

Beheersing van de Nederlandse taal onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar enkele achtergrondkenmerken, 2015 (gemiddelde schaalscores)^a

a De schaal loopt van 1 (slechte) tot en met 3 (goede taalbeheersing), bestaande uit drie taalvaardigheids-items, namelijk spreken, lezen en schrijven.

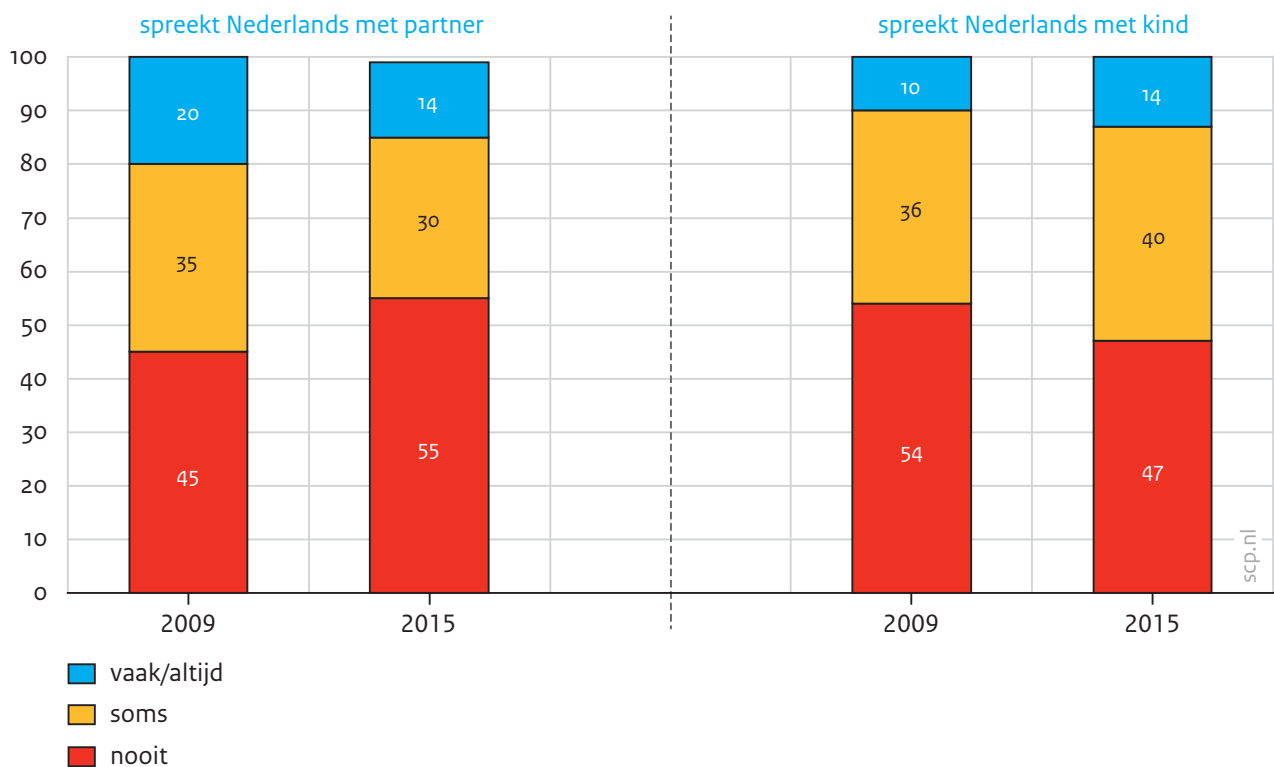
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Nederlands wordt weinig gesproken in gezinssituatie

Gezien de relatief korte verblijfsduur van deze groep (na 2004 ingeschreven) en het lage aandeel relaties met autochtone Nederlanders is het niet verbazingwekkend dat Polen weinig Nederlands spreken in de gezinssituatie (figuur 4.3). Dat past in het profiel van een net gemigreerde groep. Slechts 14% van degenen met partner en/of kinderen zegt dit vaak of altijd te doen. Zoals ook in eerder onderzoek bleek, zijn dit vaak Polen met een Nederlandse partner of een partner uit een andere herkomstgroep (Gijsberts en Lubbers 2013). In vergelijking met 2009 spreken Polen iets vaker Nederlands met hun kinderen, maar minder vaak met hun partner.

Figuur 4.3

Gebruik van de Nederlandse taal onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

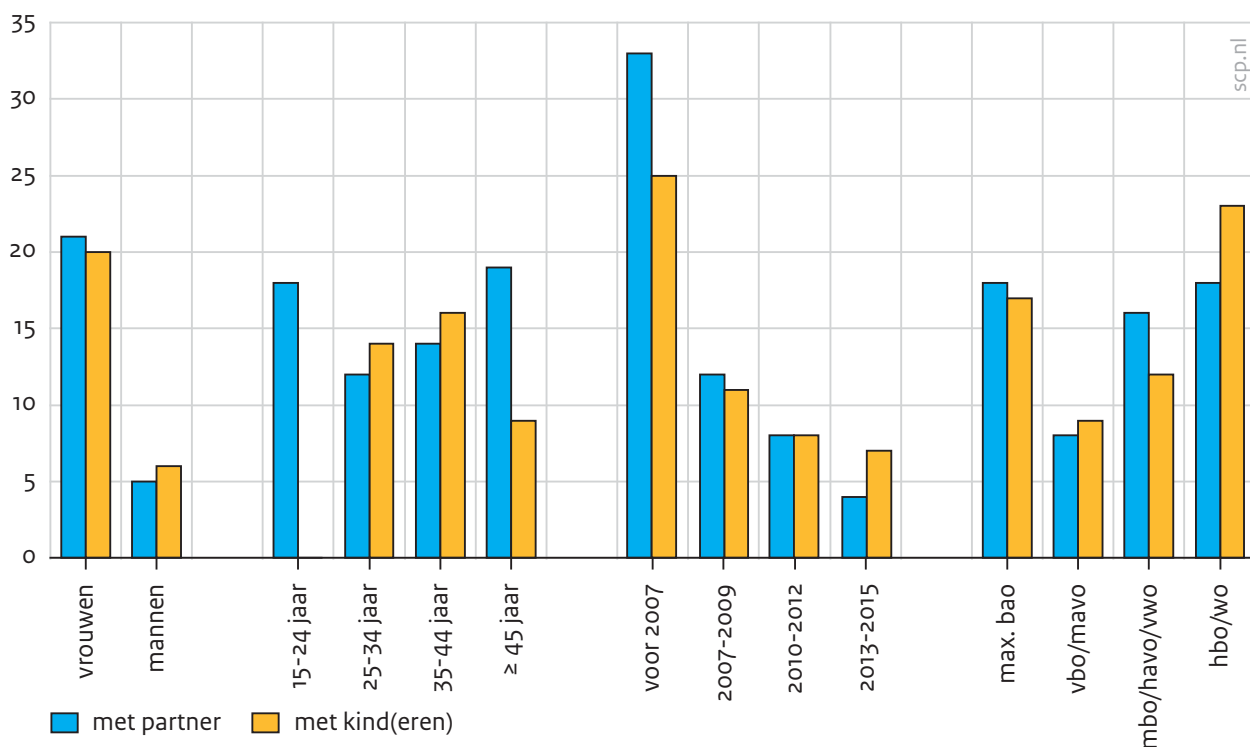

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Binnen de Poolse groep vinden we ook verschillen naar achtergrondkenmerken. Zo spreken Poolse vrouwen vaker Nederlands met hun kinderen en partner dan Poolse mannen (figuur 4.4). Dit is niet verwonderlijk wanneer we bedenken dat Poolse vrouwen veel vaker een Nederlandse partner hebben (21%) dan Poolse mannen (3%). Polen die al langer in Nederland zijn, spreken vaker Nederlands met partner en kinderen dan degenen die korter geleden zijn gemigreerd.

Figuur 4.4

Gebruik Nederlandse taal met partner en kinderen onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Meerderheid Polen volgt taalcursus

Ten slotte kijken we in deze paragraaf hoeveel Polen na aankomst in Nederland een inburgeringscursus, een taalcursus of beide hebben gedaan (of nog doen) om Nederlands te leren. In totaal heeft 58% van de Poolse migranten een inburgerings- en/of taalcursus gevolgd of is daar nog mee bezig (tabel 4.1).¹ De overige 42% heeft dus geen van beide gedaan. In 2009 lag dit percentage lager: toen volgde 33% van de Poolse migranten een inburgerings- en/of taalcursus of had deze al afgerond.

Polen die na 2007 arriveerden, waren niet verplicht om een inburgeringscursus te volgen. Degenen die voor 2007 naar Nederland kwamen, vielen onder de Wet inburgering nieuwkomers (Win), die ook betrekking had op personen van binnen de EU. We kunnen dus verwachten dat degenen die voor 2007 arriveerden vaker een taal- of inburgeringscursus hebben gevolgd of volgen, zowel omdat het voor die groep een verplichting was als omdat die groep langer de tijd heeft gehad om een cursus te volgen en af te ronden. We zien inderdaad (tabel 4.1) dat degenen die voor 2007 in Nederland zijn gekomen het vaakst een inburgerings- of taalcursus gevolgd hebben (66%). De recent binnengekomen Polen (minder dan twee jaar geleden ingeschreven) volgen zo'n cursus het minst vaak (42%). Poolse vrouwen volgen wat vaker een cursus om de taal te leren dan Poolse mannen. De leeftijdsgroep boven de 45 jaar heeft minder vaak zo'n cursus gevolgd dan de jongere leeftijdsgroepen. Verschillen naar opleidingsniveau zijn er ook: de hbo/wo-opgeleiden

volgen het vaakst van alle onderscheiden opleidingscategorieën een cursus om de taal te leren (72%).

Tabel 4.1

Het volgen van inburgerings- en/of taalcursus onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

totaal	58
<i>geslacht</i>	
vrouwen	63
mannen	54
<i>leeftijd</i>	
15-24 jaar	56
25-34 jaar	60
35-44 jaar	61
≥ 45 jaar	50
<i>migratiejaar</i>	
voor 2007	66
2007-2009	59
2010-2012	60
2013-2015	42
<i>opleidingsniveau</i>	
max. bao	52
vbo/mavo	50
mbo/havo/vwo	57
hbo/wo	72

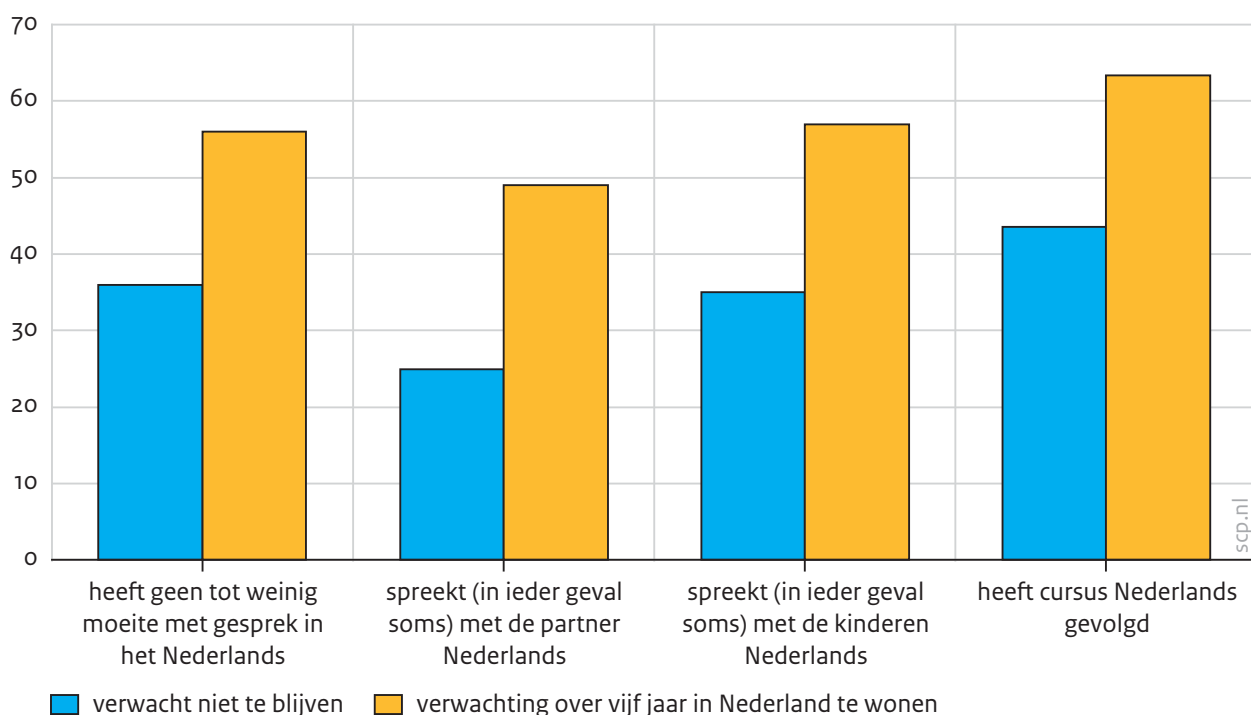
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Met langer verblijfsperspectief betere taalbeheersing

We begonnen deze paragraaf met het benoemen van drie factoren die meespelen in de verwerving van een tweede taal (blootstelling, investering en capaciteiten). Degenen met een langer verblijfsperspectief zijn mogelijk meer geneigd te investeren in het leren van de taal (en andersom). In figuur 4.5 splitsen we de verschillende indicatoren van taalbeheersing en -gebruik uit naar het verblijfsperspectief van de Polen die na 2004 zijn ingeschreven. Op alle indicatoren blijkt sprake van een duidelijk verschil. De Polen die verwachten ook op de wat langere termijn (over vijf jaar) nog in Nederland te wonen, spreken het Nederlands beter, gebruiken het vaker met partner en/of kinderen en hebben vaker een cursus gevolgd om de taal te leren.

Figuur 4.5

Indicatoren van beheersing en gebruik van de Nederlandse taal naar de verwachting over vijf jaar in Nederland te wonen, na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Ten slotte bekijken we welke kenmerken van Poolse migranten van belang zijn voor het volgen van een cursus Nederlandse taal en voor een betere taalbeheersing in het Nederlands (zie tabel B4.1 in bijlage op www.scp.nl voor de multivariate analyse). We zien dat naarmate Polen ouder zijn ze minder vaak een taalcursus hebben gevolgd en de Nederlandse taal ook minder goed beheersen. Een langere verblijfsduur (meer blootstelling) vergroot de kans op het volgen van een taalcursus en leidt tot een betere beheersing van de taal. Ditzelfde geldt voor een hoger opleidingsniveau. Polen die het Engels beter beheersen, beheersen het Nederlands vaak ook beter (zie hoofdstuk 3).

Polen die over vijf jaar nog in Nederland denken te wonen, investeren duidelijk vaker in de Nederlandse taal: zij volgen beduidend vaker een taalcursus en spreken het Nederlands ook beter dan degenen met een korter verblijfsperspectief. Ten slotte blijkt dat degenen die een taalcursus gevolgd hebben of daarmee bezig zijn het Nederlands beter beheersen. Het is natuurlijk mogelijk dat selectie-effecten hierbij een rol spelen, bijvoorbeeld als mensen die gemakkelijker een taal onder de knie krijgen eerder een taalcursus gaan volgen.

4.2 Contacten in Nederland en Polen

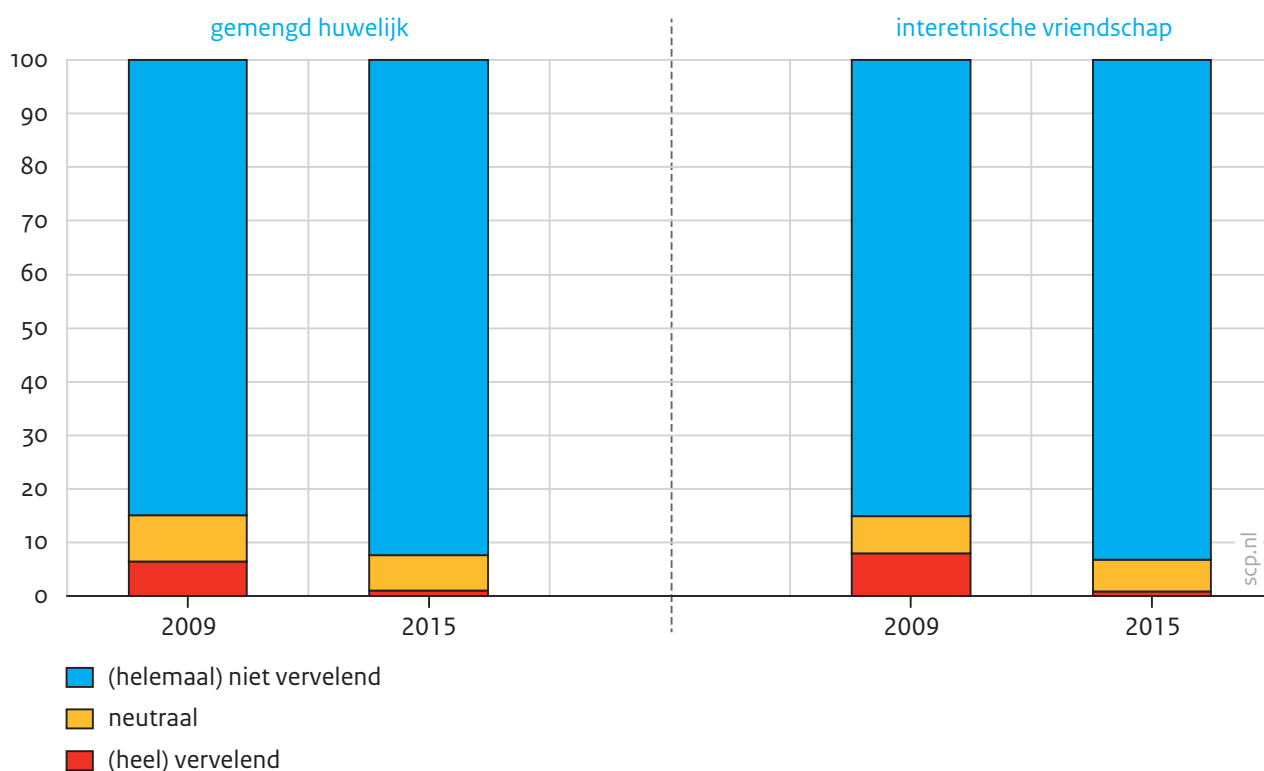
Steeds kleinere afstand gewenst tot autochtone Nederlanders

De oriëntatie op Nederland kan ook afgemeten worden aan de sociale afstand die men tot autochtone Nederlanders wil houden. Om attitudes van sociale afstand in kaart te bren-

gen, wordt doorgaans gevraagd hoe vervelend mensen het zouden vinden als hun kinderen bevriend zouden zijn met veel autochtoon Nederlandse kinderen of als hun kinderen een autochtoon Nederlandse partner zouden hebben. Gemengde huwelijken roepen doorgaans meer weerstand op dan interetnische vriendschappen (cf. Andriessen 2016), maar bij Polen is dit opvallend genoeg niet het geval. Zowel wat betreft interetnische vriendschappen als wat betreft huwelijken met autochtone Nederlanders is de sociale afstand die Polen willen houden klein: slechts 1% vindt het (heel) vervelend als de eigen kinderen vriendschappen aangaan met autochtone Nederlanders of trouwen met een autochtone Nederlander. Ruim negen op de tien Polen vinden dat (helemaal) niet vervelend. Ook in 2009/2010 is aan Polen gevraagd hoe ze denken over interetnische vriendschappen en gemengde relaties (figuur 4.6). De sociale afstand die Polen tot autochtone Nederlanders willen houden, blijkt over de tijd te zijn afgenomen: in 2009/2010 had nog ruim een op de twintig Polen bezwaar tegen gemengde vriendschappen of huwelijken. Turkse en Marokkaanse Nederlanders prefereren doorgaans een grotere afstand tot autochtone Nederlanders, zeker waar het gemengde relaties betreft. Bijna een derde van de Turkse Nederlanders heeft bezwaar tegen een huwelijk met een autochtone Nederlander. Onder Marokkaanse Nederlanders ligt dit aandeel lager (17%). Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders hebben, net als Polen, weinig bezwaar tegen vriendschappen en huwelijken met autochtone Nederlanders.

Figuur 4.6

Mate van gewenste sociale afstand tot autochtone Nederlanders onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

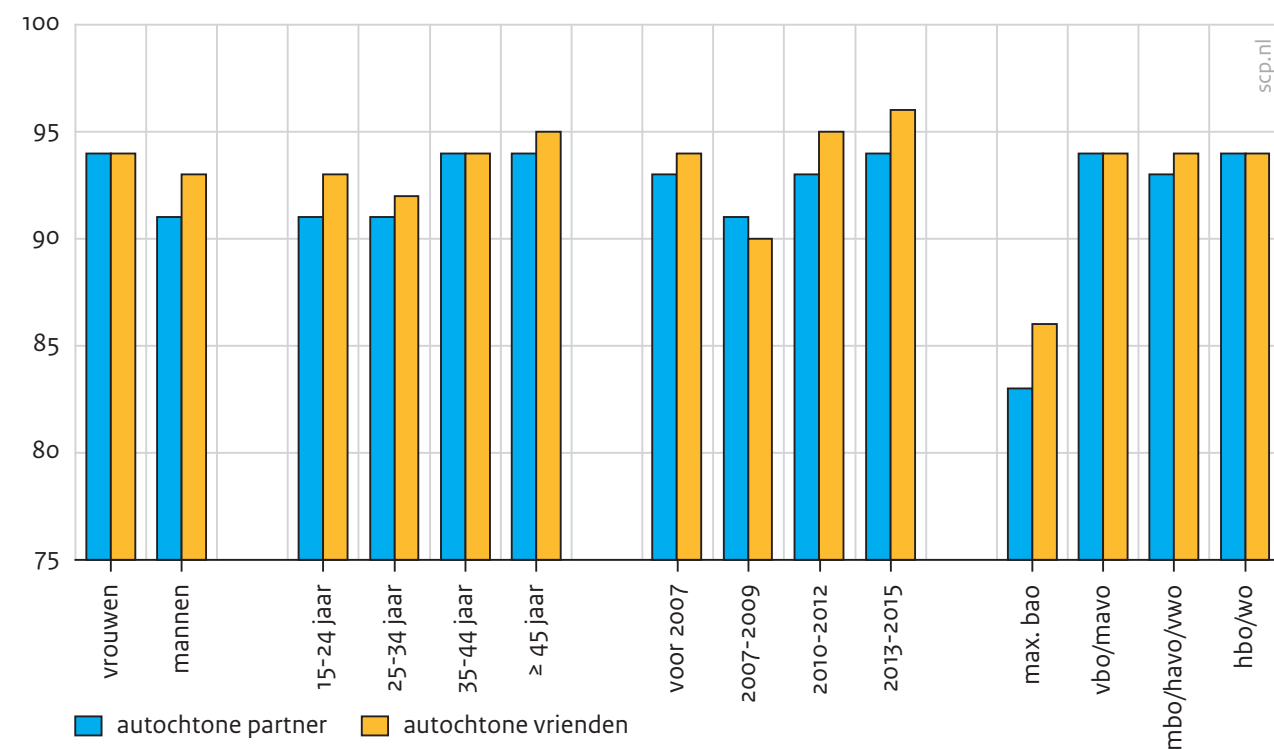
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Lager opgeleiden willen wat meer afstand

Binnen de Poolse groep is sprake van veel consensus over de geringe sociale afstand die men tot autochtone Nederlanders wil houden. Alleen lager opgeleiden met maximaal basisonderwijs willen wat meer afstand houden en zij hebben iets meer moeite met gemengde huwelijken en interetnische vriendschappen (figuur 4.7).

Figuur 4.7

Geen bezwaar tegen interetnisch huwelijk of interetnische vriendschap onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Vaak contact met autochtone Nederlanders en andere Polen

Hiervoor bespraken we dat uit eerder onderzoek blijkt dat contacten met autochtone Nederlanders een bescheiden positief effect hebben op de beheersing van de Nederlandse taal van Polen (Gijsberts en Lubbers 2014). Sociale contacten met autochtone Nederlanders kunnen ook op andere manieren helpen om wegwijs te worden in Nederland, bijvoorbeeld doordat via die contacten informatie verkregen kan worden over de manier waarop bepaalde zaken geregeld zijn. Het landspecifieke kapitaal (kennis, toegang tot hulpbronnen en dergelijke) dat die contacten met zich (kunnen) meebrengen, kan inpassing in de Nederlandse samenleving vergemakkelijken (Kanas en van Tubergen 2009).

Contacten binnen de eigen groep worden ook wel aangeduid als *bonding* sociaal kapitaal en contacten buiten de eigen groep als *bridging* sociaal kapitaal. Lancee (2010) laat zien dat *bridging* sociaal kapitaal² samenhangt met het hebben van betaalde arbeid en inkomen. Of mensen contact hebben met elkaar hangt zowel af van de gelegenheid tot contact als van voorkeuren. Poolse migranten, zo beschreven we zojuist, hebben nauwelijks bezwaar

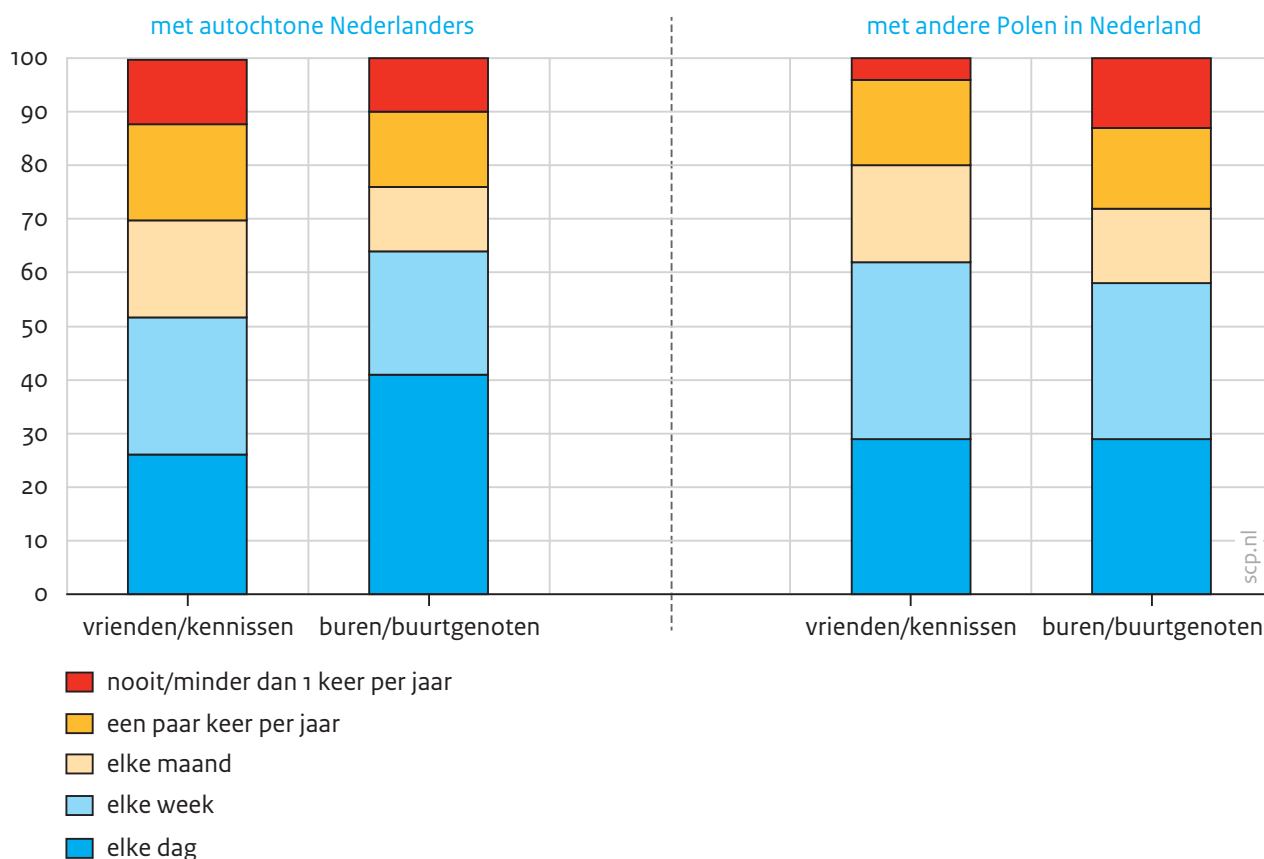
tegen interetnisch contact. Maar om in contact met elkaar te komen moeten mensen wel in de gelegenheid zijn om elkaar te ontmoeten, bijvoorbeeld in de buurt, op het werk of bij de vrijetijdsbesteding (vgl. Blau 1977).

Polen hebben vaker dagelijks contact met autochtoon Nederlandse buren of buurtgenoten (41%) dan met autochtoon Nederlandse vrienden of kennissen (26%) (figuur 4.8). Het deel dat aangeeft heel weinig contact te hebben met autochtone Nederlanders is voor beide domeinen echter nagenoeg even groot (ruim een op de tien Polen heeft nagenoeg nooit contact met autochtone vrienden, kennissen of buurtgenoten).

Men onderhoudt wat vaker contact met Poolse dan met Nederlandse vrienden of kennissen, maar het verschil is niet heel groot. Er is vaker dagelijks contact met autochtoon Nederlandse buren of buurtgenoten (41%) dan met Poolse buren of buurtgenoten (29%). We kunnen op basis van onze gegevens niet vaststellen of dit te maken heeft met gelegenheid (er wonen nu eenmaal minder Polen in de buurt dan autochtone Nederlanders) of met voorkeur.

Figuur 4.8

Frequentie van contacten met autochtone Nederlanders en andere Polen in Nederland onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

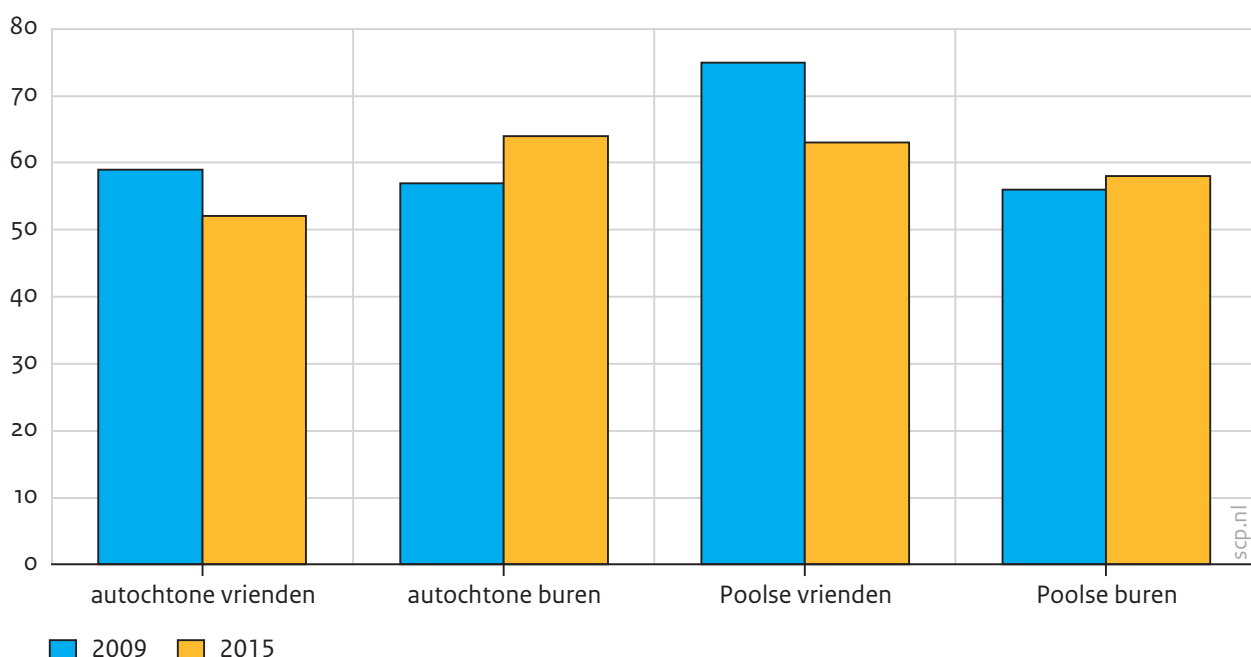
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Afname in contacten met vrienden

In vergelijking met het onderzoek onder Polen uit 2009 geven de na 2004 gemigreerde Polen iets minder vaak aan wekelijks contact te hebben met vrienden, of die nu autochtoon of Pools zijn (figuur 4.9). Onderzoek dat recent in Nederland aangekomen Polen volgt, concludeert ook dat de frequentie van de contacten met zowel autochtone Nederlanders als andere Polen in de loop der tijd afneemt (Gijsberts en Lubbers 2015a). In 2009 had bijna driekwart van de Polen minimaal eens per week contact met andere Polen; in het onderzoek van 2015 betreft dit 62%. De contacten in de buurt zijn onveranderd gebleven (de verschillen zijn statistisch niet significant).

Figuur 4.9

Minimaal wekelijks contact onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

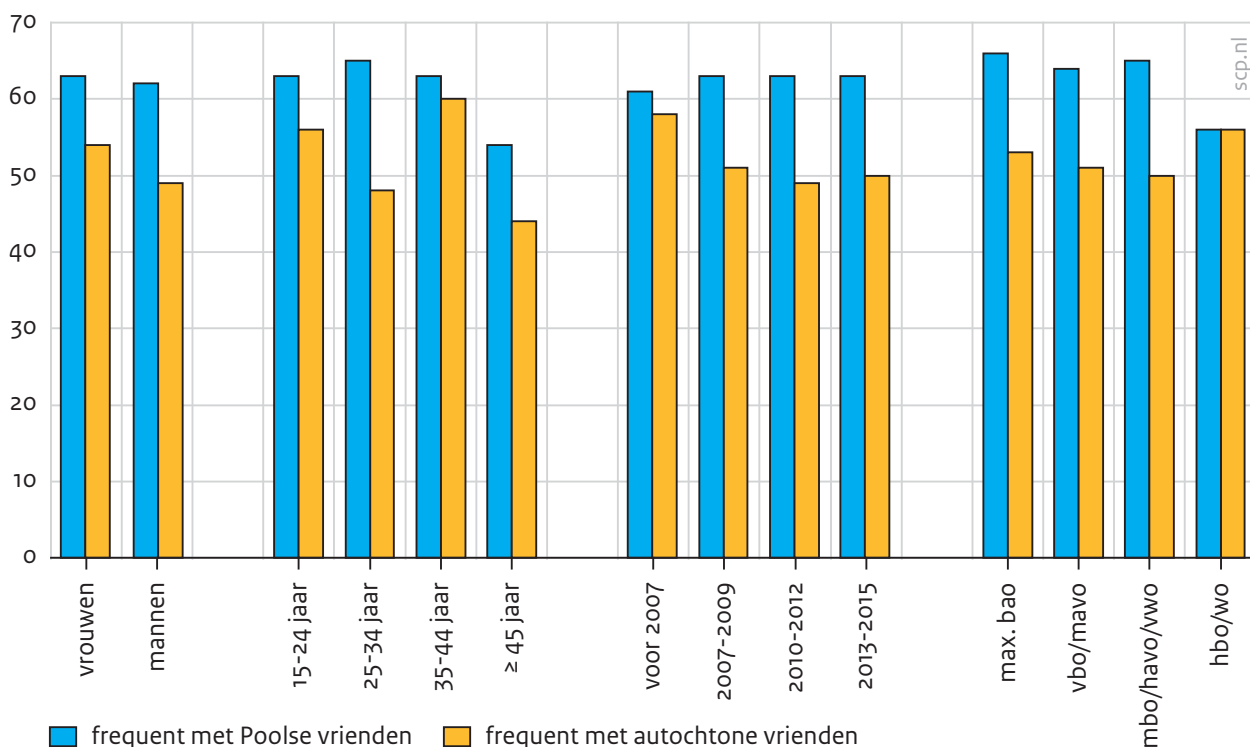

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Wanneer we in meer detail naar de contacten met vrienden en kennissen kijken, dan valt vooral op dat er nauwelijks verschillen naar achtergrondkenmerken zijn. 45-plussers hebben minder vaak wekelijks contact met autochtone vrienden dan de jongere leeftijdsgroepen (figuur 4.10).

Figuur 4.10

Wekelijks contact met autochtone en Poolse vrienden of kennissen onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

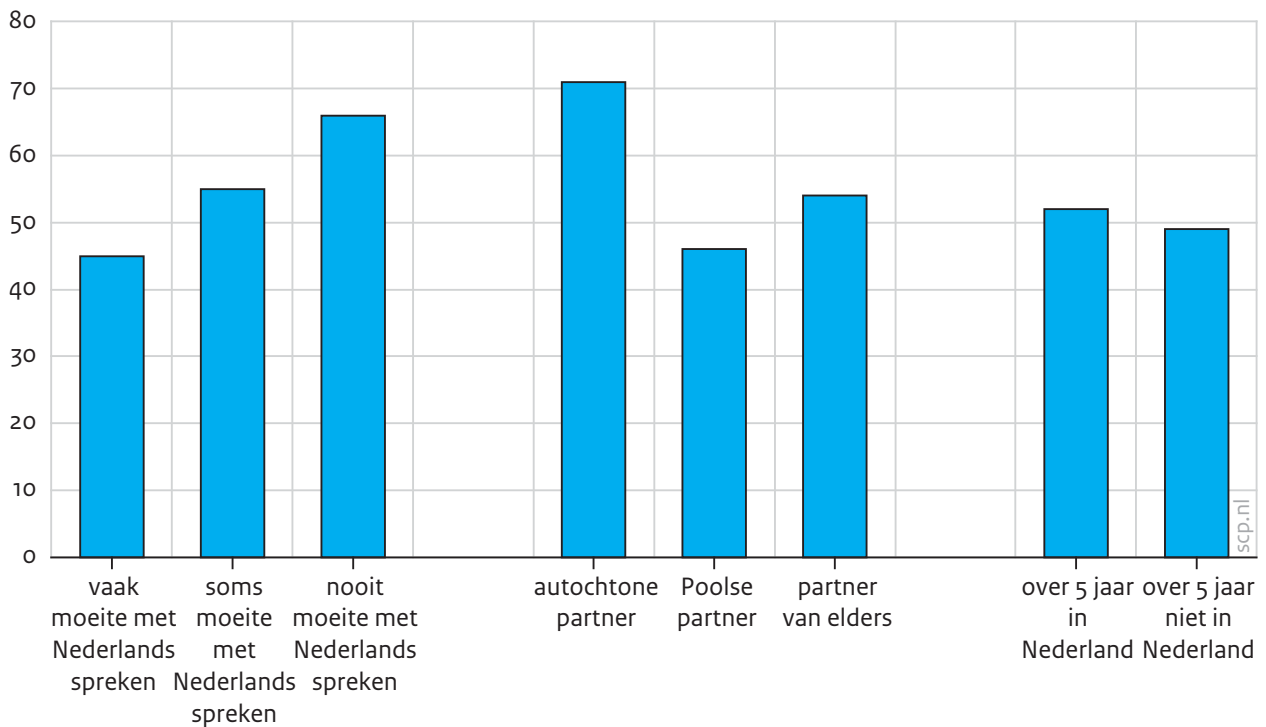
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Nederlandse partner en betere taalbeheersing gaan samen met meer contact met autochtone vrienden

Eerder zagen we dat een langer verblijfsperspectief (de verwachting om over vijf jaar nog in Nederland te wonen) samenhangt met een betere beheersing van de Nederlandse taal. Een langer verblijfsperspectief hangt echter niet samen met een frequenter contact met Nederlandse vrienden (figuur 4.11). Wel hangt de beheersing van de Nederlandse taal samen met de frequentie van contact: degenen die nooit moeite hebben met de Nederlandse taal hebben het meest frequent contact met autochtone vrienden en kennissen. Wat hier de kip en wat het ei is, is niet duidelijk. Een betere taalbeheersing kan het gevolg zijn van frequent contact, maar contacten met autochtone Nederlanders aangaan en onderhouden kan ook makkelijker zijn wanneer men beter Nederlands spreekt. Degenen met een autochtone partner hebben vaker contact met Nederlandse vrienden of kennissen dan degenen met een Poolse partner of een partner met een andere achtergrond.

Figuur 4.11

Wekelijks contact met autochtone vrienden of kennissen onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar moeite met Nederlands spreken, achtergrond van partner en verblijfsperspectief, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

44% wil graag meer contact

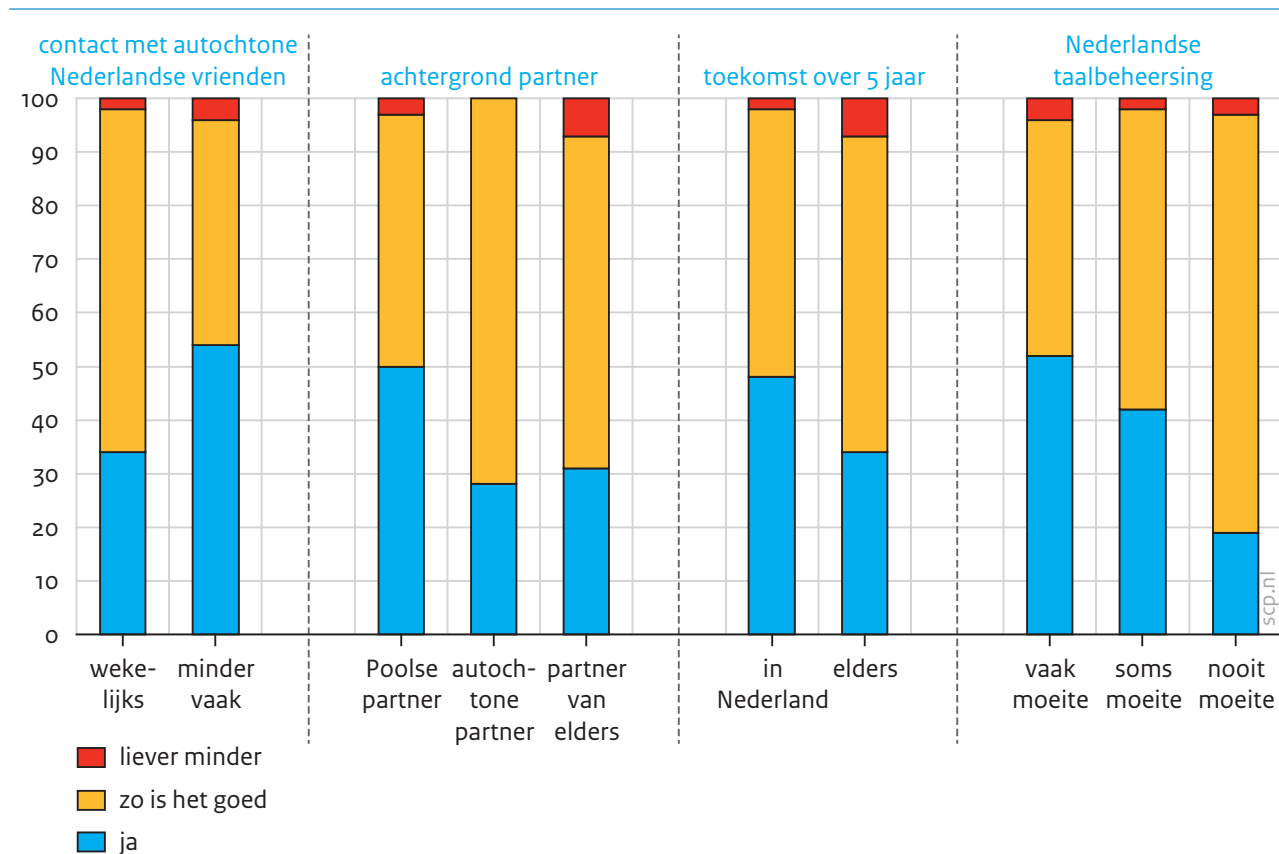
Ten slotte slot is gevraagd of men vaker contact zou willen met autochtone Nederlanders. Ruim de helft (53%) van de respondenten is tevreden met de frequentie van de contacten die zij onderhouden. Ruim vier op de tien Polen (44%) willen graag meer contact met autochtone Nederlanders. Een kleine groep (3%) wil liever minder contact. De tevredenheid met de contacten kan natuurlijk een gevolg zijn van een hoge frequentie daarvan. Figuur 4.12 laat zien dat van degenen die wekelijks contact hebben met autochtone vrienden 64% zegt tevreden te zijn met de mate van contact met autochtone Nederlanders. Een derde zou nog meer contact willen. Van degenen die minder frequent contact hebben met autochtone vrienden wil ruim de helft meer contact. Degenen met een Poolse partner hebben meer behoefte aan (nog) meer contact dan degenen met een autochtone partner of een partner met een andere achtergrond.

We vinden ook een samenhang met verblijfsperspectief. Degenen die hun toekomst over vijf jaar in Nederland zien, hebben meer behoefte aan meer contact met autochtone Nederlanders dan degenen die over vijf jaar ergens anders denken te wonen. Degenen die nooit moeite hebben met het spreken van de Nederlandse taal zijn het meest tevreden over de mate waarin zij contact hebben met autochtone Nederlanders. Dit kan erop duiden dat een goede taalbeheersing contact faciliteert, en dat het juist voor degenen die baat zouden hebben bij meer oefening met de Nederlandse taal moeilijk is om contacten aan te

gaan met autochtone Nederlanders. Deze groep heeft ook de meeste behoefte aan meer contact.

Figuur 4.12

Wens tot meer contact met autochtone Nederlanders onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar mate van contact met autochtone vrienden, achtergrond van partner, verblijfsperspectief en Nederlandse taalbeheersing, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Driekwart heeft wekelijks contact met familie in Polen

Ten slotte slot is gevraagd naar transnationale activiteiten. Dat zijn activiteiten waarbij leven in Nederland wordt gecombineerd met een betrokkenheid bij het land van herkomst, in dit geval Polen. We hebben hier gekeken naar economische en sociale activiteiten: contact onderhouden met familie in Polen, op bezoek gaan in Polen, geld sturen naar Polen en een huis hebben in Polen (tabel 4.2).

De Poolse migranten onderhouden veel contacten met hun familie in Polen: 75% minimaal wekelijks (Karpinska en Ooijevaar 2016). Ook stuurt bijna de helft geld naar het herkomstland en heeft een derde een huis in Polen. Dat laatste geldt veel vaker voor de Polen met een kort verblijfsperspectief dan voor degenen die hier langer denken te blijven. 84% van de Polen was afgelopen jaar in Polen op bezoek (in veruit de meeste gevallen korter dan een maand). De relatief geringe afstand maakt het natuurlijk ook mogelijk regelmatig terug te keren. We kunnen concluderen dat de banden met het herkomstland nog sterk zijn. Dit is nauwelijks verwonderlijk gezien het gemiddeld genomen korte verblijf in Neder-

land. Transnationale activiteiten worden door sommigen als problematisch gezien, omdat ze de betrokkenheid, identificatie en integratie in Nederland in de weg zouden staan (Snel et al. 2006). Dit hoeft echter niet het geval te zijn; binding met het herkomstland en binding met Nederland kunnen ook naast elkaar bestaan (Engbersen et al. 2003).

Tabel 4.2

Andere indicatoren transnationalisme onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

	totaal	verwachting over vijf jaar in Nederland te wonen	
		niet	wel
<i>contact familie in herkomstland</i>			
(bijna) nooit	3	1	4
paar keer per jaar	10	9	11
elke maand	11	12	9
elke week	41	34	45
elke dag	34	45	31
geld sturen naar herkomstland	45	48	44
huis in herkomstland	32	47	27
afgelopen jaar op bezoek herkomstland	84	91	81
waarvan > 1 maand	9	16	7

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Poolse kerken als ontmoetingsplaats

Circa driekwart van de na 2004 gemigreerde Polen zegt rooms-katholiek te zijn (evenveel als in het onderzoek van 2009). Toch zijn de cijfers over kerkbezoek onder de na 2004 ingeschreven Polen laag: van de Polen die aangeven gelovig te zijn, gaat 12% minimaal eenmaal per week naar de kerk in Nederland en gaat nog eens 10% elke maand (tabel 4.3). Het grootste deel gaat minder frequent. Uit de migratieliteratuur is bekend dat godsdienstige bijeenkomsten net na migratie over het algemeen minder frequent bezocht worden (Van Tubergen 2013), omdat het aanbod gering soms gering is en omdat men zijn weg nog moet zoeken in het religieuze aanbod.

Ook in eerder onderzoek werd gevonden dat het rooms-katholieke geloof belangrijk is voor de naar Nederland gemigreerde Polen, maar dat zij desondanks weinig naar de kerk gaan (Dagevos 2011). Wel is duidelijk dat Poolse kerken dienen als ontmoetingsplekken voor Polen in Nederland. In eerder onderzoek werd geconcludeerd dat de Poolse kerk in Nederland een belangrijke functie vervult voor contacten met andere Polen en voor het versterken van de culturele identiteit (Boom et al. 2008; Grzymala-Kazłowska 2005).

Tabel 4.3

Bezoeken van een religieuze bijeenkomst onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015
(in procenten)^a

nooit/minder dan 1 keer per jaar	29
een paar keer per jaar	49
elke maand	10
elke week	12
elke dag	0

a Alleen gevraagd aan respondenten die aangaven gelovig te zijn.

Bron: SCP (SIM'15)

4.3 Gerichtheid op Nederland en/of Polen?

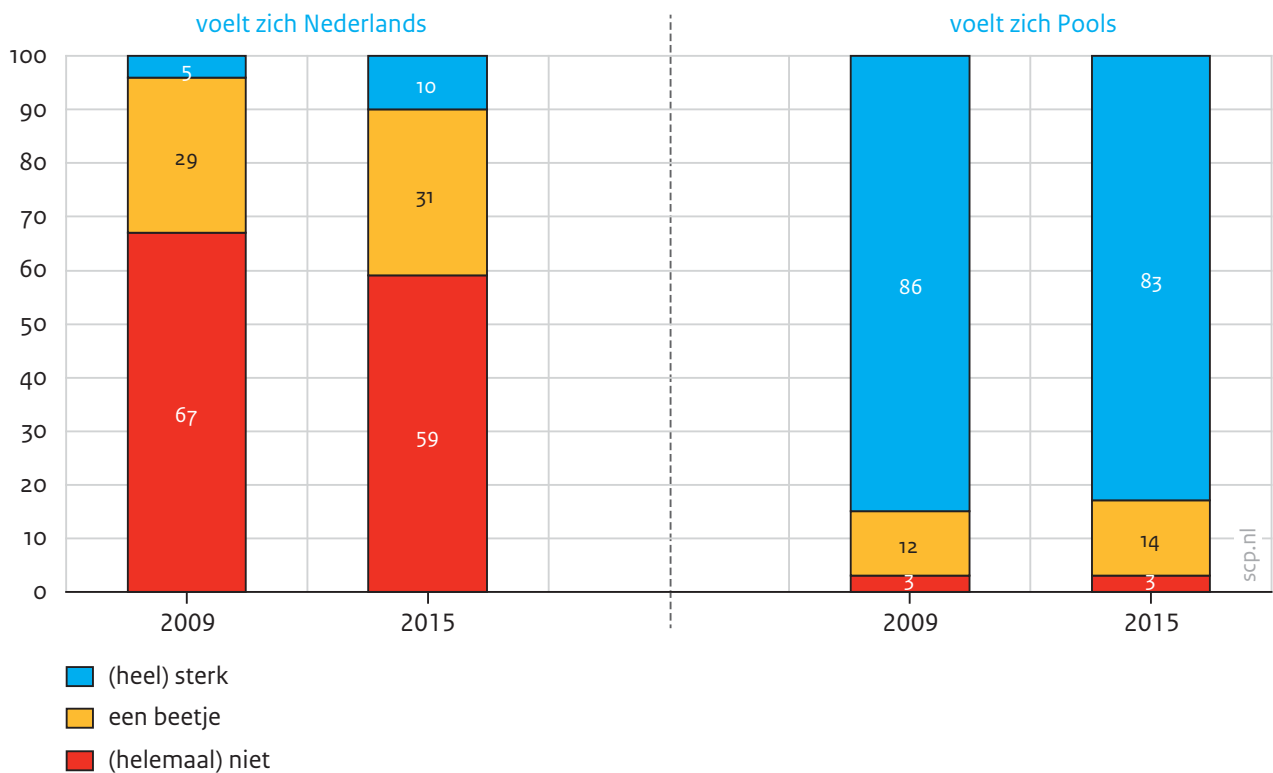
Een belangrijke indicator in veel integratieonderzoek is de etnische identificatie. Vanuit een psychologisch perspectief wordt identiteit veelal begrepen in termen van trots, het gevoel ergens bij te horen en de mate waarin een bepaald groepslidmaatschap belangrijk wordt gevonden (Phinney 1990; Cameron 2004 in Ward 2013). In veel integratieonderzoek wordt etnische identificatie, in navolging van Berry (1990), gemeten langs twee dimensies: de mate waarin men zich identificeert met de herkomstgroep of cultuur en de mate waarin men zich identificeert met de dominante groep of cultuur.

Sterke identificatie als Pool; nauwelijks als Nederlander

Een op de tien Polen voelt zich (heel) sterk Nederlander, bijna een derde voelt zich een beetje Nederlander en ongeveer zes op de tien voelen zich helemaal geen Nederlander. De Poolse identiteit wordt sterker gevoeld: 83% voelt zich (heel) sterk Pools en er zijn maar heel weinig Polen die zich (helemaal) niet Pools voelen (3%). De sterke identificatie met Polen is vergelijkbaar met de resultaten uit eerder SCP-onderzoek, maar de identificatie als Nederlander is iets toegenomen (figuur 4.13).

Figuur 4.13

Identificatie als Nederlander en als Pool onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15, SING'09)

Poolse vrouwen identificeren zich sterker met Nederland dan Poolse mannen. Eerder zagen we al dat vrouwen vaker een Nederlandse partner hebben. Daardoor zijn zij sterker ingebed in de Nederlandse gemeenschap. Degenen die al langer in Nederland verblijven (gemigreerd voor 2007) en degenen die verwachten hier gedurende langere tijd te zullen wonen, identificeren zich ook sterker (tabel 4.4). De identificatie met Nederland is verder sterk onder degenen die het Nederlands goed beheersen. Wanneer we kijken naar de identificatie als Pool dan zien we dat een laag opleidingsniveau onderscheidend is (lager opgeleiden identificeren zich minder sterk als Pool). Ook de mate waarin investeringen zijn gedaan in het leven in Nederland maken uit voor de mate waarin men zich Pools voelt: degenen die de Nederlandse taal goed beheersen en degenen met een langer verblijfspectief identificeren zich minder sterk als Pool.

Tabel 4.4

Identificatie onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

	(heel) sterk Nederlands	(heel) sterk Pools
totaal	10	83
<i>geslacht</i>		
mannen (ref.)	8	84
vrouwen	12 ^a	81
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar (ref.)	15	79
25-34 jaar	7 ^b	85
35-44 jaar	11	79
≥ 45 jaar	14	84
<i>opleidingsniveau</i>		
geen/alleen bas (ref.)	11	71
vbo/mavo	8	86 ^b
mbo/havo/vwo	12	82 ^a
hbo/wo	11	84 ^a
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	21 ^b	75
2007-2009	8	84
2010-2012	9	85
2013-2015 (ref.)	4	83
<i>beheersing Nederlands</i>		
vaak moeite met Nederlands spreken	5	86
soms moeite	10 ^b	83
nooit moeite	35 ^c	66 ^c
<i>verwachting over vijf jaar nog in Nederland te wonen</i>		
niet (ref.)	2	89
wel	13 ^c	80 ^b

a p < .05.

b p < .01.

c p < .001.

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Sterk gericht op Poolse media

Ten slotte hebben we gekeken naar mediagebruik. We hebben gevraagd hoe vaak Polen naar Nederlandse en Poolse zenders op tv kijken en hoe vaak ze naar Poolse internetsites surfen. Ook dit kan iets zeggen over de mate waarin zij zich betrokken voelen bij Nederland en Polen. Polen blijken behoorlijk gericht op media in het herkomstland. Bijna twee derde van de Polen kijkt meerdere keren per week naar Poolse zenders op televisie; naar Nederlandse zenders wordt minder gekeken (tabel 4.5). Vooral Poolse internetsites worden druk bezocht: 80% van de Polen in Nederland surft meerdere keren per week naar deze sites. In vergelijking met de klassieke migrantengroepen kijken Polen minder naar Nederlandse televisie en meer naar televisie uit het herkomstland. Alleen Turkse Nederlanders vormen hierop een uitzondering, zij kijken nog vaker naar zenders uit het herkomstland. Polen bezoeken ook vaker internetsites uit het herkomstland dan de andere migrantengroepen. Poolse vrouwen kijken wat frequenter naar Nederlandse televisie dan Poolse mannen en ook degenen die al langer geleden naar Nederland migreerden kijken vaker naar Nederlandse zenders. Naar Poolse televisie wordt vaker gekeken door mannen, oudere leeftijdsgroepen en lager opgeleiden.

Tabel 4.5

Gebruik Nederlandse en Poolse media onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

	Nederlandse zenders op tv	Poolse zenders op tv	Poolse internetsites
(bijna) elke dag	27	55	65
meerdere keren per week	17	10	15
1 keer per week	8	3	7
minder dan 1 keer per week	11	5	7
nooit	37	27	6

Bron: CBS/SCP (SIM'15)

4.4 Conclusie

Poolse migranten hebben ondanks hun open blik op hun sociale inbedding in Nederland nog wel moeite om de aansluiting te vinden. Enerzijds vinden we dat Poolse migranten zeer weinig sociale afstand willen houden: er is nauwelijks bezwaar tegen interetnische vriendschappen of gemengde huwelijken. Anderzijds heeft 25% tot 30% nooit of nauwelijks contact met autochtone Nederlanders. Een groot deel van de Poolse migranten (44%) wil wel graag meer contact met hen. Dat zijn met name degenen die een grotere afstand te overbruggen hebben: Polen die hier meer recent zijn gekomen en Polen die de Nederlandse taal minder goed beheersen of een Poolse partner hebben.

Taal is een belangrijke factor bij het overbruggen van deze afstand. Voor lager opgeleiden en voor mensen die op latere leeftijd migreren, is het doorgaans lastiger om een nieuwe

taal (snel) onder de knie te krijgen. Voor deze groepen kan het moeilijker zijn om de aansluiting met de Nederlandse samenleving te vinden.

Noten

- 1 In het onderzoek is apart gevraagd naar inburgerings- en taalcursussen. Respondenten lijken beide echter niet altijd goed te kunnen onderscheiden. Het is dan ook in een aantal gevallen onduidelijk of ze zowel een inburgerings- als taalcursus hebben gedaan of dat ze een van beide hebben gedaan. Vandaar dat we ze voor de zekerheid samen nemen.
- 2 Bridging kapitaal is in deze studie gedefinieerd als interetnische contacten en progressieve familiewaarden.

5 Arbeid en inkomen

In dit hoofdstuk richten we ons op de arbeidsmarktpositie van de Polen die zich na 2004 hebben ingeschreven in Nederland. Veel Polen zijn vanwege werk naar Nederland gekomen. De economische verschillen tussen Polen en Nederland en de open grenzen binnen de Europese Unie maken Nederland een aantrekkelijk migratieland. Er is een sterk georganiseerde arbeidsmigratie ontstaan. Via uitzendbureaus werden en worden veel Polen naar werk in het buitenland (be)geleid. Deze begeleiding gaat soms heel ver. In dit kader wordt ook wel gesproken over all-inclusive pakketten. Poolse uitzendbureaus brengen werknemers en werkgevers bij elkaar, maar regelen daarnaast ook andere zaken zoals de reis, verzekeringen, administratieve taken en/of de huisvesting (Engbersen et al. 2011). Deze intensieve begeleiding heeft ook een keerzijde. De afhankelijkheidsrelatie maakt uitzendkrachten bijvoorbeeld kwetsbaar voor uitbuiting (TK 2011; Rijken et al. 2013).

Dat veel Polen omwille van werk naar Nederland zijn gekomen, kleurt vanzelfsprekend hun positie en oriëntatie op de arbeidsmarkt. Uit veel studies komt naar voren dat een relatief groot deel betaald werk heeft. Tegelijkertijd was hun positie kwetsbaar. Een groot deel van de Poolse werknemers is specifiek gekomen om geld te verdienen en nam minder gunstige arbeidsomstandigheden – naar Nederlandse maatstaven – voor lief. Veel van deze migranten waren afhankelijk van tijdelijke contracten, werkzaam in banen onder hun niveau aan de onderkant van de arbeidsmarkt en in sectoren die sterk afhankelijk zijn van seizoen en conjunctuur (Engbersen et al. 2011; Gijsberts en Lubbers 2013; Dagevos 2011).

In dit hoofdstuk kijken we allereerst naar de nettoparticipatie en de werkloosheid. Wie hebben er werk? Wie zoeken er werk? Daarnaast zoomen we in op kenmerken van Poolse werkenden: het beroepsniveau, het aantal contracturen, de aard van de arbeidsrelatie en het zelfstandig ondernemerschap. Ook komen de bijstandsafhankelijkheid en de inkomenspositie aan de orde. We zetten de arbeidsmarktpositie telkens af tegen die van autochtone Nederlanders. Daarnaast zullen we – waar relevant – verschillen bespreken met andere migrantengroepen. Het is al eerder opgemerkt dat samenstellingseffecten deze vergelijking zullen beïnvloeden.

De vraag is hoe de arbeidsmarktpositie zich de afgelopen periode ontwikkeld heeft. Conjuncturele fluctuaties grijpen harder in op de positie van migranten dan op die van autochtone Nederlanders (bv. Huijnk 2016). Daar staat tegenover dat een deel van de Poolse arbeidsmigranten zich inmiddels al een aantal jaar op de Nederlandse arbeidsmarkt begeeft en er mogelijk – ondanks de moeilijke omstandigheden – in is geslaagd om zijn positie te verbeteren. Het gebruikelijke beeld van Poolse arbeidsmigranten was lange tijd dat zij zich hier tijdelijk zouden vestigen om laagbetaald en vaak onzeker werk te verrichten (Snel et al. 2014). Een deel van de Polen vestigt zich hier echter met een langduriger verblijf voor ogen (Gijsberts en Lubbers 2015a; Weltevrede et al. 2009). Wat dat betreft is het goed denkbaar dat er een selectie plaatsvindt en dat degenen die geen werk meer hebben, besluiten om Nederland te verlaten. Hierdoor kunnen conjuncturele invloeden zich minder zichtbaar uiten in de arbeidsmarktpositie van deze groep.

Naast de ontwikkelingen in de arbeidsmarktpositie beschrijven we in hoeverre sprake is van een evenredige positie van Poolse migranten. Een belangrijke doelstelling van het integratiebeleid is dat niet-westerse migranten eenzelfde positie innemen als een *vergelijkbare categorie* autochtone Nederlanders (swz 2017). Zijn er nog steeds verschillen als rekening wordt gehouden met verschillen in bijvoorbeeld opleiding, leeftijd en arbeidsverleden? De analyses naar evenredigheid zijn uitgevoerd voor werkloosheid en beroepsniveau.

De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de SIM'15, de EBB en het *Inkomenspanelonderzoek* (IPO). Niet alle Polen registreren zich als inwoner van Nederland. Er is jaarlijks ook een grote groep die als seizoenswerker naar Nederland komt en zich niet inschrijft. Deze groep blijft in dit hoofdstuk buiten beschouwing; wij richten ons alleen op de sinds 2004 ingeschreven Poolse groep.

5.1 Betaald werk

De nettoparticipatie geeft aan welk deel van de Polen betaald werk heeft (zie kader 5.1 voor een toelichting op dit begrip). Wij richten ons bij het beschrijven van zowel de nettoparticipatie als de werkloosheid op de bevolking van 15 tot en met 64 jaar.

Kader 5.1 Nettoparticipatie en werkloosheid toegelicht

De bevolking kan worden ingedeeld in de beroepsbevolking en de niet-beroepsbevolking. De beroepsbevolking bestaat uit de werkzame en de werkloze beroepsbevolking. Iedereen met betaald werk, ongeacht het aantal uren, behoort tot de werkzame beroepsbevolking.¹ De werkloze beroepsbevolking wordt gevormd door personen die geen betaald werk hebben, maar wel actief op zoek zijn naar zo'n baan en daarvoor beschikbaar zijn. De nettoparticipatie verwijst naar het deel van de totale bevolking dat werkt. De werkloosheid wordt afgemeten aan de beroepsbevolking; de niet-beroepsbevolking (de mensen die niet kunnen of willen werken) wordt hierbij niet meegenomen. Deze groep bestaat onder meer uit arbeidsongeschikten en personen die niet werken vanwege zorg voor gezin of huishouden.

Veel Poolse migranten hebben betaald werk

Het gegeven dat veel van de Poolse migranten specifiek vanwege werk naar Nederland zijn gekomen, is duidelijk zichtbaar in hun nettoparticipatie (zie tabel 5.1). Driekwart van de Poolse migranten heeft betaald werk. Dit is veel in vergelijking met andere migrantengroepen (zie bijlage tabel B5.1 op www.scp.nl) en ongeveer gelijk aan het aandeel autochtone Nederlanders met betaald werk (77%). De georganiseerde arbeidsmigratie speelt hierbij een grote rol; als men via een uitzendbureau naar Nederland komt, is men immers verzekerd van werk.

Ook eerder onderzoek liet zien dat relatief veel Poolse migranten betaald werk hebben (bv. Gijsberts en Lubbers 2015a; Engbersen et al. 2011; Dagevos 2011; Schothorst 2009) en dat het deel van de Polen met betaald werk na migratie hoger is dan voor migratie

(Lubbers en Gijsberts 2013). Niettemin verschilt het aandeel met betaald werk nogal tussen de onderzoeken. Dit komt met name door verschillen in de groepen Polen die zijn onderzocht. De participatie is bijvoorbeeld hoger onder Polen die zich niet hebben geregistreerd dan onder wel ingeschreven Poolse migranten met een langduriger verblijfsperspectief (Dagevos 2011).

Poolse mannen (85%) zijn vaker werkzaam dan Poolse vrouwen (66%). Poolse vrouwen zijn gemiddeld hoger opgeleid (zie hoofdstuk 3), maar dat uit zich niet in een hogere participatie. Ook Lubbers en Gijsberts (2013) lieten zien dat Poolse mannen er beter in slaagden om na de migratie een baan te vinden dan Poolse vrouwen. Binnen alle leeftijdsgroepen hebben Poolse migranten minder vaak betaald werk dan autochtone leeftijdsgenoten. Het verschil in leeftijdssamenstelling – een groter deel van de autochtone Nederlanders val in de oudste leeftijdscategorie – verbloemt dus voor een deel de verschillen in betaald werk tussen beide groepen. Het verschil in nettoparticipatie tussen de diverse migratiecohorten is beperkt. Dit geldt ook voor de verschillen naar opleidingsniveau. Bij autochtone Nederlanders zijn de verschillen tussen de opleidingsgroepen veel groter. Met name lager opgeleide Poolse migranten, die veelal specifiek naar Nederland zijn gekomen om werk op een laag niveau te doen, hebben veel vaker werk dan lager opgeleide autochtone Nederlanders.

Tabel 5.1

Nettoparticipatie, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 15-64 jaar, 2015 (in procenten)

	Poolse	autochtoon
totaal	75	77
<i>geslacht</i>		
mannen	85	83
vrouwen	66	71
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	56	59
25-34 jaar	81	90
35-44 jaar	78	91
≥ 45 jaar	68	73
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	72	-
2007-2009	78	-
2010-2012	77	-
2013-2015	67	-

Tabel 5.1
(Vervolg)

	Pools	autochtoon
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	71	48
vbo/mavo	72	67
mbo/havo/vwo	76	77
hbo/wo	79	87

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Ontwikkelingen in participatie

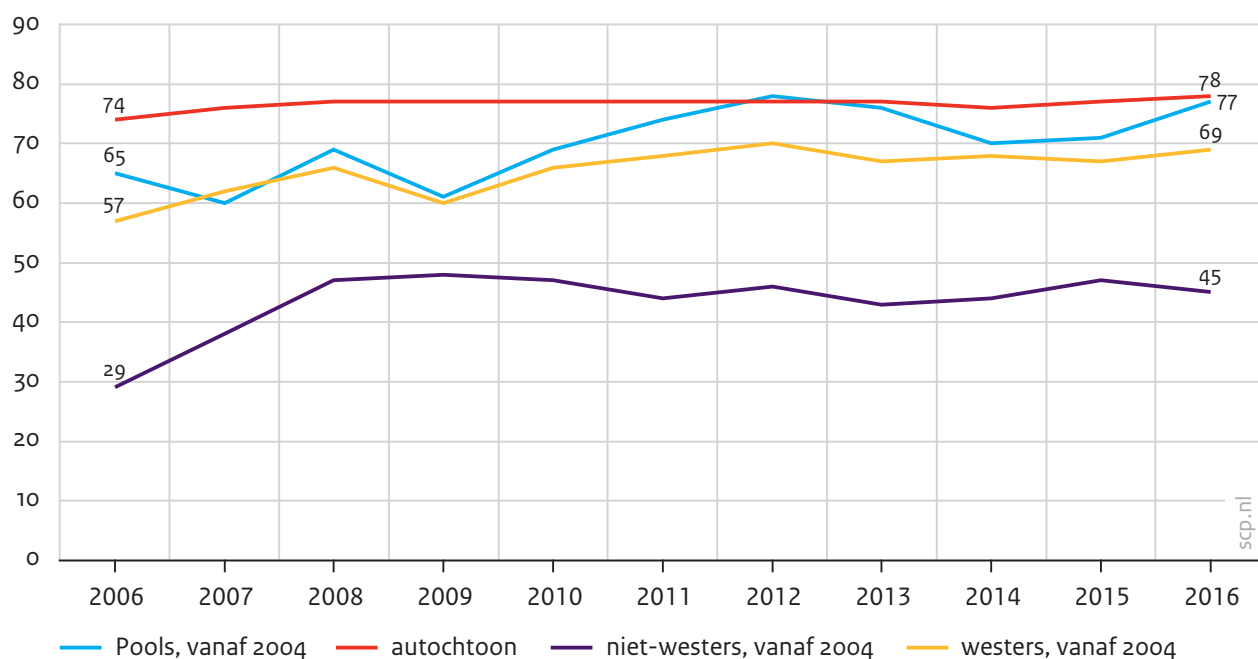
Het is op basis van de SIM'15 niet mogelijk om zicht te krijgen op de ontwikkelingen in de arbeidsmarktparticipatie van de Poolse groep. De EBB kan wel licht schijnen op deze ontwikkelingen (zie bijlage B5.2 voor achtergrondinformatie over het aantal respondenten per jaargang).

In figuur 5.1 is de nettoparticipatie van de Poolse migranten afgezet tegen die van autochtone Nederlanders en de totale groepen van westerse en niet-westerse migranten die sinds 2004 zijn ingeschreven. We richten ons op ontwikkelingen sinds 2006; de Poolse groep die vanaf 2004 is ingeschreven, was in de jaren daarvoor te klein.

De positie van de Polen die vanaf 2004 zijn ingeschreven in Nederland was de afgelopen tien jaar (2006-2016) gunstig ten opzichte van zowel de westerse als de niet-westerse migranten die sinds 2004 zijn ingeschreven. Deze Poolse groep laat sterkere schommelingen zien dan de autochtone Nederlanders. Gezien de geringere omvang van de steekproef en het veelal tijdelijke karakter van het verblijf van een deel van de arbeidsmigranten is dat niet vreemd. Opvallend is dat de nettoparticipatie van Poolse migranten in de crisisjaren niet is afgenomen, integendeel. Dit kan een indicatie zijn dat een deel van hen steeds beter is uitgerust voor de Nederlandse arbeidsmarkt, bijvoorbeeld op het gebied van werkervaring en taalbeheersing, maar het kan ook selectieve mobiliteit van deze groep weer spiegelen: degenen die werkloos worden, vertrekken (bv. Bijwaard 2013).

Figuur 5.1

Nettoparticipatie, naar achtergrond, 15-64 jaar, 2006-2016 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'06-EBB'16)

Werkloosheid

De werkloosheid is onder Poolse migranten die vanaf 2004 in Nederland zijn ingeschreven wat hoger dan onder autochtone Nederlanders. Van de Poolse migranten is in 2016 6,7% werkloos, bij autochtone Nederlanders is dit 4,9%. De werkloosheid is onder deze Poolse groep wel aanzienlijk lager dan in de totale groep westerse (9,7%) en die van niet-westerse (19,7%) migranten die vanaf 2004 naar Nederland zijn gemigreerd (zie bijlage B5.3).

Het verschil in werkloosheid is groot tussen Poolse mannen (4,1%) en Poolse vrouwen (8,7%). Ondanks hun gemiddeld hogere opleidingsniveau (zie bv. hoofdstuk 3; Karpinska en Ooijevaar 2016) zijn Poolse vrouwen dus vaker werkloos. Wat opvalt, is dat Poolse migranten met een hbo/wo-diploma gemiddeld vaker werkloos zijn dan Poolse migranten met een mbo/havo/wo-diploma. Dat zien we niet terug bij autochtone Nederlanders of bij andere migrantengroepen (Huijnk en Andriessen 2016). Ogenscheinlijk lopen hoogopgeleide Poolse migranten tegen drempels op die minder gelden voor hoogopgeleiden uit andere groepen of laagopgeleide Poolse migranten. De beperkte taalbeheersing van veel Poolse migranten (zie hoofdstuk 4; Gijsberts en Lubbers 2015a; Dagevos 2011; Engbersen et al. 2011) speelt de groep hoogopgeleiden wellicht meer parten bij het vinden van een baan op hun eigen niveau (Boom et al. 2008). Dat is voor hen een belangrijker selectie criterium dan voor werknemers aan de onderkant van de arbeidsmarkt (Dagevos 2011). Ook speelt mogelijk een rol dat zij overgekwalificeerd zijn voor ongeschoold werk, maar minder kansen hebben in beroepen op een hoger niveau dan autochtone hoogopgeleiden (Dagevos 2011).

Tussen de leeftijdsgroepen boven de 25 jaar zijn de verschillen gering. Echter, vanwege het beperkt aantal respondenten in 2016 is het werkloosheidspercentage van 15-24-jarigen niet in tabel 5.2 gepresenteerd. In bijlage B5.5 op www.scp.nl is voor de afgelopen drie jaar (2014-2016) per leeftijdsgroep de werkloosheid weergegeven. Daarin is goed zichtbaar dat de werkloosheid onder jonge Poolse migranten jaarlijks veel hoger ligt dan onder de hogere leeftijdsgroepen. Gemiddeld was ruim een kwart van de 15-24-jarige Poolse migranten tussen 2014-2016 werkloos. Dat de jeugdwerkloosheid relatief hoog is, is niet direct opvallend. Dat zien we systematisch terug bij alle groepen (bv. Huijnk 2016).

Tabel 5.2

Werkloosheid, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 15-64 jaar, 2016 (in procenten)^a

	Pools (N=447)	autochtoon
totaal	6,7	4,9
<i>geslacht</i>		
mannen	4,1	4,5
vrouwen	8,7	5,3
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	-	8,9
25-34 jaar	5,2	3,2
35-44 jaar	5,8	3,2
≥ 45 jaar	4,9	5,0
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	-	11,9
vbo/mavo	15,7	7,0
mbo/havo/vwo	3,8	5,0
hbo/wo	6,8	2,9

a De aantallen zijn voor de Poolse groep te klein (< 50 respondenten) om de categorie 15-24 jaar en max. bao te presenteren (zie bijlage B5.4 op www.scp.nl).

Bron: CBS (EBB'16)

Ontwikkeling in werkloosheid Poolse migranten

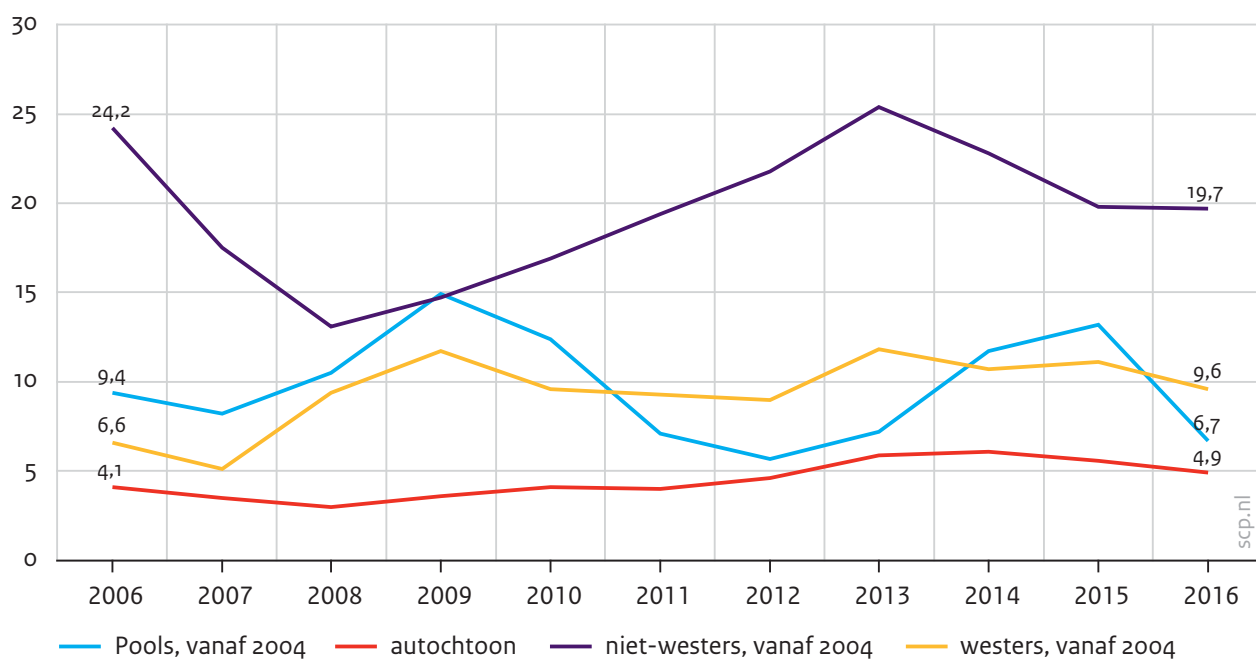
In figuur 5.2 worden de werkloosheidscijfers tussen 2006 en 2016 gepresenteerd. Gezien de kleine aantallen in de EBB waarop deze cijfers zijn gebaseerd (zie bijlage B5.2 op www.scp.nl), moet de ontwikkeling met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Het beeld is grillig en minder in lijn met de conjuncturele schommelingen dan bij andere migrantengroepen. De crisis ging wel gepaard met een verminderd werk-aanbod (Schothorst 2009), maar desondanks was de vraag naar goedkope buitenlandse krachten onverminderd hoog (ABU 2011). Ook in de crisis gaven uitzendbureaus aan te ver-

wachten in de toekomst alleen maar meer buitenlandse werknemers in dienst te zullen nemen.

Over het algemeen geldt dat de werkloosheidscijfers van de Polen het best te vergelijken zijn met de (ontwikkelingen in de) werkloosheid van de totale groep westerse migranten die sinds 2004 ingeschreven staan in Nederland.

Figuur 5.2

Werkloosheid, naar achtergrond, 15-64 jaar, 2006-2015 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'06-EBB'16)

Zelfstandig ondernemerschap en schijnconstructies

De autonomie en het niet werken voor een baas zijn aspecten die het zelfstandig ondernemerschap aantrekkelijk (kunnen) maken. Het zelfstandig ondernemerschap kan ook een alternatief vormen wanneer de toegang tot de arbeidsmarkt moeizaam verloopt. Dit speelt bij een deel van de migranten, onder meer vanwege een relatief laag opleidingsniveau, diploma's die niet worden erkend, taalachterstanden en arbeidsmarktdiscriminatie. Er zijn ook risico's verbonden aan het zelfstandig ondernemerschap. Het inkomen is bijvoorbeeld onzeker en de rechten op bepaalde sociale voorzieningen zijn beperkt. Armoede komt relatief vaak voor bij (kleine) zelfstandigen (SCP en CBS 2014). Uit eerder onderzoek bleek dat relatief veel Poolse migranten werkzaam zijn als zzp'er (bv. Dagevos 2011; Boom et al. 2008; Engbersen et al. 2011). Onder Poolse migranten die nog maar kort (hooguit anderhalf jaar) in Nederland waren, lag het aandeel duidelijk lager, maar na verloop van tijd nam het aandeel zelfstandigen bij deze groep ook toe (Gijsberts en Lubbers 2015a). In de periode dat Polen nog een tewerkstellingsvergunning (twv) nodig hadden (voor 2007), hoefden personen die zich als zelfstandige vestigden geen twv aan te vragen. Zowel Nederlandse werkgevers als Poolse migranten hebben deze mogelijkheid benut, ook als de migranten

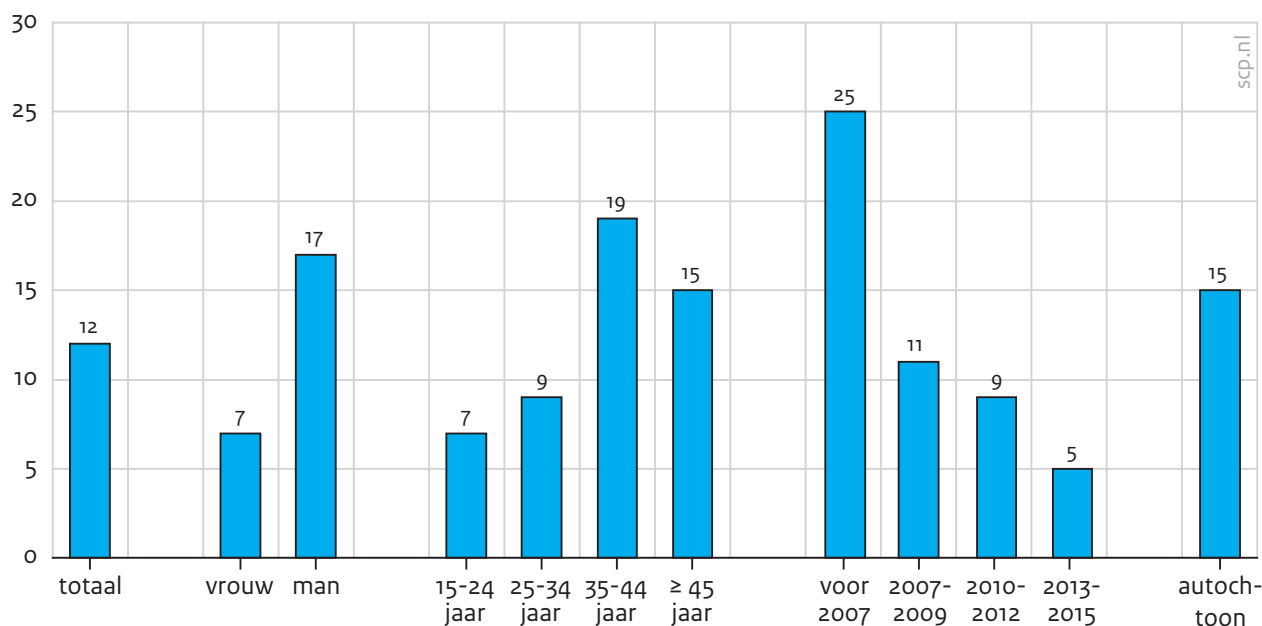
niet daadwerkelijk als zelfstandige aan het werk waren (de zogenoemde schijnzelfstandigen) (Dagevos 2011). Vaak wisten Poolse arbeiders in dergelijke schijnconstructies niet precies wat de gevolgen hiervan zijn. Een zelfstandige verliest bijvoorbeeld bepaalde rechten op een ww-uitkering (werkloosheidsuitkering). Ook na 2007 zijn dergelijke schijnconstructies toegepast. (Schijn)zelfstandigen zijn niet gebonden aan collectieve loonafspraken en hoeven bepaalde belastingen en premies (bv. met betrekking tot pensioen en werkloosheid) niet te betalen, zodat de loonkosten laag gehouden kunnen worden. Er zijn maatregelen genomen om misstanden en schijnconstructies tegen te gaan. In 2015 is bijvoorbeeld de Wet aanpak Schijnconstructies (was) ingevoerd om misbruik tegen te gaan van buitenlandse werknemers die voor een lager loon werken dan het minimumloon. Door ketenaansprakelijkheid is niet alleen de werkgever, maar ook de opdrachtgever aansprakelijk voor het loon van een werknemer en de belastingen en premies die een zelfstandig ondernemer moet afdragen. Er wordt ook strengere gecontroleerd of zzp'ers zich aan de voor hen geldende criteria houden, zoals het hebben van meerdere opdrachtgevers en het ontbreken van een hiërarchische verhouding met de opdrachtgever.

Een op de acht Poolse migranten is zelfstandig ondernemer

Van de Poolse werkenden is 12% werkzaam als zelfstandige. Dit aandeel ligt onder autochtone werkenden op 15%. Onder de vier grote niet-westerse migrantengroepen, uitgezonderd de Turkse Nederlanders, ligt dit aandeel iets lager (zie bijlage B5.6 op www.scp.nl). Binnen de Poolse groep zijn er grote verschillen. Poolse mannen (17%) zijn aanzienlijk vaker werkzaam als zelfstandig ondernemer dan Poolse vrouwen (7%). Van de Poolse werkenden die voor 2007 naar Nederland zijn gekomen, is een kwart werkzaam als zelfstandige. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de eis van de twv die tot 2007 gold. Verder komt het zelfstandig ondernemerschap onder Poolse migranten van boven de 35 jaar relatief vaak voor.

Figuur 5.3

Zelfstandigen in de werkende beroepsbevolking, onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 15-64 jaar, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Het zelfstandig ondernemerschap onder Poolse werkenden is lager dan in de eerdere aangehaalde onderzoeken. Een belangrijk reden hiervoor is dat de twv inmiddels al een tijd niet meer verplicht is. Ook is het mogelijk dat het beleid om schijnconstructies tegen te gaan succesvol is geweest.

Poolse werknemers bijna twee keer zo vaak afhankelijk van flexwerk als autochtone werknemers

Het beeld op basis van de nettoparticipatie, de werkloosheid en het zelfstandig ondernemerschap is dat veel Poolse migranten de weg naar de Nederlandse arbeidsmarkt goed weten te vinden. Eerder onderzoek liet dit ook zien (bv. Karpinska en Ooijevaar 2016; Dagevos 2011; Gijsberts en Lubbers 2013; Engbersen et al. 2011). Tegelijkertijd bleek de positie van de werkende Polen niet heel rooskleurig: veel tijdelijke contracten en veelal werk op een laag niveau en in sectoren die gevoelig zijn voor seizoens- en conjuncturele invloeden (Dagevos 2011; Engbersen et al. 2011).

Vanuit het integratieperspectief zou in de loop van de tijd een verbetering op dit gebied mogen worden verwacht. De literatuur gaat ervan uit dat de ontwikkeling in beroepsstatus een soort u-curve volgt. Het beroepsniveau is hoger voor migratie, daalt scherp na migratie en stijgt weer na een langer verblijf (Chiswick et al. 2005). Het idee hierachter is dat in eerste instantie het menselijk kapitaal (opleiding, taal) onvoldoende aansluit op de arbeidsmarkt in het vestigingsland. Indien migranten investeren in het kapitaal dat specifiek is voor het vestigingsland, zal hun beroepsstatus stijgen (Gijsberts en Lubbers 2015a). Een toename van hulpbronnen is ook gunstig voor andere kenmerken van werkenden,

zoals de werkomstandigheden en het hebben van een vaste baan. Tegelijkertijd moeten de mogelijkheden om door te groeien wel aanwezig zijn. Een tegenvallende conjunctuur en flexibilisering van de arbeidsmarkt kunnen dit bijvoorbeeld bemoeilijken.

Allereerst richten we ons op het deel met een flexibel arbeidscontract. Dit zijn personen die een arbeidsovereenkomst hebben die van beperkte duur is of die niet voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst zijn. Hiertoe behoren bijvoorbeeld uitzendkrachten, werknemers met een tijdelijk dienstverband en werknemers met een vast dienstverband zonder vaste uren.

Een groot deel van de Poolse migranten (42%) is afhankelijk van een flexibele arbeidsrelatie. Dit deel is ongeveer twee keer zo groot als bij autochtone Nederlanders (22%) en is ook groter dan bij de grootste vier niet-westerse groepen in Nederland (zie bijlage B5.7 op www.scp.nl). In studies naar Poolse arbeidsmigranten waarbij ook niet-geregistreerde werknemers werden onderzocht, was het aandeel met een vaste baan nog veel lager (bv. Weltevrede et al. 2009). Wat ook meespeelt, is dat een groot deel van de Poolse migranten gekomen is in een tijd waarin de arbeidsmarkt in toenemende mate flexibel is geworden. Voor recente toetreders op de arbeidsmarkt zijn vaste banen schaars. Het verschil in flexwerk is vooral zichtbaar bij de werknemers boven de 35 jaar. Van de jongere werknemers is zowel onder Poolse als onder autochtone Nederlanders ongeveer twee derde werkzaam in een flexbaan. Bij de Poolse migranten is echter een derde van de leeftijdsgroep 35-44 jaar en bijna de helft van de leeftijdsgroep boven de 45 jaar afhankelijk van een flexibele arbeidsrelatie, terwijl dit bij autochtone Nederlanders uit deze leeftijdsgroepen minder is dan 10%. De verschillen naar geslacht en opleidingsniveau zijn gering. Dit komt overeen met eerder onderzoek (Gijsberts en Lubbers 2015a). Wat verder duidelijk blijkt uit tabel 5.3 is dat verblijfsduur positief gerelateerd is aan de kans op vast werk. In het cohort dat voor 2007 naar Nederland is gekomen (dat niet alleen langer in Nederland is, maar gemiddeld ook ouder is dan de andere migratiecohorten), is ongeveer een kwart (26%) afhankelijk van een flexibel arbeidscontract. Gijsberts en Lubbers (2015a) lieten zien dat onder recente Poolse migranten het deel met vast werk na anderhalf jaar was toegenomen (van een kwart naar een derde). Dit geeft aan dat Poolse migranten na langer verblijf vastere voet aan de grond krijgen op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Tabel 5.3

Flexwerk, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 15-64 jaar, 2015 (in procenten)

	Pools (N=719)	autochtoon (N=541)
totaal	42	22
<i>geslacht</i>		
mannen	40	21
vrouwen	44	22
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	68	67
25-34 jaar	40	28
35-44 jaar	32	7
≥ 45 jaar	46	9
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	26	-
2007-2009	36	-
2010-2012	49	-
2013-2015	57	-
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	44	21
vbo/mavo	44	14
mbo/havo/vwo	44	22
hbo/wo	35	24

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Groot deel van Poolse werknemers werkt voltijds

Het deel van de Poolse werknemers dat voltijds werkt, is zeer groot (zie tabel 5.4). Bijna vier op de vijf Poolse werknemers werkt 35 of meer uur per week (78%). Onder autochtone werknemers is dat ongeveer de helft. Bij de grote vier niet-westerse migrantengroepen ligt dit aandeel ook ongeveer op de helft en varieert van 43% bij de Marokkaanse Nederlanders tot 54% bij de Turkse Nederlanders (zie bijlage B5.8 op www.scp.nl). Ook eerder onderzoek gaf aan dat veel Poolse werknemers gemiddeld veel uren per week werken (Weltevrede et al. 2009; Gijsberts en Lubbers 2015a; Dagevos 2011).

Ook onder Poolse werknemers is het zo dat mannen (92%) aanzienlijk vaker voltijd werken dan vrouwen (62%), maar dit verschil is een stuk kleiner dan bij autochtone werknemers (respectievelijk 76% en 19%). Het verschil tussen autochtone en Poolse vrouwen was vijf jaar gelden ook al groot (Dagevos 2011). De verschillen naar leeftijd en opleidingsniveau in voltijdswerk zijn onder Poolse werknemers niet groot. Wel is het zo dat het aandeel voltijd-banen afneemt naarmate men langer in Nederland verblijft.

Tabel 5.4

Voltijdbaan volgens contract, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 15-64 jaar, 2015 (in procenten)

	Pools	autochtoon
totaal	78	49
<i>geslacht</i>		
mannen	92	76
vrouwen	62	19
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	77	18
25-34 jaar	79	59
35-44 jaar	74	52
≥ 45 jaar	80	52
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	69	-
2007-2009	78	-
2010-2012	79	-
2013-2015	84	-
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	70	54
vbo/mavo	82	51
mbo/havo/vwo	78	44
hbo/wo	75	51

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Bijna helft Poolse migranten werkzaam op het laagste niveau

Voor het in kaart brengen van het beroepsniveau maken we gebruik van de *International Standard Classification of Occupations (ISCO)*.² De ISCO is een classificatie van beroepen op grond van overeenkomst qua niveau en specialisatie van de benodigde vaardigheden om het beroep uit te oefenen. De ISCO kan worden gereduceerd tot vier overkoepelende categorieën, waarbij niveau 1 het laagste niveau is en niveau 4 het hoogste. Voorbeelden van beroepen op het laagste niveau zijn schoonmaker, magazijnmedewerker en kasmedewerker. Beroepen op het hoogste niveau zijn bijvoorbeeld manager, advocaat, directeur en docent. In figuur 5.4 is het beroepsniveau gepresenteerd van Poolse migranten, de grote vier niet-westerse migrantengroepen en autochtone Nederlanders.

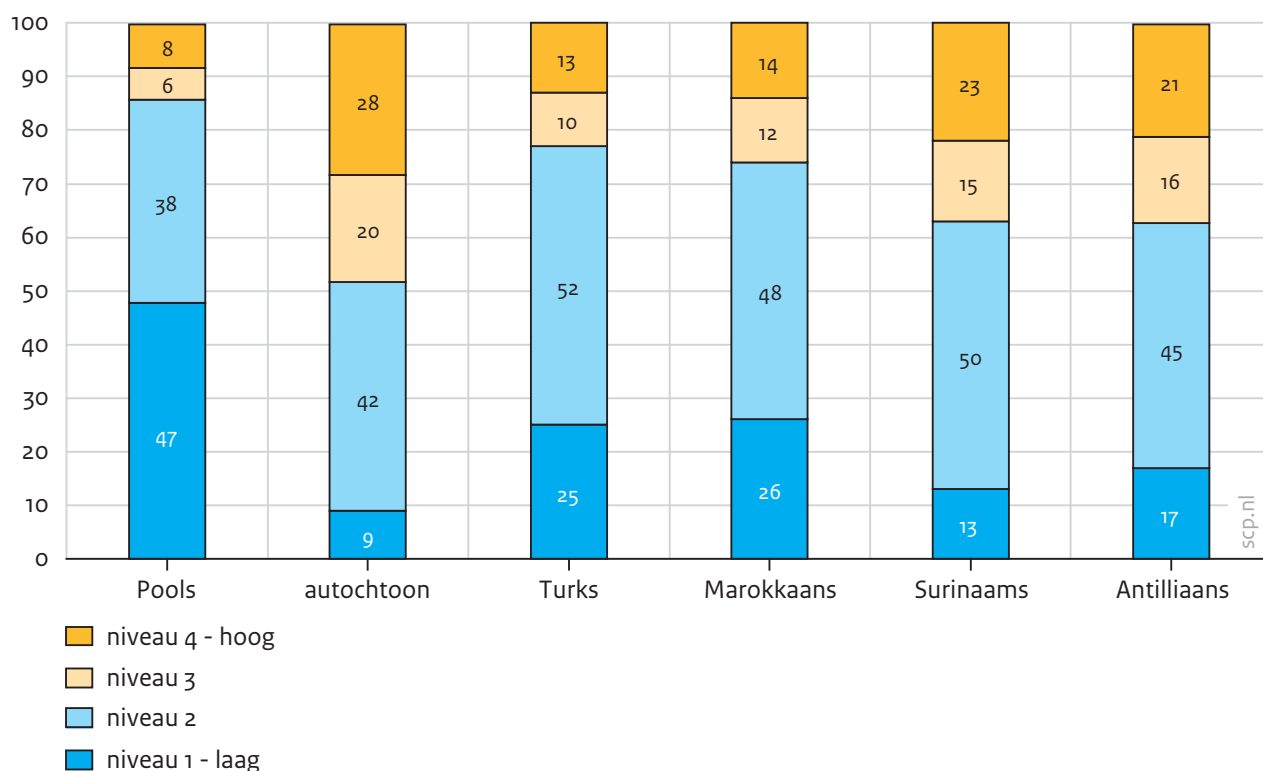
Het niveau waarop Poolse migranten werken, is gemiddeld erg laag. Ongeveer de helft (47%) is werkzaam op het laagste beroepsniveau. Slechts 8% oefent een beroep uit op het hoogste niveau. Poolse migranten zijn ook in vergelijking met andere migrantengroepen ondervertegenwoordigd aan de bovenkant van de arbeidsmarkt en oververtegenwoordigd aan de onderkant. Dat veel recente migranten vertoeven aan de onderkant van de arbeids-

markt is niet opvallend. De meeste migranten krijgen na migratie te maken met neerwaartse mobiliteit (Chiswick et al. 2005). Het menselijk kapitaal dat zij hebben verworven in het land van herkomst sluit onvoldoende aan op de vereiste kwalificaties op de arbeidsmarkt van het land van bestemming en er is over het algemeen onvoldoende kennis van de arbeidsmarkt. Lubbers en Gijsberts (2013) lieten bijvoorbeeld zien dat Poolse migranten die recentelijk naar Nederland zijn gekomen gemiddeld genomen achteruit gingen in hun beroepsstatus, maar dat zij in de loop van de tijd hun positie wel verbeterden. Ook onderzoek naar arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa in Nederland (Strockmeijer et al. 2017) toon een zwakke startpositie aan. Deze verbetert enigszins naarmate men langer werkzaam is in Nederland, maar minder dan bij andere migrantengroepen. Beheersing van de taal is een van de belangrijkste factoren die de kans op een transitie naar een betere baan bepalen (Parutis 2014). De beheersing van het Nederlands blijft – mede vanwege de relatief korte verblijfsperiode – bij de Poolse groep (nog) achter (zie hoofdstuk 4). Opvallend is dat een relatief groot deel van de recente Poolse migranten (2013-2015) een baan heeft op het hoogste niveau (19%) (zie bijlage B5.9 op www.scp.nl). Voor de andere Poolse migranten geldt dat het cohort dat hier het langste is (< 2007) relatief vaak werkzaam is op het hoogste niveau.

Verder valt op dat vrouwen – ondanks hun hoge opleiding – niet vaker werkzaam zijn in een beroep op het hoogste niveau. Bovendien zijn Poolse vrouwen significant vaker werkzaam op het laagste beroepsniveau dan Poolse mannen: van de Poolse vrouwen werkt 57% in een beroep op het laagste niveau; van de Poolse mannen is dat 38%. Dit is in lijn met bevindingen van Lubbers en Gijsberts (2013). Poolse mannen hebben na migratie vaker een (goede) baan dan Poolse vrouwen. Niet onverwacht is dat de hoogst opgeleide Poolse migranten het vaakst werk hebben op het hoogste niveau (26%). Tegelijkertijd is het verschil met hoogopgeleide autochtone Nederlanders (58%) groot.

Figuur 5.4

Beroepsniveau, naar achtergrond, 15-64 jaar, 2015 (in procenten)

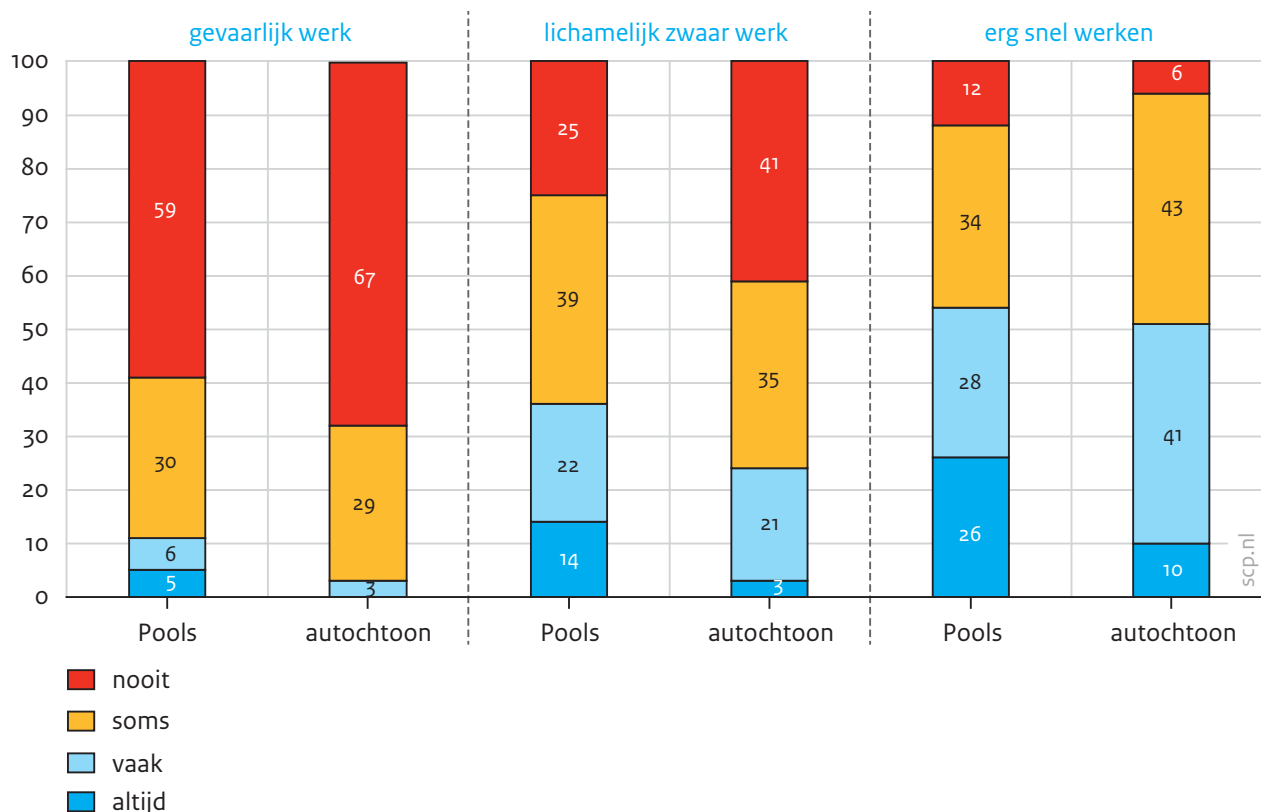
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Fysiek zwaardere werkomstandigheden voor Poolse werknemers

Voor veel Poolse werknemers zijn de psychosociale en vooral de fysieke belasting op de werkvloer hoog (Van den Eerenbeemt et al. 2016). Zij zijn minder dan gemiddeld tevreden met hun werk, en hun werkgerelateerd verzuim en burn-outklachten zijn hoger dan gemiddeld. De verschillen met autochtone Nederlanders zijn maar beperkt toe te schrijven aan verschillen in achtergrondkenmerken zoals leeftijd, geslacht en opleiding. Wij richten ons op drie fysieke kenmerken van de arbeidsomstandigheden: hoe vaak men 1) gevaarlijk of 2) lichamelijk zwaar werk verricht en 3) hoe vaak men erg snel moet werken (figuur 5.5). Van de Poolse migranten geeft ruim een op de vier aan altijd snel te moeten werken. Bij autochtone Nederlanders is dat een op de tien. Ook verrichten Poolse werknemers vaker lichamelijk zwaar werk. Ruim een derde geeft aan dit vaak of altijd te doen. Alhoewel slechts een klein deel van de Poolse werknemers (11%) zegt vaak of altijd gevaarlijk werk te doen, is dit nog steeds bijna vier keer zo groot als bij autochtone werknemers (3%). Ook in vergelijking met andere migrantengroepen oefenen Poolse werknemers relatief vaak beroepen uit die lichamelijk zwaar zijn en waarin altijd snel gewerkt wordt (zie bijlagen B5.10 en B5.11 op www.scp.nl). Het verschil in het doen van gevaarlijk werk is gering. Poolse vrouwen geven vaker dan Poolse mannen aan nooit gevaarlijk en lichamelijk zwaar werk te doen; het aandeel dat vaak onder tijdsdruk moet werken, verschilt niet tussen mannen en vrouwen.

Figuur 5.5

Arbeidsomstandigheden van werkende beroepsbevolking, naar achtergrond, 15-64 jaar, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Beroepssector

Om inzicht te krijgen in de beroepssectoren waarin Poolse migranten werkzaam zijn, maken we gebruik van de Standaard Bedrijfsindeling 2008. Deze indeling is gebaseerd op 21 sectoren³ (zie tabel 5.5). Ongeveer een vijfde van de Poolse migranten werkt in de industrie (19%), een vijfde in de groot- en detailhandel en de reparatie van auto's (20%) en nog eens ruim een vijfde in de verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening (23%). In laatstgenoemde sector vallen ook gedetacheerden die voor een uitzendbureau werken. De aandelen Poolse werkenden die werkzaam zijn in de sectoren landbouw, bosbouw en visserij (5%) en bouwnijverheid (10%) zijn groter dan bij de autochtone Nederlanders of de totale groep westerse en niet-westerse migranten. Deze oververtegenwoordiging wordt waarschijnlijk nog deels onderdrukt omdat veel arbeidsmigranten in de bouwsector werken via detachering (Strockmeijer et al. 2017). Daarnaast zijn waarschijnlijk veel ongeregistreerde Poolse arbeidsmigranten werkzaam in de bouw en landbouw (Engbersen et al. 2011). Weinig Poolse migranten zijn werkzaam in het openbaar bestuur. In het onderwijs en de gezondheids- en welzijnssector zijn Poolse migranten eveneens ondervertegenwoordigd. Dit komt ook nadrukkelijk naar voren in andere studies (Strockmeijer et al. 2017; Dagevos 2011).

Dat Poolse migranten zijn oververtegenwoordigd in de bouw, de industrie en de landbouw komt voor een belangrijk deel doordat ze specifiek voor laagopgeleid werk in deze

sectoren naar Nederland zijn gekomen. De georganiseerde arbeidsmigratie is met name op deze sectoren gericht. In het onderwijs en het openbaar bestuur is behalve een goede opleiding ook het goed beheersen van de Nederlandse taal een belangrijke vereiste; hieraan voldoen veel Poolse migranten niet.

Tabel 5.5

Beroepssector, naar achtergrond, 15-64 jaar, 2016 (in procenten)

	Pools	autochtoon	niet-westers totaal	westers totaal
landbouw, bosbouw en visserij	5	3	1	1
winning van delfstoffen	0	0	0	0
industrie	19	10	11	11
winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	1	0	0	0
bouwnijverheid	10	6	3	4
groot- en detailhandel; reparatie van auto's	20	16	18	16
vervoer en opslag	7	5	6	5
logies, maaltijd- en drankverstrekking	4	4	9	5
informatie en communicatie	0	3	4	4
financiële instellingen	1	3	3	4
verhuur van en handel in onroerend goed	0	1	1	1
adviesing en onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	3	7	6	9
verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	23	5	11	7
openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	0	6	6	5
onderwijs	1	7	5	8
gezondheids- en welzijnszorg	7	18	13	14
cultuur, sport en recreatie	0	2	1	3
overige dienstverlening	1	2	2	3

Bron: CBS (EBB'16)

5.2 Inkomen en uitkering

Zeer lage bijstandsafhankelijkheid bij Poolse migranten

Uit eerder onderzoek bleek dat weinig Polen gebruikmaken van de bijstand (Dagevos 2011; Ooijevaar en Bloemendal 2016; Gijsberts en Lubbers 2013) (zie kader 5.2).

Kader 5.2 Bijstand

We rapporteren hier over personen met een uitkering op grond van de Wet werk en bijstand (wwb t/m 2014) en de Participatiewet (vanaf 2015). Het recht op bijstand is verbonden aan een aantal voorwaarden. Men moet minimaal 18 jaar oud zijn en rechtmatig in Nederland wonen. Verder worden eisen gesteld aan het inkomen en het vermogen, bijvoorbeeld het spaargeld of de overwaarde van een huis. Het bedrag dat men maximaal aan vermogen mag bezitten, is afhankelijk van de leefsituatie. Dit wordt gezien op huishoudniveau; het inkomen en het vermogen van partners of anderen met wie een gezamenlijk huishouden wordt gevoerd tellen mee. Ook mag men niet in aanmerking komen voor een andere uitkering. Mensen die in de gevangenis of een huis van bewaring zitten, hebben geen recht op bijstand. Ook is er een verplichting om mee te doen aan activiteiten die de gemeente aanbiedt om werk te vinden.

De leefsituatie is van belang voor het recht op en de hoogte van de bijstandsuitkering. Als twee samenwonende partners voldoen aan de voorwaarden voor het recht op bijstand kunnen zij recht hebben op een bijstandsuitkering voor een gezin. Beide partners hebben dan volgens de statistieken een bijstandsuitkering. Nadat een bijstandsuitkering is aangevraagd, moet vaak eerst 28 dagen zelf gezocht worden naar werk of een opleiding (de zoekperiode/inspanningsperiode). Voor jongeren tot 27 jaar geldt deze zoekperiode altijd, voor personen van 27 jaar of ouder beslist de gemeente of de zoekperiode geldt. Na deze periode bepaalt de gemeente of iemand een bijstandsuitkering krijgt.

Op 1 januari 2017 is de bijstandsnorm voor personen van 21 jaar tot de pensioengerechtigde leeftijd 982,79 euro voor alleenstaanden en 1403,98 euro voor samenwonende partners.

Niet alle geregistreerden in Nederland hebben recht op bijstand. Van belang is bijvoorbeeld of iemand de Nederlandse nationaliteit heeft ('Nederlander is') en of iemand een vergunning heeft voor onbepaalde tijd. Met deze vergunning hebben mensen in principe recht op bijstand. In sommige gevallen kan iemand gelijkgesteld worden aan een Nederlander. Dit geldt bijvoorbeeld voor personen met een verblijfsvergunning (voor bepaalde of onbepaalde tijd) op asielgronden. Voor gemeenschapsonderdanen (EU-onderdanen en onderdanen van IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland) is de toegang beperkt. Wanneer men vijf jaar onafgebroken legaal in Nederland woont, is er een duurzaam verblijfsrecht en kan men recht hebben op de bijstand. Ook als men korter dan vijf jaar in Nederland woont, is er onder bepaalde omstandigheden recht op bijstand, maar het aanvragen daarvan kan gevolgen hebben voor het verblijfsrecht. De IND kan na een melding van de gemeente dat iemand bijstand aanvraagt besluiten dat die persoon niet langer in Nederland mag verblijven. Wanneer het verblijfsrecht wordt ingetrokken, is er ook geen recht meer op bijstand.

De sterke arbeidsoriëntatie en -participatie (zie bv. tabel 5.1) van veel Poolse migranten worden weerspiegeld in hun uitkeringssituatie. Eind 2015 waren er 22.300 Polen van 15 jaar of ouder met een uitkering (CBS 2014/2015). Ongeveer 70% van hen had een ww-uitkering, 12% kreeg een bijstandsuitkering en nog eens 11% genoot een uitkering in het kader van de AOW.

De verdeling naar soort uitkering onder Bulgaren en Roemenen wijkt sterk af van die onder Polen. Van de in totaal bijna 4000 Bulgaren en Roemenen die eind 2015 een uitkering kregen, had iets meer dan 40% een bijstandsuitkering, een kwart een ww-uitkering en een kwart een AOW-uitkering.

De bijstandsafhankelijkheid van Poolse migranten is zeer laag (tabel 5.6). Hierin speelt mee dat niet alle Poolse migranten recht hebben op bijstand (zie kader 5.2). Dit zal zeker gelden voor een groot deel van de Poolse migranten die minder dan vijf jaar onafgebroken in Nederland verblijven. Van de Poolse migranten die sinds 2004 zich in Nederland hebben gevestigd, heeft slechts 1,8% een bijstandsuitkering. Dat is minder dan bij autochtone Nederlanders (2,3%) en ook minder dan bij de totale groep Poolse migranten (2,6%, zie bijlage B5.12 op www.scp.nl). Onder alle geledingen van de Poolse groep is de bijstandsafhankelijkheid beperkt. Wel is het zo dat Poolse vrouwen (2,7%) wat vaker een bijstandsuitkering hebben dan Poolse mannen (0,8%). Ook neemt de bijstandsafhankelijkheid wat toe naarmate men langer in Nederland verblijft. Zoals gezegd heeft een deel van de recente migranten geen recht op bijstand en kan het aanvragen van een bijstandsuitkering gevolgen hebben voor het verblijfsrecht. Dit zal een deel van de migranten ervan weerhouden om daadwerkelijk gebruik te maken van het recht op bijstand. In het cohort dat voor 2007 is gemigreerd, heeft 4,0% een bijstandsuitkering. Dit aandeel is nog steeds lager dan bijvoorbeeld bij de totale groep westerse en niet-westerse migranten (zie bijlage B5.12 op www.scp.nl).

Tabel 5.6

Personen met een bijstandsuitkering, 18-64 jaar, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, laatste september van 2015 (in procenten)

	geslacht			leeftijd				migratiejaar			
	totaal	man- nen	vrou- wen	18- 24	25- 34	35- 44	≥ 45	< '07	'07- '09	'10- '12	'13- '15
Pools	1,8	0,8	2,7	0,6	1,3	2,3	3,5	4,0	3,0	1,9	0,6
autochtoon	2,3	2,0	2,7	1,0	2,4	2,5	2,6	-	-	-	-

Bron: CBS (SSB)

Inkomen

Tabel 5.7 verschaft inzicht in de inkomenspositie van de Poolse migranten (zie kader 5.3 voor een toelichting op het inkomensbegrip).

Kader 5.3 Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen

Het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen is het bruto-inkomen van alle leden van het huishouden, verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies en belasting. Dit bedrag wordt vervolgens gecorrigeerd voor verschillen in samenstelling en grootte van het huishouden en wordt aan ieder lid van het betreffende huishouden toegekend (ontleend aan cbs.nl). Met 'inkomen' bedoelen we in dit hoofdstuk altijd het aan de persoon toegekende gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen van een jaar, tenzij expliciet anders is vermeld.

Het inkomen van Poolse migranten is ongeveer een derde lager dan dat van autochtone Nederlanders (respectievelijk 17.700 en 26.300 euro). Het is ook lager dan dat van de totale groep westerse en niet-westerse migranten (zie bijlage B5.13 op www.scp.nl). Ondanks de hoge participatie is het inkomen dus laag. Het uurloon van werknemers uit Midden- en Oost-Europa in het algemeen en Polen in het bijzonder is erg laag (Weltevrede et al. 2009; Gijsberts en Lubbers 2015a). Dit gemiddeld laag inkomen lijkt wellicht te contrasteren met het primaire doel van economische migranten: het verwerven van een goed inkomen. In vergelijking met het inkomen van werkenden in Polen (6.200 euro, zie Eurostat 2017) is het inkomen in Nederland echter nog steeds bijna drie keer zo hoog. Eerder onderzoek liet zien dat recente Poolse migranten tevreden zijn met de inkomsten die zij verkrijgen uit hun baan in Nederland, al neemt die tevredenheid met de tijd wel wat af (Gijsberts en Lubbers 2015a). Het referentiekader verschuift gedurende een langer verblijf wellicht naar andere groepen in Nederland.

Tabel 5.7

Gemiddeld gestandaardiseerd huishoudensinkomen, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2014 (in euro's x 1000)

	Poolse	autochtoon
totaal	17,7	26,3
<i>geslacht</i>		
man	17,8	26,8
vrouw	17,6	25,6
<i>leeftijd</i>		
0-17 jaar	17,3	25,2
18-24 jaar	14,4	23,0
25-34 jaar	19,0	25,2
35-44 jaar	18,0	26,5
≥ 45 jaar	16,9	27,4
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	21,7	-
2007-2009	19,1	-
2010-2012	17,4	-
2013-2015	15,0	-

Bron: CBS (IPO'14)

De verschillen tussen mannen en vrouwen in inkomen zijn gering. We zagen al dat Poolse vrouwen ondanks hun gemiddeld hogere opleidingsniveau geen hoger beroepsniveau hebben dan Poolse mannen en een lagere arbeidsmarktparticipatie. De leeftijdsverschillen in inkomen gaan niet eenduidig één kant op. De leeftijdscategorie 18-24 jaar heeft een erg laag gemiddeld inkomen. De werkloosheid van deze groep ligt hoog, maar tegelijkertijd is

de bijstandsafhankelijkheid erg laag. Bij de groep van 25-34 jaar is het inkomen juist relatief hoog. Er is wel een duidelijk verband tussen migratiecohort en inkomen. Hoe langer de verblijfsduur in Nederland, des te hoger het inkomen. De recente migranten hebben gemiddeld een laag inkomen (15.000 euro), bij migranten die voor 2007 naar Nederland zijn gekomen ligt dit aanzienlijk hoger (21.700 euro).

Armoede

Om de armoede in beeld te brengen, hanteren wij het 'niet-veel-maar-toereikend-criterium' (zie kader 5.4).

Kader 5.4 Het niet-veel-maar-toereikendcriterium voor armoede

Het niet-veel-maar-toereikendcriterium is een maatstaf voor armoede. Deze weerspiegelt een aantal achterliggende aannames over armoede. Armoede betreft ten eerste een toestand van personen en verwijst daarnaast naar een langer durende situatie. Armoede is deels absoluut – uitsluitend afhankelijk van het eigen budget, niet van dat van de rest van de bevolking. Tegelijkertijd kent armoede ook een relatief aspect. De minimaal noodzakelijk geachte uitgaven zijn afhankelijk van de tijd en plaats waarin men leeft. Ten slotte gaat het erom of iemand de mogelijkheid heeft om de noodzakelijke kosten te betalen, niet of hij dat ook daadwerkelijk doet. De grens voor het niet-veel-maar-toereikendcriterium is ontwikkeld op basis van minimumvoorbeeldbegrotingen van het Nationale Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD). Het dekt de onvermijdelijke uitgaven voor voedsel, kleding en wonen plus enkele moeilijk vermijdbare uitgaven, zoals voor persoonlijke verzorging en onvergoede ziektekosten. Daarnaast biedt het niet-veel-maar-toereikendbudget enige ruimte voor bescheiden uitgaven voor sociale participatie, maar zonder luxe zoals een auto of een buitenlandse vakantie (Soede en Vrooman 2010).

Poolse migranten verkeren ruim drie keer vaker in een armoedehuishouden dan autochtone Nederlanders (zie tabel 5.8) (respectievelijk 17% en 5%). In deze groep heerst meer armoede dan bij andere westerse migranten, maar minder dan bij de totale groep niet-westerse migranten (zie bijlage B5.14 op www.scp.nl). Dit komt doordat veel Poolse migranten wel werken, maar tegen een laag loon. Er zijn daardoor relatief minder uitschieters naar boven (hoog inkomen), maar ook naar onder (de armoedegrens). Ook bij de Poolse groep zijn kinderen relatief vaak arm, maar in tegenstelling tot bij andere groepen (zie ook B5.15) is het de groep van 18-24 jaar die het vaakste arm is. Van de groep die het meest recent naar Nederland is gekomen (2013-2014), is ongeveer een kwart arm. De armoede is lager bij migranten die al langer in Nederland verblijven.

Tabel 5.8

Armoede, naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2014 (in procenten)

	Pools	autochtoon
totaal	17	5
<i>geslacht</i>		
man	15	5
vrouw	18	6
<i>leeftijd</i>		
0-17 jaar	19	8
18-24 jaar	25	6
25-34 jaar	13	6
35-44 jaar	16	6
≥ 45 jaar	16	4
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	19	-
2007-2009	11	-
2010-2012	15	-
2013-2014	24	-

Bron: CBS (IPO'14)

5.3 Een evenredige positie?

Is de arbeidsmarktpositie van Poolse migranten evenredig aan die van autochtone Nederlanders? Van evenredigheid is bijvoorbeeld sprake wanneer migranten even vaak werkloos zijn als autochtone Nederlanders met een vergelijkbare opleiding en arbeidservaring. We gaan via decompositieanalyses (zie B5.15) in op de mate van evenredigheid op het gebied van werkloosheid en beroepsniveau.

Voor het bepalen van evenredigheid kijken we naar de volgende demografische en sociaal-economische achtergrondkenmerken: opleidingsniveau, arbeidsmarktgeschiedenis (werkervaring en aantal jaren werkloos), anciënniteit (aantal jaren werkzaam bij huidige werkgever), leeftijd, geslacht, leeftijd jongste kind in huishouden, urbanisatiegraad en het samenwonen met een partner. Dit zijn kenmerken die zowel samenhangen met de etnische herkomst als met de arbeidsmarktpositie (Huijnk 2016). We maken voor de evenredigheidsanalyse gebruik van de EBB. Om over voldoende Poolse respondenten te kunnen beschikken, nemen we de jaargangen 2014, 2015 en 2016 van het EBB tezamen.

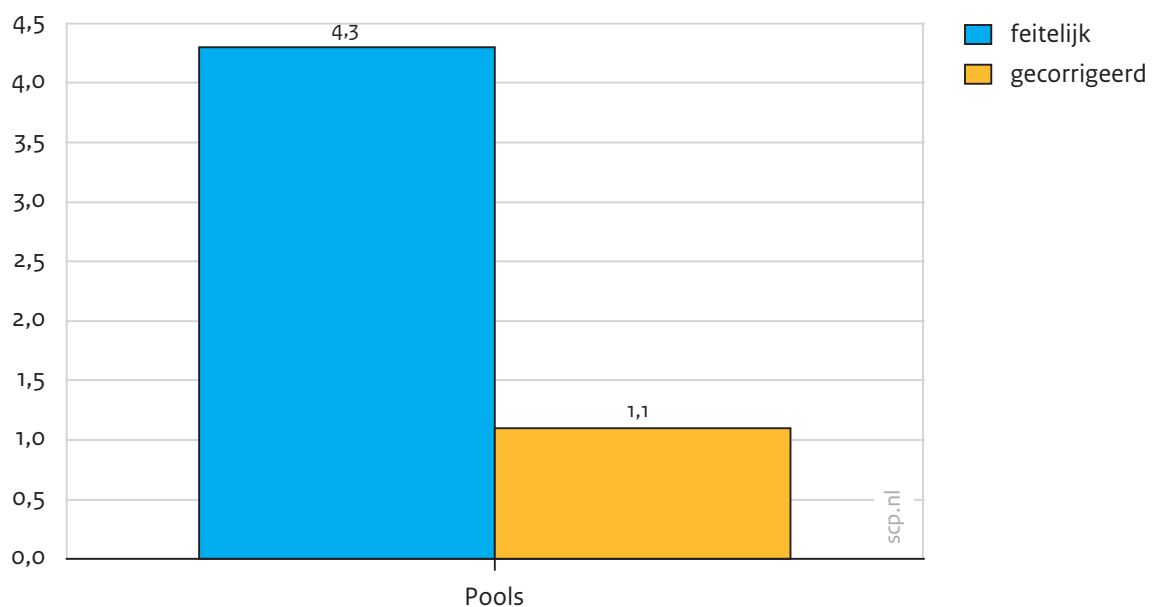
Hoewel er geen evenredigheid is op het gebied van werkloosheid (zie figuur 5.6), is het gecorrigeerde verschil klein (1,1%). Van het feitelijke verschil (4,3 procentpunt) in werkloosheid tussen autochtone Nederlanders en de Poolse migranten kan namelijk 3,2 procentpunt worden toegeschreven aan verschillen in achtergrondkenmerken. Relatief gezien kan ruim 70% van het verschil worden toegeschreven aan de bestudeerde kenmerken. In ver-

gelijking met andere groepen is het feitelijk verschil klein, het verklaarde deel groot en het gecontroleerde verschil klein (bv. Huijnk 2016 en zie bijlage B5.15 en 5.16 op www.scp.nl). Met andere woorden: de kleine verschillen die er zijn, kunnen ook nog eens relatief goed verklaard worden.

Niet-opgenomen kenmerken, zoals discriminatie en Nederlandse taalvaardigheid, lijken bij Poolse migranten een minder grote rol te spelen dan bij andere migrantengroepen. Veel Polen zijn werkzaam in functies waarvoor het minder belangrijk is dat er goed Nederlands wordt gesproken; het spreken van Nederlands is dan geen scherp selectiecriteria. Vooroordelen over Poolse migranten lijken twee gezichten te hebben. Enerzijds is de beeldvorming van veel Nederlanders over Oost-Europese migranten negatief (Andriessen en Dagevos 2015): ze zouden autochtone werknemers verdringen, misbruik maken van sociale voorzieningen en zorgen voor een toename van overlast en criminaliteit (Dagevos en Gijsberts 2013; Andriessen en Dagevos 2015). Maar anderzijds is er ook het beeld van de Polen als harde werkers die niet klagen (Dagevos en Gijsberts 2013). Onderzoek onder werkgevers en intercedenten laat zien dat zij vinden dat Poolse werknemers over een uitstekende arbeidsmoraal beschikken (Coello 2013; De Boom et al. 2008; Van den Berg et al. 2008). In zo'n geval kunnen vooroordelen de arbeidsmarktkansen juist stimuleren in plaats van blokkeren. Tegelijkertijd ervaart een groot deel van de Poolse migranten discriminatie, ook op de arbeidsmarkt (Andriessen en Dagevos 2015).

Figuur 5.6

Werkloosheid, feitelijk en gecorrigeerd verschil, na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 15-64 jaar, 2014-2016 (in procentpunten)

Bron: CBS (EBB'14-'16)

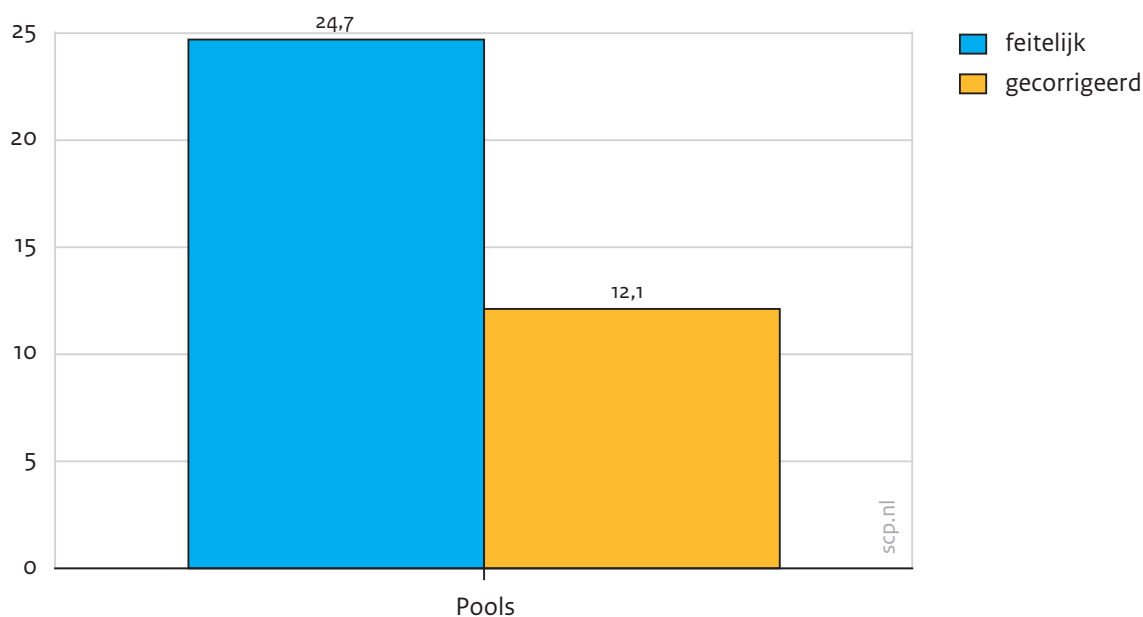
Het verschil tussen Poolse migranten en autochtone Nederlanders in het uitoefenen van een beroep op een hoog niveau laat zich veel minder goed verklaren (zie figuur 5.7). Dit komt overeen met het beeld uit veel eerdere onderzoeken dat veel Poolse migranten onder

hun niveau werken (Dagevos 2011; Gijsberts en Lubbers 2015a; Engbersen et al. 2011). Ongeveer de helft van het verschil kan worden toegeschreven aan de hier bestudeerde kenmerken. Het gecorrigeerde verschil is 12,1 procentpunten en dat is relatief veel in vergelijking met andere migrantengroepen (zie bijlage B5.17 op www.scp.nl). Dat veel Polen onder hun niveau werken, komt voor een deel door de beperkte beheersing van het Nederlands (De Boom et al. 2008); op lagere niveaus is het spreken van Nederlands niet of minder relevant. Op hogere niveaus profiteren Poolse migranten waarschijnlijk ook minder van de positieve beeldvorming over hun arbeidsethos.

Een karakteristiek kenmerk van de arbeidsmarktpositie van de Poolse groep is de grote rol van intermediairs zoals uitzendbureaus. De beperkte doorstroom van Poolse arbeiders naar betere functies roept de vraag op of zij die mobiliteit goed faciliteren (Strockmeijer et al. 2017). Intermediairs onderhandelen met werkgevers over loon en arbeidsomstandigheden. Het doorgroeien naar betere functies van individuele werknemers hoeft niet altijd in hun belang te zijn. Zolang er veel Poolse migranten beschikbaar zijn om hier te komen werken, is er bovendien weinig stimulans voor werkgevers om werknemers te binden (bv. door een vast dienstverband of inkomensstijging).

Figuur 5.7

Hoog beroep, feitelijk en gecorrigeerd verschil, na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 15-64 jaar, 2014-2016 (in procentpunten)

Bron: CBS (EBB'14-'16)

5.4 Conclusie

De arbeidsmarktpositie van de Poolse migranten die sinds 2004 zijn ingeschreven in Nederland heeft twee kanten. Enerzijds hebben deze migranten vaak (voltijds) werk, is de werkloosheid onder hen laag en is de afhankelijkheid van de bijstand in deze groep zeer

beperkt. Dit komt mede doordat veel (recente) Poolse migranten sterk georiënteerd zijn op werk; het was immers voor velen de reden voor migratie. Ook geven werkgevers aan dat Poolse arbeidsmigranten populair zijn, mede door hun hoge arbeidsethos.

Bij deze hoge participatie speelt de georganiseerde arbeidsmigratie ook een rol; veel uitzendbureaus leiden Polen rechtstreeks naar werk in Nederland. Daarnaast zorgt selectieve remigratie ervoor dat de 'succesvollen' blijven en dat zij die geen werk (meer) hebben eerder geneigd zijn om terug te keren. We zien hierdoor dat conjuncturele schommelingen anders lijken uit te pakken voor de Poolse groep.

Doorgaans is het beeld bijvoorbeeld dat economische tegenslag juist migrantengroepen extra hard treft; dit zien we niet terug bij de recente Poolse groep. Dat weinig Poolse arbeidsmigranten een bijstandsuitkering hebben, komt niet alleen door hun hoge participatie. De mogelijkheden voor het verkrijgen van een uitkering zijn beperkt voor degenen die kort (minder dan vijf jaar) in Nederland verblijven. Wanneer het verblijfsperspectief langer wordt, is het niet ondenkbaar dat de bijstandsafhankelijkheid en het beroep op werkloosheidsuitkeringen groter worden (Bonjour et al. 2015).

Tegenover de hoge participatie staat de veel minder rooskleurige arbeidspositie van Poolse werkenden. Vaak zijn zij werkzaam op een laag niveau, werken zij onder zwaardere fysieke omstandigheden en zijn zij vaak afhankelijk van een flexibel arbeidscontract. Dit dubbelzijdige beeld van de Poolse migranten komt ook naar voren in veel ander onderzoek (Dagevos et al. 2011; Gijsberts en Lubbers 2015a; Engbersen et al. 2011). Het gemiddeld inkomen van de Poolse migranten is laag, terwijl een aanzienlijk deel bovendien geld naar het herkomstland stuurt (Gijsberts en Lubbers 2015a). Ook kunnen schijnconstructies rondom zelfstandigen of gedetacheerden de positie van de Poolse migranten verzwakken. Zelfstandigen hebben bijvoorbeeld niet dezelfde sociale rechten (bv. op een werkloosheidsuitkering) en krijgen soms een 'loon' uitbetaald dat onder de cao van de betreffende sector ligt.

Dat veel recente migranten *precarious* werk (Graaf-Zijl et al. 2015) verrichten, is op zichzelf niet verrassend. Neerwaartse mobiliteit is gangbaar in de periode na migratie (Chiswick et al. 2005). Poolse migranten slagen erin om hun positie in de loop van de tijd te verbeteren, maar dit gaat mondjesmaat (Strockmeijer et al. 2017; Gijsberts en Lubbers 2015a). Het perspectief lag bij velen in eerste instantie op het op korte termijn verdienen van geld en niet zozeer op een lang verblijf in Nederland. Investeren in taal of andere hulpbronnen die de kansen op de Nederlandse arbeidsmarkt vergroten, is dan niet het primaire uitgangspunt. Een beperkte beheersing van het Nederlands verhindert echter het perspectief op door-groeien. Een toename van individuele hulpbronnen is niet genoeg voor een verbeterde arbeidsmarktpositie. Kansen moeten ook geboden worden. De vraag is of uitzendbureaus hierbij een mogelijk belemmerende rol spelen (Strockmeijer et al. 2017).

Noten

- 1 Tot 26 februari 2015 hanteerde het CBS de nationale definitie van nettoparticipatie en werkloosheid. Alleen personen met een baan van ten minste 12 uur werden tot de werkzame beroepsbevolking gerekend.

- 2 De internationale standaardberoepenclassificatie (isco) wordt gebruikt voor het classificeren van beroepen in een gedefinieerde set van groepen volgens de taken die verricht worden. De basiscriteria die worden gebruikt om het systeem te definiëren, zijn het vaardigheidsniveau en de specialisatie die nodig zijn om de taken en plichten van de beroepen vakkundig uit te voeren. De isco'08 maakt het mogelijk om beroepen in te delen in vier overkoepelende niveaus van beroepsvaardigheden. Niveau 1 bestaat uit beroepen die gekenmerkt worden door de uitoefening van simpele of routinematige fysieke of handmatige activiteiten. De vereisten om dit soort beroepen goed uit te oefenen, zijn de voltooiing van het basisonderwijs of het begin van een basisopleiding in het voortgezet onderwijs. Voorbeelden van beroepen op dit niveau zijn ongekwalificeerde arbeiders en bedienden. Aan het andere einde van de classificatie bevindt zich niveau 4. Beroepen op dit niveau worden gekarakteriseerd door het uitoefenen van taken die vaardigheden vergen zoals het oplossen van complexe problemen, besluitvorming en creativiteit gebaseerd op uitgebreide theoretische en feitelijke kennis in een gespecialiseerd veld. De kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het competent uitoefenen van een beroep op dit niveau zijn over het algemeen verkregen aan de hand van een afgeronde opleiding in het hoger onderwijs van vier tot zes jaar. Voorbeelden van beroepsgroepen die bij dit niveau passen, zijn hogere kaderleden, bedrijfsleiders en specialisten in wetenschappelijke beroepen.
- 3 De sector Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht, de sector Huishoudens als werkgever, niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik en de sector Extraterritoriale organisaties en lichamen zijn niet opgenomen in de tabel. Voor alle groepen geldt dat minder dan 1% werkzaam is in deze drie sectoren.

6 Welbevinden van Polen in Nederland

In de voorgaande hoofdstukken beschreven we hoe het feitelijk gaat met Polen in Nederland: hoe hun arbeidsmarktpositie eruitziet hoe het is gesteld met hun taalbeheersing en hun contacten. In dit hoofdstuk bekijken we hoe Polen zich voelen in Nederland. We kijken naar ervaren discriminatie, de tevredenheid over Nederland, het gevoel hier thuis te zijn en de ervaren gezondheid.

Migratie is een ingrijpende gebeurtenis. Mensen moeten zich – ook emotioneel – zien te redden in een onbekende omgeving. Die omgeving is niet altijd hartelijk en verwelkomend. In Nederland ontstond een negatief beeld van Poolse migranten, uitmondend in het meldpunt dat de PVV in 2012 oprichtte. Mensen konden hier terecht met klachten over Polen, Roemenen en Bulgaren. In korte tijd kwamen bij het meldpunt heel veel reacties binnen. Het merendeel bestond uit haatmails en spam. De resterende klachten betroffen veelal overlast, maar ook werd veelvuldig geklaagd over verdringing op de huizen- en arbeidsmarkt. Het Polenmeldpunt, zoals het in de volksmond ging heten, maakte duidelijk dat de komst van Polen niet zonder problemen verliep. Tegelijkertijd werd hierdoor zichtbaar dat het klimaat en de beeldvorming rondom Polen negatief gekleurd waren. Polen in Nederland voelden zich in een kwaad daglicht gesteld, wat invloed had op hun welbevinden. Uit een eerdere publicatie bleek dan ook dat met een langer verblijf de structurele positie verbeterde, maar de beleving van het leven in Nederland negatiever werd (Gijsberts en Lubbers 2015a).

Migratie kan ook de (ervaren) gezondheid beïnvloeden. De gezondheid van migranten is vlak na migratie gemiddeld genomen erg goed. Dit wordt veroorzaakt door het zogenoemde *healthy immigrant effect*: het zijn met name de gezonde en energieke personen die de stap maken om in een ander land een bestaan op te bouwen of daar geld te gaan verdienen (Singh Setia et al. 2011). De (ervaren) gezondheid van migranten neemt echter vaak af door de tijd, zo blijkt uit eerder onderzoek (Antecol en Bedard 2006; De Maio en Kemp 2010). De dagelijkse stress van het leven in een onbekende omgeving kan hierbij een rol spelen (bv. Andriessen et al. 2017). Een minder goede gezondheid heeft invloed op de positieverwerving, maar andersom is het ook zo dat een lagere maatschappelijke status invloed heeft op de gezondheid. In dit rapport bekijken we hoe ervaren gezondheid en andere indicatoren van welzijn afhangen van kenmerken van migranten.

6.1 Ervaren discriminatie

Uit eerder onderzoek onder recente Poolse migranten bleek dat zij vlak na hun migratie relatief veel discriminatie ervoeren, wat bovendien sterk toenam als zij wat langer in Nederland verbleven (McGinnity en Gijsberts 2016). Discriminatie kan persoonlijk ervaren worden, maar men kan ook het gevoel hebben dat de herkomstgroep (in dit geval Polen) in Nederland gediscrimineerd wordt zonder dat aan den lijve te hebben ondervonden. Zo kan men ook een idee hebben over de mate waarin minderheidsgroepen te maken hebben met

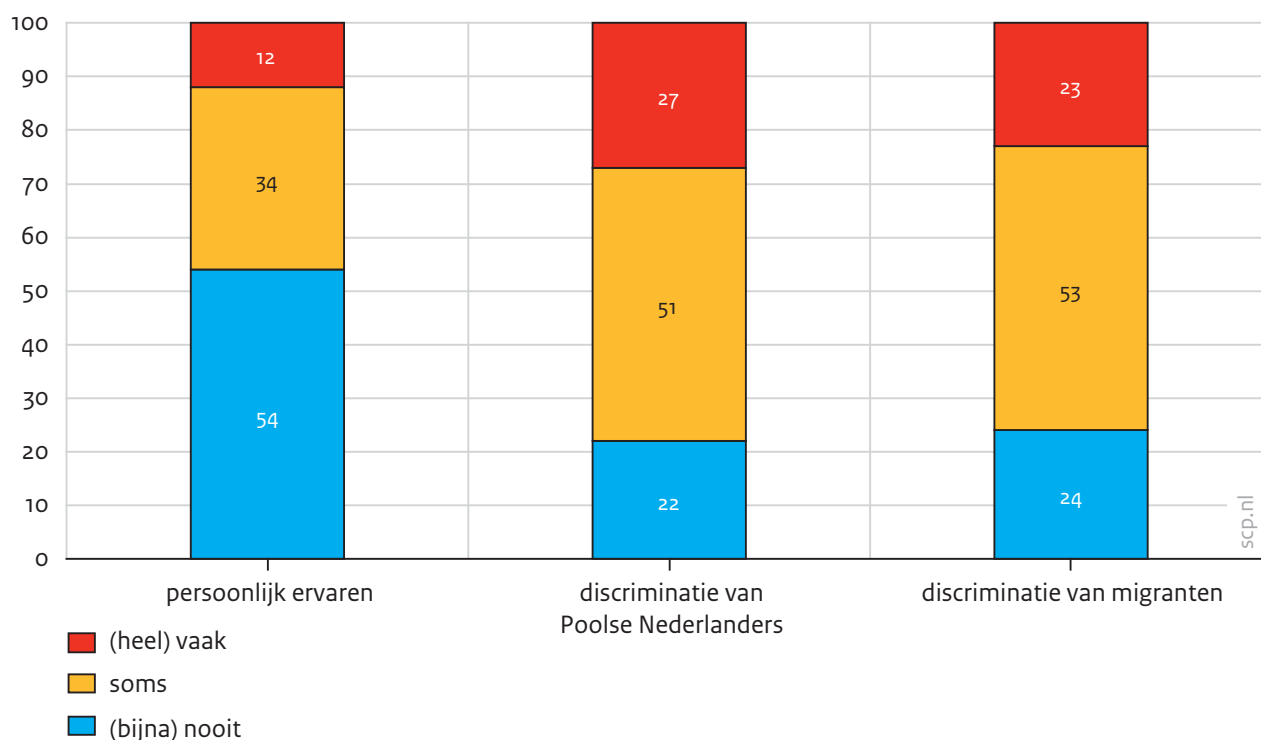
discriminatie. In SIM'15 is gevraagd naar de mate waarin men het gevoel heeft dat migranten¹ in Nederland te maken hebben met discriminatie door autochtone Nederlanders. In figuur 6.1 is voor de drie verschillende dimensies van ervaren discriminatie weergegeven in welke mate Poolse migranten het gevoel hebben dat dit voorkomt.

Twijfels aan inclusiviteit van maatschappelijk klimaat, maar minder vaak persoonlijk ervaren discriminatie

De perceptie dat minderheidsgroepen (migranten in het algemeen of specifiek Poolse migranten) gediscrimineerd worden, is sterker dan de ervaring zelf gediscrimineerd te worden² (figuur 6.1). Ruim de helft van de Poolse migranten heeft zelf geen discriminatie ervaren, maar minder dan een kwart ervaart dat andere Poolse migranten of migranten nooit gediscrimineerd worden. Ongeveer een kwart vindt dat deze groepen (heel) vaak met discriminatie te maken krijgen en nog eens de helft in ieder geval soms. Bij persoonlijk ervaren discriminatie betreft dat ruim een op de tien (heel) vaak en een op de drie soms. In de studie *Ervaren discriminatie in Nederland* (Andriessen et al. 2014) is in meer detail gekeken naar discriminatie-ervaringen van migranten uit Midden- en Oost-Europa, waarvan Polen de grootste groep uitmaakten. Net als andere migrantengroepen voelen zij zich met name gediscrimineerd vanwege hun etnische achtergrond. Migranten uit Midden- en Oost-Europa vielen in deze studie op bij de ervaren discriminatie bij het zoeken naar een huurwoning en op de arbeidsmarkt. Bijna een derde van deze migranten had zich in de afgelopen twaalf maanden gediscrimineerd gevoeld bij het zoeken naar een huurwoning en 13% van de werkenden uit deze groep meende vanwege zijn achtergrond minder betaald te krijgen dan een collega die hetzelfde werk deed. In een kleinschalig onderzoek van het College voor de Rechten van de Mens kwam ook naar voren dat Poolse arbeidsmigranten minder lijken te verdienen dan Nederlandse werknemers (CRM 2013).

Figuur 6.1

Ervaren discriminatie op drie dimensies onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

De resultaten uit figuur 6.1 duiden erop dat Poolse migranten het maatschappelijk klimaat in Nederland niet ervaren als heel open en tolerant naar etnische minderheden. Een aanzienlijk deel heeft het gevoel dat deze groepen te maken hebben met discriminatie. Hoe verhouden zij zich op dit punt tot andere minderheidsgroepen in de Nederlandse samenleving en is dit gevoel veranderd sinds 2009?

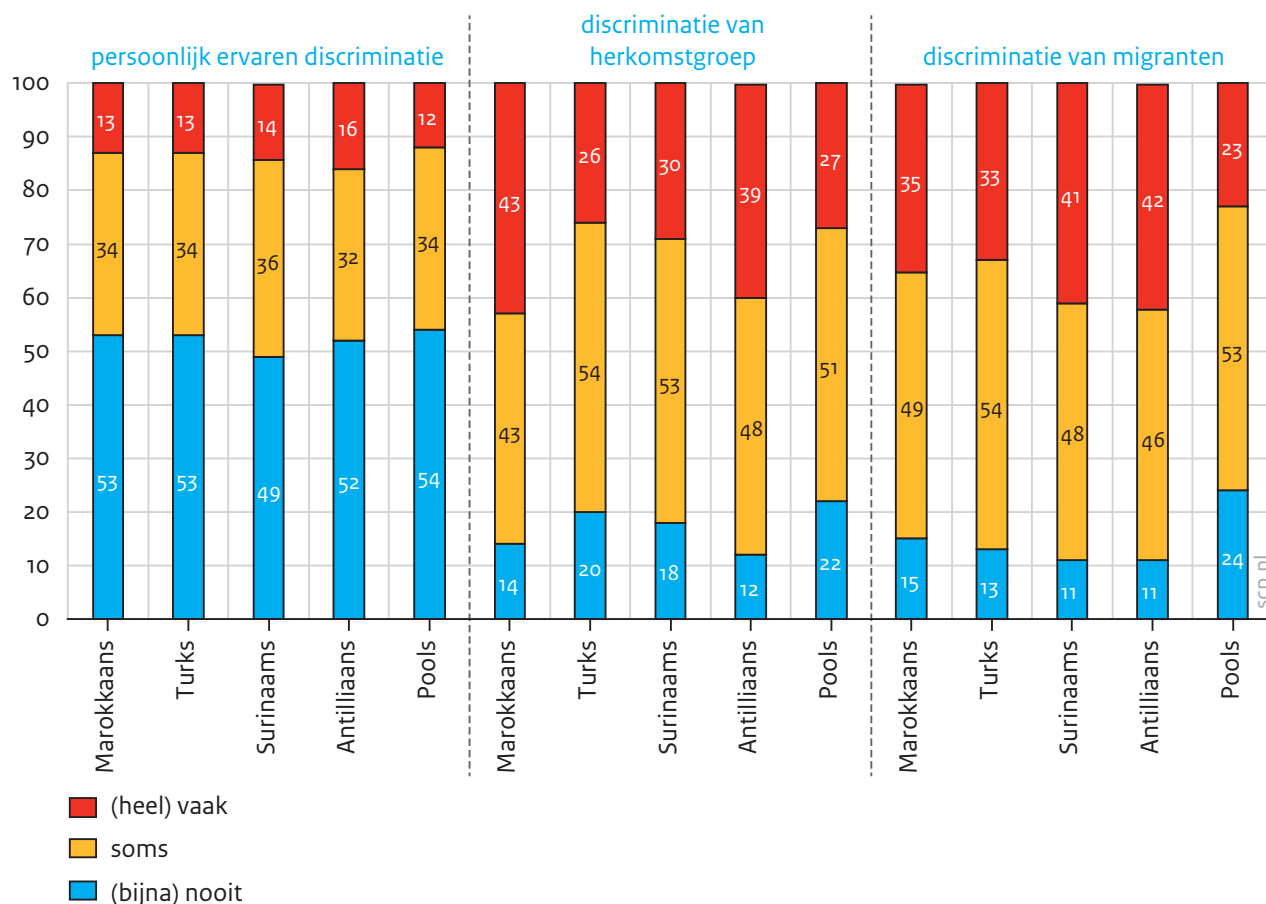
Positiever over inclusiviteit dan andere migrantengroepen, geen verschil in persoonlijk ervaren discriminatie

We kijken eerst naar de vergelijking met andere migrantengroepen in Nederland (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders). Omdat Poolse migranten recent in Nederland zijn gekomen en de andere groepen hier al langer verblijven, vergelijken we niet alleen de totale groepen, maar ook apart de eerste generatie van de verschillende groepen. Figuur 6.2 laat voor verschillende migrantengroepen de verdeling op de verschillende dimensies van ervaren discriminatie zien. Poolse migranten ervaren een meer inclusief klimaat in Nederland dan andere migrantengroepen, van wie een veel groter aandeel het gevoel heeft dat migranten in Nederland (heel) vaak gediscrimineerd worden. Echter, wanneer het aankomt op discriminatie van de herkomstgroep, verschillen Poolse migranten alleen van Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders. Deze twee groepen ervaren meer discriminatie van hun herkomstgroep. Bij persoonlijk ervaren discriminatie is er alleen een verschil met Surinaamse Nederlanders, die iets vaker zelf discriminatie ervaren

dan Poolse migranten. Poolse migranten verschillen op dit punt niet van de andere migrantengroepen.

Figuur 6.2

Ervaren discriminatie in drie dimensies onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrond, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Wanneer we van de groepen alleen de eerste generatie vergelijken, dan verandert het patroon nauwelijks (zie bijlage B6.1 op www.scp.nl). Poolse migranten van de eerste generatie ervaren minder discriminatie van migranten in het algemeen dan eerstegeneratiemigrantengroepen uit de andere groepen. Maar wanneer de discriminatie dichterbij de eigen persoon komt, vinden we minder verschillen: Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders van de eerste generatie ervaren meer discriminatie van de herkomstgroep in Nederland en bij persoonlijk ervaren discriminatie verschillen Poolse migranten alleen van Antilliaanse Nederlanders van de eerste generatie. Deze laatste groep ervaart persoonlijk vaker discriminatie.

Persoonlijk ervaren discriminatie toegenomen

Poolse migranten staan dus wat minder negatief ten opzichte van het maatschappelijk klimaat in Nederland jegens migrantengroepen dan andere migrantengroepen. Tegelijkertijd ervaren

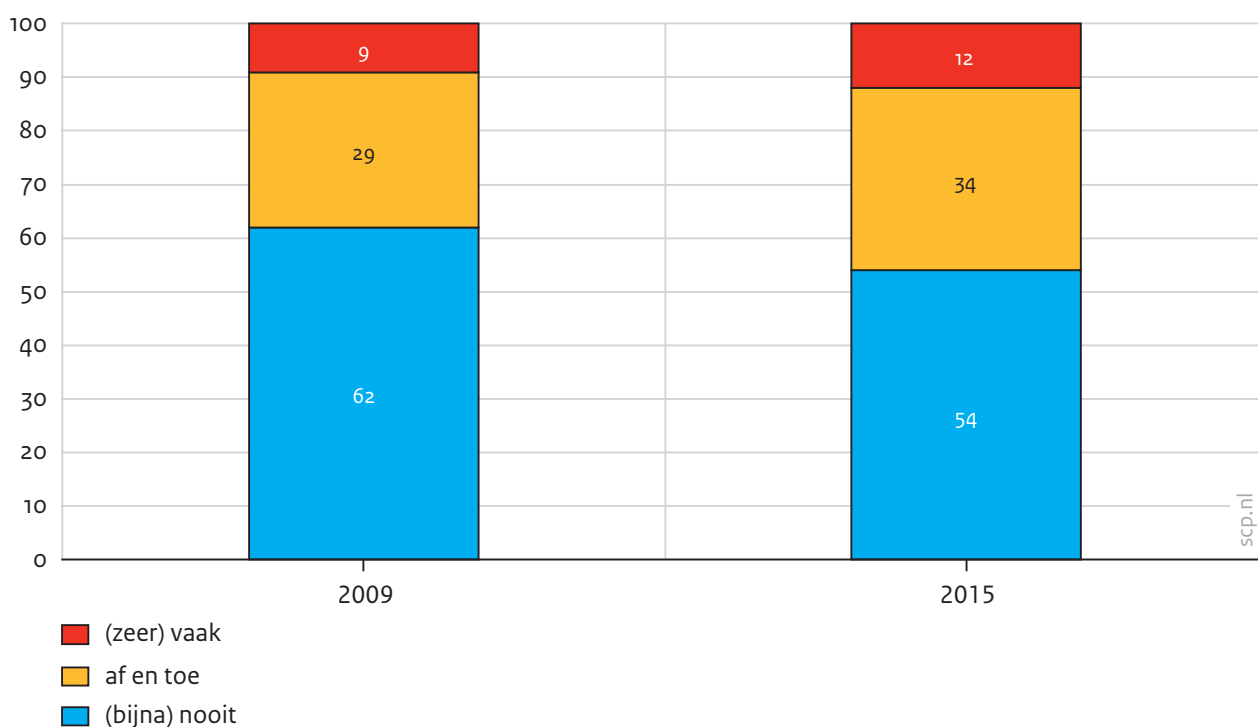
zij in ongeveer dezelfde mate persoonlijk discriminatie als die andere groepen. Een mogelijke verklaring voor deze assymetrie is dat Poolse migranten wellicht minder meekrijgen van of zich minder mengen in discussies die direct of indirect raken aan discriminatie, zoals over het slavernijverleden en Zwarte Piet, maar dat zij bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt wel persoonlijk met discriminatie in aanraking komen.

Wanneer we de twee beschikbare tijdstipmomenten vergelijken, dan zien we dat Poolse migranten in 2015 meer persoonlijke discriminatie ervaren dan in 2009 (figuur 6.3). In 2009 had 9% (zeer) vaak en 29% af en toe discriminatie ervaren; in 2015 is dat gestegen naar 12% (zeer) vaak en 34% af en toe. Het aandeel Poolse migranten dat dus in ieder geval soms persoonlijk discriminatie heeft ervaren, is van 38% in 2009 gestegen naar 46% in 2015.

De toename in ervaren discriminatie kan samenhangen met veranderingen in het maatschappelijk klimaat; zo kan het 'Polenmeldpunt' een effect hebben gehad op gevoelens van uitsluiting. Het is ook mogelijk dat een langer verblijf samengaat met een grotere blootstelling aan situaties waarin mensen te maken kunnen krijgen met discriminatie.

Figuur 6.3

Mate van persoonlijk ervaren discriminatie onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

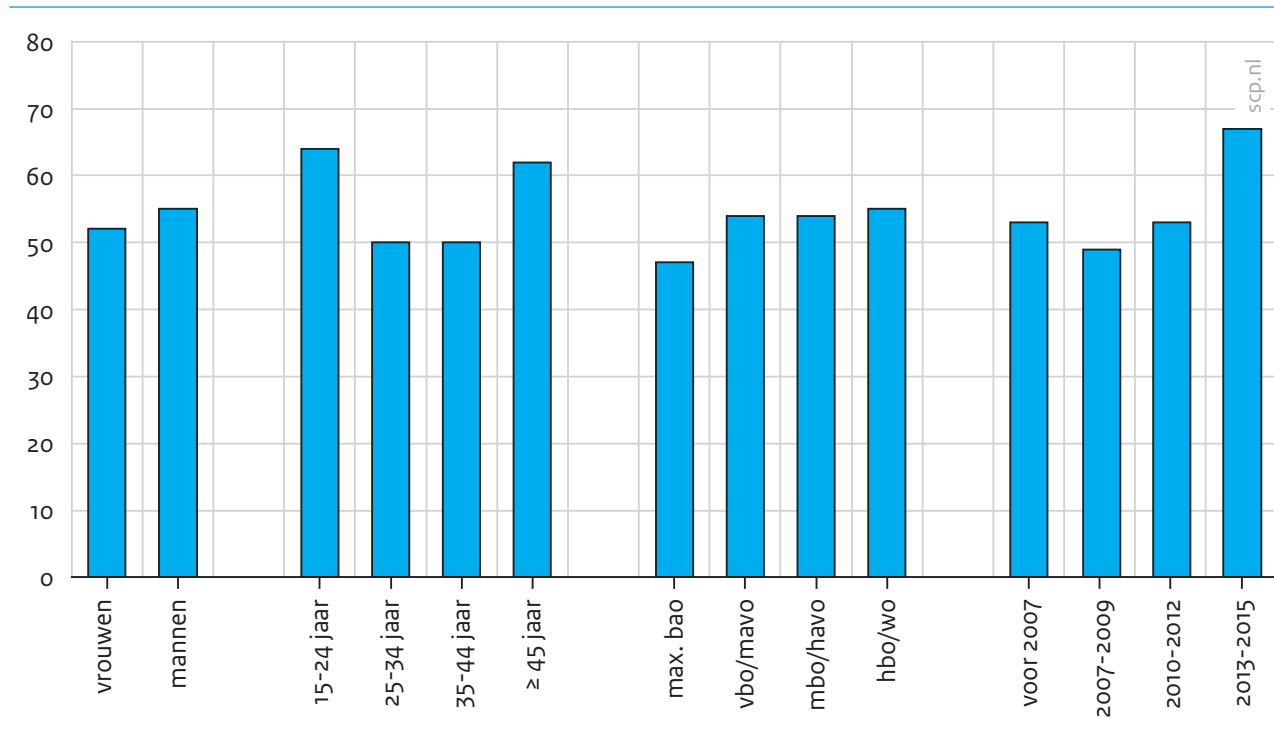
Meest recent gemigreerde Polen minste discriminatie-ervaringen

Van de zeer recent gemigreerde Polen heeft twee derde zelf (bijna) nooit discriminatie ervaren. Ook Poolse jongeren (15-24) en Poolse migranten van 45 jaar en ouder ervaren

minder discriminatie dan andere leeftijdsgroepen. Er zijn geen verschillen tussen mannen en vrouwen, noch naar opleidingsniveau.

Figuur 6.4

(Bijna) nooit persoonlijk discriminatie ervaren onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

6.2 Zich thuis voelen in Nederland en beoordeling Nederlandse samenleving

Behoorlijk tevreden over Nederland...

Poolse migranten zijn redelijk te spreken over Nederland. Ze geven Nederland gemiddeld een rapportcijfer van 7,1. Dat is een hoger rapportcijfer dan autochtone Nederlanders aan de Nederlandse samenleving geven (6,6).³ Ook in vergelijking met de klassieke migrantengroepen is het een hoog cijfer. Het cijfer is echter wel iets lager dan het was in 2009 (Dagevos 2011). Toen gaven Poolse migranten de Nederlandse samenleving een 7,3.

Wanneer we uitsplitsen naar achtergrondkenmerken, dan zijn Poolse migranten opvallend eensgezind in hun waardering van de Nederlandse samenleving (zie bijlage B6.2 op www.scp.nl). Poolse vrouwen zijn iets minder tevreden over Nederland dan Poolse mannen, maar ook hier liggen de rapportcijfers dicht bij elkaar.

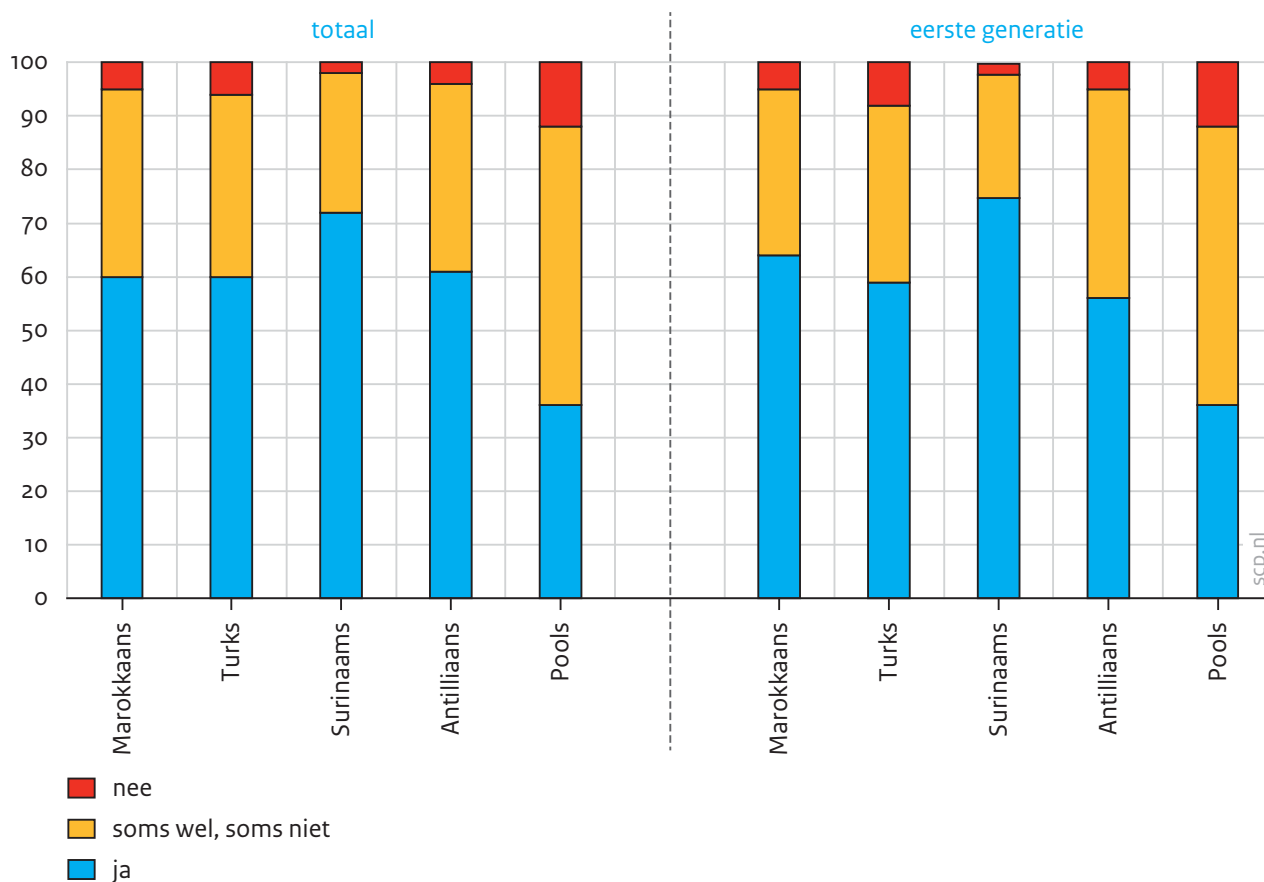
... maar niet helemaal thuis

Hoewel Poolse migranten best tevreden zijn over de Nederlandse samenleving, voelen zij zich hier niet helemaal thuis: 36% voelt zich thuis in Nederland, de helft soms en ongeveer een op de tien niet. Poolse migranten voelen zich minder thuis in Nederland dan de klassieke migrantengroepen (figuur 6.5). Ons onderzoek betreft echter Poolse migranten van

de eerste generatie die zich vanaf 2004 hebben ingeschreven, terwijl een deel van de klassieke migrantengroepen behoort tot de tweede generatie, die in Nederland geboren is. Ook wanneer we een vergelijking maken met de eerste generatie van de klassieke migrantengroepen zien we echter dat Poolse migranten zich minder thuis voelen. Een mogelijke verklaring ligt in het verschil in verblijfsduur: de Poolse migranten die we in dit rapport bestuderen, zijn recent gemigreerd, terwijl de verblijfsduur van de andere groepen langer is. Maar ook als we rekening houden met verblijfsduur blijven Poolse migranten zich minder thuis voelen dan andere groepen migranten van de eerste generatie.

Figuur 6.5

Zich thuis voelen in Nederland, naar achtergrond en generatie, 2015 (in procenten)

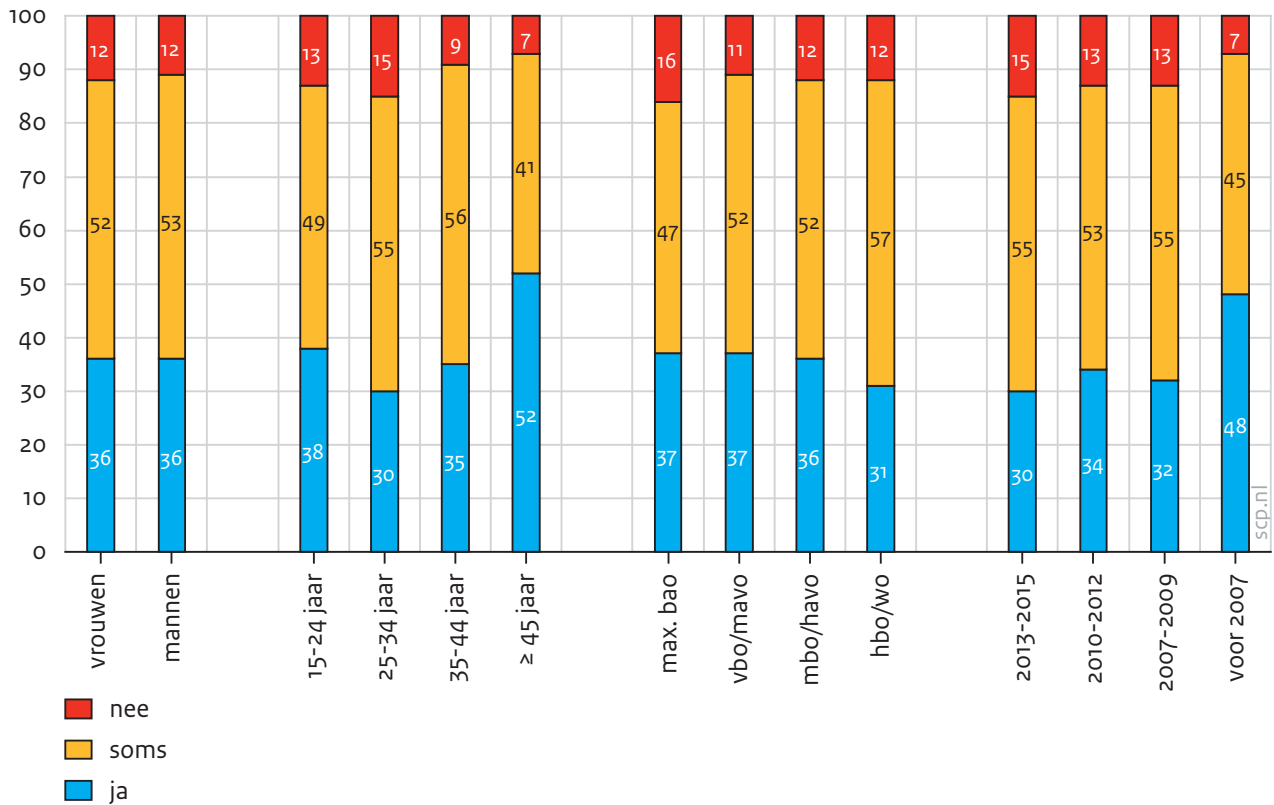
Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Hoe langer in Nederland, hoe meer thuis

Tussen mannen en vrouwen is er geen verschil in de mate waarin zij zich thuis voelen in Nederland (figuur 6.6). Polen die ouder zijn (45-plus) en die al langer in Nederland wonen, voelen zich hier meer thuis. Deze verschillen blijven bestaan wanneer we alle kenmerken gelijktijdig analyseren.

Figuur 6.6

Zich thuis voelen in Nederland onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, naar achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

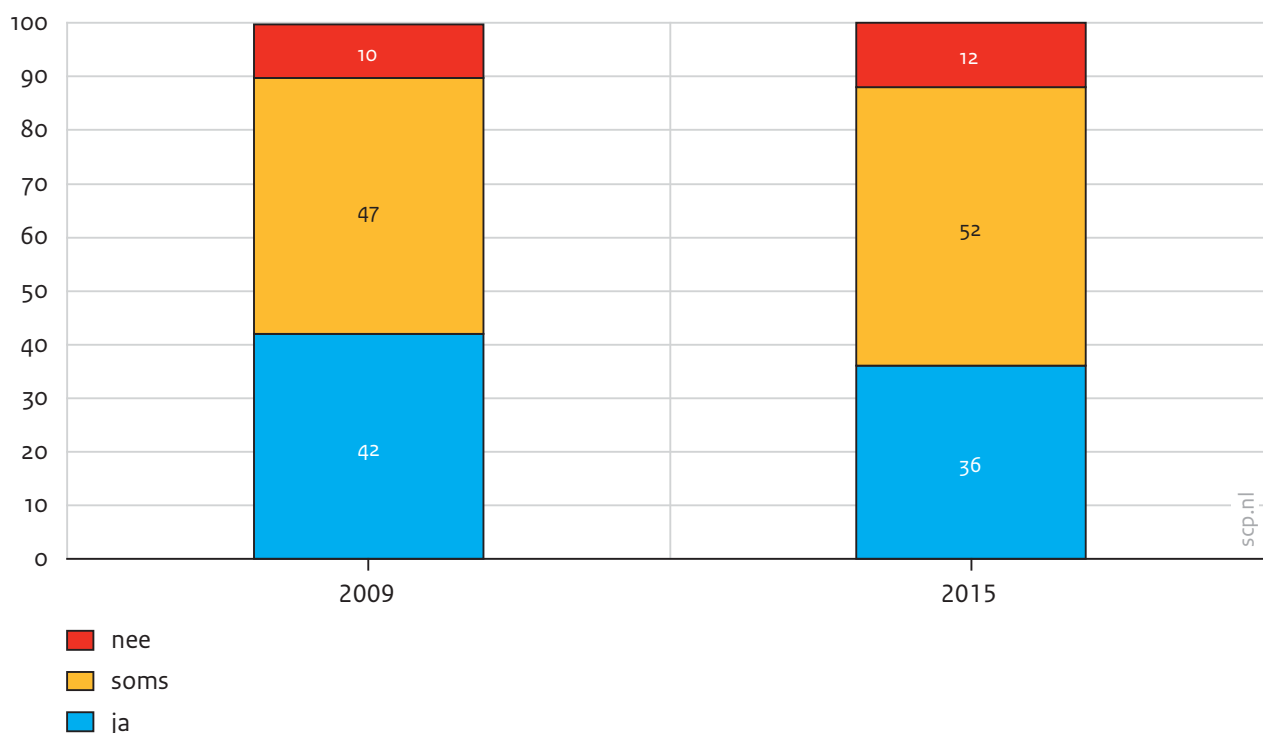
Bron: scp/cbs (sim'15)

In vergelijking met 2009 minder thuis

Poolse migranten voelen zich in vergelijking met 2009 minder thuis in Nederland (figuur 6.7). Destijds antwoordde 42% zich thuis te voelen, in 2015 is dat 36%. De daling is opvallend, omdat Poolse migranten inmiddels langer in Nederland zijn en degenen die langer in Nederland zijn zich gemiddeld genomen meer thuis voelen.

Figuur 6.7

Zich thuis voelen in Nederland onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 2009 en 2015 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SING'09 en SIM'15)

6.3 Gezondheid

Goede ervaren gezondheid van Poolse migranten

Kijken we naar informatie over de gezondheid van de Poolse migranten die na 2004 in Nederland zijn gaan wonen, dan valt op dat die gemiddeld genomen zeer goed is (tabel 6.1). 84% van de Poolse migranten ervaart een goede tot zeer goede gezondheid. Onder autochtone Nederlanders is dat 80%, maar deze groep is gemiddeld ook iets ouder. Net als bij autochtone Nederlanders zien we bij de Polen dat vrouwen een minder goede gezondheid ervaren dan mannen, ouderen minder dan jongeren en lager opgeleiden minder dan hoger opgeleiden. Overigens is het verschil naar opleidingsniveau onder Polen veel geringer dan onder autochtone Nederlanders: voelt onder autochtone Nederlanders met maximaal basisonderwijs ruim vier op de tien zich niet zo gezond, bij Polen met hetzelfde opleidingsniveau is dit nog geen kwart. Zeer recent gemigreerde Polen blijken overigens gezonder te zijn dan de langer geleden gemigreerde Polen. Het feit dat Poolse migranten in bijna alle subgroepen beter scoren qua gezondheid dan autochtone Nederlanders zou een indicatie kunnen zijn van het *healthy immigrant effect*.

Tabel 6.1

(Zeer) goed ervaren gezondheid naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2015 (in procenten)

	Pools	autochtoon
totaal	84	80
<i>geslacht</i>		
vrouw	81	77
man	87	83
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	88	87
25-34 jaar	88	90
35-44 jaar	81	88
≥ 45 jaar	71	71
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	77	
2007-2009	82	
2010-2012	85	
2013-2015	96	
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	77	57
vbo/mavo	82	71
mbo/havo/vwo	83	80
hbo/wo	89	89

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Met behulp van de *Medical Outcomes Study 36-item Short Form Health Survey (SF12)* kunnen we in meer detail kijken naar de ervaren fysieke en psychische gezondheid. De SF12 bestaat uit twaalf vragen die afkomstig zijn uit een uitgebreider instrument om ervaren gezondheid te meten. Op basis van de SF12 kunnen de lichamelijke en de psychische kwaliteit van leven worden afgeleid.⁴

Poolse migranten ervaren een betere fysieke gezondheid dan autochtone Nederlanders (tabel 6.2). Dat verschil heeft te maken met de gemiddeld lagere leeftijd van Poolse migranten: als we voor leeftijd corrigeren, verdwijnt het verschil. In beide groepen ervaren vrouwen een minder goede fysieke gezondheid dan mannen en voelen 45-plussers zich minder fysiek gezond dan jongeren. Hoger opgeleiden rapporteren een betere fysieke gezondheid dan lager opgeleiden, en ook hier zien we dat het verschil tussen hoger en lager opgeleiden onder autochtone Nederlanders aanzienlijk groter is dan onder Poolse migranten. Ten slotte voelen recent gemigreerde Polen zich fysiek gezonder dan degenen die al langer geleden migreerden.

Tabel 6.2

Fysieke gezondheid naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2015 (gemiddelde gewogen scores)^a

	Pools	autochtoon
totaal	84	79
<i>geslacht</i>		
vrouw	81	75
man	87	84
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	87	84
25-34 jaar	85	88
35-44 jaar	83	81
≥ 45 jaar	78	74
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	81	
2007-2009	83	
2010-2012	84	
2013-2015	91	
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	79	67
vbo/mavo	83	72
mbo/havo/vwo	83	78
hbo/wo	88	86

a Schaal van 1-100: hoe hoger de score, hoe beter de gezondheid; geconstrueerde variabele op basis van aangepaste SF-12-vragen.

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Wat betreft de psychische gezondheid zien we ook een verschil tussen Poolse migranten en autochtone Nederlanders: Poolse migranten voelen zich psychisch gezonder (tabel 6.3). In tegenstelling tot de fysieke gezondheid laat het verschil in psychische gezondheid zich niet verklaren door het verschil in gemiddelde leeftijd tussen de groepen. Wellicht is hier sprake van het *healthy immigrant effect*, waarbij we een positieve selectie (de psychisch fitte migranten) vergelijken met een gehele populatie waarin deze selectie niet heeft plaatsgevonden. Zowel Poolse als autochtone vrouwen en lager opgeleiden rapporteren een minder goede psychische gezondheid dan Poolse en autochtone mannen en hoger opgeleiden. Leeftijd houdt geen verband met ervaren psychische gezondheid: in beide groepen voelen ouderen zich in vergelijkbare mate psychisch gezond als jongeren. Onder Poolse migranten heeft verblijfsduur wel een effect op de ervaren psychische gezondheid: degenen die al langer in Nederland zijn, voelen zich psychisch minder gezond dan de meer recent aangekomenen.

Tabel 6.3

Psychische gezondheid naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2015 (gemiddelde gewogen scores)^a

	Pools	autochtoon
totaal	77	74
<i>geslacht</i>		
vrouw	73	71
man	81	77
<i>leeftijd</i>		
15-24 jaar	79	72
25-34 jaar	76	74
35-44 jaar	77	75
≥ 45 jaar	76	75
<i>migratiejaar</i>		
voor 2007	73	
2007-2009	76	
2010-2012	78	
2013-2015	79	
<i>opleidingsniveau</i>		
max. bao	73	68
vbo/mavo	79	73
mbo/havo/vwo	75	74
hbo/wo	78	76

a Schaal van 1-100: hoe hoger de score, hoe beter de gezondheid; geconstrueerde variabele op basis van aangepaste SF-12-vragen.

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Poolse migranten gaan minder vaak naar de huisarts

Dat Poolse migranten een betere gezondheid ervaren dan autochtone Nederlanders wordt weerspiegeld in de mate waarin beide groepen gebruikmaken van zorgvoorzieningen.

Poolse migranten gaan minder vaak naar de huisarts en zijn minder vaak bij een specialist geweest (tabel 6.4). Wanneer we rekening houden met het verschil in ervaren fysieke gezondheid gaan beide groepen even vaak naar de huisarts. Ruim een kwart van de Poolse migranten is in het afgelopen jaar echter naar Polen gegaan om daar een arts te raadplegen. Het is onduidelijk in hoeverre het bezoek aan een Poolse dokter door respondenten is meegerekend in de vraag of ze een huisarts hebben bezocht. We kunnen dus niet zeggen of het bezoek aan Poolse dokters boven op het huisarts bezoek geteld moet worden of daarin (deels) al is meegerekend.

Er is geen verschil in ziekenhuisbezoek tussen autochtone Nederlanders en Poolse migranten. Autochtone Nederlanders gaan vaker naar de psycholoog, wat consistent is met hun

minder goed ervaren psychische gezondheid. Wanneer we daarmee rekening houden, bezoeken autochtone Nederlanders echter nog steeds vaker een psycholoog. Wellicht is de Nederlandse taal voor Poolse migranten een drempel om van deze voorziening gebruik te maken.

Tabel 6.4

Frequentie van voorzieningengebruik, naar achtergrond, 15-65 jaar, 2015 (in procenten)

	Pools	autochtoon
Huisarts: hoe vaak in afgelopen 2 maanden?		
0 keer	71	67
1 keer	16	21
2 keer	7	8
3 keer of meer	6	5
Specialist: wanneer voor het laatst contact gehad?		
nog nooit	23	8
≥ 12 maanden geleden	32	46
< 12 maanden geleden	45	46
Ziekenhuis: afgelopen 12 maanden?		
nee	88	86
ja	12	14
Psycholoog: afgelopen 12 maanden?		
nee	95	88
ja	5	12
Alternatieve genezer: afgelopen 12 maanden?		
ja	2	6
nee	98	94
Bezoek aan Polen om daar arts te consulteren?		
ja	28	-
nee	72	-

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

Binnen de Poolse groep (tabel 6.5) zien we dat vrouwen vaker de huisarts en de psycholoog hebben bezocht, in het ziekenhuis hebben gelegen en naar een specialist zijn geweest dan mannen. Verder gaan Poolse ouderen vaker naar de huisarts dan Poolse jongeren. Degenen die al langer in Nederland zijn, hebben vaker een huisarts, een psycholoog en een specialist bezocht en hebben vaker in het ziekenhuis gelegen dan de meer recent gemigreerden. Hoger opgeleide Poolse migranten hebben vaker een specialist en een psycholoog bezocht dan lager opgeleide Poolse migranten.

Tabel 6.5

Percentage dat voorziening heeft gebruikt, onder na 2004 ingeschreven Poolse migranten, 15-65 jaar, 2015 (in procenten)

	huisarts	ziekenhuis	specialist	psycholoog
<i>geslacht</i>				
man	22	9	74	2
vrouw	35	15	80	8
<i>leeftijd</i>				
15-24 jaar	28	12	76	5
25-34 jaar	30	12	78	5
35-44 jaar	25	13	76	5
≥ 45 jaar	33	8	77	4
<i>migratiejaar</i>				
voor 2007	39	20	82	11
2007-2009	26	11	76	3
2010-2012	30	9	77	3
2013-2015	19	9	75	6
<i>opleidingsniveau</i>				
max. bao	35	16	73	4
vbo/mavo	25	9	74	4
mbo/havo/vwo	29	13	77	5
hbo/wo	31	12	84	8

Bron: SCP/CBS (SIM'15)

6.4 Conclusie

In dit hoofdstuk zochten we een antwoord op de vraag hoe Poolse migranten zich voelen in Nederland. Dat blijkt behoorlijk positief te zijn: Poolse migranten ervaren over het algemeen een goede gezondheid, zowel psychisch als fysiek. Ze zijn bovendien redelijk te spreken over de Nederlandse samenleving. In vergelijking met andere groepen steken zij op deze punten positief af: in vergelijking met autochtone Nederlanders voelen zij zich gezonder en in vergelijking met Turkse en Marokkaanse Nederlanders van de eerste generatie waarderen zij de Nederlandse samenleving hoger en zijn ze positiever over inclusiviteit. Er is echter ook een maar: hoewel nog steeds overwegend positief is het welbevinden van Poolse migranten in Nederland op punten wel gedaald. Zo ervaren zij in vergelijking met een aantal jaar geleden meer discriminatie en zijn zij zich minder thuis gaan voelen. De negatieve beeldvorming over Polen speelt hierin wellicht een rol. Het is ook mogelijk dat een langer verblijf samengaat met een grotere blootstelling aan situaties waarin mensen te maken kunnen krijgen met discriminatie, waardoor men zich meer buitenstaander gaat voelen en zich minder thuis voelt.

Noten

- 1 In de vragenlijst is de term ‘allochtonen’ gebruikt, omdat deze in het dagelijks spraakgebruik nog veel wordt gebruikt.
- 2 Een aantal Poolse respondenten heeft deze vragen niet ingevuld. Het gaat om 1% (n=13) bij de vraag om persoonlijk ervaren discriminatie, om 4% (n=49) bij de vraag of Polen in Nederland gediscrimineerd worden en om 6% (n=70) bij de vraag of allochtonen in Nederland gediscrimineerd worden.
- 3 In het SIM-onderzoek is gevraagd naar tevredenheid met de Nederlandse samenleving. De vraagstelling wijkt af van die in bijvoorbeeld het onderzoek *Culturele veranderingen*, waarin gevraagd is naar tevredenheid met het eigen leven (zie Bijl et al. 2017). Nederlanders geven hun eigen leven een rapportcijfer 7,8, beduidend hoger dan het cijfer dat ze de Nederlandse samenleving geven (6,6). In eerder onderzoek is al naar voren gekomen dat mensen beide zaken verschillend waarderen: ‘Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht.’
- 4 Enkele items van de gebruikte SF12 in onze vragenlijst hebben een afwijkend aantal antwoordcategorieën ten opzichte van de Engelstalige items, waardoor de normering uit de vs niet zonder meer toegepast kan worden. In de constructie van de SF12 voor dit rapport is daarom in navolging van Schellingerhout (2011) wel de weging van de items toegepast, maar zijn de normeringsgewichten en de omrekening naar t-scores niet toegepast.

7 Conclusie en reflectie experts

De uitbreiding van de EU in 2004 heeft geleid tot aanzienlijke migratiestromen binnen Europa, met name van oost naar west. In Nederland is het leeuwendeel van de Europese migranten van na de uitbreiding afkomstig uit Polen. Dit is de reden dat we deze rapportage uitsluitend hebben gericht op de Poolse groep in Nederland. Echter, een aantal conclusies geldt breder voor arbeidsmigranten (en daarmee in samenhang gezinsmigranten) uit Midden- en Oost-Europa. Overigens is het aantal Polen in Nederland relatief klein als we het vergelijken met het aantal Poolse migranten in bijvoorbeeld Duitsland (tien keer zo veel) of het Verenigd Koninkrijk (zeven keer zo veel), maar deze landen zijn natuurlijk ook vele malen groter (zowel wat betreft de bevolking als wat betreft de economie).

Het door ons gehouden surveyonderzoek onder tussen 2004 en 2015 in Nederland ingeschreven Polen geeft een beeld op basis van de gerapporteerde ervaringen van Poolse migranten zelf. Dit beeld hebben we voor de volledigheid voorgelegd aan enkele experts die goed zicht hebben op arbeidsmigranten in Nederland in het algemeen en Polen in het bijzonder (zie bijlage B1.1 op www.scp.nl voor een overzicht van de experts met wie we gesproken hebben). In dit slothoofdstuk zullen we het beeld van deze experts naast de onderzoeksuitkomsten leggen. Daarbij moet bedacht worden dat het surveyonderzoek uitsluitend onder in het bevolkingsregister (BRP) ingeschreven Polen is gehouden, terwijl de experts soms ook of zelfs meer zicht hebben op de groep tijdelijke arbeidsmigranten uit Polen. Dit hoofdstuk geeft dus in een aantal opzichten een breder beeld, namelijk van de totale groep Poolse migranten in Nederland (ingeschreven en niet-ingeschreven in het bevolkingsregister).

Een substantiële groep Polen is zich aan het settelen

Nederland telt inmiddels circa een kwart miljoen Polen. De toename van het aantal Polen is veel sterker dan die van andere migrantengroepen: in minder dan vijftien jaar (na 2004 tot nu) van een relatief kleine groep naar een van de grootste migrantengroepen in Nederland. Daarnaast is er nog een aanzienlijk groep die niet is ingeschreven (tegen de 100.000). Hoewel de Poolse migratie veel verder teruggaat, is de omvang ervan nieuw. Veel bedrijven draaien voor een belangrijk deel op Poolse werknemers, en dit onderzoek maakt duidelijk dat een aanzienlijk deel van deze migranten gericht is op een langduriger verblijf. Dat blijkt uit een toename in het aandeel Polen met een gezin, uit een toename in het aandeel dat in een eengezinswoning woont (een kwart heeft inmiddels zelfs een woonhuis) en uit een toename in het aandeel dat zelf aangeeft hier over vijf jaar waarschijnlijk nog te wonen, samengaan met een afname in het aandeel Polen dat in de toekomst (weer) in Polen zou willen wonen. Polen zijn met andere woorden niet meer weg te denken uit de Nederlandse samenleving. De geïnterviewde experts benoemen zonder uitzondering die trend richting settelen.

R: Ik herken dat en eigenlijk al van een aantal jaren terug, want [...] dat kon je zien uit de cijfers dat de tijd dat mensen hier verblijven steeds langer is, dat die groep steeds groter is. Mensen die kort ingeschreven staan, dat die steeds kleiner wordt, een aantal jaren terug was het andersom en [...] in de praktijk zien we dat ook, dat steeds meer mensen met gezinnen komen die vragen hebben. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

R: Wat we bijvoorbeeld bij de groep Poolse arbeidsmigranten zien, is dat ze steeds vaker in het reguliere circuit een huis huren of een huis kopen en dus niet meer altijd alleen voor de short-stay- en mid-stay-woningen gaan. (medewerker rijksoverheid)

De meeste Polen komen als alleenstaande en vormen hier een gezin: gezinsvorming (in Nederland) komt meer voor dan gezinshereniging (partner en kind uit Polen laten overkomen). Omdat er voor Polen geen verblijfsrechtelijke belemmeringen zijn (ze kunnen vrij heen en weer verhuizen), hoeven ze geen definitieve keuze te maken. Toch lijkt een aanzienlijk deel zich hier permanent te vestigen. Als de gezinsvormende migratie is voltooid, blijven de Poolse migranten met hun gezin over het algemeen in Nederland. Dit is zeker het geval wanneer de kinderen inmiddels in Nederland naar school gaan.

R: Of gezinnen stichten, dus de gezinsvorming zie je dat dat steeds groter wordt en dat betekent dat mensen niet meer zo een, twee, drie gaan verhuizen, dat ze toch iets meer vastigheid zoeken en daarnaast zie je ook dat mensen vaak eerst hiernaartoe komen en dat was eigenlijk ook al jaren terug en dat ze zorgen dat ze een huis hebben en een inkomen en pas dan halen ze de kinderen erbij. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Deze migranten hadden meestal geen langer verblijf voor ogen toen zij naar Nederland migreerden. Maar omdat het een groot deel van de migranten bevalt in Nederland (vanwege de inkomsten of de leefomstandigheden), omdat men inmiddels een relatie heeft gekregen in Nederland of omdat er kinderen in het spel zijn die in Nederland naar school gaan, blijven veel migranten toch langer.

Poolse migranten bestendigen hun positie op de arbeidsmarkt, maar (nog) vooral aan de onderkant

Het beeld dat de Polen hard werken, zien we ook in ons onderzoek terug. Poolse migranten werken gemiddeld genomen veel meer uren dan autochtone Nederlanders. Ze komen in veel gevallen om in Nederland te werken om zo meer geld te verdienen dan ze in Polen zouden kunnen. Dit betekent dat ze vaak werk onder hun opleidingsniveau aannemen in sectoren als de land- en tuinbouw, de bouw en de industrie. Hun (nog) beperkte beheersing van het Nederlands belemmert hen werk 'op niveau' te vinden. Dat heeft tot gevolg dat hun positie op de arbeidsmarkt kwetsbaar is. Poolse migranten doen vaak zwaar werk in elementaire beroepen zonder veel zekerheid, vaak als flexwerker. Hun inkomen ligt bovendien duidelijk onder dat van autochtone Nederlanders en armoede komt in deze groep vaker voor. Toch was volgens de Poolse migranten sprake van een verbetering,

omdat ze duidelijk meer verdienen dan ze in Polen deden of zouden doen. Het gemiddelde inkomen onder werkenden is in Polen immers nog altijd bijna drie keer zo laag als in Nederland (volgens de meest recente Eurostat-cijfers). Een verschil met andere migrantengroepen is dat de Polen (net als andere EU-migranten) gemakkelijker terug kunnen naar Polen als ze geen werk meer kunnen krijgen. Ze zijn dus weliswaar kwetsbaar op de arbeidsmarkt, maar hun situatie is anders dan die van migrantengroepen die deze mogelijkheid niet hebben.

De positie aan de onderkant van de arbeidsmarkt gaat niet samen met een hoge werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Dat weinig Poolse arbeidsmigranten een bijstandsuitkering hebben, komt niet alleen door hun hoge participatie. De mogelijkheden voor het verkrijgen van een uitkering zijn beperkt voor degenen die kort (minder dan vijf jaar) in Nederland verblijven. Wanneer het verblijfsperspectief langer wordt, is het niet ondenkbaar dat de bijstandsafhankelijkheid en het beroep op werkloosheidsuitkeringen groter worden, juist omdat de Poolse groep zich voor een groot gedeelte aan de onderkant van de arbeidsmarkt bevindt.

In de internationale literatuur over ontwikkelingen in de beroepsstatus na migratie is de hypothese in zwang dat deze ontwikkeling een soort u-curve volgt: hoger voor migratie, een scherpe daling erna en na een langer verblijf weer een stijging (Chiswick et al. 2005). We zien dat voor de Poolse migranten duidelijk terug. Chiswick et al. zoeken de reden voor deze curve in het onvoldoende aansluiten van het menselijk kapitaal dat is verworven in het land van herkomst op de vereiste kwalificaties op de arbeidsmarkt van het land van bestemming (te denken valt aan opleidingskwalificaties en taalvaardigheid). Indien migranten investeren in het kapitaal dat specifiek is voor het land van bestemming, dan zal hun beroepsstatus stijgen en het niveau kunnen halen van het beroep dat zij hadden in het land van herkomst, net voor migratie. Chiswick et al. (2005) en Akresh (2006) vonden dit patroon in respectievelijk Australië en de Verenigde Staten. Lubbers en Gijsberts (2013) rapporteerden over de daling van de beroepsstatus in vergelijking met die voor migratie onder Bulgaren en Polen in Nederland. In het vervolgonderzoek werd een opgaande lijn gevonden (verdere evidentie voor deze u-curve) omdat er een stijging werd ingezet als migranten wat langer in Nederland verblijven (Gijsberts en Lubbers 2015a). We zien dit hier ook in de crosssectionele cijfers over de arbeidsmarktpositie van migranten terug.

Daarnaast zien we de bestending op de arbeidsmarkt terug in het feit dat verblijfsduur positief gerelateerd is aan de kans op vast werk. In het cohort dat voor 2007 naar Nederland is gekomen, is het aandeel met een flexibel arbeidscontract duidelijk lager: een kwart van deze groep is afhankelijk van een flexibel arbeidscontract (tegen 42% in de hele Poolse groep). Dit cohort weet dus veel vaker een reguliere positie te vinden op de arbeidsmarkt in Nederland. Ook Gijsberts en Lubbers (2015a) lieten zien dat onder recente Poolse migranten het deel met vast werk na anderhalf jaar was toegenomen (van een kwart naar een derde). Dit geeft aan dat Poolse migranten na langer verblijf vastere voet aan de grond krijgen op de Nederlandse arbeidsmarkt. De experts geven ook aan dat werkgevers 'de besten' uiteindelijk in vaste dienst nemen.

Mobiliteit op de arbeidsmarkt is voor de Poolse migranten mogelijk omdat hun opleidingsniveau – hoewel lager dan gemiddeld in Polen zelf – vaak vrij hoog is (veelal beroepsopleidingen) en velen van hen het Engels goed beheersen. Ook volgen ze vaak cursussen om het Nederlands (beter) te leren. Uit eerder onderzoek bleek dat een opvallend groot aandeel van de Polen met een hoger onderwijsdiploma een elementair beroep uitoefent (Gijsberts en Lubbers 2014). Er is echter ook een groep die laag is opgeleid en minder mogelijkheden lijkt te hebben.

Een aantal experts ziet – voorzichtig – die mobiliteit op de arbeidsmarkt inderdaad. Sommige Poolse werknemers klimmen bijvoorbeeld op tot teamleider, planner of intercedent bij een uitzendbureau dat vooral Poolse arbeiders uitzendt.

R: Er zijn bijvoorbeeld kassen waar bijna alleen Poolse werknemers werken, maar bijvoorbeeld waar ook een Poolse voorman is. En je hoort ook steeds meer dat Poolse mensen gewoon doorstromen, ja naar leidinggevende functies in bedrijven. (medewerker werkgeversorganisatie)

R: Nou absoluut, dat zie ik steeds meer [...] Dat zijn mensen die zijn opgeklommen en ook Nederlands spreken.

I: En zie je dat ook in de kassen, in de bedrijven zelf?

R: Heel veel, daar zie je dat mensen die echt goed zijn, worden gekozen om te blijven als bijvoorbeeld teamleider. (medewerker gemeente)

Interessant is dat de Poolse vrouwen duidelijk hoger zijn opgeleid dan de Poolse mannen. Dit verschil zien we eigenlijk nauwelijks bij andere migrantengroepen. Het vertaalt zich echter vooralsnog niet in een betere positie op de Nederlandse arbeidsmarkt.

R: Dat zou kunnen, want als je kijkt naar Poolse gezinnen, dan is de man degene die het geld moet verdienen, zodra eigenlijk een gezin om de hoek komt kijken, dan gaan de mannen gewoon liever werken.

I: Vrouwen studeren door, bedoel je?

R: Ja, kijk, als je kijkt naar de opleidingen van mannen, dan zijn dat vaak technische opleidingen waar je eigenlijk al op middelbaar niveau voldoende hebt om aan werk te komen en bij vrouwen zie je, vooral in Polen is heel populair pedagogiek, psychologie, nou als je toch in die richtingen wil zitten, dan zit je sowieso aan een hbo-opleiding. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Welbevinden geen gelijke tred met structurele positie

De meeste Polen zijn hier nog erg kort (maximaal elf jaar ten tijde van het onderzoek) en moeten nog duidelijk hun weg vinden in de Nederlandse samenleving. Ze zijn gemiddeld jong. Vaak zijn ze als alleenstaande naar Nederland gekomen en langer gebleven dan ze wellicht in eerste instantie van plan waren. Een deel is inmiddels een gezin gestart. De

beheersing van de Nederlandse taal is nog onvoldoende om gemakkelijk contacten aan te knopen met autochtone Nederlanders, dat zal veelal in het Engels plaatsvinden. Er is sprake van een zekere discrepantie tussen de structurele en de sociale positie van Polen in Nederland. Hoewel ze bijna allemaal werk hebben, ze zich vaak in het Engels kunnen redden en ze in goede gezondheid zijn, zijn ze nog relatief weinig gericht op Nederland in oriëntatie, mediagebruik en sociaal contact. In het eerdere onderzoek onder Polen zagen we bovendien een afname op dit vlak na een langer verblijf (Gijsberts en Lubbers 2015a). Wat een rol zal spelen, is dat het opbouwen van een nieuw leven in een ander land tijd en energie kost. We zagen in het eerdere onderzoek ook dat juist de Polen die veel uren werken minder contacten met autochtone Nederlanders onderhouden na een langer verblijf. Daarbij zal meespelen dat ze gezien de omvang van de groep de mogelijkheid hebben met andere Polen om te gaan. Op het werk en in de woonomgeving zijn er vaak andere Polen in de nabijheid. Ook is terugreizen naar het land van herkomst voor familiebezoek of zelfs doktersbezoek gezien de relatief korte afstand goed haalbaar.

De geraadpleegde deskundigen geven aan dat Poolse migranten in Nederland veel aan hun Poolse netwerk hebben. Veel informatie wordt uitgewisseld via social media, bijvoorbeeld op bepaalde forums op Facebook.

R: Ja, alleen de informatie die mensen krijgen, is niet altijd betrouwbaar, maar je hebt altijd iemand die alles weet zogenaamd en die als je iets wil regelen, dan als je betaalt, dan gaat die het voor elkaar krijgen.

I: Zoeken Polen elkaar ook op?

R: Ze zoeken wel elkaar op, vooral als mensen hier in het begin zijn, dan heb ik voornamelijk in gedachten moeders die hier met kinderen zijn en toch een beetje het sociale netwerk missen. Je hebt ook bijvoorbeeld in Den Haag plekken waar Poolse moeders bij elkaar komen één keer per week, dus ze zoeken elkaar op, soms ontstaat er wel vriendschap, maar niet altijd. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

De Poolse kerken spelen hierin ook een rol. Volgens enkele experts telt Nederland zo'n zes Poolse parochies en hebben de kerkdiensten een belangrijke verbindende functie. Dat geldt ook voor de Poolse scholen, waar kinderen les krijgen in de Poolse taal en die gesubsidieerd worden vanuit Polen zelf.

R: Ik ben enkele keren aanwezig geweest bij een Poolse viering in de kerk en dan zie je dat het toch wel een hechte gemeenschap is. De mensen komen dan van heinde en verre naar die kerk toe. En ze kennen elkaar vaak. Het vasthouden van de eigen cultuur en in stand houden van tradities is belangrijk. (medewerker werkgeversorganisatie)

R: Als je kijkt Polen is een katholiek land en de kerk heeft daar altijd invloed gehad, zeker op de politiek en dat is nu in Polen heel erg negatief, daar zijn een aantal wetten waar heel veel

mensen het niet mee eens zijn en de ene zegt dat komt door de kerk, de ander niet, dus daar is... maar als je kijkt naar Nederland, in Den Haag elke zondag, de kerk is echt vol.

I: Heeft het ook een sociaal aspect, dat je elkaar daar tegenkomt?

R: Dat ook natuurlijk, want op zo'n plein staan mensen te praten of gaan ze naar een restaurant of een café, maar bij de kerk horen ook vaak scholen, natuurlijk een Poolse school die is dan gesubsidieerd of gefinancierd door het ministerie van Onderwijs in Polen, maar hier ook heb je lokale scholen en ook bij elke Poolse parochie, heb je ook een school waar kinderen godsdienst krijgen in de Poolse taal, maar iets meer gericht op de kinderen die eigenlijk nooit zouden terugkeren naar Polen, maar hier zullen blijven maar om toch iets van het Poolse mee te krijgen. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Vanwege de omvang van de groep zijn er relatief veel instanties die zich met de Poolse migranten bezighouden en in het Pools met hen communiceren.

R: Er zijn wel veel instanties, tot en met de FNV, die Poolssprekende mensen in dienst hebben [...] In ieder geval is het potentiële netwerk van Poolse arbeidsmigranten beter dan van andere arbeidsmigranten. (medewerker rijksoverheid)

Het feit dat een deel van de populatie vlottend is, bemoeilijkt het contact met andere Polen, maar ook met Nederlanders, zelfs als de migranten de taal wel hebben geleerd.

R: De mensen zeggen: 'Wij zouden de taal willen spreken, wij hebben drie jaar taallessen gehad, het begint met de taal, en spreken daarna geen Nederlands.' Waarom niet? 'Wij wonen en werken met Polen,' zeggen ze. Ze vergeten dus alles wat ze hebben geleerd. Ik begrijp het, want ze hebben geen contact met Nederlanders. (medewerker gemeente)

Ook wederzijdse vooroordelen spelen hierbij een rol.

R: Ja. Dat zijn van die grappige dingen, die ik van beide kanten kan bekijken. Ik heb ook begrip voor Westlanders. Zij wonen in een laantje. Typisch Westlands, een laantje. Daar staan dan zes huizen waar vroeger gezinnetjes in woonden met kindjes, ieder gezinnetje twee tot drie kindjes. En opeens zijn vier van de zes woningen voor arbeidsmigranten. Ik begrijp dat mensen daar moeite mee hebben. Het punt is: wat doen wij ermee? Maar ik begrijp beide kanten. Ik kan mij heel goed voorstellen dat het tot spanningen leidt. (medewerker gemeente)

Een aanzienlijk deel van de Polen voelt zich lang niet altijd thuis en geaccepteerd in Nederland. We zien op dit vlak bovendien tussen 2009 en 2015 een afname voor de gehele groep Poolse migranten. Dit komt overeen met het onderzoek waarin we dezelfde groep Polen (en Bulgaren) volgden gedurende hun eerste jaren na vestiging. Ook daar zagen we lichte verbeteringen in structurele positie (met name op de arbeidsmarkt en wat betreft de taal) samengaan met een tempering van aanvankelijk optimisme over de leefsituatie. Na een

langer verblijf gingen Polen (en Bulgaren) zich minder thuis voelen en in hogere mate discriminatie ervaren (Gijsberts en Lubbers 2015a). Door een langer verblijf lijken zij meer mee te krijgen van de niet altijd positieve berichtgeving over migranten en ook speelt mee dat ze inmiddels zelf meer negatieve ervaringen hebben opgedaan, bijvoorbeeld met werkgevers of andere instanties in Nederland.

R: Ik zou me kunnen voorstellen, kijk, als je Nederlands begint te spreken, dan hoor je allemaal wat er binnen de media is, in de krant, dus al die negatieve dingen begin je te begrijpen, maar ook wat de buurvrouw zegt, oh die Polen [...] die dan zeuren omdat jij iets doet, dus dan maak je eigenlijk deel uit van de maatschappij waardoor je een heel ander beeld krijgt van Nederland [...] Ook omdat jij steeds meer weet waar je recht op hebt, zie je wat er allemaal bij jou niet gebeurd is. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Dit geeft Polen soms het gevoel als tweederangsburgers behandeld te worden.

R: Ja. Ze voelen dat ze mogen komen werken, maar dat ze voor de rest niet welkom zijn. (medewerker gemeente)

Volgens de experts spelen ook hooggespannen verwachtingen een rol.

R: Mensen denken nog steeds: in Nederland mag je alles, drugs gebruiken, drinken, weet ik veel, mensen denken dat echt, dat is het beeld dat mensen hebben, dat ze gekregen hebben in Polen. Nederland het beloofde land, vaak is dat niet zo. Ik had bijvoorbeeld laatst een cliënte die zei: 'Wat is dit nou?' Ze kwam hier via een uitzendbureau, dan blijkt dat ze geen werk voor haar hebben, zij heeft betaald om hier naartoe te komen via het uitzendbureau, vervolgens hebben ze tegen haar gezegd: 'We hebben geen werk voor jou, maar je moet wel betalen voor de kamer waar je nu slaapt.' Voor haar was dat, wat is dit, dit heb ik helemaal niet verwacht, dus de verwachtingen van mensen zijn vaak wat hoger dan de realiteit is en zeker voor mensen die ook al in Polen het niet zo breed hadden, dan denken ze: ik kom naar Nederland en dan komt het goed. Vaak is het lastiger en zeker als je via een uitzendbureau werkt, want je weet niet of je morgen nog werk hebt. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

R: Bij ons Informatiepunt Arbeidsmigranten komen arbeidsmigranten met klachten, vragen en twijfels als: word ik goed betaald of niet? Wij merken dat minstens de helft van onze antwoorden teleurstellend zijn, maar dat komt omdat de verwachtingen van mensen heel anders waren.

I: Maar goed, die beelden leven wel?

R: Wat arbeidsmigranten in Nederland ervaren, is minder mooi dan ze verwacht hadden. Niet dat ze slecht behandeld worden, maar de verwachtingen lagen hoger. Verwachtingenmanagement van mensen die hier komen, zou fijn zijn. En natuurlijk spelen zaken als

heimwee, je familie en vrienden missen ook altijd een rol en hebben invloed op hoe mensen hun verblijf in Nederland ervaren.

R: Ik zeg altijd: als je immigrereert, dan is het alsof je met twee billen op twee stoelen zit. Hoe je dan ook zit, het wringt altijd. (medewerker gemeente)

Opleidingsniveau voor Polen minder differentiërend voor positie

In het vorige onderzoek, toen de groep Poolse migranten maximaal vijf jaar in Nederland was, werd geconstateerd dat laagopgeleide Polen er veel slechter voor stonden dan hoogopgeleide Polen (Dagevos 2011). In dit onderzoek zien we dat over het geheel genomen veel minder terug. We zien weinig verschil in de cijfers met betrekking tot de arbeidsparticipatie, wel is de werkloosheid hoger onder de laagst opgeleiden (maar juist ook weer onder de hoogst opgeleide groep). De hoogst opgeleide Polen spreken beter Engels en iets beter Nederlands, maar dat laatste verschil is gering. Wat betreft sociale contacten is sprake van weinig verschillen tussen de opleidingsniveaus, net als wat betreft thuis voelen en ervaren acceptatie. Wel zijn de lager opgeleide Polen iets minder gezond.

Over het geheel genomen lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat hoger opgeleide Polen hun opleidingsniveau wat minder goed lijken te verzilveren in Nederland dan hoger opgeleiden in andere migrantengroepen. Zij werken in veel gevallen in Nederland flink onder hun opleidingsniveau. De voornaamste oorzaak hiervoor ligt waarschijnlijk in de reden waarvoor zij naar Nederland zijn gekomen, namelijk geld verdienen in sectoren waarin het opleidingsniveau er minder toe doet. Daarnaast is opklimmen lastig door de vaak aanwezige taalbarrière.

In het onderzoek waarin dezelfde migranten door de tijd werden gevolgd, zagen we dat hoger opgeleide Poolse migranten wat vaker uit Nederland vertrekken dan Polen met minder opleiding. Degenen die blijven, doen het wat beter op de arbeidsmarkt, maar zijn minder tevreden geworden dan de lager opgeleiden (Gijsberts en Lubbers 2015a). We zagen in dat onderzoek ook dat een (klein) deel van de Polen in Nederland in hogere kaderfuncties werkt, bijvoorbeeld als ICT-er of ingenieur. Deze groep heeft eveneens een tijdelijk verblijf voor ogen, maar zou je in het kader van beleid met betrekking tot het aantrekken en behouden van kennismigranten in Nederland juist graag willen behouden.

Dit laat onverlet dat Nederlandse werkgevers ook staan te springen om de lager opgeleide arbeidsmigranten. Veel banen in de industrie, land- en tuinbouw en schoonmaakbranche worden al sinds jaar en dag door migranten ingevuld. Pogingen van de overheid om (autochtone) bijstandsontvangers te bewegen in de tuinbouw te gaan werken, zijn moeizaam verlopen en hiermee zijn geen grote aantallen vacatures vervuld. Gebleken is dat veel Nederlandse werkgevers graag Poolse arbeidsmigranten in dienst hebben.

Meerdere experts stellen dat de groep die recentelijk uit Polen komt minder goede kwalificaties heeft.

R: In het begin waren het vaak mensen die hoger opgeleid waren of veel vaardigheden hadden, maar in Polen niet aan een baan konden komen. Dat waren vaak heel gemotiveerde mensen met een grote toegevoegde waarde voor de sector. De laatste jaren zien we dit veranderen. (medewerker werkgeversorganisatie)

R: Maar nu zie je steeds meer mensen die ook in Polen vanuit wat lagere sociale niveaus komen, ook mensen meer die eigenlijk al in Polen problemen hadden en hier met de gedachte komen: dan zijn mijn problemen weg. Want dan zie je dat die problemen weer terugkomen op een of andere manier of vroeger of later. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

We zien deze ontwikkeling niet terug in onze cijfers. Sterker nog, daarin is sprake van een afname in het aandeel met het laagste opleidingsniveau tussen 2009 en 2015. Dit verschil kan een gevolg zijn van het feit dat de experts vooral zicht hebben op de groep die zich (nog) niet heeft ingeschreven, bijvoorbeeld om in Nederland seizoenswerk te doen in de land- en tuinbouw. Overigens constateren we in ons onderzoek wel dat de Polen die naar Nederland komen gemiddeld lager zijn opgeleid dan de Polen in Polen zelf.

Ingeschreven of (nog) niet ingeschreven

Naast de hierboven besproken vestigingsmigratie is sprake van tijdelijke arbeidsmigratie. Die betreft veelal jonge alleenstaande migranten die naar Nederland komen om geld te verdienen – bijvoorbeeld als seizoenswerker in de land- en tuinbouw. Deze groep komt om te werken en niet om te blijven.

R: En je hebt ook een groep die bijvoorbeeld zegt van: 'Ik heb bijvoorbeeld een baan of een bedrijf in Polen, ik werk een aantal maanden in Nederland om mijn inkomen aan te vullen,' maar ja, die in feite hier een aantal maanden zijn, maar ook niet willen settelen. Die zeggen gewoon van: 'Ik kom voor dat seizoen hier werken. Ik plus mijn inkomsten daarmee op, maar mijn werkelijk leven dat is in feite in Polen.' (medewerker werkgeversorganisatie)

In dit onderzoek ontbreekt een goed beeld van deze veelal niet-ingeschreven groep. Tijdelijke vormen van arbeidsmigratie blijven hier onderbelicht en het zijn juist deze vormen die vooral lokale overheden voor andere beleidsopgaven stellen (Engbersen 2012). Dit pleit ervoor in vervolgonderzoek ook de niet-ingeschreven Polen (en andere arbeidsmigranten) te ondervragen. Voor deze groep spelen deels andere issues, zoals het aanbod van tijdelijke huisvesting, het tegengaan van uitbuiting en de mate van overlast als gevolg van het bij elkaar wonen van grote groepen jonge alleenstaande arbeidsmigranten. Wat er tegen pleit, is dat het in het licht van inpassing in de samenleving niet zo gek is om onderzoek vooral te richten op de migranten die van plan zijn in Nederland hun bestaan op te bouwen.

De vraag of Polen en andere arbeidsmigranten al dan niet staan ingeschreven in het bevolkingsregister (BPR) is echter minder zwart-wit dan we misschien denken. Het is van

belang ons te realiseren dat het hier om momentopnamen gaat. Sommige Polen komen naar Nederland met de bedoeling kortdurende arbeid te verrichten, maar blijven langer en schrijven zich dan alsnog in. Anderen schrijven zich wellicht meteen in, maar gaan toch snel weer weg.

Verder bestaat er ook zoets als 'permanente tijdelijkheid', hoewel de omvang van dit fenomeen onbekend is. Het betreft hier vaak een vaste groep mensen die via via geworven wordt en steeds terugkeert.

R: Ja, dat is natuurlijk voor ondernemers ook het interessante, je hebt seizoenmatig werk, maar dat je in feite een vaste ploeg medewerkers hebt die elk jaar gewoon terugkomt.
(medewerker rijksoverheid)

R: Exact. Ja, dus ik hoor dat vaak van ondernemers die zeggen van: 'Ja, bij mij werken veel mensen uit hetzelfde Poolse dorp, want het is gewoon: ons kent ons.' (medewerker werkgeversorganisatie)

Arbeidsmigranten die zich niet hebben ingeschreven in het bevolkingsregister maar wel werken, dienen zich in te schrijven bij het rni-loket. Dit is voor hen de enige manier om een burgerservicenummer te krijgen en formeel te kunnen werken in Nederland.

Er is een categorie arbeidsmigranten die nergens is ingeschreven en bijvoorbeeld kluswerk doet voor Nederlandse particuliere huishoudens. Op deze informele arbeid is geen enkel zicht.

Blijven de Polen komen?

Recentelijk zijn door werkgevers signalen afgegeven dat de migratie uit Polen in de toekomst zal gaan stagneren. Mogelijk oorzaken die genoemd worden zijn de toenemende vergrijzing en de opkomende economie in Polen. In de migratiecijfers van het CBS in deze rapportage, die de *geregistreerde* Polen betreffen, is dit beeld (nog) niet terug te vinden. Het blijft natuurlijk koffiedik kijken, maar ook de experts verwachten vooralsnog dat de groep Polen veruit de belangrijkste groep arbeidsmigranten zal blijven in Nederland. In bijvoorbeeld de land- en tuinbouw is in veel bedrijven de grote meerderheid van de werknemers Pools.

R: Ik denk dat we als sector behoorlijk afhankelijk zijn geworden van Poolse werknemers en daar maken we ons ook grote zorgen over. [...] Het zijn voornamelijk Poolse werknemers. Nou ja, we hadden het net over West-Brabant, Bulgaren en Roemenen, maar dat is maar een heel klein percentage. De land- en tuinbouw in Nederland is gewoon afhankelijk van Poolse werknemers. Laten we dat heel eerlijk stellen dus. En de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt daar, de economie trekt daar enorm aan. Polen vinden makkelijker werk in hun thuisland, of gaan bijvoorbeeld naar Duitsland, dat is natuurlijk dichterbij. In Duitsland is ook het wettelijk minimumloon, dat betekent ook dat de salarissen daar omhooggaan.
(medewerker werkgeversorganisatie)

R: Er zijn natuurlijk ook meerdere regio's waar er een infrastructuur is die op Poolse arbeidsmigranten is ingericht, Poolse supermarkten in Den Haag, Hoek van Holland en Naaldwijk bijvoorbeeld. (medewerker rijksoverheid)

Enkele experts merken op dat bedrijven meer moeite moeten doen om Poolse arbeidsmigranten aan te trekken en dat de Polen vanwege de aantrekkende arbeidsmarkt in Nederland selectiever worden.

R: Werkgevers zeggen dat ze er iets meer moeite voor moeten doen, maar niet dat ze niet aan personeel kunnen komen. Nee. (medewerker rijksoverheid)

R: We zien ook onderscheid tussen bedrijven die goed investeren in hun personeel. Voor een ondernemer die z'n soft skills goed ontwikkeld heeft, daar lukt het over het algemeen makkelijk om medewerkers te vinden en te houden. Maar als jij, nou ja, elke cent als het ware omdraait en werknemers niet veel gunt, ja ik kan me dan voorstellen dat je dan heel moeilijk aan mensen kunt komen. (medewerker werkgeversorganisatie)

De verwachting van de experts is dat de brexit niet tot een toestroom van Engelse Polen zal leiden. Zij gaan naar verwachting eerder naar Duitsland of terug naar Polen.

R: Vanuit die kant staat Nederland volgens mij niet zo positief.

I: Die gaan terug?

R: Dan gaan ze liever of terug of sneller naar Duitsland dan naar Nederland. Wat dat betreft is het beeld van Nederland bij die mensen niet zo positief.

R: Het is niet meer een paradijs voor Poolse mensen.

I: Interessant.

R: Zeker niet voor mensen die goeie banen hebben bijvoorbeeld in Engeland. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Aandacht voor taal belangrijk

Zoals voor alle migranten, is taal ook voor de vestigers uit Polen een belangrijk aandachtspunt. Het is duidelijk dat er problemen zijn in de communicatie, en dat is natuurlijk niet verwonderlijk gezien de korte verblijfsduur van deze groep. De geraadpleegde experts benoemen dit zonder uitzondering als belangrijk. Dit geldt wat hen betreft ook voor de korter verblijvende Polen, met name in het licht van de veiligheid op de werkvloer.

R: Nou, dat is ook een zorg die regelmatig door ondernemers wordt geuit [over Poolse werknemers die bijvoorbeeld ook nauwelijks Engels spreken]: 'Ik wil wel dat mijn mensen instructies begrijpen en dat er veilig gewerkt wordt.' Maar we zien ook dat er een behoorlijke vraag is naar, ja, naar Nederlands taalonderwijs en ik denk vooral, dat gaat natuurlijk samen, dat mensen die zoiets hebben van: ik kom hier niet voor drie maanden, maar ik wil hier voor langere tijd werkzaam zijn, of ik wil integreren in de Nederlandse samenleving, dat je dan

zegt van: 'Dan moet ik ook Nederlands gaan leren om hier te functioneren.' (medewerker werkgeversorganisatie)

Er zijn zelfs geluiden dat sommige werkgevers Pools gaan leren.

R: Dat hoor je af en toe. Het is niet dat iedereen Pools gaat leren [...] Maar als je gewoon heel veel Poolse mensen in je bedrijf hebt werken en de taal en cultuur een beetje wilt begrijpen, dan lijkt me dat alleen maar positief. (medewerker werkgeversorganisatie)

Over het algemeen wordt met deze werknemers vooral in het Engels gecommuniceerd en zorgen ook werkgevers en bijvoorbeeld uitzendbureaus voor taalcursussen in het Nederlands.

R: Veel uitzenders die vinden het gewoon een eis dat ze basale cursussen Nederlands volgen, want anders kunnen zij gewoon geen goeie kwaliteit mensen uitzenden naar die opdrachtgevers. Als het voor die opdrachtgevers van belang is, dan regelen die uitzendbureaus dat wel. Na een halfjaar moeten uitzendondernemingen volgens de ABU-cao de arbeidsmigrant ook informeren over de mogelijkheden om een Nederlandse taaltraining te volgen en zo mogelijk die ook faciliteren. (medewerker werkgeversorganisatie)

Verschillende experts benoemen de overheidsmaatregelen rondom taal als positief, zoals de bestrijding van laaggeletterdheid (project 'Tel mee met taal') en de projecten waarbij werkgevers subsidie kunnen krijgen om hun werknemer een taalcursus te laten volgen (via de leerwerkloketten van het uww). Zij geven aan dat hieraan nog meer aandacht zou moeten worden besteed, vooral ook omdat de wil om de Nederlandse taal te leren groot is onder de groep Polen. Dat zagen we ook in dit en de vorige onderzoeken onder Poolse migranten.

R: Ik zie het ook bijvoorbeeld op Facebook die groepen, dat daar ook steeds vaker wordt gevraagd: waar kan ik Nederlands leren, waar kan ik lessen volgen als mijn kinderen op school zitten. Kijk, een vrouw doet dat sneller, omdat in Polen is het vrij normaal dat als je kleine kinderen hebt, tot zelfs einde van de basisschool zit je meestal thuis als het financieel haalbaar is, daardoor hebben vrouwen vaker meer de tijd, zeker als kinderen op school zitten. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

R: Nou ja, we denken na over een project rond taal anderstaligen, laaggeletterdheid. Ik denk dat het belangrijk is om bewustwording over dat thema te creëren. Ja, misschien zou de overheid daar wel meer aan moeten doen om ervoor te zorgen dat mensen zich kunnen redden in deze maatschappij. (medewerker werkgeversorganisatie)

Wat dat betreft zou de aandacht voor taal geïntensiveerd mogen worden en niet alleen afhankelijk moeten zijn van een welwillende werkgever. Het faciliteren van het leren van

het Nederlands zal ten goede komen aan de participatie en zelfredzaamheid van deze groepen in de samenleving en op de arbeidsmarkt en bovendien onderbenutting van arbeidspotentieel tegengaan – veel met name Poolse hoogopgeleiden werken in Nederland momenteel onder hun opleidingsniveau en het onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal speelt daarbij een belangrijke rol.

Inschrijving & informatievoorziening

Naast aandacht voor taal is voor nieuwe migranten van belang dat zij op weg worden geholpen in het land waar zij naartoe zijn gemigreerd. Poolse migranten hebben ten opzichte van andere arbeidsmigranten als voordeel dat er vanwege de omvang van de groep relatief veel voorzieningen zijn die gericht zijn op Polen. In allerlei gemeenten waar veel Polen werken zijn, bijvoorbeeld informatiepunten waar deze migranten met raad en daad worden bijgestaan (bv. in Den Haag, Westland, Rotterdam en de Duin- en Bollenstreek). Er worden inloopspreekuren georganiseerd waar mensen zonder afspraak terecht kunnen. Hier worden nieuwe migranten wegwijs gemaakt en kunnen zij worden doorverwezen naar relevante instanties. Deze informatievoorziening vindt grotendeels in de Poolse taal plaats.

R: Omdat wij samen met de gemeente vinden dat het toch belangrijk is dat mensen nog steeds bepaalde dingen in hun eigen taal kunnen lezen, zeker als je hier net twee jaar bent, dan spreek je de taal nog niet voldoende en in zo'n boekje kan je eigenlijk alles wat je nodig hebt om goed in Den Haag te leven en alles te regelen wat je moet regelen, kan je dat dus lezen. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Ook in Polen zelf wordt tegenwoordig (georganiseerd vanuit de Nederlandse ambassade) voorlichting gegeven om mensen voor te bereiden op Nederland. Volgens de experts zorgt deze informatievoorziening ervoor dat Polen steeds beter voorbereid naar Nederland komen.

R: Je ziet ook dat steeds meer mensen ook vanuit Polen bijvoorbeeld ons mailen met een vraag: 'Wat moet ik doen als ik hier kom?'

I: Naar jullie als stichting.

R: Ja, dan zie je dat steeds meer, dat mensen het steeds meer belangrijk vinden om eerst goeie informatie te hebben, zeker als het gaat om gezinnen voordat ze vertrekken.

(medewerker vrijwilligersorganisatie)

Deze informatievoorziening is niet alleen van belang om mensen wegwijs te maken, maar ook om ze te behoeden voor misbruik.

R: Hoe vaak wij klachten krijgen van arbeidsmigranten over Poolse boekhouders. Je kunt het je niet voorstellen... Wat een misbruik wordt er gemaakt van die mensen. Het aanvragen van kinderbijslag bij svb kost niets. Die mensen betalen er 250 euro voor!

I: Aan wie dan? Aan een tussenpersoon?

R: Aan zo'n boekhouder.

I: En dat is een Pool?

R: Soms Polen, soms Nederlanders. (medewerker gemeente)

Ook met betrekking tot inschrijving zien we dat er verschillende actieve gemeenten zijn. Het beleid betreft in principe alle arbeidsmigranten, maar in de praktijk gaat het in veel gemeenten voor 90% om Poolse arbeidsmigranten. Met name de gemeente Westland moet hier genoemd worden. Deze gemeente geeft workshops bij andere gemeenten om te vertellen over de Westlandse aanpak. Zij organiseert elke twee weken een avondinschrijving voor arbeidsmigranten waar binnen anderhalf uur tot 160 mensen worden ingeschreven als ingezetene, zodat ze in beeld zijn. Dat gebeurt via de werkgevers.

R: Het is alleen niet makkelijk om arbeidsmigranten in beeld te krijgen, want ze komen niet zelf naar de gemeente met de mededeling: 'Ik woon hier, ik wil me inschrijven.'

I: En ze zien het belang er ook niet van in hè, dus je moet ze overtuigen?

R: Ze hebben geen belang.

I: Nee precies.

R: Mensen in Nederland krijgen alle sociale voorzieningen, dus AOW, kinderbijslag, kindgebonden budget, zorgtoeslag op basis van werk en/of wonen. Dus ze hoeven niet ingeschreven te staan als ingezetene om voorzieningen te krijgen, behalve voor huurtoeslag. Dus voor arbeidsmigranten verandert er feitelijk niets als zij zich inschrijven. Wij overtuigen hen door te zeggen: 'Je rechtspositie is anders. Je bent nu een volwaardige inwoner van Westland.' En tegen ambtenaren van andere gemeenten zeg ik altijd: 'Hoe kun je beleid maken als je niet eens weet of hier vijfhonderd, vijfduizend of tienduizend arbeidsmigranten wonen?' (medewerker gemeente)

Deze avondinschrijving wordt meteen benut om arbeidsmigranten wegwijs te maken.

R: Wij geven tijdens de avondinschrijving een presentatie over rechten en plichten en over alle andere belangrijke zaken. Ook vertellen we dat er taallessen zijn en hoe zij zich daarvoor kunnen aanmelden. (medewerker gemeente)

Bovendien probeert de gemeente Westland te zorgen dat degenen die vertrekken zich uitschrijven.

R: Dat proberen we. En in theorie zouden zij zichzelf moeten uitschrijven bij vertrek, maar de praktijk is dat we de arbeidsmigrant slechts één keer in het stadhuis zien: bij inschrijving. Er is zo goed als geen arbeidsmigrant die terugkomt om zich uit te laten schrijven. Je hoeft niet eens te proberen om dat te organiseren, dat lukt niet. Dus bij ons tekenen ze een machtiging als ze zich inschrijven dat de werkgever het recht heeft om hen uit te laten schrijven als ze vertrekken. Ook krijgt de werkgever van de gemeente een voor-ingevulde aangifte emigra-

tie. Als de arbeidsmigrant zijn zaken voor vertrek op kantoor van de werkgever regelt, dan tekent hij direct deze aangifte die vervolgens naar de gemeente wordt gestuurd. (medewerker gemeente)

Deze lokale beleidsinspanningen ten behoeve van inschrijving en informatievoorziening verdienen bredere navolging om (Poolse) arbeidsmigranten een zo goed mogelijke start te geven in Nederland en zicht te krijgen en houden op deze groep. Dit is een belangrijke voorwaarde om goed beleid te kunnen voeren rondom werkomstandigheden, huisvesting en participatie.

Uitzendbranche en aanpak misstanden

Dit onderzoek heeft voornamelijk zicht gegeven op de ingeschreven Poolse migranten met een grotendeels langer verblijfsperspectief. De tijdelijke Poolse arbeidsmigranten zijn minder in beeld gekomen. Voor die laatste groep is met name van belang dat ongunstige werk-, leef- en woonomstandigheden worden aangepakt, maar een deel van de ingeschreven Poolse migranten heeft hier natuurlijk net zo goed mee te maken. De organisatie van de arbeidsmigratie vanuit Polen speelt daarin een belangrijke rol. Een groot gedeelte van de migratie uit Polen komt tot stand via uitzendbureaus. De experts geven eigenlijk bijna allemaal aan dat er wel verbeteringen zijn opgetreden, met name door beleidsmaatregelen zoals de Wet aanpak schijnconstructies (was) en keurmerken via de Stichting Normering Arbeid (sna) en Stichting Normering Flexwonen (snf), maar dat er nog steeds misstanden zijn. Nog altijd is sprake van onrechtmatige inhoudingen op het minimumloon voor wonen en verzekeringen, waardoor Polen weinig nettoloon overhouden, en van malafide uitzendbureaus. Het College voor de Rechten van de Mens bracht deze knelpunten ook naar voren in een enkele jaren geleden uitgevoerd onderzoek. Poolse arbeidsmigranten bleken minder betaald te krijgen dan Nederlandse werknemers die hetzelfde werk doen (CRM 2013). Het probleem wordt door de geraadpleegde deskundigen als zeer hardnekkig gezien; er worden steeds nieuwe constructies bedacht.

R: Door middel van de was en andere wetgeving heeft men geprobeerd dat natuurlijk aan te pakken. [...] Maar om het maar heel hard te zeggen: de wetgeving schiet regelmatig zijn doel voorbij, maakt het voor werkgevers die zich houden aan de wet- en regelgeving steeds complexer, terwijl de echte rommelaars gewoon doorgaan. (medewerker werkgeversorganisatie)

R: Er zijn uitzendbureaus die het als verdienmodel hanteren. Ze halen dus mensen hiernaartoe en zeggen dat ze een bepaald aantal uren gaan werken en vervolgens krijgen ze nauwelijks uren, maar ze moeten wel voor huisvesting betalen, et cetera. [...] Hoe meer je inspecteert, hoe meer je ziet natuurlijk. Er komen wel behoorlijk wat signalen binnen, ook via de samenwerking met Stichting Normering Arbeid. (medewerker rijksoverheid)

Wat als positief wordt gezien door de experts is dat werk en huisvesting steeds meer worden losgekoppeld. Uitzendbureaus regelen dan nog wel de woning, maar het daadwerkelijke huisvesten wordt uitbesteed aan een huisvester.

R: Wij zien ook dat steeds meer mensen eigenlijk alleen, dat ze eigenlijk apart werken en wonen willen hebben, dus dat ze dat niet willen combineren en ook steeds meer, ik zie ook steeds die beweging steeds meer ook bij de uitzendbureaus dat ze steeds minder eigenlijk offertes hebben waar je wonen en werken gecombineerd hebt, omdat ze daar waarschijnlijk toch... nou ja, te veel gezeur en nou ja, de betalingen en weet ik veel wat, dat je toch makkelijker, sneller werk kan vinden als je puur alleen werk zoekt dan dat je werk en wonen zoekt. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

R: Huisvesten is een vak op zich [...] en een uitzendbureau runnen is dat ook. Ik denk dat het goed is dat die twee dingen gesplitst zijn. Met de uitzondering in de Wet aanpak schijnconstructies moet huisvesting wel echt aan strengere eisen voldoen en dat is positief. Dat is ook een haakje waar de Inspectie szw dus ook op controleert en handhaaft. (medewerker rijksoverheid)

De arbeidsmigranten zelf worden ook kritischer tegenover de uitzendbureaus.

R: Ik zie wel dat mensen die al bij RNI-loket geregistreerd zijn dat ze heel makkelijk van uitzendbureaus wisselen, dus dat mensen nu ook een beetje kieskeurig worden en dan denk ik: eindelijk! Want als je kijkt wat voor inkomsten mensen soms krijgen, arbeidsovereenkomsten, o-uren weet je, heel weinig per uur en alleen maar kosten, dus mensen gaan nu niet meer zo snel zeggen: 'O ja, bij jou ga ik werken.' Ik zie dat mensen steeds vaker uitwisselen welke uitzendbureaus niet zo fijn zijn om daar te werken.' (medewerker vrijwilligersorganisatie).

R: Ja, wel dat ze kritischer geworden zijn, minder snel dingen accepteren, of een ander kwaliteitsniveau.

I: En hoe komt dat, denk je?

R: Ik denk ook omdat ze zichzelf ontwikkeld hebben, dat is een kant hè, gewoon ervaring opdoen. Als je hier twee, drie, vier jaar werkt, dan ken je de mores ook wel. Maar iets anders is nog wel dat ze door sociale media bijvoorbeeld ook meer informatie met elkaar kunnen delen. Dus veel sneller de informatie ook kunnen benutten. (medewerker werkgeversorganisatie)

Aan de woonsituatie is het een en ander te verbeteren

De voor dit onderzoek ondervraagde Polen zijn over het algemeen tevreden met hun woonruimte. De geraadpleegde deskundigen kijken echter anders aan tegen de woonomstandigheden van de Poolse migranten.

R: Als ik kijk naar de problemen waar mensen mee naar ons toekomen, dan zie ik dat ze heel vaak een onderhoudsachterstand hebben, de huur is te hoog, dus wat dat betreft zie ik dat mensen eigenlijk te weinig weten op dat gebied, waar ze recht op hebben en als het niet volgens de regels is waar ze terecht kunnen. Ik kom ook heel vaak tegen dat mensen zeggen: 'De eigenaar heeft gezegd dat ik morgen moet verhuizen.' (medewerker vrijwilligersorganisatie)

Ook vanuit het ministerie en werkgeversorganisaties wordt aangegeven dat er nog steeds signalen zijn van slechte huisvesting.

R: Die zijn er altijd. Er is nog steeds slechte huisvesting. Wij doen er alles aan om te zorgen dat dat niet voorkomt. Maar het is er en het zit hem met name in de meer louche sferen en mensen die ingeschreven zijn die zullen daar minder snel in zitten. (medewerker rijksoverheid)

R: Nou, je hebt de stichting Normering Flexwonen, dus ja die zullen moeten voldoen aan de normering uit SNF, maar ja dat betekent niet dat er geen misstanden zijn. Dat horen we natuurlijk regelmatig. (medewerker werkgeversorganisatie)

Dit lijkt voornamelijk voor de korter verblijvende Polen te gelden.

R: Ja niet-ingeschrevenen, daar heb je heel lastig zicht op. Als je hier korter dan vier maanden bent, dan hoef je je niet in te schrijven. De kans dat je dan in mindere huisvesting terecht komt, is aanwezig. Er zit natuurlijk nog een verschil tussen mindere huisvesting en mindere huisvesting. Je kan in een prima ruimte zitten met een mooie badkamer en een mooie keuken, maar met zijn vieren op een kamer met twee stapelbedden waar je ruimte hebt en een gemeenschappelijke ruimte. Een Nederlander zou er niet vrijwillig gaan zitten waarschijnlijk. Een deel van de arbeidsmigranten zegt echter: 'Ik ben hier inderdaad maar drie maanden en ik wil geld verdienen dus ik wil er niet te veel geld aan uitgeven.' (medewerker rijksoverheid)

Verdringing

In het publieke debat is in het afgelopen decennium veel aandacht geweest voor de keerzijden van arbeidsmigratie voor autochtone werknemers in de vorm van oneerlijke concurrentie en verdringing. In het *Continu onderzoek burgerperspectieven* onder de Nederlandse bevolking van een aantal jaar geleden kwam dit als belangrijk zorgpunt naar voren. De vraag in hoeverre sprake is van verdringing is niet eenvoudig te beantwoorden en zal per sector verschillen. Met name de transportsector en de bouw worden vaak genoemd in dit kader.

R: Die verdringing is niet aan te tonen. Wat je af en toe hoort, is dat voor klussen in en om het huis vaak Polen worden ingeschakeld omdat die goedkoper zouden zijn dan de Nederlandse zzp'er. Maar daar is geen cijfermateriaal over. (medewerker rijksoverheid)

Over de land- en tuinbouw wordt gesteld dat autochtone Nederlanders dit werk al sinds jaar en dag niet meer willen doen en dat de sector al dertig jaar afhankelijk is van arbeidsmigranten. Dan wordt meestal verwezen naar het experiment in Westland met uitkeringsontvangers uit Rotterdam. De vraag is bovendien of gevestigde Poolse arbeiders zelf niet de dupe worden van (de dreiging van) verdringing door andere Polen of andere arbeidsmigranten wanneer zij betere arbeidsvoorwaarden nastreven (Strockmeijer et al. 2017). Het SCP en het CPB komen later dit jaar met een gezamenlijk rapport over dit thema. De aanpak van verdringing is uiteindelijk vooral gebaat bij het tegengaan van schijnconstructies en onderbetaling van arbeidsmigranten. Niet alleen is dit voor de arbeidsmigranten zelf beter, maar ook Nederlandse werknemers hebben uiteindelijk baat bij eerlijke concurrentie.

Is beleidsaandacht nodig?

De meningen onder de experts verschillen met betrekking tot de vraag of specifieke aandacht nodig is voor Poolse migranten. Enerzijds lijken zij hun weg wel te vinden, maar anderzijds constateren alle respondenten problemen met arbeid, huisvesting en taal, zoals in dit slothoofdstuk is beschreven. Sommige respondenten zeggen dat het ze opvalt dat dit onderwerp een stuk minder aandacht krijgt dan een aantal jaar geleden of dat subsidie wordt afgebouwd.

R: Ik hoor dat nu wel minder, maar misschien is dat ook de politieke aandacht die verschuift richting asielzoekers en vluchtelingen. (medewerker rijksoverheid)

R: Nou ja, ik denk dat er ook aandacht moet zijn voor alle groepen arbeidsmigranten. Het kan toch niet zo zijn dat je investeert in de ene groep terwijl je de andere groep links laat liggen, want je creëert er als het ware hetzelfde probleem mee. Het gaat erom dat mensen integreren in de Nederlandse samenleving, het liefst zo snel mogelijk, en onderdeel worden van die samenleving en mee kunnen doen en een bijdrage kunnen leveren. (medewerker werkgeversorganisatie)

R: Weet je, dat geldt ook voor de andere groepen, ook voor Marokkaanse en voor Turkse doelgroepen, ik bedoel, tien jaar terug ging er allemaal geld naar de Turkse groepen en naar projecten en weet ik veel, toen kwamen Marokkaanse of EU-migranten en toen was opeens het potje dicht, gaat alles naar vluchtelingen, terwijl de problemen er nog zijn. (medewerker vrijwilligersorganisatie)

R: Wij, de overheid, weten te weinig en nemen het onderwerp ook niet serieus genoeg. Ik maak me geen zorgen over mensen die hier voet aan de grond hebben en hun gezinnen naar Nederland hebben gehaald, een huis huren. Ik maak me wel zorgen over mensen die hier

alleen zijn en tot het eind van hun leven zware en goedkope arbeid verrichten, want daar ontstaat een groep met wie wij over twintig jaar wel problemen hebben.
(medewerker gemeente).

Het voorgaande heeft duidelijk gemaakt dat de Poolse groep die zich na de uitbreiding van de EU in Nederland heeft ingeschreven in veel opzichten (bv. qua taalbeheersing en flexwerk) het profiel heeft van een pas gemigreerde groep. Deze migranten zijn volop bezig zich te settelen en hun weg te vinden in Nederland. De landelijke beleidsaandacht die er nog is, is momenteel voornamelijk gericht op het tegengaan van misstanden op de arbeidsmarkt en op huisvesting. Voor een deel is die beleidsaandacht vooral gericht op de kort verblijvende Polen (die veelal niet zijn ingeschreven), maar beleidsmaatregelen op deze terreinen komen natuurlijk evenzeer ten goede aan de ingeschreven groep. Dit onderzoek heeft echter duidelijk gemaakt dat dit niet voldoende is. De groep die zich heeft ingeschreven, is grotendeels van plan te blijven. Voor deze migranten zijn niet alleen goede huisvesting en werkomstandigheden van belang. Zij moeten ook wegwijs worden gemaakt, uitleg krijgen over de ingewikkelde Nederlandse regelgeving en procedures en allemaal de kans krijgen de taal goed te leren. Dit voorkomt dat ze blijven hangen aan de onderkant van de arbeidsmarkt, in voornamelijk tijdelijke banen. Het voorkomt ook dat ze zich zoals een van de geraadpleegde deskundigen het formuleerde 'voelen als een groep die mag komen werken, maar verder niet welkom zijn'.

Summary

Building a future in the Netherlands

The life situation of Polish migrants who registered in the Netherlands after 2004

5.1 Labour migration from Poland

The number of Polish migrants in the Netherlands has increased rapidly since the accession of a number of Central and Eastern European countries to the EU in 2004. Until 2007, Polish migrants were free to settle in the Netherlands, but restrictions remained in place regarding employment. Since 2007, Poles have no longer required a work permit (TWV) to work in the Netherlands and Polish migrants have been free to both live and work in the Netherlands. On 1 January 2017, approximately 160,000 Polish migrants were recorded in the population register. Poles have thereby rapidly become the sixth largest migrant group in the Netherlands. In addition to registered Polish migrants, there is also a sizeable group of Poles who work in the Netherlands but are not registered as residents with Dutch local authorities. On 1 January 2016, this group amounted to around 90,000 people.

A survey conducted among members of the Polish community in 2015 (Survey Integration Migrants 2015) who registered in the Netherlands after 2004 makes it possible to describe the current life situation of this group. It relates to Poles who have been in the Netherlands for a maximum of eleven years, but in many cases for a much shorter period. Here, we focus on Polish migrants who have been registered as residents in the Netherlands since 2004, and not on unregistered Polish migrants.

Only those who are planning to stay in the Netherlands for more than four months are required to register in the population register. Poles who come to the Netherlands for a short period, for example to engage in seasonal work in agriculture and horticulture, were therefore excluded from the study, as well as those who stay longer without registering. The same applies to Poles who registered before 2004, or those who were born in the Netherlands.

What is missing from this study is a picture of unregistered Polish labour migrants, who have frequently come to the Netherlands on a temporary basis. Whether or not Poles and other migrant workers are registered with the local authorities is a question of circumstance. Some Poles come to the Netherlands with the intention of engaging in short-term work, and then decide to stay on. From that point they may or may not register as residents. Others may register upon arrival but quickly decide to leave again. There is also the phenomenon of 'permanently temporary' residents, although the extent of this phenomenon is unknown. This relates to an often stable group of people who are recruited to work in the Netherlands on a temporary basis but who keep coming back. Migrant workers who have not registered with their local authority but who are in employment are required to register with the RNI (Register of Non-residents). This is the only way to obtain a citizen service number for tax and social security purposes and be able to work formally in the

Netherlands. In addition, there is a further category of people who are unregistered and work in areas such as decorating jobs for private Dutch households. No details at all are available on this kind of informal employment.

At various points in this report, we make comparisons with other migrant groups and with native Dutch migrants. Clearly, these differences are partly due to differences in the composition of these groups. For example, the Polish migrants in this study are relatively young and have only lived in the Netherlands for a short time. These comparisons are therefore primarily intended to provide a frame of reference.

Immigration from Poland is continuing

Despite the economic crisis, the numbers of Poles coming to the Netherlands have fluctuated around an average of about 23,000 per year in recent years (figure S.1). Some companies in the municipality of Westland expressed concerns in early 2017 that it was becoming increasingly difficult to recruit Polish workers. The most recent immigration figures fail to show whether the number of Poles coming to the Netherlands has indeed fallen. Preliminary figures show that almost 24,000 Poles came to the Netherlands in 2017 - a few hundred more than in 2016. This figure relates to Poles registered as resident with their local authority. Neither is any downward trend visible in the number of Poles registered in the Netherlands as employees only (Register of Non-residents). However, it may have become more difficult for employers to recruit staff because, for example, the characteristics of those coming have changed or because the demand for labour has increased. And of course, it is also possible that it has become more difficult to find suitable staff in particular areas of the country or in particular industries.

Since its accession to the EU, Poland has become the primary country of origin for immigrants in terms of annual immigration into the Netherlands. The annual influx of Poles is greater than that of people from the four traditional groups combined (Turkey, Morocco, Surinam and the Dutch Antilles), and was higher than the number of Syrian migrants up to and including 2015. Only in 2016 did the number of Syrian migrants, at 28,000, exceed the number of Polish migrants (5,000 more Syrians than Poles). Immigration from Bulgaria and Romania remains at a considerably lower level than that from Poland. In the period 2012-2016, an average of slightly below 5,000 Bulgarians and almost 4,000 Romanians came to the Netherlands each year, each less than a quarter of the number of Polish migrants.

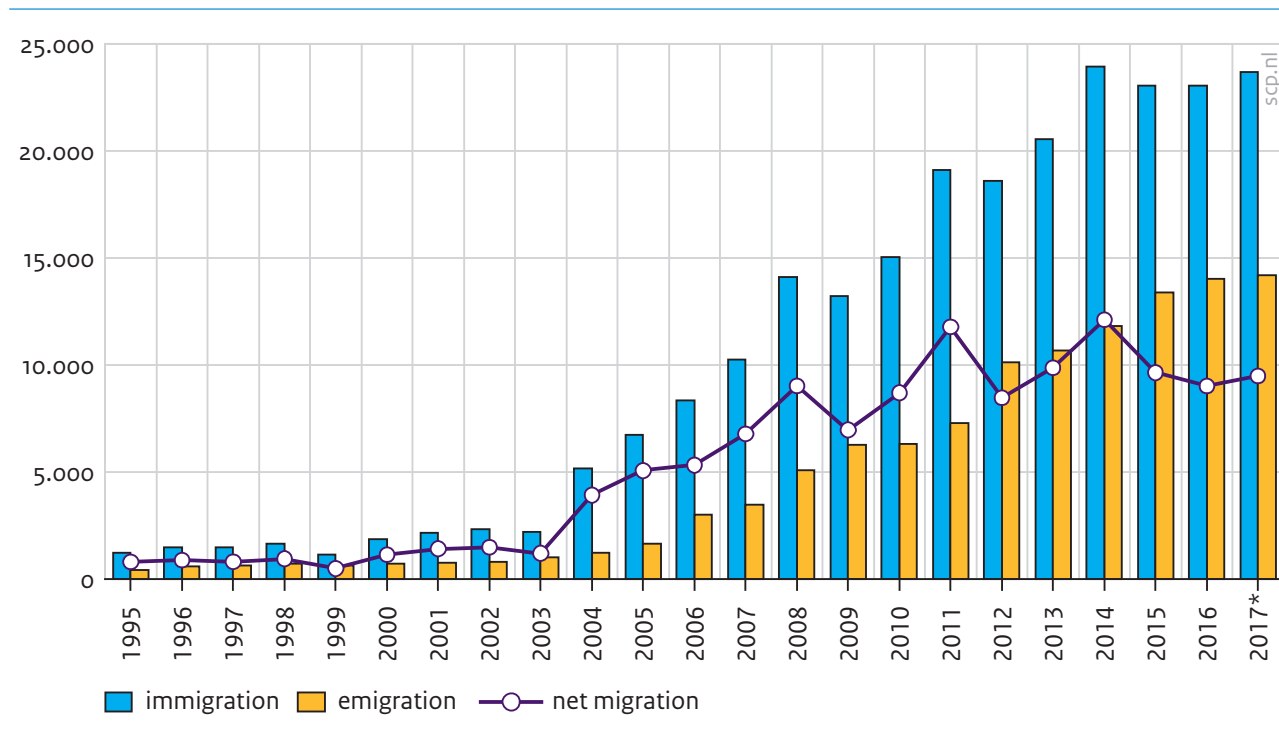
Looking at neighbouring countries, we see that by far the majority of Poles have migrated to Germany and the United Kingdom. As far as Germany is concerned, in addition to the special relationship between Germany and Poland, geographic proximity also plays a role. In the case of the United Kingdom, Polish migrants were free to seek employment as soon as Poland joined the EU and did not require a work permit to do so.

Emigration among Poles in the Netherlands has increased considerably in recent years. More than half of Polish migrants who came to the Netherlands in the first decade of this century (and were registered as residents with their local authority) have since left again. In

net terms, approximately 10,000 has been added to the population of Polish migrants in the Netherlands every year since 2007. This increase was interrupted briefly in 2009, and a clear dip is evident between 2011 and 2012. The economic crisis seems to have been responsible for this. In recent years, the net figure has fallen slightly because of increasing numbers of departures from the Netherlands.

Figure S.1

Net immigration, emigration and migration of Polish migrants, 1995-2017 (absolute numbers)

* Provisional.

Source: CBS (Population statistics)

S.2 Characteristics and expectations of staying among Poles who have migrated since 2004

Young group, often without children, mainly with a Polish partner

The Poles in this study have been registered as residents in the Netherlands for a maximum of eleven years, and some much less than that. It is therefore a group of new migrants who are still settling down. Those who have come to the Netherlands since 2004 have a low average age (most are between 25 and 35 years old). They usually come as labour or family migrants. Slightly more than half of Polish households consist of single people, about 20% are couples without children, and 20% are couples with children. The proportion that started a family in the Netherlands increased between 2005 and 2017. Poles with children have, in most cases, one child (so far), who is often young and attends school in the Netherlands. There is little support in our data for the image of migrants who come to the Netherlands solely to work, and who have a partner and/or children at home in Poland. Only a small proportion have a partner and/or children in Poland. By far the majority of Poles with part-

ners who registered in the Netherlands after 2004 have a Polish partner (81%); 11% have a partner of Dutch origin, and 7% have a partner with a different ethnic background.

Level of education is lower than native Dutch migrants

The Poles who have arrived since 2004 largely completed their education in Poland. This means that they acquired most of their educational qualifications before coming to the Netherlands. Of the Poles who have registered since 2004, 21% are educated to higher education (HBO) / (WO); 39% are educated to a level similar to senior general secondary education (HAVO)/pre-university education (VWO) or senior secondary vocational education (MBO); 31% are educated to preparatory vocational education (VBO)/ junior general secondary education (MAVO); 10% have completed only primary education. This means that they are clearly educated to a lower average level than the population of the Netherlands. A majority (60%) have the level of basic qualifications required for participation in the Dutch labour market, but 40% of all Poles do not meet this standard and have been educated to a maximum of VBO/MAVO level.

As in previous research among Polish migrants in the Netherlands, we see that Polish women are better educated than Polish men. Polish women are more likely to hold degrees from higher professional education/university than Polish men: 26% versus 16%. We see no such male-female disparity among the general population of the Netherlands. The composition of the group's educational level did not change much in the years between 2009 and 2015, despite a considerable influx of 'new' Polish migrants during that period.

Two in three Poles can speak English

One assumption that is often heard specifically in relation to the situation in the Netherlands is that immigrants to the Netherlands find it difficult to learn Dutch, because native Dutch people speak to them in English. Approximately one in three Poles say they can speak English quite well. A further one in three say they sometimes have trouble with the English language. The remainder do not speak English or only very little. The younger age groups (up to 35 years old) speak much better English than the older Poles, and the same applies to better-educated Polish migrants.

Resident in the west and south of the Netherlands

In absolute terms, most (registered) Poles live in the west and south of the Netherlands. The Hague has the highest number of Polish residents, at 12,000. In proportion to the population of the municipality, Zeewolde tops the table with 4.3% Polish residents, followed by Westland, Noordwijkerhout, Zundert and Maasdriel, with 3% Polish residents or higher. There are relatively large numbers of Poles in northern Limburg, the northern part of Noord-Holland, Westland and parts of Noord-Brabant. Relatively few Poles live in large areas of the east and north of the Netherlands. Polish migrants (like all persons of a migrant background) change location more often than native Dutch people.

Housing situation relatively favourable

Our study shows that the vast majority of Poles live independently (81%), while a small minority have to share facilities. Some one in four Poles are homeowners. Poles who live in rented accommodation are relatively likely to rent from a private landlord (43%). Three-quarters of Poles who have registered since 2004 are satisfied or very satisfied with their housing situation. The difference with the native Dutch population is considerable, which is unsurprising given that Poles stay in the Netherlands is recent. Native Dutch migrants are more likely to own their own home and live independently, and are more likely to be satisfied with their housing situation. Nevertheless, we can see an improvement in the housing situation of Polish migrants compared to six years earlier (in 2009).

Looking at the proportion of Poles who own their own homes, we see that better-educated Poles and the age group between 35 and 44 years are more likely to be homeowners. The length of their stay in the Netherlands is the major factor here. Of those Poles who came to the Netherlands before 2007, 37% now own their own home, compared to 11% of those who registered in the Netherlands in the past two years.

Many Poles wish to stay in the Netherlands

Three-quarters of Polish migrants who have arrived since 2004 think they still live in the Netherlands five years from now. 19% wish to live in Poland forever. The likelihood that they believe they will still be here in five years decreases with age, but increases the longer the period of residence becomes. Poles with a partner or with a partner and children are more likely to want to stay longer than single Poles. Level of education has no effect on whether people expect still to be living in the Netherlands in five years.

S.3 Orientation towards the Netherlands and/or Poland

Significant difficulties with the Dutch language

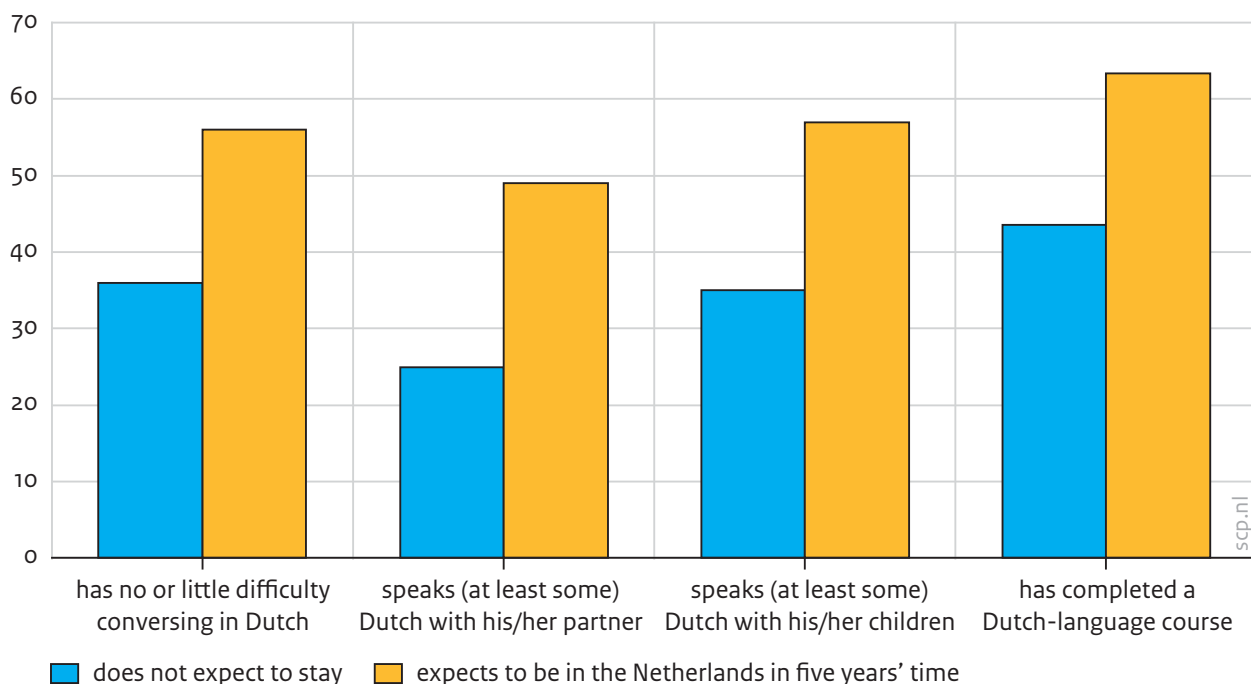
Most Poles who have come to the Netherlands since 2004 experience significant difficulty with the Dutch language. Only around 10% indicate that they never have any difficulty. Younger migrants, and those who arrived less recently have significantly less trouble with the Dutch language, and the same applies to Polish women and better-educated Poles. In total, 58% of Polish migrants have followed a civic integration and/or language course, or are currently doing so. In 2009 this proportion was 33%.

Plans to stay longer associated with better language proficiency

Polish migrants who expect to stay in the Netherlands for the longer term also speak better Dutch, speak it more often with their partner and/or children and are more likely to have completed a Dutch-language course (see figure S.2). It is therefore clear that those who intend to stay invest more in learning the language.

Figure S.2

Indicators of level of proficiency and frequency of usage of the Dutch language among those who expect to be in the Netherlands in five years' time, Polish migrants registered since 2004, 2015 (in percentages)

Source: SCP/CBS (SIM'15)

Desire for more interaction with native Dutch population than is currently the case

Polish migrants, despite their open attitude to social integration in the Netherlands, have relatively few links with the native Dutch population. On the one hand, Polish migrants do not seek to distance themselves from the native Dutch population: hardly any would rule out friendships or marriage, for instance. On the other hand, 25% to 30% never or hardly ever have contact with native Dutch migrants. A large proportion of Polish migrants (44%) would like more contact. What undoubtedly plays a role here is that this group has only been in the Netherlands for a relatively short period, and their command of the Dutch language remains insufficient to be able to interact with native Dutch people easily (this will usually be done in English). It may also be relevant that, given the size of the group, Poles have more opportunity to socialise with other Poles. There are often other Poles at their place of work and where they live. Establishing and maintaining contacts may also be impeded by the fact that some of the Polish population in the Netherlands is only here on a temporary basis.

Strong focus on Poland

One in ten Poles feels (very) strongly Dutch, almost one-third feel a little Dutch, and about six in ten do not feel Dutch at all. The Polish identity is felt more strongly: 83% feel (very) strongly Polish and there are very few Poles who do not feel Polish (at all) (3%). Identification with Poland remained stable between 2009 and 2015, but identification with the Netherlands increased slightly.

In addition, Poles focus strongly on media from their country of origin. Nearly two-thirds of Polish migrants watch Polish television channels several times a week; Dutch channels are watched less frequently. They mainly visit Polish internet sites: 80% of Poles in the Netherlands visit these sites several times a week.

S.4 Work and Income

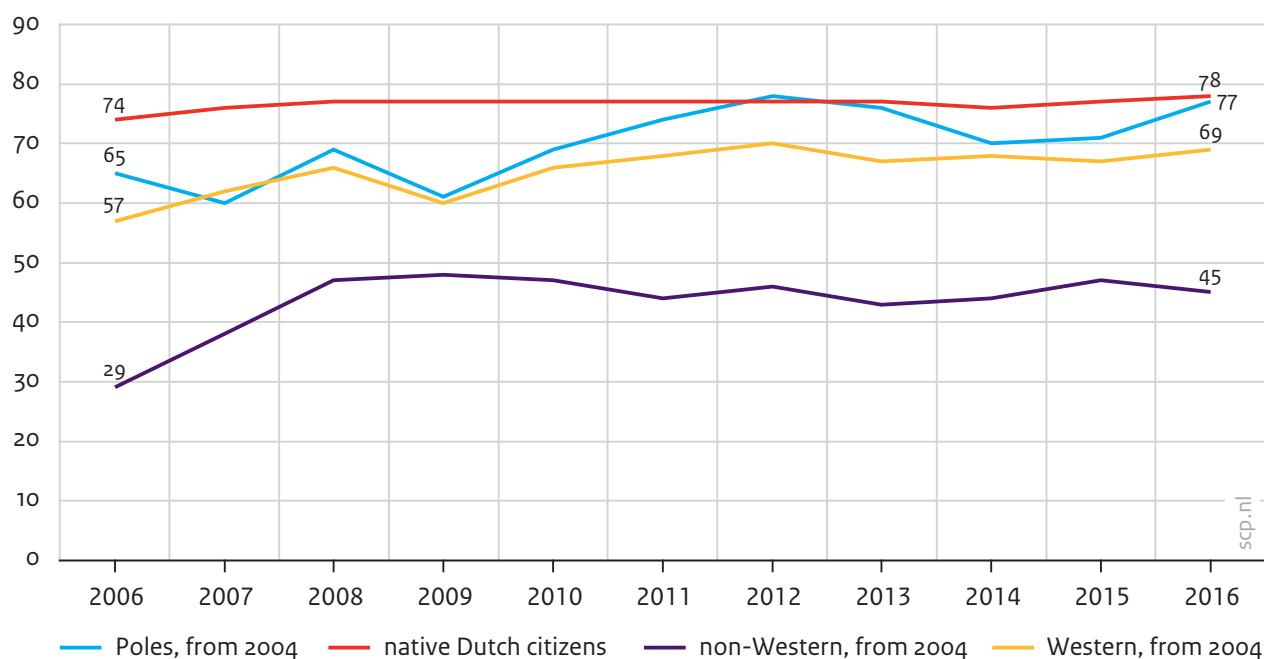
High level of labour market participation and low unemployment rates

Three-quarters of Polish migrants who have registered as resident in the Netherlands since 2004 are in paid employment. This is a high level compared with other migrant groups, and about the same as native Dutch migrants (77%). Organised labour migration plays a role in this high level of participation: many temporary employment agencies bring Polish migrants to work in the Netherlands directly. On average, Polish women are higher educated, but this is not reflected in higher labour market participation (66% versus 85% among Polish men). Moreover, Polish women are significantly more likely to work in lower-status jobs than Polish men: 57% of Polish women work at the lowest level of employment, while this number is 38% among Polish men. Labour market participation among Polish migrants increased between 2006 and 2016 (figure S.3). This may indicate that they are increasingly better-equipped for the labour market, but it may also reflect the selective mobility of this group: migrants who become unemployed return home.

The unemployment rate among Polish migrants who have registered in the Netherlands since 2004 is a little higher than that among native Dutch migrants (6.7% compared to 4.9%). Unemployment is considerably lower among Polish migrants than among Western migrants as a whole (9.7%) and among non-Western (19.7%) migrants who have come to the Netherlands since 2004. Again, Polish women are more likely to be unemployed (8.7%) than Polish men (4.1%).

Figure S.3

Net labour market participation, persons aged 15-64 years, by origin, 2006-2016 (in percentages)

Source: CBS (EBB'06-EBB'16)

Rate of self-employment is relatively low

12% of Polish workers are self-employed. This percentage is slightly lower than among native Dutch migrants in employment (15%). There are big differences within the Polish group. Men (17%) are considerably more likely to be self-employed than women (7%), and the same applies to Polish migrants over 35 years of age. Among Polish workers who came to the Netherlands before 2007, one-quarter are self-employed. This high proportion is related to the requirements for the work permit (twv) which were in force until 1 January 2007. Self-employed persons did not have to comply with these requirements. For employers it was also easier to hire a nominally self-employed worker than to apply for a work permit.

Many temporary employment contracts at the lower end of the labour market

A large proportion of Polish migrants (42%) work on flexible employment contracts. This is about twice as high as among native Dutch migrants (22%), and is also higher than among the largest four non-Western groups in the Netherlands. In the cohort that arrived in the Netherlands before 2007 - which has not only been in the Netherlands for longer but also has a higher average age than the other migration cohorts - the picture is very different: only about a quarter (26%) work on flexible employment contracts. This indicates that Polish migrants gain a foothold in the Dutch labour market when they stay in the country for longer.

A large proportion of Polish migrants (47%) work at the lowest levels. Only 8% are professionals working at the highest level. Polish migrants are also underrepresented in the

upper end of the labour market compared to other migrant groups, and overrepresented at the lower end. We saw the same picture in previous studies involving Polish migrants. One important reason for this is that many Poles have come to the Netherlands to earn money in sectors where a great deal of low-skilled labour is required, and in which a high level of education or proficiency in the Dutch language is not required or less relevant.

Long working hours and physically demanding conditions

Almost four in five Polish employees work 35 hours or more per week (78%), whereas this proportion is around half among native Dutch migrants in employment. Earlier research has also indicated that Polish employees work long hours on average. Within this group, men (92%) are significantly more likely to work full-time than women (62%), but these differences are smaller than among native Dutch migrants in employment (76% and 19% respectively).

Working conditions are more physically demanding than among native Dutch migrants. More than one in four Polish migrants indicates that they are always expected to work quickly (among native Dutch migrants, this is one in ten). Polish workers often do physically demanding work too. More than one-third indicate that they often or always have to do such work. Although only a small proportion of Polish employees (11%) state that they often or always have to do work that is dangerous, this is still almost four times as many as native Dutch migrants who say the same thing (3%). The sectors in which many Polish migrants are employed is a relevant factor here: construction, industry and agriculture. Polish women are more likely than Polish men to indicate that they never do dangerous and physically demanding work; the proportion that is often required to work quickly does not differ between men and women.

Very low welfare dependency

Of the Polish migrants who have settled in the Netherlands since 2004, only 1.8% depend on welfare support, which is lower than the percentage among native Dutch migrants (2.3%). This low proportion relates to Polish migrants' strong focus on employment and labour market participation, but it also reflects the fact that not all Polish migrants are entitled to welfare support because they have been living in the Netherlands for less than five years.

Lower incomes and higher incidence of poverty

The wages earned by Polish migrants are about one-third lower than those of native Dutch migrants (an average of €17,600 and €26,300, respectively). This is also lower than the average for all Western and non-Western migrants. In relation to wages earned by workers in Poland (€6,200), wages earned in the Netherlands are still almost three times as high, however. Previous research showed that recent Polish migrants are satisfied with the wages they receive from working in the Netherlands, although levels of satisfaction have fallen over time. Their frame of reference is likely to shift to other groups in the Netherlands as migrants stay in the country for longer.

Polish migrants are more than three times more likely to live in poverty than indigenous Dutch migrants (17% and 5%, respectively). The incidence of poverty is higher than among other Western migrants, but less than among non-Western migrants. Among Polish migrants who came to the Netherlands most recently (2013-2014), about one-quarter are classified as living in poverty. Poverty is lower among Polish migrants who have been living in the Netherlands for longer.

5.5 Health and well-being

Good health and relatively little use of Dutch healthcare system

Polish migrants are generally healthy: 84% report being in (very) good health. The physical and psychological health of Polish migrants compares favourably with that of native Dutch migrants. The difference in physical health can be explained by the age difference between the two groups: Polish migrants are on average younger, and younger people are generally physically healthier. However, the difference in psychological well-being cannot be explained by the difference in age between the two groups. Perhaps this is due to the 'healthy immigrant' effect, whereby positive selection occurs (fitter people are more likely to migrate), and this selection never took place in the Dutch population as a whole. The good perceived health of Polish migrants is reflected in the extent to which they use (Dutch) healthcare facilities. Polish migrants visit their GP less often and are less likely to see a medical specialist than native Dutch migrants. When we take into account the difference in (perceived) physical health, both groups visit their GP equally often. More than one-quarter of the Polish migrants in our study returned to Poland to consult a doctor there in the past year, however.

Poles experienced more discrimination in 2015 than in 2009

The perception that Polish migrants as a group suffer from discrimination was expressed more frequently than actual experiences of discrimination. Over half of Polish migrants have not experienced discrimination personally, but over three-quarters believe that other Polish migrants sometimes suffer discrimination. About a quarter state that Poles (very) often face discrimination, and a further half state that this is at least sometimes the case. In relation to actual experiences of discrimination, over one in ten (very) often experience this, and one in three sometimes do. When we compare the two studies available, we see that Polish migrants experienced more personal discrimination in 2015 than they did in 2009: the proportion that face discrimination at least sometimes rose from 38% to 46%. Perceptions of an inclusive climate among Polish migrants in the Netherlands are higher than among other migrant groups, among whom a much larger proportion feel that migrants in the Netherlands (very) often suffer from discrimination. However, at the personal level, Polish migrants experience discrimination to around the same degree as other migrant groups.

Generally satisfied with the Netherlands, but without feeling entirely at home

Polish migrants are fairly positive about the Netherlands. They give the Netherlands an average rating of 7.1. This is a higher rating than native Dutch migrants give to Dutch society (6.6). It is also a high rating compared to other major non-Western migrant groups. Although Polish migrants are generally satisfied with Dutch society, they do not all feel completely at home: 36% feel at home in the Netherlands, half sometimes feel at home, and about one in ten do not feel at home at all. The proportion that feels at home has fallen in comparison with 2009, when 42% responded that they felt at home.

5.6 Conclusion and expert reflection

What are the main conclusions from the survey that we carried out among Poles who *registered as residents* in the Netherlands between 2004 and 2015? For the purpose of this final section, we presented the experiences reported by Polish migrants to a number of experts with extensive knowledge of migrant workers in the Netherlands, and Polish migrants in particular, for further validation and interpretation. The first conclusion was that the Polish group has grown enormously in size within a short period of time. When we include Poles who are not registered as residents in the Netherlands, there are around a quarter of a million Poles in the Netherlands and a substantial number of these are in the process of settling in the Netherlands. The second conclusion is that those Poles who are registered as residents in the Netherlands are consolidating their position in the Dutch labour market, but that they are still predominantly to be found at the lower end of the labour market. Despite this, rates of unemployment and welfare dependency are low. The fact that few Polish migrant workers claim social welfare benefits is not only due to their high rates of participation in the employment market. For those who remain in the Netherlands for a short period (less than five years), the possibility of obtaining welfare benefits is limited. If and when they stay for longer periods, it is not inconceivable that welfare dependency and unemployment benefit claims will increase, precisely because Polish migrants predominantly find themselves at the bottom end of the labour market.

The third conclusion is that Poles' well-being in the Netherlands (with regard to feeling at home and feeling accepted, for example) is not keeping pace with the improvements in their structural position. In many respects, Poles have a profile that is consistent with that of any new group of migrants - in terms of their command of the Dutch language, their contact with Dutch people, their overrepresentation in flexible employment and their position in the housing market, for instance. The fact remains that most Poles have not been here for very long (up to eleven years, at the time of the study) and that they are clearly still finding their way in Dutch society.

This study has mainly focused on registered migrants who plan to stay for a longer period. Those who are not registered as residents in the Netherlands are much more likely to stay only temporarily, and we have a less detailed picture of their situation. The position of this latter group would appear more vulnerable, but because we have no home addresses for

unregistered Poles, it is difficult to approach them for the purposes of research. However, the lack of reliable data is a good argument for trying to reach these unregistered Poles in future studies. On the other hand, it is not unreasonable that a study into migrant integration should focus research primarily on those migrants who intend to remain in the Netherlands in the longer term and build their lives here.

The experts consulted agreed that action is still required concerning unfavourable working conditions and housing. In part, policy measures often focus mainly on Poles who are resident here on a temporary basis (who are often unregistered), but of course, policy measures regarding these issues also benefit those who are registered. The way in which labour migration from Poland is organised plays an important role in this. A large proportion of migration from Poland is arranged by employment agencies. The experts almost all indicated that improvements have been made, in particular through policy measures such as new employment legislation (the *WAS Act*) and quality control and certification by the Labour Standards Foundation (SNA) and the Flexible Living Standards Foundation (SNF), but that abuses nevertheless continue to occur. Unscrupulous employment agencies are still operating, and unlawful deductions from the minimum wage are still being made for housing and insurance costs, as a result of which some Polish migrants find that they do not have much left in their pay packets. According to the experts consulted, these problems are persistent; new ways to circumvent the law are continually being devised. There are still indications of poor-quality housing, which is inadequately maintained and for which inflated rents are charged.

Over the last decade, the public debate has often focused on the drawbacks of labour migration for the native population, in the form of unfair competition and labour market displacement. In the *Continuous Survey of Citizens' Perspectives* conducted among the Dutch population a few years ago, this emerged as an important area of concern. The question of the extent to which labour market displacement is occurring is not a simple one, and certainly differs from sector to sector. The transport sector and construction are often mentioned in this context. With regard to agriculture and horticulture, it is argued that native Dutch citizens have not wanted to work in these sectors for many years, and that the sector has been dependent on labour migrants for over thirty years already. The SCP and the CPB will publish a joint report on this subject later this year. Tackling labour market displacement will ultimately benefit from countering deceptive working arrangements and the underpayment of labour migrants. Fair competition is better for both labour migrants and Dutch employees.

Those who have registered as residents in the Netherlands are, by and large, planning to stay in the country. For these Polish migrants, it is important that they are educated about Dutch procedures regulations, as well as being given the opportunity to learn the Dutch language. Facilitating their acquisition of the Dutch language will promote participation and self-sufficiency within society and on the labour market, and will also prevent the

underutilisation of labour potential - in particular: many Polish well-educated workers are currently not achieving their potential in the employment market and are working in positions below their educational level. An inadequate command of the Dutch language plays an important role in this. Furthermore, it is important for new migrants to be helped on their way. Polish migrants have an advantage over other labour migrants in that the size of this group means that there are many facilities designed specifically for Polish people and where the Polish language is spoken. For example, in several municipalities where many Poles live and work, there are information desks where Polish migrants can go for support and advice. Such facilities are important not only to help people to settle in, but also to protect them from potential abuses. With regard to registration as residents, several municipalities are actively trying to encourage as many new migrant workers as possible to register. These local policies regarding registration and information provision should be implemented more widely in order to give Polish migrant workers the best possible start in the Netherlands and to track developments among this group. This is an important requirement for being able to implement effective policies on working conditions, housing and participation, and it could help prevent these labour migrants from remaining trapped at the lower end of the labour market, mainly in temporary employment.

Literatuur

- ABU (2011). *Ledenonderzoek buitenlandse werknemers 2011*. Lijnden: Algemene Bond Uitzendondernemingen.
- Andriessen, I. (2016). De multi-etnische samenleving onder druk? In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht?* (p. 259-296). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I. en J. Dagevos (2015). Tegenpolen. Hoe de bevolking denkt over migranten uit Midden- en Oost-Europa en hoe migranten uit Midden- en Oost-Europa denken over (de kansen in) Nederland. In: S. Bonjour, L. Coello-Eertink, J. Dagevos, C. Huinder, A. Odé en K. de Vries (red.), *Open grenzen, nieuwe uitdagingen. Arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa* (p. 55-78). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Andriessen, I. en J. Kappelhof (2016). *Survey Integratie Migranten 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I., H. Fernee en K. Wittebrood (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Antecol, H. en K. Bedard (2006). Unhealthy assimilation. Why do immigrants converge to American health status levels? In: *Demography*, jg. 43, nr. 2, p. 337-360.
- Berg, van den N., M. Brukman en C. van Rij (2008). *De Europese grenzen verlegd*. Amsterdam: Regioplan.
- Berkhout, E. en B. Hof (2012). *De economische bijdrage van arbeidsmigranten. Een realistisch beeld*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Berry, J.W. (1995). Psychology of acculturation. In: N.R. Goldberger en J. Veroff, J. (red.), *The culture and psychology reader* (p. 457-493). New York: NYU Press.
- Bijl, R., J. Boelhouwer en A. Wennekers (2017). *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bijwaard, G. (2013). Retourmigratie van arbeidsmigranten uit Nederland. In: *Justitiële Verkenningen*, jg. 39, nr. 6, p. 48-60.
- Blau, P. (1977). *Inequality and heterogeneity*. New York: Free Press.
- Bonjour, S., L. Coello-Eertink, J. Dagevos, C. Huinder, A. Odé en K. de Vries (2015). *Open grenzen, nieuwe uitdagingen. Arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: Risbo/Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Boom, J. de, Y. Seidler en A.M. Weltevrede (2014). *Criminaliteit onder Midden-en Oost-Europeanen*. Rotterdam: Risbo/Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Borjas, G.J. (1999). *Heaven's door. Immigration policy and the American economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cameron, J.E. (2004). A three-factor model of social identity. In: *Self and identity*, jg. 3, nr. 3, p. 239-262.
- cbs (2014/2015). *Migrantenmonitor, 2014-2015*, geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2017/06/migrantenmonitor-2014-2015>.
- cbs (2015). *Geringe toestroom van Bulgaarse en Roemeense werknemers*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Webmagazine, 28 januari 2015.
- Cenoz, J. (2003). The additive effect of bilingualism on third language acquisition. A review. In: *The International Journal of Bilingualism*, jg. 7, p. 71-87.
- Chiswick, B.R. (2000). Are immigrants favourably self-selected? In: C.B. Brettell en J.F. Hollifield (red.), *Migration theory. Talking across disciplines* (p. 61-76). New York: Routledge.
- Chiswick, B.R., Y.L. Lee en P.W. Miller (2005). A longitudinal analysis of immigrant occupational mobility. A test of the immigrant assimilation hypothesis. In: *International Migration Review*, jg. 39, nr. 2, p. 332-353.
- Chiswick, B. en P. Miller (2007). *The economics of language. International analysis*. Londen: Routledge.

- Coello, L. (2013). *Eerlijk zeggen. Selectiepraktijken van de uitzendbranche in Utrecht*. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- CRM (2013). *Poolse arbeidsmigranten in mensenrechtenperspectief*. Utrecht: College voor de Rechten van de Mens.
- Dagevos, J. (red.) (2011). *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (2013). Beeldvorming over arbeidsmigranten uit Oost-Europa. In: *Continu onderzoek burgerperspectieven 2013/4* (p. 34-48). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Maio, F.G. en E. Kemp (2010). The deterioration of health status among immigrants to Canada. In: *Global Public Health*, jg. 5, nr. 5, 462-478.
- Eerenbeemt, J. van den, W. Hooftman en S. van den Bossche (2016). *Arbeidsomstandigheden van migranten in Nederland*. Leiden: TNO.
- Engbersen, G. (2012). Arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa en de implicaties voor integratiebeleid. In: J.W. Holtslag, M. Kremer en E. Schrijvers (red.), *In betere banen, De toekomst van arbeidsmigratie in de Europese Unie* (p. 105-121). Den Haag: WRR.
- Engbersen, G., E. Snel, A. Leerkes, M. van San, H. Entzinger (2003). *Over landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid en integratie*. Rotterdam: RISBO/Erasmus Universiteit.
- Engbersen, G., M. Ilies, A.S. Leerkes, E. Snel en R. van der Meij (2011). *Arbeidsmigratie in vierden. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Engbersen, G., A. Leerkes, I. Grabowska-Lusinska, E. Snel en J. Burgers (2013). On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe. A typology of labour migration. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 39, nr. 6, p. 1-23.
- Eurostat (2011). *Information on educational level based on the European Labour Force Surveys*. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
- Eurostat (2017). *Mean and median income by most frequent activity status*. Geraadpleegd op 27 juli 2017 via http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_dio5&lang=en.
- Geurts, N. en M. Lubbers (2016). Dynamics in intention to stay and changes in language proficiency of recent migrants in the Netherlands. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies* (doi: 10.1080/1369183X.2016.1245608).
- Gijsberts, M. en M. Lubbers (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van Bulgaren en Polen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M. en M. Lubbers (2014). Beheersing van de Nederlandse taal onder recente migranten uit nieuwe EU-lidstaten en traditionele migratielanden. In: *Sociologie*, jg. 10, p. 27-48.
- Gijsberts, M. en M. Lubbers (2015a). *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van migranten uit Polen en Bulgarije in de eerste jaren na migratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M. en M. Lubbers (2015b). *Roemeense migranten. De leefsituatie in Nederland kort na migratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Graaf-Zijl, M. de, E. Josten, S. Boeters, E. Eggink, J. Bolhaar, I. Ooms en I. Woittiez (2015). *De onderkant van de arbeidsmarkt in 2025* (no. CPB Boek 17/SCP-publicatie 2015-15). Den Haag: Centraal Planbureau/Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Grzymala-Kazłowska, A. (2005). From ethnic cooperation to in-group competition. Undocumented Polish workers in Brussels. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 32, nr. 4, p. 675-697.
- Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2011). *Aantallen geregistreeerde en niet-geregistreeerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2013). *Aantallen geregistreeerde en niet-geregistreeerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven. Rapportage schattingen 2009 en 2010*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Huijnk, W. (2016). Arbeidsmarktpositie en inkomen. In: Huijnk, W. en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen bekeken* (p. 77-115). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. en I. Andriessen (2016). *Integratie in zicht?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Hunin, J. (2008). Eurowees: achtergelaten met broertje, hond en schildpad. In: *de Volkskrant*, 11 juni 2008.
- Kanas, A. en F. van Tubergen (2009). The impact of origin and host country schooling on the economic performance of immigrants. In: *Social Forces*, jg. 88, p. 893-915.
- Karczemski M. en A. Boer (2011) The Dutch case. Networks of Polish migrants in The Hague. In: A. Stenning en A. Slowik (eds.), *Post-accession migration in Europe. A Polish case study*. Krakau: Impuls.
- Karpinska, K. en J. Ooijevaar (2016). Familierelaties van Polen in Nederland. In: *Bevolkingstrends*, jg. 64, nr. 2, p. 1-16.
- Korf, D.J. (red.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Kremer, M. en E. Schrijvers (2014). *Roemeense en Bulgaarse arbeidsmigratie in betere banen*. WRR-Policy Brief, nr. 1. Den Haag: WRR.
- Lancee, B. (2010), The economic returns of immigrants' bonding and bridging social capital. The case of the Netherlands. In: *International Migration Review*, jg. 44, p. 202-226. (doi: 10.1111/j.1747-7379.2009.00803.x).
- Lubbers, M. en M. Gijsberts (2013). Een vergelijking van de arbeidsmarktpositie van Polen en Bulgaren voor en na migratie naar Nederland. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 88, nr. 4, p. 426-446.
- Luthra, R., L. Platt en J. Salamonska (2016). Types of migration. The motivations, composition, and early integration patterns of 'new migrants' in Europe. In: *International Migration Review*, doi: 10.1111/imre.12293.
- McGinnity, F. en M. Gijsberts (2016). A threat in the air? Perceived group discrimination among Polish migrants to Western Europe. Comparing Germany, the Netherlands, the UK and Ireland. In: *Ethnicities*, jg. 16, nr. 2, p. 290-315.
- McGinnity, F. en M. Gijsberts (2017). The experience of discrimination among newly arrived Poles in Ireland and the Netherlands. In: *Ethnic and Racial Studies* (doi: 10.1080/01419870.2017.1332376).
- Nicolaas, H. (2011). Ruim helpt Poolse immigranten vertrekt weer. In: *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal 2011 (p. 32-36). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Nicolaas, H., S. Loozen en A. Annema (2012). Demografie. In: *Jaarrapport Integratie 2012*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Ooijevaar, J. en C. Bloemendal (2016). *Jaarrapport integratie 2016*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Parutis, V. (2014). 'Economic migrants' of 'middling transnationals'? East European migrants' experiences of work in the UK. In: *International Migration*, jg. 52, nr. 1, p. 36-55.
- Phinney, J.S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults. Review of research. In: *Psychological Bulletin*, jg. 108, nr. 3, p. 499.
- Phinney, J.S. (2001). Psychology of ethnic identity. In: N.J. Smelser en P.B. Baltes (red.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, jg. 7, p. 4821-4824. Oxford: Elsevier.
- Recchi, E. (2008). Cross-state mobility in the EU. In: *European Societies*, jg. 10, nr. 2, p. 197-224.
- Rijken, C., J. van Dijk en F. Klerx-van Mierlo (2013). *Mensenhandel. Het slachtofferperspectief*. Oosterwijk: Wolf Legal Publishers.
- Röder, A. en M. Lubbers (2015). Migrant selectivity and attitude change. Attitudes towards homosexuality amongst recent Polish Migrants in Western Europe. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 41, nr. 11, p. 1858-1884.
- Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische vluchtelingen* (p. 142-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland*. Amsterdam: TNS NIPO.
- SCP en CBS (2014). *Armoedesignalement 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- SEO (2008). *De economische impact van arbeidsmigratie uit de MOE-landen, Bulgarije en Roemenië*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

- Singh Setia, M., J. Lynch, M. Abrahamowicz, P. Tousignant en A. Quesnel-Vallee (2011). Self-rated health in Canadian immigrants. Analysis of the longitudinal survey of immigrants to Canada. In: *Health & Place*, jg. 17, p. 658-670.
- Snel, E. (2011). Wonen en wijken. In: J. Dagevos (red.), *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (p. 81-89). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Snel, E., G. Engbersen en A. Leerkes (2006). Transnational involvement and social integration. In: *Global Networks*, jg. 6, nr. 3, p. 285-308.
- Snel, E., M. Faber en G. Engbersen (2014). *Footloose migranten in beeld*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Soede, A. en C. Vrooman (2010). Armoede volgens de budgetbenadering. In: scp en CBS (red.), *Armoedesignalement 2010* (p. 43-66). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Strockmeijer, A., P. de Beer, en J. Dagevos (2017). Mobiliteit binnen de perken. Zeer geringe positieverbetering van werknemers uit Midden- en Oost-Europa bij een langer werkverleden. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jg. 33, nr. 3, p. 1-17.
- Sussman, N.M. (2000). The dynamic nature of cultural identity throughout cultural transitions. *Personality and Social Psychology Review*, jg. 4, p. 355-373.
- swz (2017). *Beleidsdoorlichting artikel 13, Integratie en Maatschappelijke Samenhang*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- TK (2011/2012). *Arbeidsmigratie in goede banen. Eindrapport tijdelijke commissie LURA*. Kamerstukken II, vergaderjaar 2011/2012, Kamerstuk 32 680, nr. 4.
- Tubergen, F. van (2013). Religious change of new immigrants in the Netherlands. The event of migration. In: *Social Science Research*, jg. 42, 715-725.
- Vogels, R., M. Gijsberts en M. den Draak (2014). *Kinderen van migranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië. Een verkenning van hun leefsituatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vogels, R., S. de Roos en F. Buckx (2017). *Van oost naar west. Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland. Ouders over de leefsituatie van hun kinderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vries, J. de (2012). Polen groeit hardst, Spanje krimpt juist. Brusselse prognoses per land. In: *de Volkskrant*, 11 mei 2012.
- Ward, C. (2013). Probing identity, integration and adaptation. Big questions, little answers. In: *International Journal of Intercultural Relations*, jg. 37, nr. 4, p. 391-404.
- Weltevrede, A.M., J. De Boom, S. Rezai, L. Zuiderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn in gedrukte vorm verkrijgbaar bij de (internet)boekhandel en zijn als pdf gratis te downloaden via www.scp.nl. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

SCP-publicaties 2018

- 2018-1 *Werken aan de start. Jonge vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt* (2018). Ans Merens en Freek Bucx (red.). ISBN 978 90 377 0859 2
- 2018-2 *Lees:Tijd. Lezen in Nederland* (2018). Annemarie Wennekers, Frank Huysmans, Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0858 5
- 2018-3 *De Wmo 2015 in praktijk. De lokale uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning* (2018). Lia van der Ham, Maaïke den Draak, Wouter Mensink, Peggy Schyns, Esther van den Berg. M.m.v. Pepijn van Houwelingen en Isabella van de Velde. ISBN 978 90 377 0856 1
- 2018-4 *Jezelf zijn in het verpleeghuis* (2018). Lisette Kuypers, Debbie Verbeek-Oudijk en Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0855 4 (pdf)
- 2018-5 *Maatschappelijke ondersteuning: keuzes van cliënten en beleid van gemeenten* (2018) (handelseditie proefschrift). Anna Maria Marangos. ISBN 978 90 377 0846 2 (pdf)
- 2018-6 *Een lokaal sociaal contract. Voorwaarden voor een inclusieve samenleving* (2018). Kim Putters. ISBN 978 90 377 0861 5
- 2018-7 *The social state of the Netherlands 2017* (2018). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Annemarie Wennekers (red.). ISBN 978 90 377 0862 2 (pdf)
- 2018-8 *Net als thuis. Wooninitiatieven opgezet door ouders voor hun kinderen met een beperking.* (2018). Inger Plaisier en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0863 9
- 2018-9 *Bouwend aan een toekomst in Nederland. De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 in Nederland hebben ingeschreven.* (2018). Mérove Gijsberts, Iris Andriessen, Han Nicolaas (CBS) en Willem Huijnk. ISBN 978 90 377 0864 6 (pdf)
- 2018-10 *Publieke voorkeuren. Een methodologische en inhoudelijke verkenning van voorkeuren voor publieke voorzieningen* (2018). Martin Olsthoorn en Ab van der Torre. ISBN 978 90 377 0867 7 (pdf)

Overige publicaties 2018

Burgerperspectieven 2018 | 1 (2018). Paul Dekker, Lia van der Ham en Annemarie Wennekers. ISBN 978 90 377 0865 3

SCP-publicaties 2017

- 2017-1 *Grenzen aan de eenheid. De beleving en waardering van diversiteit en inclusiviteit onder medewerkers van Defensie* (2017). Iris Andriessen, Wim Vanden Berghe en Leen Sterckx. M.m.v. Jantine van Lisdonk en Ans Merens. ISBN 978 90 377 0814 1
- 2017-2 *Wie maakt het verschil? Sociale ongelijkheid in condities en consequenties van informele hulp.* Oratie. (2017). Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0752 6

- 2017-3 *Langer zelfstandig. Ouder worden met hulpbronnen, ondersteuning en zorg* (2017). Cretien van Campen en Jurjen Iedema (SCP), Marjolein Broese van Groenou (VU-LASA) en Dorly Deeg (VUMC-LASA). ISBN 978 90 377 0817 2
- 2017-4 *Beleidssignalement Ervaringen van LHBT-personen met sport* (2017). Ine Pulles en Kirsten Visser. ISBN 978 90 377 0820 2 (pdf)
- 2017-5 *Voorzieningen verdeeld. Profijt van de overheid* (2017). Martin Olsthoorn, Evert Pommer, Michiel Ras, Ab van der Torre en Jean Marie Wildeboer Schut. ISBN 978 90 377 0821 9
- 2017-6 *Van oost naar west. Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland: ouders over de leefsituatie van hun kinderen* (2017). Ria Vogels, Simone de Roos en Freek Bucx. ISBN 978 90 377 0819 6
- 2017-7 *First steps on the labour market* (2017). Ans Merens, Freek Bucx en Christoph Meng (ROA). ISBN 978 90 377 0822 6
- 2017-8 *Zorg en ondersteuning in Nederland: kerncijfers 2015. Ontvangen hulp bij het huishouden, persoonlijke verzorging, verpleging en begeleiding* (2017). Debbie Verbeek-Oudijk, Lisa Putman en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0818 9 (pdf)
- 2017-9 *Kwesties voor het kiezen. Analyses van enkele maatschappelijke thema's voor de Tweede Kamerverkiezingen 2017* (2017). ISBN 978 90 377 0770 0 (pdf)
- 2017-10 *Achtervolgd door angst. Een kwantitatieve vergelijking van angst voor slachtofferschap met een algemeen gevoel van onveiligheid* (2017). Lonneke van Noije en Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0825 7
- 2017-11 *Discriminatie herkennen, benoemen en melden* (essay) (2017). Iris Andriessen. ISBN 978 90 377 0826 4 (pdf)
- 2017-12 *Dorpsleven tussen stad en land. Slotpublicatie Sociale Staat van het Platteland* (2017). Anja Steenbekkers, Lotte Vermeij en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0830 1 (pdf)
- 2017-13 *Leren van verschillen. Opleidingsverschillen in de vrouwenemancipatie* (2017). Anne Roeters. ISBN 978 90 377 0829 5 (pdf)
- 2017-14 *Transgender personen in Nederland* (2017). Lisette Kuiper, m.m.v. Wim Vanden Berghe. ISBN 978 90 377 0831 8 (pdf)
- 2017-15 *Gelijk verdeeld. Een verkenning van de taakverdeling bij LHBT-stellen* (2017). Anne Roeters, Floor Veerman en Eva Jaspers. ISBN 978 90 377 0832 5 (pdf)
- 2017-16 *Nederlanders en nieuws. Gebruik van nieuwsmedia via oude en nieuwe kanalen* (2017). Annemarie Wennekers en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0833 2 (pdf)
- 2017-17 *Beroep op het mbo. Betrokkenen over de responsiviteit van het middelbaar beroepsonderwijs* (2017). Monique Turkenburg en Ria Vogels. M.m.v. Yvette Sol. ISBN 978 90 377 0836 3
- 2017-18 *Ouderen in verpleeghuizen en verzorgingshuizen. Landelijk overzicht van hun leefsituatie in 2015/'16* (2017). Debbie Verbeek-Oudijk en Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0838 7
- 2017-19 *Gelukkig in een verpleeghuis? Ervaren kwaliteit van leven en zorg van ouderen in verpleeghuizen en verzorgingshuizen* (2017). Cretien van Campen en Debbie Verbeek-Oudijk. ISBN 978 90 377 0837 0
- 2017-20 *Zicht op de Wmo 2015. Ervaringen van melders, mantelzorgers en gespreksvoerders* (2017). Peteke Feijten, Roelof Schellingerhout, Mirjam de Klerk, Anja Steenbekkers, Peggy Schyns, Frieke Vonk, Anna Maria Marangos, Alice de Boer en Liesbeth Heering. ISBN 978 90 377 0842 4
- 2017-21 *Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders* (2017). Iris Andriessen, Mérove Gijsberts, Willem Huijnk en Han Nicolaas (CBS). ISBN 978 90 377 0839 4 (pdf)

- 2017-22 *Overall rapportage sociaal domein 2016. Burgers (de)centraal* (2017). Evert Pommer en Jeroen Boelhouwer (red.). ISBN 978 90 377 0843 1
- 2017-23 *Samenvatting Overall rapportage sociaal domein 2016. Burgers (de)centraal* (2017). Evert Pommer, Jeroen Boelhouwer (red.) ISBN 978 90 377 0844 8
- 2017-24 *Regionale verschillen in het sociaal domein: voorzieningengebruik nader verklaard* (2017). Ingrid Ooms, Klarita Sadiraj en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0852 3 (pdf)
- 2017-25 *De sociale staat van Nederland 2017* (2017). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Annemarie Wennekers (red.). ISBN 978 90 377 0847 9
- 2017-26 *Zorg en ondersteuning in Nederland: kerncijfers 2016* (2017). Lisa Putman, Debbie Verbeek-Oudijk en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0850 9 (pdf)
- 2017-27 *Voor elkaar?* (2017). Mirjam de Klerk, Alice de Boer, Inger Plaisier, Peggy Schyns. ISBN 978 90 377 0849 3

Digitale publicaties 2017

- Zorg en ondersteuning in Nederland: kerncijfers 2015* (onepager). Debbie Verbeek-Oudijk, Lisa Putman en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0824 0, publicatiedatum 23-1-2017
- Eerste treden op de arbeidsmarkt* (digitaal magazine). Ans Merens, Freek Bucx, m.m.v. Christoph Meng (ROA). ISBN 978 90 377 0823 3, publicatiedatum 31-1-2017
- Arbeidsmarkt in kaart. Werkgevers 2017* (card stack). Patricia van Echtelt en Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0840 0, publicatiedatum 24-10-2017
- Zorg en ondersteuning in Nederland: kerncijfers 2016* (onepager). Debbie Verbeek-Oudijk, Lisa Putman en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0851 6, publicatiedatum 17-11-2017
- De sociale staat van Nederland 2017* (infographic). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Annemarie Wennekers (red.). ISBN 978 90 377 0853 0, publicatiedatum 12-12-2017
- Een week in kaart – editie 1* (card stack). Anne Roeters. ISBN 978 90 377 0857 8, publicatiedatum 21-12-2017

Overige publicaties 2017

- Burgerperspectieven 2017 | 1* (2017). Paul Dekker, Josje den Ridder en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0827 1
- Burgerperspectieven 2017 | 2* (2017). Josje den Ridder, Iris Andriessen en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0834 9
- Oud worden in Nederland* (2017). Redactie: Lotte Vermeij (SCP) en Radboud Engbersen (PLATFORM31). ISBN 978 90 377 0835 6
- Burgerperspectieven 2017 | 3* (2017). Josje den Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0841 7
- Burgerperspectieven 2017 | 4* (2017). Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0854 7

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt jaarlijks zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.